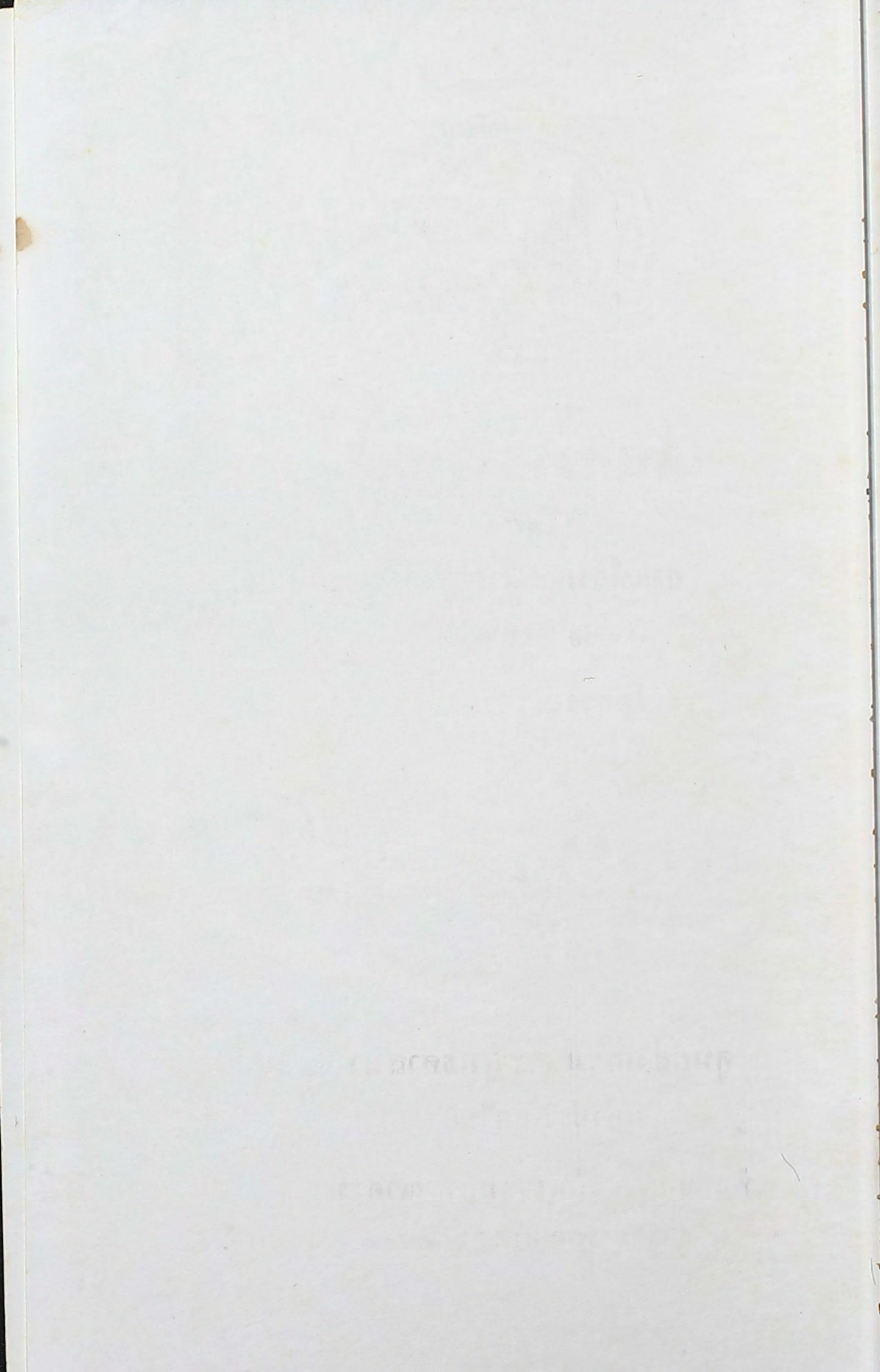

เส้นทางสร้างสุข

เส้นทางสร้างสุข

โดย

สมเด็จพระญาณสังวร

(เจริญ สุวฑฺฒโน)

วัดบวรนิเวศวิหาร

ศูนย์ส่งเสริมพระพุทธศาสนา

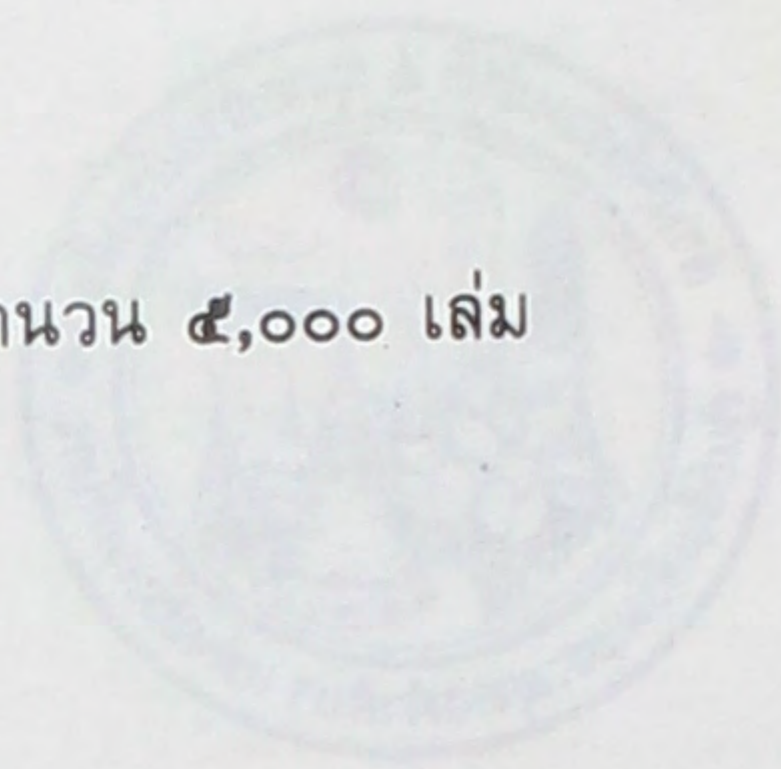
แห่งประเทศไทย

พิมพ์เผยแพร่เป็นธรรมเนียมบรรณาการ

๓ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๓๐

พิมพ์ครั้งที่ ๑

๓ ตุลาคม ๒๕๓๐ จำนวน ๕,๐๐๐ เล่ม

มูลนิธิหอสมุดแห่งชาติ

ตรี

เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์

(แม่ฟ้าหลวง ๒๕๓๐)

กรมศิลปากร

พิมพ์ที่

พิธีการพิมพ์

๓๒/๒๐๕ หมู่ที่ ๘ ลาดพร้าว ๘๗

บางกะปิ กรุงเทพฯ โทร. ๕๓๘-๘๑๒๗

กรมศิลปากร

๓๒/๒๐๕ หมู่ที่ ๘ ลาดพร้าว ๘๗

๓๒/๒๐๕ หมู่ที่ ๘ ลาดพร้าว ๘๗

๓๒/๒๐๕ หมู่ที่ ๘ ลาดพร้าว ๘๗

คำนำ

วันที่ ๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๓๐ เป็นวันครบรอบการเปิด
ศูนย์ส่งเสริมพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย ณ พระตำหนัก
ล่าง วัดบวรนิเวศวิหาร ซึ่งเป็นวันตรงกับวันคล้ายวันเกิดของ
เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร องค์ประธานศูนย์ส่งเสริม
พระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทยด้วย

ศูนย์ส่งเสริมพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย เป็นองค์กร
ที่จัดตั้งขึ้นด้วยความเพียรพยายามที่จะทำงานหลักของพระพุทธ
ศาสนา อันเป็นเสริมต่อพระพุทธปณิธานของพระพุทธเจ้า ที่
ทรงตั้งไว้หลังจากตรัสรู้ใหม่ซึ่งในคราวนั้นทรงตั้งพระปณิธาน
ไว้ว่า พระองค์จะดำรงพระชนม์อยู่เพื่อทำงาน ที่สรุปเป็นภาษา
ง่ายว่า

๑. ให้การศึกษาแก่พุทธบริษัททั้ง ๔ จนมีความรู้ความ
เข้าใจในพระพุทธศาสนาดีพอ
๒. ให้พุทธบริษัททั้ง ๔ ได้นำหลักธรรมที่ศึกษามาดีแล้ว
ไปประพฤติปฏิบัติ
๓. ให้พุทธบริษัทได้รับผลที่เกิดขึ้นจากการประพฤติปฏิบัติ
ตามสมควรแก่กำลังความสามารถ
๔. ให้พุทธบริษัททั้ง ๔ มีความสามารถในการเผยแผ่ชี้แจง
แสดงศาสนธรรม ที่ตนศึกษา ปฏิบัติ จนได้รับผลด้วย
ตนเอง ไปสอนบุคคลอื่นได้โดยพิสดาร
๕. ให้พุทธบริษัททั้ง ๔ สามารถแก้ไขปรับปรวาท คือถ้อยคำ
ที่กล่าวจ้วงจาบ บิดเบือนพระพุทธศาสนาให้ยุติลงด้วยดี

เพื่อสามารถรักษาพระสัทธรรมให้ดำรงอยู่ตลอดกาล
นาน

แม้ว่าความคิดเรื่องการจัดตั้งศูนย์ส่งเสริมพระพุทธศาสนา
แห่งประเทศไทย จะได้เริ่มก่อตัวมาโดยลำดับตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๒๗
แต่เพิ่งมาจัดตั้งเป็นศูนย์ที่มีเพียงสำนักงานชั่วคราว ในวันที่
๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๒๙ โดยสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ
สยามบรมราชกุมารี เสด็จมาเปิด แต่งานของศูนย์ฯ ที่จะทำตาม
เป้าหมายดังกล่าวก็ยังไม่อาจทำได้เต็มที่ เพราะขาดความพร้อม
ที่สำคัญคือเงิน ในการดำเนินงาน งานหลักจึงมีเพียงการจัดงาน
สัปดาห์ส่งเสริมพระพุทธศาสนาในวันวิสาขบูชา การเผยแพร่
ธรรมะทางสถานีวิทยุโทรทัศน์ เอกสาร และการเชิญชวน
ชักชวนประชาชนให้ร่วมกันศึกษาและปฏิบัติธรรม ณ พุทธ-
มณฑล ตั้งแต่วันที่ ๑๒ ก.ค. ถึง วันที่ ๕ ธ.ค. ๒๕๓๐ ซึ่งหวังว่า
การทำงานของศูนย์ส่งเสริมพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย
จะค่อยขยายออกไปตามลำดับในโอกาสอันควร

เนื่องในวันครบรอบ ๑ ปีของศูนย์ส่งเสริมพระพุทธศาสนา
แห่งประเทศไทย คณะทำงานประจำศูนย์ฯ ได้ลงมติให้พิมพ์
หนังสือธรรมะ เผยแพร่เป็นธรรมทาน โดยเน้นเนื้อหาของธรรม
ที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันให้มากที่สุด โดยแบ่งหนังสือที่จัดพิมพ์
ออกเป็น ๓ ส่วน คือ

ส่วนหนึ่งถวายเจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร องค์
ประธานศูนย์ฯ เพื่อแก่สาธุชนที่มาร่วมแสดงมุทิตาจิต เนื่องในวัน
เกิดของท่าน

ส่วนหนึ่งมอบแก่ท่านสาธุชนที่ร่วมบริจาคทรัพย์เป็นกองทุน ตามรายนามทะเบียนชื่อที่ได้เก็บรักษาไว้ในกรณีนี้อาจมีท่านสาธุชนบางท่าน ที่บริจาคไปแล้ว แต่ทะเบียนชื่อหายไป เพราะมีการเคลื่อนย้ายเอกสารกันหลายครั้งอาจจะสูญหายไปได้ ขอความกรุณาแจ้งไปที่ศูนย์ฯ เพื่อจะจัดลงทะเบียนไว้ให้ถูกต้อง และนำลงพิมพ์ในหนังสือในโอกาสต่อไป ทั้งช่วยให้สะดวกต่อการที่ศูนย์ฯ จะรายงานกิจกรรมต่าง ๆ ให้ทราบในโอกาสอันควร

ส่วนหนึ่งสำหรับแจกแก่ท่านที่มาร่วมบริจาคกองทุน หรือสนับสนุนในกิจกรรมของศูนย์ฯ และแจกแก่สาธุชนผู้สนใจ

หนังสือเล่มนี้เป็นกรรวบรวมนำเรื่องที่เรียบเรียงไว้ก่อน และเคยพิมพ์เผยแพร่ไปบ้างแล้ว แต่ธรรมะก็คือธรรม มีความเป็นอกาลิโก คือ ไม่ขึ้นอยู่กับกาลเวลา แต่ขึ้นอยู่กับการศึกษา และการปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ปฏิบัติชอบ ปฏิบัติตามธรรม เป็นประการสำคัญ

ศูนย์ส่งเสริมพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย หวังเป็นอย่างยิ่งว่า ศาสนธรรมที่ปรากฏในหนังสือเล่มนี้คงอำนวยประโยชน์แก่ท่านสาธุชนผู้สนใจ ศึกษา และนำไปปฏิบัติได้เป็นอย่างดี

ด้วยอำนาจแห่งคุณพระศรีรัตนตรัย อันรวมกันเป็นไตรรัตนานุภาพ ได้โปรดดลบันดาล อภิบาลรักษาให้เจ้าพระคุณสมเด็จพะญาณสังวร องค์ประธานศูนย์ส่งเสริมพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย ท่านสาธุชนผู้ร่วมก่อตั้งกองทุนทุกท่าน และท่านสาธุชนผู้สนใจในธรรม ให้ประสบความสุขกาย สบายใจ

ปราศจากทุกข์โศก โรค ภัย อยู่เป็นหลักชัยของพระพุทธศาสนา
ครอบคร้ว ตระกูลวงศ์ตลอดกาลยาวนานโดยทั่วกัน.

ศูนย์ส่งเสริมพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย

พระตำหนักล่าง วัดบวรนิเวศวิหาร

กทม. ๑๐๒๐๐ โทร. ๒๘๑-๒๑๓๕

๓ ตุลาคม ๒๕๓๐

ความเป็นมาของ ศูนย์ส่งเสริมพระพุทธศาสนา

แม้ว่าประเทศไทยจะยอมรับนับถือว่าพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ และได้สืบต่อกันมาจากอดีตกาลนานไกลจนถึงปัจจุบัน จนพระพุทธศาสนากลายเป็นบ่อเกิดของวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีของไทย และวิถีชีวิตของคนไทยก็เป็นวิถีชีวิตแบบพุทธก็ตาม แต่ว่าการจัดองค์กรทางพระพุทธศาสนา มีความเกี่ยวข้องกันอย่างหลวม ๆ โดยแบ่งพุทธบริษัทออกไปเป็น ๒ ฝ่าย คือ ฝ่ายนักบวชและฝ่ายชาวบ้าน ซึ่งมุ่งไปในทางการอบรมสั่งสอนเป็นประการสำคัญ แต่ไม่มีการจัดตั้งองค์กรที่มีประสิทธิภาพ เพื่อทำงานรับใช้พระพุทธศาสนาอย่างจริง ๆ จัง ๆ แม้จะมีอยู่โดยโครงสร้างของพระราชบัญญัติหรือโดยการรวมกลุ่มกันเป็นสมาคมเป็นมูลนิธิทางพระพุทธศาสนาก็ตาม กิจกรรมที่มีการเน้นกันนั้น มักจะหนักไปในทางบริหารกับการก่อสร้างเป็นหลัก ส่วนกิจกรรมที่เป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา คือการให้การศึกษาและการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ไม่มีการจัดตั้งองค์กรที่รับผิดชอบอย่างแท้จริง

ดังนั้น เมื่อสถานการณ์ของพระพุทธศาสนาอยู่ในสภาพปกติ พระพุทธศาสนาก็ดำรงคงอยู่ได้ แต่ยามใดที่พระพุทธศาสนาถูกภัยคุกคามจากคนภายในก็ดี จากคนภายนอกที่นับถือศาสนาอื่น และลัทธิการเมืองอื่นที่เป็นปฏิปักษ์ต่อพระพุทธศาสนาก็ดี จะทำ

ให้สถานะของพระพุทธศาสนาไม่มั่นคง การณ์ก็เป็นเช่นนี้มาตั้งแต่โบราณกาล ไม่ว่าพระพุทธศาสนาจะอยู่ในส่วนใดของโลกก็ตาม

ตามปกติแล้ว สถาบันทางพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะสถาบันสงฆ์ ได้ผูกพันอยู่กับสถาบันผู้บริหาร โดยเฉพาะอย่างยิ่งก็คือพระมหากษัตริย์ ถ้าหากว่าพระมหากษัตริย์ได้ให้การสนับสนุนส่งเสริมพระพุทธศาสนาในยุคใด ยุคสมัยนั้นก็จะกลายเป็นยุคทองของพระพุทธศาสนา แต่ถ้ายุคใดสถาบันพระมหากษัตริย์ไม่ได้เน้นความสำคัญของพระพุทธศาสนา มากนัก พระพุทธศาสนาก็จะอยู่ในสภาพธรรมดา ๆ และ บางประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนาซึ่งพระมหากษัตริย์เป็นปฏิบัติปฏิบัติต่อพระพุทธศาสนา พระพุทธศาสนาก็ถูกเบียดเบียน ถูกประทุษร้ายหรือถูกทอดทิ้ง บางครั้งจนถึงเสื่อมไปเลย เช่นเคยเสื่อมในประเทศอินเดีย และเสื่อมในประเทศลังกาเป็นต้น พระพุทธศาสนาในประเทศไทยเอง ก็มีลักษณะอย่างนั้น คือจะขึ้น ๆ ลง ๆ ตามเหตุปัจจัยภายในและภายนอก คือถ้าหากบุคคลภายในดีภายนอกให้การสนับสนุน ไม่มีภัยอันตรายจากทั้ง ๒ ฝ่ายพระพุทธศาสนาก็จะเจริญก้าวหน้ามีบทบาทในสังคมสูง แต่ยุคใดสมัยใดที่มีภัยอันตรายเกิดขึ้นจากภายในบ้าง ภายนอกบ้าง พระพุทธศาสนาก็จะทรุดลง

เมื่อประเทศไทยมีศาสนาอื่นเข้ามาเผยแพร่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิกได้เข้ามาในรัฐสมัยของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช การทำงานในลักษณะที่เรียกว่า

สงครามแย่งชิงประชาชนก็บังเกิดขึ้น โดยพุทธศาสนิกจะถูกแย่งไปให้นับถือศาสนาอื่น การกระทำงานของศาสนาคริสต์ในตอนแรก ก็เป็นการโจมตีว่าพระพุทธรูปเป็นหลัก และพยายามเชิดชวยกย่องศาสนาของตัวเอง ตลอดระยะเวลา ๓๐๐ กว่าปี การเผยแพร่ของศาสนาคริสต์ก็ไม่ได้ผลเท่าที่ควร เพราะว่าพระพุทธรูปได้ฝังรากหยั่งลึกลงไปภายในจิตใจประชาชนแล้ว

ต่อมาเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๕-๒๕๐๗ ศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิก ได้จัดการประชุมที่เรียกว่าสมัชชาวาติกันครั้งที่ ๒ ขึ้น ได้ประกาศนโยบายแน่ชัดที่จะเปลี่ยนวิธีการในการเผยแพร่ศาสนาของตน จากการกล่าวโจมตีว่าและใช้วิธีการรุนแรงมาเป็นวิธีการที่เรียกว่าได้อาล็อกหรือศาสนสัมพันธ์เป็นนโยบายผูกมิตร แต่แฝงเร้นเจตนาไว้อย่างเด่นชัดว่า

เป็นการร่วมมือเพื่อฉกฉวยเอาผลประโยชน์จากพระพุทธรูปศาสนาโดยมีเป้าหมายที่การเปลี่ยนแปลงพระพุทธรูปศาสนาทั้งศาสนาให้เป็นคริสต์ศาสนา ในลักษณะที่ค่อยแทรกซึมเข้าไปโดยลำดับ และเข้าผสมผสานในส่วนต่าง ๆ ทั้งที่เป็นศาสนธรรม ศาสนบุคคล ศาสนพิธี และศาสนสถาน โดยมีเป้าหมายเด่นชัดอยู่ที่ประชาชนที่เป็นกลุ่มเป้าหมาย คือ

๑. เยาวชนซึ่งมีประมาณ ๖๕% ที่ไม่มีความสนใจในพระพุทธรูปศาสนาอย่างจริง ๆ จัง ๆ

๒. คนเจ็บไข้ได้ป่วยซึ่งมีอยู่ทั่วทุกหนทุกแห่ง

๓. ประชาชนผู้ยากไร้ ซึ่งมีอยู่ไม่น้อยกว่า ๑๑ ล้านคน

ในประเทศไทย

๔. ชาวป่าชาวเขา

๕. ต่อมาก็เน้นไปที่ผู้อพยพอินโดจีนด้วย

การทำงานของคริสต์ในแนวนี้ได้เริ่มต้นมาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๐๗ จนมีการตั้ง สมาคมศาสนสัมพันธ์ขึ้น มีกิจกรรมร่วมกันของศาสนาทั้ง ๕ ศาสนา คือ พุทธ คริสต์ อิสลาม พราหมณ์-ฮินดู ลิกซ์ ตอนตัน ๆ การกระทำเหล่านี้ชาวพุทธมีความรู้สึกว่าเป็นเครื่องหมายที่ดั่งงาม ควรแก่การส่งเสริมสนับสนุน โดยไม่ได้คิดว่านั่นคือเป็นแผนใดแอล็อกขั้นแรกของศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิก

ต่อมาเมื่อต้นปี พ.ศ. ๒๕๒๕ ชาวพุทธไทยกลุ่มหนึ่งได้ไปพบหลักฐานต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือจากหนังสือบูเลตินซึ่งเป็นวารสารที่แจกจ่ายกันในหมู่ผู้ทำงานใดแอล็อกของศาสนาคริสต์ ซึ่งพิมพ์เผยแพร่มาจากวาติกันโดยตรง และหนังสือแสงธรรมปริทัศน์ตลอดถึงหนังสืออื่น ๆ อีกเป็นอันมากที่เป็นการแสดงให้เห็นว่า ศาสนาคริสต์ได้พยายามที่จะบิดเบือนหลักการสำคัญในทางพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือพระรัตนตรัยพยายามเผยแพร่ให้เห็นว่า

พระพุทธเจ้านั้นเป็นเพียงประกาศกของพระผู้เป็นเจ้าของเจ้า

พระธรรมนั้นคือกฎครองโลกที่พระผู้เป็นเจ้าของเจ้ามอบหมายให้พระพุทธเจ้านำมาเผยแพร่แก่โลกส่วนหนึ่ง

พยายามลอกเลียนสมณศักดิ์ชั้นยศที่ใช้กันในสถาบันสงฆ์เพื่อเป้าหมายในการผสมกลมกลืนทำในใดแอล็อกดังกล่าว

เมื่อคนไทยกลุ่มนั้นได้ร่วมกันศึกษาค้นคว้าตั้งแต่ต้นปี ๒๕๒๕ มาจนถึงสิ้นเดือนกันยายน ๒๕๒๕ ก็ได้หลักฐานแน่ชัดว่าเป็นการกระทำงานที่ประสานสัมพันธ์กันอย่างต่อเนื่อง ทุกขั้นตอนของการปฏิบัติที่จะมุ่งเปลี่ยนแปลงความจริงที่มีอยู่เป็นอยู่ในพระพุทฺธศาสนา เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ศาสนาคริสต์ และยิ่งขึ้นไปกว่านั้นเมื่อชาวพุทธได้นำเรื่องนี้มาเปิดเผยชี้แจงในหมู่ชาวพุทธด้วยกันให้ทราบไว้ก็เกิดมีการท้วงติงห้ามปราม คัดค้านจากชาวพุทธและชาวคริสต์เป็นอันมาก เป็นทำนองว่าเป็นความเข้าใจผิดบ้าง เป็นความไม่รู้ของชาวพุทธกลุ่มนั้นบ้าง ตลอดถึงจะเป็นชนวนให้เกิดความแตกแยกจนกลายเป็นสงครามศาสนาเป็นต้นบ้าง โดยไม่ได้มีการศึกษาสอบถามจากกลุ่มชาวพุทธที่ทำการศึกษาค้นคว้ากันเป็นเวลานานกว่าจะเผยแพร่เอกสารเหล่านั้นออกมาได้

ชาวคริสต์เองเมื่อทราบว่า ชาวพุทธได้ทราบเป้าหมายและการเคลื่อนไหวตลอดถึงวัตถุประสงค์ในการทำงานของตนก็มีการเคลื่อนไหวในแนวที่ยกย่องเชิดชูคนไทยมากยิ่งขึ้น โดยการแต่งตั้งให้มีคาถินัลขึ้นในเมืองไทย และแต่งตั้งคนไทยให้เป็นอัครวินประจำวาติกันถึง ๒ ท่าน

เมื่อวันที่ ๑๐ พฤษภาคม ๒๕๒๗ สันตปาปาจอห์นปอลที่ ๒ แห่งกรุงวาติกันก็เสด็จเยี่ยมเมืองไทยเป็นทางราชการ ก่อนที่สันตปาปาจอห์นปอลที่ ๒ จะเสด็จมาเมืองไทยนั่นเอง ชาวพุทธหลาย ๆ กลุ่มก็ได้ร่วมกันปรึกษาว่า จากเอกสารหลักฐานที่บาทหลวงคริสต์นิกายโรมันคาทอลิกซึ่งเป็นชาติฝรั่งได้รายงาน

ไปวาทิกันนั้น เป็นการวิเคราะห์เจาะลึกดูจุดอ่อนจุดแข็งที่มีอยู่
ในพระพุทธศาสนา ทั้งในส่วนศาสนธรรม ศาสนบุคคล ศาสน-
สถาน และศาสนพิธี ที่ตนจะใช้ประโยชน์ได้ และการวิเคราะห์
เหล่านั้นเป็นการวิเคราะห์ที่ออกจะเป็นความจริงที่ชัดเจน ซึ่ง
โดยหลักของความเป็นจริงแล้ว การเป็นพุทธศาสนิกของชาวพุทธ
นั้นจะเป็นการเป็นงานตามทะเบียนสำมะโนครัวส่วนมาก ความรู้
ความเข้าใจในทางพระพุทธศาสนาจนเกิดเป็นศรัทธาปสาทะที่
ไม่โยกคลอนหวั่นไหวมีอยู่เพียงจำนวนน้อยเท่านั้น แม้องค์กรของ
พระพุทธศาสนาที่จัดตั้งเป็นรูปขององค์การบริหาร คณะสงฆ์
ก็ดี หรือว่ามูลนิธิ สมาคม สถาบันที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาก็ดี
มีการกระทำงานที่ไม่ประสานสัมพันธ์กันเท่าที่ควร หรือไม่เป็น
ปัจจัยเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ไม่มีหลักร่วมทางความคิด หลักร่วม
ทางกิจกรรม หลักร่วมทางผลประโยชน์เพื่อพระพุทธศาสนา
ซึ่งผิดกับศาสนาคริสต์ที่แต่ละฝ่ายทำงานโดยมีหลักร่วมทางความ
คิด หลักร่วมทางกิจกรรม หลักร่วมทางผลประโยชน์ คือทำงาน
ในนามพระผู้เป็นเจ้าของ ในขณะทีชาวพุทธส่วนใหญ่ทำงานในนาม
ของข้าพเจ้าเป็นหลัก แม้จะมีคนมากก็ขาดเอกภาพทางความคิด
ทางกิจกรรม ดังนั้นจึงน่าจะมีการจัดตั้งองค์กรอะไรขึ้นมาสัก
องค์กรหนึ่ง ที่เป็นความร่วมมือประสานงานกันของชาวพุทธทุก
หมู่เหล่า ไม่ใช่เป็นฝ่ายบรรพชิตหรือฝ่ายชาวบ้านโดยตรง แต่ให้
เป็นองค์กรหลักที่แต่ละฝ่ายมาร่วมมือกันทำงาน โดยพื้นฐาน
ความคิดที่เรียกว่า

สามัคคีร่วมชาติ พุทธศาสน์ร่วมใจ

โดยอาศัยพระพุทธศาสนาเป็นจุดยึดเหนี่ยวทางใจของบุคคล
ที่ให้แต่ละคนสามารถร่วมหลักความคิด ร่วมกิจกรรม ร่วม
ทำงานเพื่อเป้าหมายคือความเจริญมั่นคงของพระพุทธศาสนา
เรียกว่า**ทำงานในนามของพระพุทธศาสนา หรือพระพุทธเจ้า**
แทนที่จะทำงานในนามของข้าพเจ้า

แต่การจะทำงานในลักษณะนี้ได้ จำเป็นจะต้องมี

ผู้ดำเนินการ ซึ่งเป็นที่ยอมรับนับถือของสังคม มีคณะทำ
งานที่พร้อมจะเสียสละผลประโยชน์ของตนเพื่อพระพุทธศาสนา

มีเงินในการดำเนินงานด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือ
ด้านที่ยังไม่มีการเน้นกันเป็นพิเศษ คือ

ด้านการศึกษา การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณะ
สงเคราะห์ในนามของพระพุทธศาสนา การพิทักษ์รักษาพระพุท
ธศาสนาเมื่อมีภัยอันตรายซึ่งเกิดขึ้นจากภายในหรือภายนอกก็ตาม

ดังนั้น ชาวพุทธหลาย กลุ่มที่เป็นตัวแทนสมาคมมูลนิธิต่าง ๆ
ได้มาตกลงร่วมกันว่า ควรจะจัดงานสัปดาห์ส่งเสริมพระพุท
ธศาสนาขึ้น ในปี พ.ศ. ๒๕๒๗ เป็นปีแรก เนื่องจากวัดในกรุงเทพ
ไม่มีวัดใดที่มีพื้นที่กว้างขวางมากพอ จึงตกลงให้จัดที่ห้องสนาม
หลวง และเพื่อหลีกเลี่ยงไม่ให้เป็นการเผชิญหน้ากันระหว่าง
พุทธศาสนิกชนกับคริสต์ศาสนิกชน จึงหลบไปจัดในวันที่ ๑๑
พฤษภาคม ๒๕๒๗ หลังจากสันตปาปาจอห์นปอลที่ ๒ ขึ้นเครื่องบิน
จากเมืองไทยไปแล้ว การจัดงานในปีนั้นได้ผลดีพอสมควร เป็น
การปลุกวิญญาณชาวพุทธให้ตื่นขึ้น รับรู้เหตุการณ์เรื่องราว
ต่าง ๆ ในพระพุทธศาสนาได้รับการสนับสนุนในด้านเงินจำนวน

หนึ่ง ซึ่งหลังจากเสร็จงานแล้วคณะกรรมการจัดงานได้ตกลง
กันจัดตั้งเป็นรูปมูลนิธิชื่อว่า **มูลนิธิพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย** เพื่อดำเนินงานด้านการศึกษา การเผยแผ่ การ
สาธารณะสงเคราะห์และการพิทักษ์ความมั่นคงของพระพุทธ-
ศาสนา เนื่องจากจำนวนเงินยังมีน้อยอยู่การจะทำงานด้านศึกษา
และเผยแผ่ ตลอดจนสาธารณะสงเคราะห์ยังไม่อาจจะทำได้

ดังนั้นในปี พ.ศ. ๒๕๒๘ จึงได้จัดงานสัปดาห์ส่งเสริม
พระพุทธศาสนาขึ้นอีก ในงานนี้ได้จัดทำดอกบัวซึ่งเป็นสัญลักษณ์
ของพระพุทธศาสนาขึ้น เพื่อต้องการรณรงค์ตั้งกองทุนเพื่อทำงาน
พระพุทธศาสนา ตามเป้าหมายดังกล่าว เนื่องจากคนไทยส่วนหนึ่ง
ได้ตื่นตัวกับวันวาเลนไทน์ ซึ่งเป็นวัฒนธรรมของคริสต์ การ
ตื่นตัวกับวันวาเลนไทน์ได้แพร่หลายมากยิ่งขึ้น จนคนไทย
ส่วนหนึ่งถูกครอบงำทางวัฒนธรรม ทางเศรษฐกิจ ทางศาสนา
เพราะไปชื่นชมกับพิธีกรรมในศาสนาคริสต์ ไปน้อมรำลึกถึง
นักบวชในศาสนาคริสต์ ซึ่งตามประวัติก็ไม่ได้มีผลงานดีเด่น
อะไรที่เป็นประโยชน์แก่สาธารณชน การนำดอกบัวมาเป็น
สัญลักษณ์ก็เพื่อกระตุ้นเตือนให้คนไทยตระหนักว่า

ถ้าจะให้มีความรักก็น่าจะถือเอาวันเกิดของพ่อแม่
หรือวันเกิดของตน หรือวันสำคัญของพระพุทธศาสนา หรือวัน
สำคัญของชาติของสถาบันพระมหากษัตริย์ เพราะนั่นคือวันแห่ง
ความรักที่แท้จริง และเป็นวันที่ทุกคนได้รับผลจากความรัก
จากบุคคลของสถาบันเหล่านั้นอย่างต่อเนื่องและยาวนาน

การจัดงานใน พ.ศ. ๒๕๒๘ ได้รับการส่งเสริมสนับสนุนจากพุทธศาสนิกชนเพิ่มขึ้น และได้มีการจัดตั้งกองทุนขึ้นเป็นรูปผ้าป่า ๘๔,๐๐๐ กอง และมีผู้เข้าร่วมสมทบทุนด้วยเงินจำนวนหนึ่ง แต่ก็ยังไม่พร้อมที่จะดำเนินงานให้ขยายกว้างออกไป งานที่ทำในช่วงนั้นก็ป็นงานเล็ก ๆ เป็นการเผยแพร่รูปเอกสารต่าง ๆ การออกรายการทางวิทยุ ทางโทรทัศน์ การจัดกิจกรรมส่งเสริมการศึกษา การปฏิบัติธรรมในทางพระพุทธศาสนาที่ใช้ช่วงระยะเวลาสั้น ๆ มีรายจ่ายไม่มากนัก เพราะความจำกัดของทุนที่จะใช้ไปในกิจการส่วนนี้

ใน พ.ศ. ๒๕๒๙ ได้จัดงานสัปดาห์ส่งเสริมพระพุทธศาสนาขึ้นอีกครั้งหนึ่ง และได้นำเอารูปแบบวิธีการต่าง ๆ ซึ่งได้ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้มีประโยชน์มากยิ่งขึ้น เช่นการอัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุมาประดิษฐานไว้ที่ท้องสนามหลวงตลอดระยะเวลา ๗ วัน เพื่อให้ประชาชนได้สักการะบูชากันได้มีการเชิญชวน ชักชวนให้แต่ละจังหวัดเน้นความสำคัญของวันวิสาขบูชา อย่างน้อยก็ให้เน้นวันวิสาขบูชา มีการรณรงค์ให้ศึกษาประเพณีปฏิบัติธรรมะ โดยงดเว้นอบายมุขรักษาศีล ๕ เป็นต้น หลังจากเสร็จงานสัปดาห์ส่งเสริมพระพุทธศาสนาในปี พ.ศ. ๒๕๒๙ ก็มีเงินเหลืออยู่อีกจำนวนหนึ่ง เป็นการเพิ่มเติมจากเงินที่มีอยู่แล้วใน ๒ ปีแรก

ปี พ.ศ. ๒๕๓๐ ได้ทำงานจัดงานสัปดาห์ส่งเสริมพระพุทธศาสนาขึ้นอีก ในแต่ละปีที่ได้จัดงานนั้น สภาวิจัยได้มีการศึกษาวิจัยข้อดีข้อเสียของการจัดงานสรุปไว้ในแต่ละปี พอในปีต่อมา

เห็นปัญหาอะไรที่มีความบกพร่องก็นำมาปรับปรุงแก้ไข เพราะ
การแก้ไขในเรื่องบางเรื่องนั้น จะต้องมีการลงทุนลงแรงมาก
ต้องใช้เงินมาก จึงไม่อาจที่จะทำได้ในทันทีทันใด อย่างไรก็ตาม
งานสัปดาห์ส่งเสริมพระพุทธศาสนาในปี ๒๕๓๐ ซึ่งใน ๓ ปี
แรกนั้นมีประธานจัดงาน ๒ ฝ่าย คือ

ประธานกรรมการจัดงานฝ่ายบรรพชิต มีเจ้าคุณสมเด็จ
พระญาณสังวร วัดบวรนิเวศวิหาร เป็นประธานกรรมการ
จัดงาน

ฝ่ายคฤหัสถ์มี พลเอกอาทิตย์ กำลังเอก ผู้บัญชาการ
ทหารบกและผู้บัญชาการทหารสูงสุด เป็นประธานกรรมการ
จัดงาน

ในปี พ.ศ. ๒๕๓๐ ได้เปลี่ยนประธานกรรมการจัดงานจาก
พลเอกอาทิตย์ กำลังเอก ซึ่งเกษียณอายุราชการ เป็นพลเอก
ชวลิต ยงใจยุทธ ผู้บัญชาการทหารบก ในปี พ.ศ. ๒๕๓๐ นี้
ได้มีการร่วมมือจากหน่วยงาน องค์การรัฐวิสาหกิจและประชาชน
เพิ่มขึ้น แต่เนื่องจากสภาวะทางเศรษฐกิจของประชาชนโดย
ทั่ว ๆ ไปไม่ดีพอ รายได้จากการจัดงานจึงอยู่ในระดับใกล้เคียง
กับปีที่ผ่านมา ๆ มา

หลังจากการจัดงานมาถึง ๔ ปี คณะกรรมการจัดงาน
สัปดาห์ส่งเสริมพระพุทธศาสนาทั้งฝ่ายบรรพชิตและฝ่ายคฤหัสถ์
ได้มีเจตจำนงอันแน่วแน่ที่จะจัดตั้งเป็นองค์กรตามเป้าหมายที่ตั้ง
ไว้ให้ได้ โดยจะจัดเป็นรูปของมูลนิธิศูนย์ส่งเสริมพระพุทธศาสนา
หรือศูนย์ส่งเสริมพระพุทธศาสนา ทำหน้าที่ในการบริหาร

งานของศูนย์และมูลนิธิพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทยทำหน้าที่
ในด้านที่เกี่ยวกับการเงิน ซึ่งข้อตกลงที่แน่ชัดนั้นยังไม่ได้ดำเนินการ
การให้เป็นไป แต่จะทำให้เสร็จก่อนจะจัดงานสัปดาห์ส่งเสริม
พระพุทธศาสนาในปี พ.ศ. ๒๕๓๑

โครงการของศูนย์ส่งเสริมพระพุทธศาสนาที่จะทำในโอกาส
ต่อไปนั้น เนื่องจากศูนย์ส่งเสริมพระพุทธศาสนาเป็นงานที่เริ่มต้น
มาจากบุคคลหลาย ๆ ฝ่ายที่มีเจตจำนงในการที่จะทำนุบำรุง
พระพุทธศาสนา ด้านการศึกษา การเผยแผ่ การสาธารณะ
สงเคราะห์ และขจัดปัดเป่าอันตรายที่เกิดขึ้นแก่พระพุทธศาสนา
ไม่ว่าจะมาจากภายใน หรือภายนอกก็ตาม และไม่ว่าจะเกิดขึ้น
แก่ศาสนบุคคล คือสาสดาและศาสนิก ศาสนธรรม คือ คำสอน
ในพระพุทธศาสนาศาสนพิธีที่ไม่ยุติด้วยเหตุผลและความดี ตลอดจน
ถึงศาสนสถานทีละเลยอดมการณ์ของพระพุทธศาสนาให้บรรเทา
เบาบางลงไป และในการบริหารพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะ
อย่างยิ่ง คือบริหารบุคคลที่เน้นไปที่การบริหารตนเองเป็นหลัก
สำคัญ เพราะว่าศูนย์ส่งเสริมพระพุทธศาสนาไม่ได้มีหน้าที่
อำนาจในการปกครอง โดยการสั่งงาน จึงมีหน้าที่หลักในการ
ให้ความรู้ ความเข้าใจในการบริหารตนให้พ้นภัยอันตรายจาก
ทุกข์เป็นประการสำคัญ ดังนั้นการรวมกลุ่มกันในลักษณะนี้
ย่อมจะมีปัญหาบ้างเป็นธรรมดา เพราะสถานการณ์ทางพระ-
พุทธศาสนาในประเทศไทย ไม่เคยถูกคุกคามอย่างรุนแรงจาก
ภายในหรือภายนอกก็ตาม แม้บางครั้งมีอันตรายเกิดขึ้นใน
พระพุทธศาสนา พระมหากษัตริย์ในอดีต ทรงให้การอุปถัมภ์

บำรุงรักษาป้องกันพระพุทธศาสนา และมีบางพระองค์มีความ
รู้สึกคล้าย ๆ ทรงเป็นเจ้าของพระพุทธศาสนาเอง ด้านการทำนุ
บำรุง การป้องกันอันตราย การบริหารศาสนาและการบำบัด
อันตรายที่เกิดขึ้นแก่พระพุทธศาสนา จึงอยู่ภายใต้พระบรม
โพธิสมภารของพระมหากษัตริย์ ซึ่งจะเห็นได้ว่าอันตรายที่
เกิดขึ้นแก่พระพุทธศาสนาจากการกระทำของศาสนาคริสต์นั้น
ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ในสมัยพระเจ้าตากสิน
มหาราช ในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวก็เคย
เกิดขึ้น และใน พ.ศ. ๒๕๐๑ อันตรายจากศาสนาคริสต์ก็เคย
เกิดขึ้น แต่ว่าแต่ละยุคแต่ละสมัยที่อันตรายจากศาสนาคริสต์
เกิดขึ้น พระมหากษัตริย์ ทรงถือเป็นราชการที่ขจัดปิดเป่า
อันตรายเหล่านั้นให้สงบไป เมื่อมาถึงยุคสมัยปัจจุบัน เราจะ
ไปมุ่งหวังเช่นนั้นคงไม่ได้ ชาวพุทธทั้งฝ่ายบรรพชิตและฝ่าย
คฤหัสถ์ โดยเฉพาะฝ่ายบรรพชิต จะต้องมีการปรับปรุงตัวเอง
พัฒนาตัวเองในด้านต่าง ๆ เพื่อสร้างศาสนทายาทที่มีคุณภาพ
ให้เกิดขึ้นในพระพุทธศาสนา จนบุคคลเหล่านั้นพร้อมที่ทุ่มเท
ชีวิตจิตใจลงไป เพื่อทำงานรับใช้พระพุทธศาสนา และเป็นการทำงาน
ในนามของพระพุทธศาสนา เช่นเดียวกับชาวคริสต์เขา
ทำงานในนามพระเจ้า

ดังนั้น การจะทำงานเหล่านี้ก็ต้องเตรียมจัดตั้งเป็นรูป
องค์กร ที่มีประสิทธิภาพในการพัฒนาบุคคลเพื่อให้มีความรู้
ความสามารถรอบด้าน เพราะหลักการรักษาชาติบ้านเมืองหรือ
พระศาสนาหรือแม้แต่รักษาชีวิตก็ตาม อยู่ในสูตรที่ว่า

ถ้าไม่รู้เขาไม่รู้เรา รบร้อยครั้งก็แพ้ร้อยครั้ง
ถ้ารู้เราไม่รู้เขา รู้เขาไม่รู้เรา แพ้ชนะก็กำกึ่ง
ถ้ารู้ทั้งเขาทั้งเรา รบร้อยครั้งก็ชนะได้ทั้งร้อยครั้ง

ในปัจจุบันนี้ การศึกษาทางพระพุทธศาสนานั้น ไม่ได้มีการพัฒนาปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสมแก่ยุคสมัยทั้งในด้านเนื้อหาหลักสูตรทั้งในด้านการเรียนการสอน การวัดผล ทั้งขั้นตอนของการศึกษาที่จะมุ่งไปในการทำงานเผยแผ่พระพุทธศาสนา

ดังนั้น โครงการศูนย์ส่งเสริมพระพุทธศาสนาจึงมุ่งไปที่ ให้การศึกษาแก่พระภิกษุสามเณร สาธุชนที่มีความสนใจตั้งใจ จะทำงานรับใช้พระพุทธศาสนา ในด้านการศึกษาและการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยให้ท่านเหล่านั้นสมัครเข้ามาเอง มีการเปิดหลักสูตรอบรมเป็นชุด ๆ เป็นรุ่น ๆ ไป

จะมีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในรูปเอกสาร เทป คาสเซตส์ รายการวิทยุ โทรทัศน์ ตามสมควรแก่โอกาส เพื่อให้ผลการเผยแผ่ธรรมะเหล่านั้นแพร่หลายในเวลารวดเร็ว

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในรูปของการส่งบุคคลไปให้ความรู้ความเข้าใจในพระพุทธศาสนาแก่กลุ่มบุคคล สถาบันหน่วยงานทั้งของเอกชนและของราชการ

งานด้านสาธารณะสงเคราะห์ซึ่งจะต้องใช้เงินมากขึ้น ในช่วงนี้ก็คงจะทำอะไรไม่ได้ เพราะไม่มีเงินซึ่งเป็นตัวปัจจัยหลัก แต่เป็นเป้าหมายที่จะต้องทำในโอกาสต่อไป เมื่อมีความพร้อมที่จะทำงานในด้านนี้

อีกข้อหนึ่งซึ่งถือว่าเป็นความฝัน คือการที่ศูนย์จะมีสถานที่

แห่งหนึ่งซึ่งควรจะกว้างใหญ่พอสมควร เพื่อเป็นที่ดำเนินกิจการ
ของศูนย์ที่จะไม่สังกัดเกี่ยวข้องกับวัดใดวัดหนึ่ง เพราะเมื่อเป็น
วัดก็ต้องเป็นนิกาย จะต้องเป็นวัดธรรมยุตหรือวัดมหานิกายวัด
ใดวัดหนึ่ง อันที่จริง นิกายนั้นไม่ใช่เป็นเรื่องมีสาระแก่นสารอะไร
เป็นเพียงกิเลสที่มีอยู่ภายในใจคน ก่อให้การยึดถือเป็นพวกเรา
พวกเขา และดูถูกดูหมิ่น แกร่งแย่งแข่งดีกัน เบียดเบียนประทุษร้าย
กัน จนถึงกับทำลายล้างกัน เป็นมรดกบาปในหมู่มนุษย์ที่สร้าง
กันขึ้นและยึดถือกัน บางครั้งเหตุเกิดของนิกายนั้นเป็นเหตุผลทาง
ประวัติศาสตร์ เป็นความจำเป็นเฉพาะในยุคในสมัยนั้น แต่มนุษย์
ส่วนใหญ่ก็จะใช้เป็นเงื่อนไขในการแบ่งพรรคแบ่งพวก เป็นเรา
เป็นเขา ทำให้สูญเสียเอกภาพทางความคิด กิจกรรมและผล
ประโยชน์ที่พึงทำร่วมกัน

เป้าหมายในการอยู่ร่วมกัน ตามหลักของพระพุทธศาสนานั้น
บุคคลจะต้องอยู่ร่วมกันอย่างมีเมตตาจิต ที่แสดงออกมาได้ทั้งทาง
กาย ทางวาจา และทางจิตใจซึ่งสามารถพิสูจน์ได้ โดยการเฉลี่ย
แบ่งปันสิ่งซึ่งเป็นประโยชน์เกื้อกูลและอำนวยความสะดวกให้แก่กัน
และกัน แต่ละฝ่ายต่างอยู่ในระเบียบวินัยที่ดั่งงามด้วยกัน สามารถ
ปฏิบัติปฏิญญา ความเห็นของตนให้ลงกัน สมกับหลักคำสอนใน
พระพุทธศาสนา ที่พระพุทธเจ้าทรงใช้คำว่าสาราณียธรรม
คือธรรมะที่จะนำบุคคลผู้ประพฤติปฏิบัติให้ระลึกถึงกันด้วย
ไมตรีจิต และเป็นปัจจัยให้เกิดความรักความเคารพ การสงเคราะห์
กัน การไม่ทะเลาะวิวาทกัน เสริมสร้างให้เกิดสามัคคีเอกภาพ
ขึ้นภายในหมู่คณะนั้น ๆ

นั่นก็คืออุดมการณ์ทางพระพุทธศาสนา ที่คนจะสามารถ
สัมผัสได้ก็ต้องลดละกิเลสประเภทที่ก่อให้เกิดความเป็นเราเป็นเขา
ลงได้เสียก่อน แต่การจะรอคอยให้ผลเช่นนั้นเกิดขึ้นก็คงนานเกินรอ
ฉะนั้น ศูนย์ส่งเสริมพระพุทธศาสนาจึงควรมีสถานที่เป็นนอกเขต
ไม่สังกัดอยู่ในวัดใดวัดหนึ่ง แต่เป็นสถานที่ร่วมกิจกรรมของ
พุทธบริษัท ที่มีหลักร่วมทางความคิด และหลักร่วมทางผล
ประโยชน์คือพระพุทธศาสนาเช่นเดียวกัน มาทำงานร่วมกัน
โดยไม่มีพระมหานิกายธรรมยุต หรือชาวบ้านหรือพระหรือ
แม่แต่มหายานและเถรวาท ที่ว่าเป็นเรื่องของความฝันนั้นเพราะ

การหาสถานที่ที่มีบริเวณกว้างขวางพอสมควร สามารถ
ดำเนินกิจกรรมด้านเผยแผ่ พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา
และการปฏิบัติธรรมในรูปของจุดศูนย์กลางเป็นต้น จะหาได้ยาก
คณะบุคคลที่จะมีจิตวิญญูณเสียสละตัวเองมาทำงานรับ
ใช้พระพุทธศาสนา ด้วยความจริงใจ จริงจังตามปณิธานที่ได้
สวดได้ประกาศพระรัตนตรัยไว้ว่า

ข้าพเจ้าเป็นผู้รับใช้พระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์
พระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ เป็นนายของข้าพเจ้า ข้าพเจ้า
ขอมอบกายถวายชีวิต พร้อมทั้งสรีระแด่พระพุทธเจ้า พระธรรม
พระสงฆ์นั้น หาได้ยาก คือสามารถสวดกันได้ทุก ๆ คน แต่จะ
ทำได้เพียงไม่กี่คน

เงินในการดำเนินงาน ซึ่งเมื่อสถานที่ใหญ่ขึ้น คนมากขึ้น
งานกระจายกว้างขวางมากยิ่งขึ้น และต้องอาศัยทุนสนับสนุน
มากยิ่งขึ้น งานเหล่านั้นจึงจะเดินไปได้

ดังนั้นจึงถือว่าเรื่องนี้เป็นเพียงความฝันที่จะต้องใช้เวลา
พยายามต่อไป และอย่างน้อยที่สุดในช่วงแรกถ้าหากสามารถ
ได้สถานที่สักแปลงหนึ่ง ซึ่งไม่ไกลจากกรุงเทพมหานครใน
ด้านใดก็ตามมากนัก สามารถที่จะติดต่อประสานงานกันได้
คนข้างในออกไปก็ไม่ไกล คนข้างนอกมาก็ไม่ไกล หากว่าเราได้
สถานที่เช่นนี้ไว้ก่อน ตั้งใจไว้ว่า จะสร้างขึ้นเป็นรูปของสวนป่า
ที่เน้นไปในด้านของจุดคงคกับสถานที่ไปก่อนเพราะว่า มีการลงทุน
น้อย และสามารถดำเนินงานได้อย่างต่อเนื่องโดยความศรัทธา
เลื่อมใสของคนที่สนใจในการปฏิบัติธรรม ระดับสมถกรรมฐาน
วิปัสสนากรรมฐาน ดังนั้นเมื่อมองเป้าหมายในการทำงานของ
ศูนย์ที่จะผนึกใจของบุคคลให้มาร่วมหลักความคิด ร่วมกิจกรรม
ร่วมทำงานเพื่อผลประโยชน์แก่พระพุทธศาสนาเป็นส่วนรวม
จึงกลายเป็นเรื่องใหญ่ที่จะต้องใช้เวลาารณรงค์ชี้แจงทำความเข้าใจกัน
เพราะคนไทยส่วนใหญ่จะคุ้นเคยต่อการอยู่แบบเกาะ
กลุ่มกันอยู่เป็นวัดเราเป็นวัดเขา เป็นภาคเราเป็นภาคเขา การทำ
งานดังกล่าวจึงต้องอาศัยเวลาในการชี้แจงทำความเข้าใจกัน

อย่างไรก็ตาม ศูนย์ส่งเสริมพระพุทธศาสนามีความหวัง
เป็นอย่างมากกว่า แม้เราจะไม่สามารถทำงานเต็มตามเป้าหมาย
ได้ในระยะแรก แต่งานใดซึ่งอยู่ในวิสัยที่จะทำได้ ตามกำลังเงิน
กำลังความรู้ ความสามารถ จะใช้ความเพียรพยายามทำให้เต็ม
ตามความสามารถ ความเจริญเติบโตของศูนย์ส่งเสริมพุทธ-
ศาสนา จะโตได้เร็วหรือโตได้ช้าก็อยู่ที่การยอมรับนับถือ และ
ศรัทธาของพุทธศาสนิกชนทั่วไป ที่จะให้การส่งเสริมสนับสนุน

ทางด้านทุนดำเนินงาน และอาศัยจิตวิญญาณที่พร้อมด้วย ความศรัทธาเสียสละของเจ้าหน้าที่ในศูนย์ส่งเสริมพระพุทธศาสนา ซึ่งหวังว่าโอกาสที่สังคมจะสามารถสัมผัสผลจากการทำงานของศูนย์ส่งเสริมพระพุทธศาสนาในด้านการศึกษา การเผยแพร่ การสาธารณะสงเคราะห์ การปกป้องรักษาพระพุทธศาสนานั้น ปรากฏเด่นชัดมากยิ่งขึ้นโดยลำดับ

ศูนย์ส่งเสริมพระพุทธศาสนาจึงขอแจ้งให้พุทธศาสนิกชน ทั้งฝ่ายบรรพชิตและคฤหัสถ์ได้ทราบว่า การเกิดขึ้นของศูนย์ส่งเสริมพระพุทธศาสนาเป็นการเกิดขึ้นโดยโครงสร้างใหม่ในโครงสร้างเก่า เพราะว่าโครงสร้างของพระพุทธศาสนาจริง ๆ นั้นไม่มีความเป็นเราเป็นเขา อยู่ในพระพุทธศาสนา แต่เป็นโครงสร้างของสถาบันบุคคลที่บังเกิดขึ้นในโลก เพื่อกระทำการที่เป็นการอนุเคราะห์ต่อชาวโลกตามที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ว่า

เอกบุคคล เมื่อบังเกิดขึ้นในโลกย่อมบังเกิดขึ้น เพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่มหาชนเพื่อความสุขแก่มหาชน เพื่อเป็นการอนุเคราะห์ต่อชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เอกบุคคลนั้นคือพระอรหันต์สัมมาสัมพุทธเจ้า

ดังนั้นเมื่อพระพุทธเจ้าทรงส่งพระสาวกไปประกาศพระศาสนาในครั้งแรก ๖๐ รูป ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นพระอรหันต์ ได้รับสั่งแก่พระอรหันต์เหล่านั้นว่า

ดูกรภิกษุทั้งหลาย บัดนี้เราพ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์ทั้งที่เป็นของมนุษย์แม้เธอทั้งหลายก็เหมือนกัน ขอให้เธอทั้งหลายจงเที่ยวจาริกไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่ชน

เป็นอันมาก เพื่อความสุขแก่ชนเป็นอันมาก เพื่อเป็นการอนุเคราะห์
ต่อชาวโลก เพื่อประโยชน์แก่อกุล เพื่อความสุขแก่เทวดาและ
มนุษย์ทั้งหลาย จงแสดงธรรมอันงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง
งามอย่างที่สุด ให้สมบูรณ์ด้วยอรรถคือเนื้อหาและพยัญชนะคือ
อักษร คนที่มีกิเลสน้อยเบาบางนั้นมีอยู่ แต่ถ้าไม่ได้มีโอกาสฟัง
ธรรมก็จะเสื่อมจากธรรมะเหล่านั้น และในตอนสุดท้ายได้รับสั่งว่า
แม้เราเองก็จะไปอย่างอุรุเวลาเสนานิคม เพื่อแสดงธรรม

ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า ศูนย์ส่งเสริมพระพุทธศาสนาแห่ง
ประเทศไทยเป็นการจัดตั้งขึ้นในโครงสร้างเก่า เพราะโครงสร้าง
เก่าของพระพุทธศาสนาเป็นโครงสร้างที่ไม่มีความเป็นเราเป็น
เขา เป็นพวกเราพวกเขา เป็นเถรวาท เป็นมหายาน หรือเป็น
ธรรมยุต เป็นมหานิกาย แต่เป็นเรื่องของหลักการและวิธีการใน
การกระทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ อันมีลักษณะแก่อกุลและอำนวย
ความสุขให้แก่มหาชน

ท่านผู้เจริญทั้งหลาย ศูนย์ส่งเสริมพระพุทธศาสนาแห่ง
ประเทศไทย มีเจตจำนงอันแน่วแน่ที่จะย้อนกลับไปสู่บทบาทของ
พระผู้มีภาคเจ้า พระอรหันต์เถระเจ้าทั้งหลายในอดีต เพื่อทำงาน
ในด้านการบำรุงพระพุทธศาสนา โดยการให้การศึกษา การ
เผยแผ่การสาธารณสุขสงเคราะห์แก่ประชาชน และป้องกัน
อันตรายที่จะเกิดขึ้นแก่พระพุทธศาสนา โดยการให้ความรู้
ความเข้าใจที่ถูกต้องแก่พุทธศาสนิกชน เพื่อช่วยการบริหาร
บุคคลในพระพุทธศาสนา และเป็นหลักในการป้องกันภัยอันตราย
ซึ่งจะเกิดขึ้นแก่พระพุทธศาสนา ทั้งจากภายในและภายนอก

การทำงานเช่นนี้ จำเป็นจะต้องมีเงื่อนไขปัจจัยต่าง ๆ ดังที่กล่าวมาแล้ว ศูนย์ส่งเสริมพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทยจึงหวังเป็นอย่างยิ่งว่า ท่านพุทธศาสนิกชนผู้มีศรัทธามั่นคงในพระพุทธศาสนา คงสามารถมองเห็นผลประโยชน์ของการยื่นเข้าสู่บทบาทในอดีตที่พระผู้มีพระภาคเจ้าและพระอรหันต์เถระเจ้าตลอดถึงบูรพาจารย์ในอดีตได้ประดิษฐานพระพุทธศาสนาเผยแผ่พระพุทธศาสนา และนำพระพุทธศาสนาสืบต่อกันมาอันเป็นบทบาทที่ผู้กระทำจะต้องมีปัญญา มีความบริสุทธิ์ และมีเมตตากรุณา ซึ่งเป็นคุณลักษณะเด่นของความเป็นชาวพุทธ เพราะนั่นคือพระคุณของพระผู้มีพระภาคเจ้า จึงหวังว่า พุทธศาสนิกชนที่เห็นผลดีงามในเรื่องนี้ จะได้ให้การสนับสนุนศูนย์ส่งเสริมพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทยตามกำลังความสามารถของแต่ละท่านที่จะกระทำได้

สำนักงานชั่วคราวของศูนย์ส่งเสริมพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย ตั้งอยู่ที่พระตำหนักกลาง วัดบวรนิเวศวิหาร กรุงเทพมหานคร กำลังรอคอยความศรัทธา อนุเคราะห์ สนับสนุนจากพุทธศาสนิกชนทั้งหลายอยู่ทุกวัน และหวังว่าคงได้รับการสนับสนุนด้วยดีจากท่าน โดยทั่วกัน

ขออำนาจแห่งคุณพระศรีรัตนตรัย อันเป็นที่เคารพสักการะ ได้โปรดคลบ้นดาลอภิบาลรักษาให้พุทธศาสนิกชนประสบความสุขกาย สบายใจ ปราศจากทุกข์โศกโรคภัย มีความก้าวหน้าความสำเร็จ ในชีวิต ในกิจการงาน ในการศึกษาปฏิบัติธรรม อันพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงประกาศแสดงไว้ดีแล้ว โดยทั่วกัน
ทุกท่านเทอญ

คำปรารภ

พระพุทธศาสนา เป็นศาสนาประจำชาติไทยมาตลอด
 เวลาช้านาน บรรพบุรุษชาติไทยตั้งมั่นสืบมาแต่ก่อนได้
 รับพระพุทธศาสนามาปฏิบัติปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ
 สืบต่อกันมาไม่ขาดสาย พระรัตนตรัยและหลักธรรม
 ปฏิบัติกันมาพระพุทธศาสนาได้ซึมซาบเข้าไปเป็นชีวิตจิตใจ
 เป็นส่วนเลือดเนื้อของชาติไทยตลอดมาจนถึง
 ปัจจุบัน แม้คนไทยในสมัยก่อนก็ได้มีจิตใจที่
 เป็นพระพุทธศาสนาอยู่แล้วแต่ก็มีความเชื่อต่างก็รักและ
 พระพุทธศาสนาอยู่ แต่ก็ยังมีภาคการปฏิบัติที่
 อย่างอื่นที่เข้ากันไม่ได้เป็นส่วนส่วน: ของพระพุทธศาสนา ทั้ง
 ใจที่เข้ากันไม่ได้เป็นส่วนส่วน: ของคนไทยชาติไทยด้วย
 การปฏิบัติที่ผิดเพี้ยนไปอยู่โดย เพราะคนไทย
 เป็นพุทธศาสนิกชนในจิตใจที่เลือดเนื้อ เป็นคนไทย
 อยู่แล้ว เมื่อทางปฏิบัติที่เข้ากันไม่ได้กับจิตใจ: ของ
 ใจที่เข้ากันไม่ได้กับจิตใจที่เข้ากันไม่ได้กับจิตใจ: ของ
 ใจที่เข้ากันไม่ได้กับจิตใจที่เข้ากันไม่ได้กับจิตใจ: ของ
 ใจที่เข้ากันไม่ได้กับจิตใจที่เข้ากันไม่ได้กับจิตใจ: ของ

คำกล่าวปิดการประชุม

ของ

ฯพณฯ นายกรัฐมนตรี

ในการประชุมคณะกรรมการจัดงานสัปดาห์ส่งเสริม

พระพุทธศาสนา

ใน ๓๐ เมษายน ๒๕๓๐ เวลา ๑๔.๐๐ น. ณ สโมสรกองทัพบก

กราบนมัสการพระคุณเจ้า และท่านคณะกรรมการจัดงานทุกท่าน
ตามที่ท่านได้รายงานการเตรียมการปฏิบัติงาน การดำเนินงาน
งานตลอดจนประวัติความเป็นมา ในการจัดงานสัปดาห์ส่งเสริม
พระพุทธศาสนาฯ ระหว่างวันที่ ๕ ถึง ๑๑ พฤษภาคม ๒๕๓๐
นั้น ผมมีความรู้สึกดีใจมากที่ท่านทั้งหลายได้ตั้งอกตั้งใจทุ่มเท
กำลังกายและกำลังสติปัญญาาร่วมกันดำเนินการ

ท่านทั้งหลายคงจะทราบดีแล้วว่า พระพุทธศาสนาเป็น
ศาสนาประจำชาติของเรา คนไทยกว่า ๙๕% นับถือศาสนาพุทธ
และเป็นการนับถือมาตั้งแต่โบราณแล้ว บรรพบุรุษของเราได้
ทำนุบำรุง สร้างสรรค์พัฒนาและปรับปรุงให้มีความเจริญถาวร
เสมอมา โดยเฉพาะที่สำคัญอย่างยิ่งก็คือ องค์พระมหากษัตริย์
ของเราทุกพระองค์ทรงเป็นองค์ศาสนูปถัมภ์ฯ ทรงทำนุบำรุง
พระพุทธศาสนาโดยตลอด ซึ่งพวกเราทั้งหลายมีความภูมิใจที่
จะกล่าวได้เสมอว่า พุทธศาสนานั้นเป็นศาสนาประจำชาติอัน
เก่าแก่ตั้งแต่โบราณ ดังหลักฐานที่ปรากฏ เช่น วัดวาอารามต่าง ๆ

ซึ่งบางแห่งยังสามารถใช้เป็นสถานที่ปฏิบัติธรรมของภิกษุ
สามเณรอยู่ บางแห่งก็ได้ชำรุดทรุดโทรมไปแล้ว วัดวาอาราม
เหล่านี้ล้วนมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ อันเป็นเครื่องแสดงถึง
การครอบครองถิ่นฐาน และศิลปวัฒนธรรมประเพณีของชนชาติ
ไทยทั้งสิ้น

การที่ทุก ๆ ท่านได้มีจิตศรัทธาอันบริสุทธิ์ จัดงานสัปดาห์
ส่งเสริมพระพุทธศาสนาขึ้น เพื่อวัตถุประสงค์ตามที่กล่าวมาแล้ว
และให้ผมเป็นประธานกรรมการอำนวยการ และคณะรัฐมนตรี
เป็นกรรมการนั้น นับได้ว่าเป็นอานิสงส์ ผลบุญ ที่มอบให้แก่ผม
และคณะรัฐมนตรีอันมีค่าอย่างที่สุด ผมยินดีมากและขอขอบ
พระคุณในนามของรัฐบาลเป็นอย่างยิ่ง

ท่านคณะกรรมการ สิ่งที่ท่านทั้งหลายได้ปฏิบัติและดำเนิน
การอยู่นี้ ผมขอเรียนว่าจะเป็นมรดกอันล้ำค่าทางวัฒนธรรมและ
ประเพณี ที่จะต้องรักษาและพัฒนาไว้ให้เป็นเอกลักษณ์ของชาติ
และเป็นมรดกตกทอดแก่พุทธศาสนิกชนรุ่นหลัง ๆ สมดัง
เจตนารมณ์ของบรรพบุรุษที่ได้ตั้งไว้

ผมจึงขอความกรุณาให้ท่านทั้งหลาย จงได้ตั้งใจ ท่วมเทการ
จัดงานนี้ให้บรรลุวัตถุประสงค์สมความมุ่งหมายให้จงได้และขอให้
อานิสงส์ ผลบุญ ที่ท่านทั้งหลายได้กระทำ เพื่อจรรโลงพระพุทธ
ศาสนาให้มั่นคงถาวรในครั้งนี้ จงตอบสนองมายังตัวท่านตลอด
จนญาติพี่น้อง และวงศ์ตระกูลให้ได้รับโดยทั่วกัน ผมขอขอบคุณ
และขอปิดการประชุม.

ศาสนาประจำชาติ

ดังเป็นที่ทราบแล้วว่า สถาบันหลักของประเทศมี ๓ สถาบัน คือ สถาบันชาติ สถาบันศาสนา และสถาบันพระมหากษัตริย์ สำหรับสถาบันศาสนามีบุคคลบางกลุ่มไม่แน่ใจว่าเป็นศาสนา ไหน จนถึงกับบางคนหรือบางท่านไม่ทราบว่าศาสนาประจำชาติ ได้แก่ศาสนาใด

เรื่องนี้ผู้เขียนได้ศึกษาพระราชประวัติพระบรม ราโชวาท และพระราชนิพนธ์ของพระมหากษัตริย์ไทย ซึ่งเกี่ยวเนื่องกับพระพุทธศาสนา ที่เด่นชัดเท่าที่พอจะรวบรวมได้มีดังนี้

พระราชสารของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

“พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ จะให้เราเข้ารีตตั้งนั้นหรือ เรื่องนี้เป็น เรื่องใหญ่มากเพราะในราชวงศ์ของเรา ก็ได้นับถือพระพุทธ ศาสนามาช้านานแล้ว จะให้เราเปลี่ยนศาสนาอย่างนี้ เป็นการ ยากอยู่ และถ้าพระผู้เป็นเจ้าของฟ้าสร้างดินจะต้องการให้คน ทั่วไปนับถือศาสนาเดียวกันแล้ว พระเจ้ามิจัดการให้เป็นเช่นนั้น เสียแล้วหรือ”

นำพระทัยของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

อันตัวพ่อ	ชื่อว่า	พระยาตาก
ทนทุกข์ยาก	กู้ชาติ	พระศาสนา
ถวายเป็นดิน	ให้เป็น	พุทธบูชา
แต่พระศาสนา	สมณะ	พระพุทธโคดม

ให้ยืนยง	คงถ้วน	ห้าพันปี
สมณะพราหมณ์ชี	ปฏิบัติ	ให้พอสม
เจริญสมณะ	วิปัสสนา	พ่อชื่นชม
ถวายบังคม	รอยบาท	พระศาสดา
คิดถึงพ่อ	พ่ออยู่	คู่กับเจ้า
ชาติของเรา	คงอยู่	คู่พระศาสนา
พุทธศาสนา	อยู่ยง	คู่องค์กษัตรา
พระศาสดา	ฝากไว้	ให้คู่กัน

(จารึกในศาลพระเจ้าตากสินมหาราช วัดอรุณราชวราราม)

**พระราชประณิธานในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก
มหาราช**

“ตั้งใจจะอุปถัมภก
จะป้องกันขอบขัณฑสีมา
ยอยกพระพุทธศาสนา
รักษาประชาชนและมนตรี”

(พระราชนิพนธ์นิราศท่าดินแดง)

**พระราชหัตถเลขาของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
พระปิยมหาราช**

“พระราชบิดาของฉันท ได้ทรงสละเวลาเป็นส่วนใหญ่ในการศึกษาและคุ้มครองศาสนาของชาติ ส่วนฉันทได้ขึ้นครองราชย์ในขณะอายุน้อย จึงไม่มีเวลาที่จะเป็นนักศึกษาอย่างพ่อ ฉันทเองมีความสนใจในการศึกษาหนังสือหลักธรรมต่าง ๆ สนใจที่จะคุ้มครองศาสนาของเรา และต้องการที่จะให้มหาชนทั่วไปมีความเข้าใจถูกต้อง

ดูเหมือนว่า ถ้าชาวยุโรปเชื่อในคำสอนของคณะมิชชันนารี
ว่า ศาสนาของเราโง่งมงายและชั่วทราม คนทั้งหลายก็ต้องถือ
ว่าพวกเราเป็นคนโง่งมงายและชั่วทรามไปด้วย ฉันจึงรู้สึกขอบ
คุณบรรดาบุคคล เช่นท่านเป็นตัวอย่าง ที่สอนชาวยุโรปให้ความ
การวะแก่ศาสนาของเรา”

(พระราชหัตถเลขาถึง เซอร์ เอ็ดวิน อาร์โนลด์)

พระบรมราชาบาทและพระราชนิพนธ์ของ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

“พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาสำหรับชาติเรา เราจำเป็น
ต้องถือด้วยความกตัญญูต่อบิดามารดาและต้นโคตรวงศ์ของ
เรา จำเป็นต้องถือไม่มีปัญหาอะไร...เมื่อข้าพเจ้ารู้สึกได้
แน่นอน จึงได้กล้าลุกขึ้นยืนแสดงเทศนาทางพระพุทธศาสนา
แก่ท่านทั้งหลาย โดยหวังแน่ว่าบรรดาท่านทั้งปวงซึ่งเป็นคน
ไทย เมื่อรู้สึกแน่นอนแล้วว่า ศาสนาในสมัยนี้เป็นของที่แยกจาก
ชาติไม่ได้...พุทธศาสนาเป็นของไทยเรามาชวณกันนับถือพระพุทธ
ศาสนาเถิด...ผู้ที่แปลงศาสนา คนเขาดูถูกยิ่งเสียดกว่าผู้ที่แปลงชาติ
เพราะเขาย่อมเห็นว่าสิ่งที่นับถือเลื่อมใสกันมาตลอดครั้งปู่ย่าตา
ยายตั้งแต่เด็กมาแล้ว เป็นของสำคัญอันหนึ่งซึ่งแสดงให้เห็น
ว่า คนนั้นมีความสัตย์มีความมั่นคงในใจหรือไม่ เมื่อมาแปลง
ชาติศาสนาได้แล้ว เป็นแลเห็นได้ทันทีว่าเป็นคนไม่มั่นคง อย่าง
แต่อะไรเลย ศาสนาที่ใครทั้งโลกเขานับถือว่าเป็นของสำคัญที่
สุด เขายังแปลงได้ตามความพอใจ หรือเพื่อสะดวกแก่ตัวของเขา...

เหตุฉะนี้ผู้แปลงศาสนา ถึงแม้จะไม่เป็นผู้พึงเกลียดชังแห่งคนทั่วไป ก็ย่อมเป็นผู้ที่เขาสามารถจะเชื่อได้น้อย เพราะเหตุฉะนั้นเป็นความจำเป็นที่เราทั้งหลายผู้เป็นไทยจะต้องมั่นอยู่ในศาสนาพระพุทธ ซึ่งเป็นศาสนาสำหรับชาติเรา

ต้องเข้าใจพระพุทธศาสนาในเวลานี้ ไม่มีแห่งใดในโลกที่จะถือจริงรู้จริงเท่าในเมืองไทยเรา เมืองไทยเราเปรียบเหมือนบ้อมอันใหญ่ ซึ่งเป็นแนวที่สุดของพระพุทธศาสนา แนวที่ ๑ แนวที่ ๒ ร่อยหรือเต็มทีแล้ว ยิ่งแต่แนวที่ ๓ และแนวที่สุดคือเมืองไทย... เราทั้งหลายเป็นผู้รักษาแนวนี้ ถ้าเราไม่ตั้งใจรักษาจริง ๆ แล้ว ถ้ามีอันตรายอย่างใดมาถึงพระพุทธศาสนา เราทั้งหลายจะเป็นผู้ที่ได้รับความอับอายด้วยกันเป็นอันมาก... เหตุฉะนี้เป็นหน้าที่ของเราที่จะต้องตั้งใจที่จะรักษาความมั่นคงของพระพุทธศาสนาในประเทศไทยอย่าให้มีอันตรายมาถึงได้... ผู้ที่คนอื่นเขาส่งเข้ามาปลอมแปลงเพื่อทำลายพระพุทธศาสนาเราทั้งหลายต้องคอยระวังรู้เท่าไว้จึงจะควร... จึงเป็นหน้าที่ของเราทั้งหลายที่เป็นเชื้อชาตินี้กรบ ต้องรักษาพระศาสนาอันนี้ให้คงอยู่ในเมืองไทยอีกต่อไป ต้องรักษาไว้เพื่อให้เป็นมรดกแก่ลูกหลานของเราทั้งหลายให้เขารักษากันไปยั่งยืน เป็นเกียรติยศแก่ชาติของเราชั่วกาลปาวสาน

เวลานี้ทั้งโลกเขาพูดเขานิยมว่าชาติไทยเป็นชาติที่ถือพระพุทธศาสนา ที่พระพุทธศาสนายังยืนอยู่ได้ เพราะมีเมืองไทยเป็นเหมือนบ้อมใหญ่ในแนวราบ

เราเคราะห์ดีที่สุดมานานมาแล้ว เราได้ตกไปอยู่ในพระพุทธศาสนา จึงได้เป็นมนุษย์ชั้นสูงที่สุดที่มนุษย์จะเป็นได้ในทางธรรม เหตุฉะนั้นขอท่านทั้งหลายที่นั่งฟังอยู่ ผู้ที่ตะเกียกตะกายอยากเป็นฝรั่ง อย่าทำเหมือนฝรั่งในทางธรรมเลย ถ้าจะเอาอย่างฝรั่ง จงเอาอย่างในทางที่ฝรั่งเขาทำดี คือในทางวิชาการบางอย่างซึ่งเขาทำดี เราควรเอาอย่าง แต่การรักษาศีลรักษาธรรม เรามีตัวอย่างดีกว่าฝรั่งเป็นอันมาก ถือพระพุทธเจ้าเป็นตัวอย่างของเราแล้ว เรามีตัวอย่างหาที่เปรียบเสมอเหมือนมิได้

พระพุทธศาสนาก็ดีหรือศาสนาใดก็ดี ที่ตั้งมั่นอยู่ได้ก็ด้วยความมั่นคงของผู้เลื่อมใสตั้งใจที่จะรักษาและข้าพเจ้าพูดทั้งนี้ก็เพื่อชักชวนท่านทั้งหลาย อย่างเป็นเพื่อนไทย และเพื่อพุทธศาสนิกด้วยกัน ทั้งนี้ เพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา... ข้าพเจ้ารู้สึกว่าได้ทำหน้าที่สมควรแก่ผู้อุปถัมภ์พระพุทธศาสนา เราตั้งใจจะรักษาศาสนาของเราด้วยชีวิต ข้าพเจ้าและท่านตั้งใจอยู่ในข้อนี้ และถ้าท่านตั้งใจจะช่วยข้าพเจ้าในกิจอันใหญ่นี้แล้ว ก็จะเป็นที่พอใจข้าพเจ้าเป็นอันมาก

เมืองเราเกือบจะเป็นเมืองเดียวแล้วในโลกที่ได้มีบุคคลถือพระพุทธศาสนา มาก และเป็นเหล่าเดียวกันเพราะฉะนั้นเป็นหน้าที่ของเราทั้งหลายที่จะช่วยกันบำรุงรักษาพระพุทธศาสนา อย่าให้เลื่อมศุนย์ไป การที่จะบำรุงพระพุทธศาสนาเราต้องรู้สึกก่อนว่าหลักของพระพุทธศาสนาคืออะไร?

เราทั้งหลายที่ยังไม่แน่ ตั้งแต่วันนี้จะได้พร้อมกันตั้งใจว่า ในส่วนตัวเราเองจะริษยากันก็ตามจะเป็นอย่างไรก็ตาม จะทำการ

เช่นนี้ต่อเมื่อเวลาว่างไม่มีภัยเมื่อมีเหตุสำคัญจำเป็นที่เราจะต้องต่อ
สู้ชาติอื่น แม้การส่วนตัวของเราอย่างไรจะทำให้เสียประโยชน์แก่
ชาติเราแล้ว สิ่งนั้นเราจะทิ้งเสีย เราจะรวมกัน ไม่ว่าในเวลา
นี้ชอบกันหรือชิงกัน เราจะถือว่าเราเป็นไทยด้วยกันหมด เราจะ
ต้องรักษาความเป็นไทยของเราให้ยั่งยืน เราจะต้องรักษาพระพุทธ
ศาสนาให้ถาวรวัฒนาการอย่างที่เป็นมาแล้วหลายชั่วโคตรของ
เราทั้งหลาย”

(พระบรมราชาวาทเรื่องเทศนาเสือป่า)

อนึ่ง พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระ
ราชนิพนธ์คำประพันธ์บทหนึ่งบ่งถึงความหมายของสีทั้งสามของ
ธงไตรรงค์ ดังนี้

ความหมายแห่งไตรรงค์

ขอร่ำรำพรรณบรรยาย ความคิดเครื่องหมาย
แห่งสีทั้งสามงามถนัด

ขาว คือบริสุทธิ์ศรีสวัสดิ์ หมายถึงพระไตรรัตน์
และธรรมะคัมภีร์ไทย

แดง คือโลหิตเราไซ้รั ซึ่งยอมสละได้
เพื่อรักษาชาติศาสนา

น้ำเงิน คือสีโสภาน อันจอมประชา
ธ โปรดเป็นของส่วนองค์

จัดริ้วเข้าเป็นไตรรงค์ จึงเป็นสีธง
ที่รักแห่งเราชาวไทย

ทหารอวดตารนำไป
วิชิตกัซุเกียร์ติสยาม ๙

ยงยุทธวิชัย

(จากคฤสิตสมิต ฉบับพิเศษ ๒๔๖๑ หน้า ๔๒)

พระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาล ปัจจุบัน

“ธรรมะในพระพุทธศาสนาจะสามารถคุ้มครองรักษาและ
อุ้มชูประดับประดองสังคมให้ผาสุกร่มเย็นได้สมดังที่ต้องการ”
(พระราชทานเนื่องในพิธีเปิดการประชุมยุวพุทธิกสมาคมทั่วประเทศ
ครั้งที่ ๖)

“ทุกคนที่ถือตัวว่าเป็นพุทธศาสนิกชน จะต้องศึกษาพระพุท
ศาสนาตามภูมิปัญญาความสามารถและโอกาสของตน ๆ ที่มีอยู่
เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจอย่างถูกต้องกระจ่างชัดขึ้นในหลัก
ธรรม เมื่อศึกษาเข้าใจแล้วเห็นประโยชน์แล้ว ก็น้อมนำมาปฏิบัติ
ทั้งในการดำเนินชีวิตประจำวันและการทำงานของตนเพื่อให้เกิด
ความสุข ความสงบร่มเย็น และความเจริญงอกงามในชีวิตเพิ่มพูน
ขึ้นเป็นลำดับตามขีดความสามารถปฏิบัติของแต่ละคน ถ้าชาว
พุทธรู้ธรรมะ ปฏิบัติธรรมะอย่างถูกต้องทั่วถึงกันมากขึ้น
ปฏิบัติการเบียดเบียนพระศาสนาให้เศร้าหมองก็จะลดน้อยลง...”
(พระราชทานแก่ผู้เข้าร่วมสัมมนาเรื่อง “การทะนุบำรุงรักษาพระพุท
ศาสนา” เมื่อวันที่ ๑๓ มีนาคม ๒๕๒๕ ณ ศาลาธรรมชินราชปัญญามบพิตร
วัดเบญจมบพิตร)

“ข้าพเจ้าถือว่า พระพุทธนวราชบพิตร เป็นที่ตั้งแห่งคุณพระรัตนตรัยอันเป็นที่เคารพสูงสุด และเป็นเครื่องหมายแห่งความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของประเทศไทยและของคนไทย”

ในประวัติศาสตร์ไทย พระมหากษัตริย์ไทยทุกพระองค์ทรงเป็นพุทธมามกะ รัฐธรรมนูญทุกฉบับก็ได้ระบุไว้ชัดเจน ดังเช่น รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๒๑ มาตรา ๗ บัญญัติว่า “พระมหากษัตริย์ทรงเป็นพุทธมามกะและทรงเป็นอัครศาสนูปถัมภก” ซึ่งข้อความในวรรคหลังเป็นข้อความที่เนื่องกับวรรคแรก กล่าวคือ พระมหากษัตริย์ทรงเป็นอัครศาสนูปถัมภกของพระพุทธศาสนา ดังเช่นที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเมื่อทรงประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกแล้ว ก็เสด็จไปวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ทรงจุดเทียนทองรูปเงิน เครื่องนมัสการพระมหามณีรัตนปฏิมากรและทรงรับศีลแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ประกาศพระองค์เป็นภาษามคธว่า ทรงรับเป็นพุทธศาสนูปถัมภกจะทะนุบำรุงพระบวรพุทธศาสนาให้วัฒนาถาวรสืบไป พระสงฆ์ถวายสาธุการขึ้นพร้อมกัน ครั้นแล้วพระสงฆ์ทั้งนั้นสวดถวายพระพร เสร็จแล้วจึงเสด็จไปนมัสการพระมหามณีรัตนปฏิมากร แล้วเสด็จ (กลับ) อย่างขบวณที่เสด็จเมื่อตอนขามา” (จากหนังสือพระราชกรณียกิจในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเล่ม ๑๐ โดยจมีนอมรดรุณารักษ์ องค์การค้าของคุรุสภา ๒๕๑๔ หน้า ๖๑) สำหรับศาสนาอื่น ๆ นั้นต่างก็มีผู้อุปถัมภ์โดยตรงของตน ๆ ทั้งต่างประเทศและใน

ประเทศอยู่แล้ว พระมหากษัตริย์ไทยทรงให้ความคุ้มครองศาสนา
อื่น ๆ และช่วยอุดหนุนตามความเหมาะสม

พระมหากษัตริย์ไทยทุกพระองค์ได้ทรงอุปถัมภ์พระพุทธ
ศาสนาอย่างดียิ่งตลอดมา โดยทรงอุปถัมภ์ในทุก ๆ ด้าน คือ
ด้านศาสนธรรมก็ได้ทรงอุปถัมภ์การชำระและจารึกพระไตรปิฎก
การศึกษาพระปริยัติธรรม ตลอดจนการปฏิบัติธรรม ด้านศาสน
บุคคลก็ได้ทรงอุปถัมภ์คณะสงฆ์และการสถาปนาพระราชาคณะ
ซึ่งไม่เคยทรงสถาปนานักบวชในศาสนาอื่น ๆ เป็นพระราชาคณะ
เลย ด้านศาสนวัตถุก็ได้ทรงอุปถัมภ์การสร้างและการทะนุบำรุง
ถาวรวัตถุทางพระพุทธศาสนา อีกทั้งทรงพระราชทานวิสุงคาม-
สีมาให้แก่วัดในพระพุทธศาสนาเท่านั้น

อนึ่ง พระราชกรณียกิจที่พระมหากษัตริย์ไทยทุกพระองค์
ทรงบำเพ็ญไม่ว่าจะเป็นงานพระราชพิธี งานพระราชกุศล และ
รัฐพิธี ล้วนแต่มีพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นหลักทั้งสิ้น
แม้จะมีพิธีพราหมณ์ปนอยู่ พิธีพราหมณ์เหล่านั้นก็เป็นเพียงส่วน
ประกอบปลีกย่อยเท่านั้น จึงสรุปได้ว่า ประเทศไทยแม้จะไม่ได้
กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญอย่างชัดเจนว่า พระพุทธศาสนาเป็น
ศาสนาประจำชาติ แต่โดยพฤตินัยและพระราชนิพนธ์ในพระบาท
สมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเกี่ยวกับเรื่องเครื่องหมายธงชาติ
ไทย ก็เป็นอันนับได้ว่าพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ
ของประเทศไทยมาแต่อดีต

ลองหันมาพิจารณาถึงเสรีภาพและสิทธิทางศาสนาของ
ประชาชนชาวไทยตามรัฐธรรมนูญดูบ้าง ปากฎว่า

ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๒๑ มาตรา ๒๕ มีบัญญัติไว้ว่า “บุคคลย่อมมีเสรีภาพบริบูรณ์ในการนับถือศาสนา นิกายของศาสนา หรือลัทธินิยมในทางศาสนาและย่อมมีเสรีภาพในการปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อถือของตน เมื่อไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อหน้าที่ของพลเมืองและไม่เป็นการขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน”

ตามกฎหมายรัฐธรรมนูญมาตรานี้ กำหนดให้เสรีภาพแก่คนไทยทุกคนในการเลือกรับนับถือศาสนา และประกอบพิธีกรรมทางศาสนาใด ๆ ก็ได้ ซึ่งเป็นเสรีภาพเฉพาะตัว แต่ไม่ได้บ่งไว้ว่าให้มีเสรีภาพในการตั้งลัทธิ นิกายหรือชักชวนคนต่างด้าวเข้ามาเผยแพร่ศาสนา หรือเข้ามาตั้งลัทธิ นิกายและศาสนาของตน ทั้งนี้เพื่อป้องกันมิให้เกิดการแย่งชิงศาสนิก อันอาจจะเป็นสาเหตุให้เกิดแตกแยกในประเทศขึ้นได้

ส่วนในเรื่องสิทธิทางศาสนาของประชาชนชาวไทยนั้น มีปรากฏในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๒๑ มาตรา ๔๕, ๔๖, ๕๒ และ ๖๔ ดังนี้

มาตรา ๔๕ บัญญัติไว้ว่า “บุคคลจะใช้สิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญให้เป็นปฏิปักษ์ต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และรัฐธรรมนูญมิได้”

ตามมาตรา ๔๕ มิให้บุคคลใช้เสรีภาพให้เป็นปฏิปักษ์ต่อศาสนา หมายถึงพระพุทธศาสนา สอดคล้องกับพระราชปณิธานพระบรมราชาโชวาท และพระราชนิพนธ์ของพระบูรพมหากษัตริย์ และของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน ดังที่กล่าวข้างต้น

มาตรา ๔๖ บัญญัติไว้ว่า “บุคคลมีหน้าที่รักษาไว้ซึ่งชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และการปกครองระบอบประชาธิปไตย ตามรัฐธรรมนูญนี้”

ตามมาตรา ๔๖ ทุกคนต้องรักษาศาสนา หมายถึง ต้องรักษาพระพุทธศาสนาตามเหตุผลที่กล่าวมา

มาตรา ๕๒ บัญญัติไว้ว่า “บุคคลมีหน้าที่รับการศึกษาอบรมภายในเงื่อนไขและวิธีการที่กฎหมายบัญญัติ”

ตามมาตรา ๕๒ บุคคลมีหน้าที่รับการศึกษาตามเงื่อนไข และวิธีการที่กฎหมายบัญญัติ กระทรวงศึกษาธิการต้องจัดหลักสูตรพระพุทธศาสนาให้คนไทยได้รับการศึกษาพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นวัฒนธรรมและเอกลักษณ์ของชาติ

มาตรา ๖๔ บัญญัติไว้ว่า “รัฐพึงส่งเสริมและรักษาไว้ซึ่ง วัฒนธรรมของชาติ”

ตามมาตรา ๖๔ รัฐต้องส่งเสริมและรักษาวัฒนธรรมของชาติ ก็คือ วัฒนธรรมอันสืบเนื่องมาจากพระพุทธศาสนานั้นเอง

(จากหนังสือวัดพัฒนา "๒๕")

ตามเหตุผลดังที่ได้กล่าวมา เข้าใจว่า การที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยไม่ได้บัญญัติไว้โดยชัดเจนว่า สถาบันศาสนา ได้แก่ สถาบันพระพุทธศาสนาก็เพราะเป็นที่เข้าใจกันทั่วไปอยู่แล้วตามพระราชปณิธาน พระบรมราชาโชวาทและพระราชนิพนธ์ของพระบูรพมหากษัตริย์และของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลปัจจุบัน ทำนองเดียวกัน สถาบันชาติ และสถาบันพระมหากษัตริย์ ซึ่งก็ไม่จำเป็นต้องระบุว่า “สถาบันชาติไทย” และ

“สถาบันพระมหากษัตริย์ไทย” จะเห็นได้ชัดจากประกาศพระ
ราชทานส่วนพระราชกุศล ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้า
อยู่หัว ในการที่ทรงบริจาคเพชรใหญ่ประดับพระอุณาโลมพระ
พุทธมหามณีรัตนปฏิมากร ความตอนหนึ่งว่า

“พระนครนี้เป็นถิ่นที่ของคนผู้นับถือพระพุทธศาสนาแต่
เดิม มิใช่แผ่นดินของพระศาสนาอื่นคนที่นับถือศาสนาแต่อื่นก็
ดี อยู่ในเมืองนี้ก็ดี จะโทมนัสน้อยใจริษยาแก่พระพุทธศาสนา
เพราะบูชาอันนี้ไม่ได้ ด้วยไม่ใช่เมืองของศาสนาตัวเอง ถ้าโทมนัส
ก็เชื่อว่าโลกล่วงเกินไป...”

(จากหนังสือพระพุทธมหามณีรัตนปฏิมากร)

สร้างแกนใจของคนไทยทั้งชาติ
ด้วยหลักพุทธธรรม

วัตถุประสงค์กองทุน

๑. เพื่อสืบทอดเจตนารมณ์ของบรรพบุรุษไทยในการทำนุบำรุงส่งเสริมพุทธศาสนา ทั้งทางวิชาการ และปฏิบัติการ
๒. เพื่อปลูกฝังคุณธรรม, ศิลธรรม, วัฒนธรรม, จารีตประเพณีอันดีงามตามหลักของพระพุทธศาสนา
๓. เพื่อบำเพ็ญประโยชน์สงเคราะห์เกื้อกูลปวงพุทธบริษัทอย่างทั่วถึง

การร่วมจัดตั้งกองทุนส่งเสริมพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย

กองทุนส่งเสริมพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย คือเอาตัวเลขพระธรรมชั้นเป็นหลัก ๘๔,๐๐๐ พระธรรมชั้น โดยแบ่งออกเป็น ๘๔,๐๐๐ รุ่น ๆ ละ ๑,๐๐๐ บาท

ผู้บริจาคตั้งแต่ ๑,๐๐๐ บาทขึ้นไป ถือว่าได้สร้างพระธรรม ๑ พระธรรมชั้น จะมีสิทธิ์จารึกนามลงในทำเนียบรายชื่อกองทุนส่งเสริมพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย

เมื่อมีผู้บริจาคครบ ๘๔,๐๐๐ พระธรรมชั้น หรือ ๘๔,๐๐๐ ชื่อแล้ว จะรวบรวมรายชื่อจัดพิมพ์เป็นหนังสือทำเนียบรายชื่อ

ชื่อกองทุนส่งเสริมพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย ไว้เป็น
อนุสรณ์ประวัติศาสตร์ของชาติไทย โดยจะนำดอกผลมาเพื่อทำนุ
บำรุงพระพุทธศาสนา และเผยแพร่หลักธรรมคำสอนของพระ
พุทธศาสนาให้แพร่หลายต่อไป

ผู้ที่ประสงค์จะสะสมการจัดตั้งกองทุนจะเริ่มบริจาค
เป็นงวด ๆ ก็ได้ โดยเก็บรักษาใบกิตติบัตรเล็กที่คณะกรรมการ
การฯ จะออกให้ทุกครั้งเมื่อมีการบริจาคเงินและเมื่อครบ ๑,๐๐๐
บาทแล้วรวบรวมหลักฐานส่งกลับไปที่ศูนย์ส่งเสริมพุทธ
ศาสนาฯ วัดบวรนิเวศวิหาร บางลำภู เขตพระนคร กรุงเทพฯ
๑๐๒๐๐ โทร. ๒๘๑๒๑๓๕ ศูนย์ส่งเสริมพุทธศาสนาฯ จะ
ออกใบกิตติบัตรแข็งรับรองและลงหลักฐานไว้ในทำเนียบรายชื่อ
กองทุนฯ ต่อไป

สารบัญ

หลักพระพุทธศาสนา (บางตอน)

เบญจศีล-เบญจธรรม	คู้ที่ ๑	๑
เบญจศีล-เบญจธรรม	คู้ที่ ๒	๑๐
เบญจศีล-เบญจธรรม	คู้ที่ ๓	๑๕
เบญจศีล-เบญจธรรม	คู้ที่ ๔	๓๐
เบญจศีล-เบญจธรรม	คู้ที่ ๕	๔๐
ปกติภาพ-ปกติสุข		๔๘
ศึกษา หรือ สึกขา		๕๘
ปฐมศึกษา		๖๗
มัธยมศึกษา		๗๗
อุดมศึกษา		๘๗
สรุปเรื่องการศึกษา		๙๗

าศพิชราชธรรมของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

พระพุทธศาสนากับคนไทย	๑๐๕
พระพุทธศาสนากับพระมหากษัตริย์ไทย	๑๑๐
การปกครองแบบไทย	๑๑๔
าศพิชราชธรรมของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว	
รัชกาลปัจจุบัน	๑๑๘

าศพิชราชธรรมและพระราชกรณียกิจของ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว	๑๓๔
----------------------------	-----

1800
1801
1802
1803
1804
1805
1806
1807
1808
1809
1810
1811
1812
1813
1814
1815
1816
1817
1818
1819
1820
1821
1822
1823
1824
1825
1826
1827
1828
1829
1830
1831
1832
1833
1834
1835
1836
1837
1838
1839
1840
1841
1842
1843
1844
1845
1846
1847
1848
1849
1850
1851
1852
1853
1854
1855
1856
1857
1858
1859
1860
1861
1862
1863
1864
1865
1866
1867
1868
1869
1870
1871
1872
1873
1874
1875
1876
1877
1878
1879
1880
1881
1882
1883
1884
1885
1886
1887
1888
1889
1890
1891
1892
1893
1894
1895
1896
1897
1898
1899
1900

หลักพระพุทธศาสนา

(บางตอน)

เบญจศีล-เบญจธรรม คู่ที่ ๑

ในโลกนี้ มีหมู่มนุษย์และดิรัจฉานนานาชนิดสืบต่อกันมาอยู่ เพราะอาศัยความไม่ล้างผลาญชีวิตกันและความมีเมตตาต่อกัน ส่วนสัตว์บางชนิดที่ดุร้ายและอยู่รวมกันเป็นหมู่ใหญ่ไม่ได้เพราะความดุร้าย ปราภฏว่าได้สูญพันธุ์ไปแล้วก็มี เช่นสัตว์ไดโนเสาร์ และที่เห็นกันว่ากำลังจะสูญพันธุ์ไปก็มี เช่นเสือ มีคำกล่าวยกเสือเป็นข้อเปรียบเทียบว่า เสือสองตัวอยู่ถ้าเดียวกันไม่ได้ ก็แสดงถึงความดุร้ายของเสือที่ทำลายแม้พวกเดียวกัน มีบางคนเห็นว่า สัตว์ที่มีกำลังมากจะคงอยู่ได้ในโลก ส่วนสัตว์ที่มีกำลังน้อยจะหมดไป เพราะสัตว์ที่มีกำลังมากเบียดเบียนสัตว์ที่มีกำลังน้อยเหมือนอย่างปลาใหญ่กินปลาเล็กฉะนั้น เมื่อต้องการจะดำรงอยู่ก็ต้องทำให้ตนมีกำลังมาก ความเห็นนี้ยกเหตุผลคัดค้านได้ว่า มีกำลังมากอย่างเดียวไม่อาจดำรงอยู่ได้ ดังสัตว์บางจำพวกที่กล่าวมานั้น ส่วนสัตว์ที่มีกำลังน้อย แต่อยู่รวมกันได้เป็นหมู่ใหญ่ ไม่เบียดเบียนทำลายล้างชีวิตกัน มีเมตตาต่อกัน สามารถดำรงอยู่ได้ พึงเห็นหมู่มนุษย์ ตลอดจนถึงในหมู่มสัตว์ดิรัจฉาน แม้ชนิดเล็ก ๆ เช่นมด ปลวก เป็นต้น ฉะนั้น ความไม่ทำลายล้างชีวิตกันตามศีลข้อที่ ๑ ของพระพุทธเจ้า และความมีเมตตากรุณาตามธรรมของ

พระพุทธเจ้าที่อยู่กับศีลข้อที่ ๑ นั้น จึงเป็นเหตุเพื่อความดำรงอยู่
ของชีวิตทั้งหลายในโลก

(ศีลข้อที่ ๑)

ปาณาติปาตา เวรมณี เว้นจากฆ่าสัตว์มีชีวิต คำว่า สัตว์
มีชีวิต แปลจากคำว่า ปาณาติปาตา คำว่า ปาณะ คืออินทรีย์ที่
หายใจ ที่มีชีวิตเป็นอยู่ หมายถึงมนุษย์และดิรัจฉานทั่วไปทุกชนิด
เพราะเมื่อมีชีวิตเป็นอยู่ ก็ต้องหายใจเหมือนกันหมด การหายใจ
หมายถึงความมีชีวิต หรือความมีชีวิตก็หมายถึงการหายใจ คำว่า
ปาณา จึงแปลพ้องง่าย ๆ ว่าสัตว์มีชีวิต ซึ่งหมายถึงทั้งมนุษย์
ทั้งดิรัจฉานที่ยังหายใจได้อยู่ดังกล่าวนั้น การฆ่าคือการทำให้
ตายด้วยวิธีใดวิธีหนึ่งก็ตาม ตลอดจนถึงการทำให้แท้งลูก ก็
ถือว่าเป็นการฆ่าเหมือนกัน เว้นจากการฆ่าสัตว์มีชีวิต คือ
ความตั้งใจงดเว้นจากการฆ่าสัตว์ทุกชนิด ความตั้งใจงดเว้น
หรือความงดเว้นได้ไม่ฆ่านี้ ถ้าไม่ได้รับศีลไว้ก่อน แต่เมื่อพบ
สัตว์มีชีวิตพอจะฆ่าได้ ก็คิดงดเว้นขึ้นได้ เช่นเมื่อยุงกัดจะตบให้
ตายก็ได้ แต่ไม่ตบ เพียงแต่บดให้ไป อย่างนี้เป็นสัมปัตตวิริติ
(ความเว้นจากวัตถุที่จะพึงล่วงได้อันมาถึงเฉพาะหน้า) ถ้างดเว้น
ได้ด้วยรับศีลไว้ก่อน หรือตั้งใจถือศีลไว้ก่อน เป็นสมาทานวิริติ
(ความเว้นด้วยการถือเป็นกิจวัตร) ถ้างดเว้นได้เป็นปกติวิสัยของ
ตนจริง ๆ ก็เป็นสมุจเฉทวิริติ (ความเว้นด้วยการตัดขาดมีอันไม่
ทำอย่างนั้นเป็นปกติ) ความตั้งใจงดเว้นดังกล่าวมีเมื่อใด ศีลข้อนี้ก็
มีเมื่อนั้น มีปัญหาว่า เด็ก ๆ ไม่รู้เดียงสาไม่ได้ฆ่าสัตว์อะไร จะ
เชื่อว่ามีศีลหรือไม่ คนที่ยังไม่ฆ่าสัตว์เพราะยังไม่มีโอกาสจะฆ่า

จะเชื่อว่ามีศีลหรือไม่ ก็อาจตอบได้ด้วยอาศัยหลักวิริตว่า ไม่เชื่อ
ว่ามีศีล เพราะไม่มีวิริตเจตนา คือความตั้งใจจดเว้น เช่นเด็กไม่รู้
เจตนาอันนั้นยังไม่รู้จักตั้งใจจดเว้น คนที่ยังไม่มีโอกาสจะฆ่าก็
ไม่มีความตั้งใจจดเว้น

การล่วงศีลข้อนี้มีขึ้นในเมื่อสิ่งที่จะฆ่าเป็นสัตว์มีชีวิต ตนก็รู้
อยู่ว่าเป็นสัตว์มีชีวิต มีเจตนาคิดจะฆ่า พยายามฆ่าด้วยเจตนาอัน
ด้วยการทำเองก็ตาม สั่งใช้ให้คนอื่นทำก็ตาม และสัตว์ก็ตายด้วย
ความพยายามนั้น เมื่อประกอบด้วยองค์ลักษณะดังกล่าว ศีลก็ขาด
มีปัญหาว่าไม่ได้เจตนาเหยียบมดตาย ศีลขาดหรือไม่ ก็ตอบได้ว่า
ไม่ขาด เพราะไม่รู้ว่าสัตว์มีชีวิต ยุงกัด ตบยุง แต่ยุงบินหนีไป
เสียก่อน ศีลขาดหรือไม่ ก็ตอบได้ว่า ไม่ขาด เพราะว่าสัตว์ไม่ตาย

การฆ่าสัตว์ท่านแสดงว่ามีโทษมากและน้อยต่าง ๆ กัน
คือ ถ้าฆ่าผู้ที่มีคุณมาก มีเจตนาฆ่าแรงมาก มีความพยายามมาก
ก็มีโทษมาก ถ้าฆ่าผู้ที่มีคุณน้อย มีเจตนาอ่อน มีความพยายาม
น้อย ก็มีโทษน้อยลงมาตามส่วน

ผู้ทำศีลข้อนี้ขาดแล้ว เมื่อรับศีลใหม่ หรือไม่รับจากใคร
แต่ตั้งใจถือศีลขึ้นใหม่ด้วยตนเอง ศีลก็กลับมีขึ้นใหม่ เพราะหลัก
อยู่ที่วิริตเจตนา คือความตั้งใจจดเว้นดังกล่าวแล้ว ตั้งใจจดเว้น
ขึ้นเมื่อใด ศีลก็เกิดขึ้นเมื่อนั้น ฉะนั้น ถึงจะรับศีลจากพระ แต่
รับเพียงด้วยปากใจไม่คิดงดเว้นอะไร ก็ไม่เกิดเป็นศีลขึ้น ถึง
ไม่ได้รับศีลจากพระ แต่มีใจจดเว้น ก็เกิดเป็นศีลขึ้นได้ มีข้อที่ต่าง
กันอยู่ว่า การรับจากพระเป็นการแสดงตน และเป็นการกล่าว
คำสัตย์ปฏิญาณ ซึ่งทำให้ต้องสำนึกตนในคำสัตย์ปฏิญาณนั้น

เป็นเครื่องช่วยทำให้ศีลมันเข้า และการรับศีลเมื่อไม่ได้ตั้งใจรับ
เป็นนิจ ถึงจะไปล่วงศีลเข้าในภายหลังเพราะความพลั้งเผลอ
หรือเพราะเหตุจำเป็นอย่างใดอย่างหนึ่ง ก็ไม่เสียสัตย์ปฏิญาณ
อะไร ทั้งนี้ก็สุดแต่จะตั้งเจตนาไว้อย่างไร

(หลักแห่งการบัญญัติศีลข้อที่ ๑)

พระพุทธเจ้าตรัสไว้มีความว่า ตนรักชีวิตของตน สะดุ้ง
กลัวความตายฉันใด สัตว์อื่นก็รักชีวิตของตน ๆ และสะดุ้งกลัว
ความตายฉันนั้น ฉะนั้น จึงไม่ควรฆ่าเอง ไม่ควรใช้ให้คนอื่นฆ่า
อื่นใด ตนรักสุขเกลียดทุกข์ฉันใด สัตว์อื่นก็รักสุขเกลียดทุกข์
ฉันนั้น จึงไม่ควรสร้างความสุขให้แก่ตนด้วยการก่อทุกข์ให้แก่คน
อื่น อาศัยหลักพระพุทธภาษิตดังกล่าวนี้จึงเห็นได้ว่า พระพุทธเจ้า
ทรงบัญญัติศีลข้อที่ ๑ ด้วยอาศัยยุติธรรมและหลักเมตตากรุณา
หลักยุติธรรมคือหลักการให้ความยุติธรรม คุ่มครองชีวิตสัตว์
ทั้งหลายโดยเที่ยงธรรมเสมอหน้ากันทั้งหมด ทั้งมนุษย์ทั้งดิรัจฉาน
ทุกชนิด มิใช่บัญญัติด้วยลำเอียงเข้ากับมนุษย์ ว่ามนุษย์ควรจะ
ฆ่าดิรัจฉานกินได้ หรือลำเอียงเข้ากับสัตว์ดิรัจฉาน เพราะทั้ง
มนุษย์ทั้งดิรัจฉาน เมื่อยังมีชีวิตอยู่ก็ต้องหายใจอยู่เหมือนกัน
และต่างก็รักชีวิต รักสุขเกลียดทุกข์อยู่เหมือนกัน ฉะนั้น
การให้ความคุ้มครองชีวิตโดยเสมอหน้ากันหมดไม่เลือก
ว่าเราว่าเขา ไม่เลือกว่าตนว่าผู้อื่น ไม่เลือกว่ามนุษย์ว่าดิรัจฉาน
ชนิดไหน จึงเป็นการยุติธรรมปราศจากความลำเอียงอย่างแท้จริง
แต่มนุษย์เรามีปกตินิสัยเข้ากับตัวด้วยอำนาจความโลภโกรธหลง
จึงพอใจบัญญัติอะไรให้อนุโลมกับปกตินิสัย และอ้างปกตินิสัย

อันมีกิเลสนี้แหละให้เป็นผู้ศักดิ์สิทธิ์ ที่บัญญัติให้มนุษย์มีสิทธิ์
ตัดชีวิตดิรัจฉานเพื่อใช้เนื้อทำอาหารได้โดยไม่ผิด ทั้งเป็นการ
ชอบธรรมด้วย ลองนึกดูว่าถ้าเสืออ้างว่าคนเกิดมาเป็นอาหารของ
เสือ คนก็คงไม่ยอมเป็นแน่ โดยทำนองเดียวกัน ถ้าปลาเนื้อ
พูดได้ก็คงไม่ยอมให้ถือว่าเกิดมาเป็นอาหารของคนเหมือนกัน
ข้อที่คนเราลำเอียงเข้ากับตัวนี้มีตัวอย่างให้เห็นได้อีกมากมาย
เช่นในบางคราว สัตว์ดิรัจฉานทำร้ายคน คนก็พูดกันเป็นข่าว
ว่าสัตว์นั้น ๆ ดุ แต่คนทำร้ายสัตว์ดิรัจฉานทั่ว ๆ ไป ไม่พูดกัน
สักคนดู ในคราวหนึ่งเมื่อหลายปีมาแล้ว ปลาฉลามกินคนที่ลงเล่น
น้ำที่ศรีราชา เกิดเป็นข่าวเกรียวกราว สมเด็จพระสังฆราชเจ้า
นพระโกศ (สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์)
รับสั่งเป็นเชิงประทานแง่คิดว่า **“ปลากินคนเป็นข่าวอะอะ
กันใหญ่ แต่คนกินปลาเงียบ ไม่มีใครพูด”** เมื่อพิจารณาดูให้ดี
แล้วจะเห็นว่าคนเรามีความลำเอียงเข้ากับตัวอยู่มากมายนัก
ดังกล่าวมานี้ พระพุทธเจ้าได้ทรงตัดความลำเอียงได้หมด ประทาน
ความยุติธรรมแก่ทุก ๆ ชีวิตสัตว์เสมอเหมือนกัน อีกอย่างหนึ่ง
พระพุทธเจ้าทรงมีพระเมตตากรุณาแก่สัตว์ทุกถ้วนหน้า เหมือน
อย่างมารดาบิดามีเมตตากรุณาแก่บุตรธิดา มารดาบิดาผู้เปี่ยม
ด้วยเมตตากรุณาไม่อาจจะฆ่าเองหรือยอมให้ใครฆ่าบุตรธิดา
ของตนได้ฉันใด พระพุทธเจ้าก็ฉันนั้น เพราะทรงเปี่ยมด้วย
พระเมตตากรุณาในสรรพสัตว์

(ทำร้ายร่างกายและทรกรรมสัตว์)

เพราะเหตุที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติศีลข้อที่ ๑ เพื่อมิให้เบียดเบียนชีวิตของกันและกันด้วยเมตตากรุณา ฉะนั้น จึงมิใช่ความเว้นจากการฆ่าสัตว์เพียงอย่างเดียว ควรเว้นจากการทำร้ายร่างกายกันและการทรมาณสัตว์ในลำบากด้วย แม้การทำร้ายร่างกายอย่างเล็ก ๆ น้อย ๆ ก็ควรเว้น เช่นคนที่โตกว่าชกต่อยข่มเหงคนที่เล็กกว่า ฟีรังแกน้อง การทรกรรมคือการทำสัตว์ให้ลำบากแม้เพื่อเล่นสนุกก็ควรเว้น เช่นเล่นเผาหนูทั้งเป็น ใช้น้ำมันราดตัวให้ชุ่มจุดไฟปล่อยให้วิ่งไฟติดโพลงไป เป็นการเล่นสนุก ตลอดถึงการเล่นกัดจิ้งหรีดเป็นต้น สำหรับผู้ใหญ่ บางทีก็เล่นทรกรรมสัตว์ เช่น ชนวัว ชนไก่ เป็นการสนุกบ้าง เป็นการพนันบ้าง เป็นสิ่งที่ไม่ควรทำทั้งสิ้น การใช้งานสัตว์จนเกินกำลังเป็นสิ่งที่ไม่ควรทำเหมือนกัน การทำเหล่านี้เป็นการก่อทุกข์ให้เกิดขึ้นแก่ผู้อื่น แสดงว่าผู้ทำมีใจขาดเมตตากรุณา ไม่ได้คิดย้อนมาดูตัวว่า ถ้าถูกทำเช่นนั้นบ้างจะเป็นอย่างไร

(การล่าสัตว์)

การเล่นสนุกอีกอย่างหนึ่งของคน คือการล่าสัตว์ในป่า บางคนถือว่าเป็นการฝึกผจญภัยทำให้ใจกล้า แต่ก็ผจญอย่างเอาเปรียบ เพราะใช้อาวุธและหลบอยู่บนห้างบนต้นไม้หรือในที่กำบัง และสัตว์มากชนิดไม่มีทางจะต่อสู้ด้วยเลย สัตว์บางชนิดยังไม่คุ้นกับความมีใจดำอำมหิตของคน เห็นคนเข้าก็คงไม่คิดว่าเป็นเพศฆาต รีรอมองดูอย่างทึ่ง สงสัยว่าคนคงเป็นเพื่อน สัตว์ชนิดหนึ่ง ซึ่งความจริงก็เป็นอย่างนั้น จึงถูกยิงอย่างสะดวก

บางสัตว์ที่ถูกยิงเป็นแม่ มีลูกอ่อนติดตาม ครั้นถูกยิงแล้วก็พยายาม
ปิดบาดแผล อดกลั้นความเจ็บปวด มิให้ลูกเห็นแสดงอาการ
เศร้าโศก และแสดงความรักอาลัยลูกอย่างสุดซึ้ง แล้วก็ตกลงมา
ตาย คนที่ยิงแม่ที่แรกจะไม่คิดอะไร ครั้นเห็นเหตุการณ์ดังกล่าว
เห็นสายตาสัตว์ผู้แม่ที่มองตนอย่างละห้อยเหมือนจะถามสาเหตุ
เกิดสงสารสังเวชจนเลิกการล่าสัตว์ตั้งแต่บัดนั้นก็มี บางทีใน
ฤดูแล้ง สัตว์ป่าจำต้องกระเสือกกระสนมาดื่มน้ำในสระที่มีคน
ไปคอยดักยิงอยู่ แม่น่าจะรู้ว่ามิภัยก็ต้องมาเพราะความระหาย
น้ำแล้วถูกยิงอย่างยอมให้ยิง การยิงสัตว์เป็นการกีฬาในคราว
สัตว์เผชิญทุกข์เช่นนี้เป็นการแสดงความโหดร้ายยิ่งนัก ผู้ที่มีใจ
อามหิตโหดร้ายนี้แหละคือยักษ์ในหมู่มนุษย์และในหมู่สัตว์จรจัด
ผู้ที่ใช้ความคิดให้ลูกต้องสักหน้อยจักทำอย่างนั้นไม่ได้เลย ใน
ฐานะนับถือพระพุทธเจ้าก็ยิ่งไม่ควรทำ พระพุทธเจ้าทรงสอนให้
นึกเปรียบเทียบระหว่างตัวเรากับผู้อื่นสัตว์อื่นว่าต่างรักชีวิตกลัว
ตายเหมือนกัน แล้วควรเว้นจากการฆ่า การเบียดเบียน ควรปลูก
เมตตากรุณาในสรรพสัตว์

(อัฐวินิบาตกรรม)

มิใช่แต่การฆ่าสัตว์มีชีวิตอื่นเท่านั้น ถึงการฆ่าตัวเองตาย
ที่เรียกว่า อัฐวินิบาตกรรม พระพุทธเจ้าก็ทรงห้ามมิให้ทำ การ
ฆ่าตัวเป็นการแสดงความอับจน พ่ายแพ้ หมดทางแก้ไข หมด
ทางออกอย่างอื่น สิ้นหนทางแล้ว เมื่อฆ่าตัวก็เป็นการทำลายตัว
เมื่อทำลายตัวก็เป็นการทำลายประโยชน์ทุก ๆ อย่างที่จะพึงได้
ในชีวิต ในบางหมู่เห็นว่า การฆ่าตัวในบางกรณีเป็นเกียรติสูง

แต่ทางพระพุทธศาสนาแสดงว่าเป็นโมฆกรรม คือกรรมที่เปล่าประโยชน์ เรียกผู้ที่ทำว่าโมฆบุคคลคือคนเปล่า เท่ากับว่าตายไปเปล่า ๆ ควรจะอยู่ทำอะไรให้เกิดเป็นประโยชน์ต่อไปได้ทั้งหมด โอกาสเสียแล้ว ตรงกับคำที่พูดกันว่า "เสียไปเสียแล้ว" พระพุทธเจ้าทรงสอนให้สงวนรักษาตนให้ดีตลอดเวลาทั้งปวง ทรงห้ามมิให้มอบตนให้แก่ใครและไม่ให้ฆ่าตัวเองเช่นเดียวกับมิให้ฆ่าสัตว์อื่น โดยปกติคนทุกคนรักชีวิต รักตนกลัวตาย แต่เพราะเหตุบางอย่างบางครั้ง อาจเกิดการคิดสละชีวิต ก็เมื่อเกิดความคิดเช่นนั้นขึ้นได้ โฉนจะทำให้เกิดความคิดอีกอย่างหนึ่งขึ้นไม่ได้ คือคิดอยู่ต่อไปวันไว้แต่จะแพ้แก่ความคิด แพ้แก่ใจตนเอง ฉะนั้นเมื่อมีสติระวังมิให้เป็นผู้พ่ายแพ้อย่างหมดประตุเช่นนั้น แต่ให้เป็นผู้ชนะตนเอง ชนะใจตนเองได้แล้วจะไม่ก่อกรรมนั้นให้แก่ตนได้เลย

(ธรรมคู่กับศีลข้อที่ ๑)

คือ เมตตา กรุณา เป็นกัลยาณธรรม ธรรมที่งาม หรือ ธรรมที่ทำให้เป็นกัลยาณชนคนงาม เมตตากุณานี้เป็นมูลฐานให้เกิดศีลข้อที่ ๑ และทำให้จิตใจงาม เป็นเหตุก่อการกระทำเกื้อกูลขึ้นอีก ดังเช่นไม่ฆ่าสัตว์ด้วยมีศีล และเกื้อกูลสัตว์ด้วยมีธรรมคือ ความเมตตากุณา การไม่เกื้อกูลใครไม่ทำให้เสียศีล เพราะไม่ได้ฆ่าใคร แต่ขาดธรรมคือกรุณา ฉะนั้น จึงควรปลูกเมตตากุณาให้มีคู่ไปกับศีล

เมตตา คือความคิดปรารถนาให้ผู้อื่นเป็นสุข คำว่า ไมตรีจิต หรือมิตรจิต ก็คือจิตใจที่ประกอบด้วยเมตตา คนที่มิตรจิตเรียกว่ามิตร ตรงกันข้ามกับศัตรูหรือไฟรีซึ่งมีจิตพยาบาทมุ่งร้าย เมตตา

จึงตรงข้ามกับโทสะพยายาม เมตตาเป็นเครื่องอุปถัมภ์ โทสะ
พยายามเป็นเครื่องทำลายล้าง ฉะนั้น เมื่อมีเมตตาต่อกัน ย่อมคิด
จะเกื้อกูลกันให้มีความสุข ถึงจะประพฤติผิตพลังผลาดต่อกันบ้าง
ก็ให้อภัยกันไม่ถือโทษ เหมือนอย่างมารดาบิดาผู้เปี่ยมด้วยเมตตา
ไม่ถือโทษด้วยโทสะพยายามในบุตรธิดา แต่ถ้าขาดเมตตาต่อกัน
แล้วก็ตรงกันข้าม สถานและสิ่งของเป็นเครื่องเกื้อกูลที่มีอยู่ทั่วไป
เช่นวัด โรงเรียน และที่ศึกษาอบรมต่าง ๆ เป็นต้น ล้วนประกาศ
เมตตาจิตของผู้จัดตั้งหรือจัดทำเพื่อให้เกิดสุขประโยชน์แก่คนทั้ง
หลาย

กรุณา คือความคิดปรารถนาให้ผู้อื่นสัตว์อื่นปราศจากทุกข์
เมื่อเห็นทุกข์เกิดแก่ผู้อื่นก็พลอยหวั่นใจสงสาร เป็นเหตุให้คิดช่วย
ทุกข์ภัยของกันและกัน กรุณานี้ตรงกันข้ามกับวิหิงสา ความ
เบียดเบียน สิ่งที่เป็นเครื่องช่วยเปลื้องช่วยบำบัดทุกข์ภัยทั้งหลาย
เช่นโรงพยาบาล เป็นต้น ล้วนประกาศกรุณาของท่านผู้สร้าง

ชีวิตของทุกคนดำรงอยู่ได้ก็ด้วยอาศัยความเมตตากุณา
ของผู้อื่นมาตั้งแต่เบื้องต้น คือ ตั้งต้นแต่บิดามารดา ครูอาจารย์
พระมหากษัตริย์ และรัฐบาล ญาติมิตรสหาย เป็นต้น ไม่เช่นนั้น
ถึงไม่ถูกใครฆ่าก็ไม่อาจจะดำรงชีวิตอยู่ได้เลย เหมือนอย่าง
มารดาบิดาทิ้งทารกไว้เฉย ๆ ไม่ถนอมเลี้ยงดู ไม่ต้องทำอะไร
ทารกก็จะสิ้นชีวิตไปเอง ฉะนั้น เมื่อทุก ๆ คนมีชีวิตเจริญมาด้วย
ความเมตตากุณาของท่าน ก็ควรปลูกเมตตากุณาในชีวิตอื่นสืบ
ต่อไป

วิธีปลูกเมตตา คือคิดตั้งใจปรารถนาให้เขาเป็นสุข นี่เป็นเมตตา และคิดตั้งใจปรารถนาให้เขาปราศจากทุกข์ นี่เป็นกรุณา ที่แรกท่านแนะนำให้คิดไปในตนเองก่อนแล้ว ให้คิดเจาะจงไปในคนที่รักนับถือซึ่งเป็นที่ใกล้ชิดสนิทใจ อันจะหัดให้เกิดเมตตากรุณาได้ง่าย ครั้นแล้วก็หัดคิดไปในคนที่ห่างใจออกไปโดยลำดับจนในคนที่ไม่ชอบกัน เมื่อหัดคิดโดยเจาะจงได้สะดวก ก็หัดคิดแผ่ใจออกไปด้วยเมตตากรุณาในสรรพสัตว์ไม่มีประมาณทุกถ้วนหน้า เมื่อหัดคิดตั้งใจดังกล่าวบ่อย ๆ เมตตากรุณาจะเกิดขึ้นในจิตใจเหมือนอย่างหวานพืชลงไปแล้วหมั่นปฏิบัติตามวิธีเพาะปลูก เช่นรดน้ำ เป็นต้นเนื่อง ๆ พืชก็งอกขึ้นฉนั้นนั้น ฉะนั้นควรเริ่มเพาะปลูกเมตตากรุณาในพื้ในน้อง ในมารดาบิดา ตลอดถึงในเพื่อนที่ไม่ค่อยชอบ เป็นต้น เมื่อพืชคือเมตตากรุณา งอกขึ้นแล้ว ตัวเรานี้แหละจะเป็นสุขก่อนใครหมด

โลโกปตฤมฏิก้า เมตต่า

เมตต่าเป็นธรรมค้ำจุนโลก

๓ ตุลาคม ๒๕๐๒

เบญจศีล-เบญจธรรม คู่ที่ ๒

ในสมัยหนึ่งในครั้งพุทธกาล พระพุทธเจ้าประทับอยู่ในเชตวันาราม ใกล้กรุงสาวัตถีโกศลรัฐ มีพราหมณ์ผู้คงแก่เรียนคนหนึ่ง เป็นผู้ที่พระราชแห่งรัฐนั้นทรงยกย่องนับถือยิ่งกว่าพราหมณ์คนอื่น ๆ จึงคิดว่าในหลวงทรงเห็นว่าเราเป็นผู้มีศีลหรือมีสุตะ (คือมีวิชาความรู้เพราะได้เรียนมาแล้ว) จึงทรงนับถือเป็นราชครู

เราจะทดลองดูให้รู้แน่ว่าศิลปะหรือวิชาความรู้จักสำคัญกว่ากัน
วันหนึ่งเมื่อเข้าไปเฝ้าพระราชาในพระราชวัง จึงลองหยิบเอาเงิน
๑ กหาปณะ จากที่เก็บของราชเหรียญ (ผู้รักษาเงินหลวง)
ราชเหรียญก็นิ่งไม่พูดว่าอะไรเพราะเคารพ ในครั้งที่ ๒
พราหมณ์ก็ลองทำอย่างนั้นอีก ราชเหรียญก็ยังนิ่ง ครั้น
พราหมณ์นักทดลองนั้นลองหยิบเอาอีกเป็นครั้งที่ ๓ ราชเหรียญ
จึงร้องขึ้นว่าโจรลักพระราชทรัพย์ จับตัวพราหมณ์ผูกพันธนา-
การไปแสดงต่อพระราชา กราบทูลให้ทรงทราบ พระราชา
ได้ทรงสดับแล้วไม่สบายพระราชหฤทัย ได้ตรัสสอบถามความ
จริงแก่พราหมณ์ พราหมณ์ได้กราบทูลว่า ข้าแต่มหाराชเจ้า
ข้าพระองค์มิได้มีเจตนาลักพระราชทรัพย์ มีเจตนาเพียงเพื่อจะ
ทดลองดูให้หายสงสัยเท่านั้น เพราะข้าพระองค์สงสัยอยู่ว่าศิลปะกับ
วิชาความรู้สองอย่างนี้ อย่างไหนจะสำคัญกว่ากัน จึงลองทำ
เหมือนผิดศิลปะ คือทำแกลังหยิบฉวยทรัพย์หลวง ดังที่ราชเหรียญ
ได้กราบทูลนั้น บัดนี้ข้าพระองค์สิ้นสงสัยแล้ว เห็นชัดแล้วว่าศิลปะ
สำคัญ เมื่อพระราชาได้ทรงทราบเรื่องการทดลองศิลปะของ
พราหมณ์แล้ว ก็ไม่ทรงถือว่าเป็นความคิด พราหมณ์ได้กราบทูล
ขอพระราชทานุญาตบวชในสำนักพระพุทธเจ้า พระราชาได้
พระราชทานอนุญาต พราหมณ์นั้นจึงได้เข้าบรรพชาอุปสมบท
อยู่ในพระพุทธศาสนาสืบมา

เรื่องนี้พระอาจารย์ได้เขียนเล่าไว้ ตั้งชื่อว่าเรื่องทดลองศิลปะ
เพื่อเป็นตัวอย่าง แสดงว่าศิลปะนั้นเป็นข้อสำคัญในทางความประพฤติ
ตัว คู่กับวิชาความรู้ที่เป็นข้อสำคัญในการเลี้ยงชีวิต เป็นต้น จะ

หมิ่นศีลเสียว่ามีวิชาความรู้อย่างเดียวก็พอดังนี้หาชอบไม่ จำต้อง
มีศีลด้วย จึงจะได้รับความยกย่องนับถือให้ดำรงฐานะตำแหน่ง
ต่าง ๆ แม้จะดำรงฐานะตำแหน่งสูง มีวิชาสามารถ ถ้าประพฤติ
เป็นการผิดศีลเป็นที่ปรากฏ ดังพราหมณ์ราชครูหิบบทรัพย์หลวง
ก็จะต้องเสื่อมเสียและต้องได้รับโทษตามความผิด และตาม
กฎหมายในเวลานั้นลักทรัพย์เพียง ๑ บาท ก็มีโทษถึงประหารชีวิต
เมื่อพระพุทธเจ้าทรงบัญญัติพระวินัย ได้ปรับโทษการลักทรัพย์
ตั้งแต่ ๑ บาทขึ้นไปเป็นปาราชิก คือขาดจากเป็นภิกษุ จะ
อุปสมบทอีกไม่ได้ เท่ากับเป็นโทษประหารในทางศาสนาอนุโลม
ตามกฎหมายบ้านเมือง และตามมาตราเงินในเวลานั้น ๕ มาสก
เป็น ๑ บาท ๕ บาท เป็น ๑ กหาปณะ พราหมณ์นักทดลองศีล
ได้หิบบทรัพย์หลวงเกิน ๑ บาทมากมาย ฉะนั้น แม้จะเป็นการทำ
เพื่อทดลองดู แต่ถ้าพระราชาไม่ทรงเชื่ออย่างนั้น ก็มีหวังว่าจะได้
รับมหันตโทษ ใคร ๆ จึงไม่ควรทดลองศีลอย่างพราหมณ์ตามที่
เล่า และใครจะเชื่อ เมื่อไปหิบบของอะไรของใคร เจ้าของเอะอะ
ขึ้น จึงพูดแก้ว่าลองหิบบดูเล่น ๆ เท่านั้น ไม่ใช่หิบบเอาจริง ๆ
เพื่อให้ทราบหลักเกณฑ์ของศีลข้อที่กล่าวนี้ จะได้แสดงเรื่องศีล
ข้อนี้โดยเฉพาะต่อไป

(ศีลข้อที่ ๒)

อทินนาทานา เวมณี เว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้
ให้ด้วยจิตคิดลัก คำว่าสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้ หมายถึงของ
ทุก ๆ อย่างที่มีเจ้าของยังหวงแหนยึดถือเป็นกรรมสิทธิ์อยู่ สิ่งของ

หรือวัตถุทุกอย่างที่บุคคลสามารถเข้ายึดถือเป็นกรรมสิทธิ์ได้
เรียกรวมว่าทรัพย์ แบ่งออกเป็นประเภทใหญ่ ๆ ได้ ๒ คือ

สังหาริมทรัพย์ ได้แก่ทรัพย์ที่เคลื่อนที่ได้ ไม่ว่าตัวทรัพย์นั้น
เคลื่อนที่ได้เองเพราะเป็นสิ่งมีชีวิต (สวิญญาณกทรัพย์)
เช่น ช้าง ม้า วัว ควาย หรือเป็นสิ่งที่คนทำให้เคลื่อนเพราะเป็นสิ่ง
ไม่มีชีวิต (อวิญญาณกทรัพย์) เช่น สมุด ดินสอ ปากกา
เงิน ทอง เป็นต้น

อสังหาริมทรัพย์ ได้แก่ทรัพย์ที่เคลื่อนที่ไม่ได้ ได้แก่ที่ดิน
และบ้านเรือนที่ปลูกอย่างถาวรบนที่ดิน ถ้าแบ่งทรัพย์ออกเป็น
สวิญญาณกทรัพย์ (ทรัพย์ที่มีชีวิต) และอวิญญาณกทรัพย์
(ทรัพย์ที่ไม่มีชีวิต) อสังหาริมทรัพย์ก็จัดเข้าในอวิญญาณก-
ทรัพย์ (สัตว์บางชนิดได้ยืมว่าเกิดติดที่ เช่น หอยนางรม ถ้าเป็น
อย่างนั้น ก็เป็นสวิญญาณกที่เป็นอสังหาริมะ)

ทรัพย์เหล่านี้ที่มีเจ้าของถือกรรมสิทธิ์อยู่ เรียกว่า อทินนะ
สิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้ คำว่า ไม่ได้ให้ ก็หมายความว่ายังถือ
กรรมสิทธิ์เป็นเจ้าของอยู่ ยังไม่สละกรรมสิทธิ์เป็นเจ้าของ
และคำว่า เจ้าของ หมายถึงคนใดคนหนึ่งก็ได้ หมายถึงส่วนกลาง
ก็ได้ เช่น ถ้าเป็นของของใครคนไหน คนนั้นก็เป็นเจ้าของ ถ้าเป็น
ของสมาคมไหนองค์การไหน สมาคมนั้นองค์การนั้นก็เป็นเจ้าของ
ถ้าเป็นของหลวง หลวงก็เป็นเจ้าของ ถ้าเป็นของสงฆ์ของศาสนา
สงฆ์และศาสนาก็เป็นเจ้าของ เป็นต้น

การถือเอา (สิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้) ด้วยจิตคิดลัก มาจาก
ศัพท์ว่า อาทานะ ในคำว่า อทินนาทานา (อทินฺน + อาทาน)

หมายความว่าถือเอาทรัพย์ซึ่งเป็นของผู้อื่นไปจากความครอบครอง
ของเขา ด้วยเจตนาทุจริต คือด้วยเถยเจตนา (เจตนาลักขโมย)
เรียกสั้น ๆ ว่า ลัก

การลักทุกอย่างที่ผิดศีลข้อที่ ๒ นี้ มีโทษน้อยและมากตาม
วัตถุที่ลัก เจตนาที่ลัก และกรรมที่ประกอบโจรกรรม ถ้าวัตถุที่
ลักเล็กน้อย เจตนาอ่อน กรรมที่ทำการลักไม่ร้ายแรง ก็มีโทษ
น้อย ถ้าวัตถุที่ลักมาก เจตนาแรง กรรมที่ทำการลักร้ายแรง
ก็มีโทษมากขึ้น คือเป็นบาปมากขึ้นตามส่วนกัน และจะลักเอง
หรือสั่งใช้ให้ผู้อื่นลัก ก็เป็นการลักอันผิดศีลข้อนี้เหมือนกัน

ถ้าจะถามว่า อทินนาทานเป็นศีลข้อที่ ๒ ใช่ไหม ตอบว่า
ไม่ใช่ เพราะอทินนาทาน แปลว่าการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้
ให้ด้วยจิตคิดลัก อทินนาทานจึงไม่ใช่ศีล แต่เป็นการทำที่ผิดศีล
ถ้าถามว่า อะไรเป็นศีลข้อที่ ๒ ตอบว่า เวรมณี คือความเว้นจาก
อทินนาทานหรือวิริตเจตนางดเว้นนี้แหละเป็นศีล ถ้าตั้งใจไว้ว่าจะ
ไม่ลักของของใคร ด้วยรับศีลไว้หรือด้วยตั้งใจเอาเอง ก็เป็น
สมาทานวิริต ถ้าไม่ได้ตั้งใจไว้ก่อน ไปพบของใครวางเปลอไว้
จะลักก็ได้ แต่ก็เกิดตั้งใจขึ้นเดี๋ยวนั้นว่าไม่ลัก เป็นสัมปัตตวิริต
ถ้าเว้นได้เป็นปกตินิสัย ไม่มีเกิดความคิดจะลักขึ้นเลยทุกสิ่งทุก
โอกาส ก็เป็นสมุจเฉทวิริต เช่นเดียวกับที่ได้แสดงแล้วในศีลข้อ
ที่ ๑

การล่วงศีลข้อนี้มีขึ้นในเมื่อของที่จะลักเป็นของที่มีเจ้าของ
หวงแหน ตนก็รู้ว่าอยู่ว่าเป็นของที่มีเจ้าของหวงแหน มีเจตนาลัก
ทำการลักเองหรือสั่งใช้ให้คนอื่นลักและได้ของนั้นมา ใครมือไวใจ

เร็วประพฤติพิศิตลข้อนี้ เมื่อตั้งใจดเว้นขึ้นใหม่เมื่อใด ก็เกิดเป็น
ศีลขึ้นอีกเมื่อนั้น เพราะศีลมีขึ้นด้วยวิริตเจตนา ดังแสดงแล้วใน
กัณฑ์ก่อน

อนึ่ง ควรเว้นจากลักทรัพย์โดยอ้อม คือไม่ใช่โจรกรรม
หรือออกหินนาทานโดยตรง แต่ว่าอนุโลมโจรกรรม เช่น

สมโจร คือเป็นใจรับซื้อของโจรของขโมย

ปกกลอก คือคบคนด้วยอาการไม่ซื่อสัตย์ มุ่งหมายจะเอา
ทรัพย์ถ่ายเดียว หาวิธีให้เขาจ่ายทรัพย์ให้ บางทีจนถึงเขาต้องสิ้น
ตัว ต้องตกยาก

รับสินบน คือถือเอาทรัพย์ที่เขาให้ เพื่อช่วยทำธุระให้แก่เขา
ในทางที่ผิด

อีกอย่างหนึ่ง ควรเว้นจากการทำทรัพย์ของผู้อื่นให้สูญที่ตน
จะต้องรับใช้ อันนับว่าเป็นฉายาโจรกรรม ฉายาแปลว่าเงา ฉายา
โจรกรรมก็ได้แก่เงาของโจรกรรม คือใกล้จะเป็นโจรกรรม
ทีเดียว เช่น

ผลาญ คือทำอันตรายแก่ทรัพย์ของผู้อื่นด้วยโทษะพยาบาท
เช่นผูกโกรธเขา จึงลอบฟันต้นผลไม้ของเขา ลอบทำของอะไรของ
เขาให้เสีย

หยิบฉวย คือถือเอาทรัพย์ของผู้อื่นด้วยความมักง่าย เช่นบุตร
หลานผู้ประพฤติมักง่าย ไม่บอกขออนุญาตก่อน หยิบฉวยสิ่งของ
ของมารดาบิดาปู่ย่าตายายไปใช้ ด้วยถือว่าเป็นของมารดาบิดา
และญาติ มิตรสหายหยิบฉวยสิ่งของมิตรไปใช้ไม่ได้บอกให้
เจ้าของรู้

อันคนที่คุ้นเคยไว้วางใจกัน เช่นเป็นญาติกัน เป็นมิตรสหาย
กัน เรียกว่าคนวิสาสะกัน คำว่า วิสาสะ แปลว่าคุ้นเคยกัน ไว้วาง
ใจกัน คนที่มีวิสาสะกันนี้อาจถือวิสาสะ คือถือเอาสิ่งของของกัน
ไปใช้ มิได้บอกให้เจ้าของรู้ก่อน แต่การถือวิสาสะนี้มีโทษถ้าถือ
ไม่ถูกลักษณะ เมื่อถือให้ถูกต้องตามลักษณะของการถือวิสาสะ
จึงจะไม่มีโทษ ลักษณะของการถือวิสาสะที่ถูกต้อง คือ

เจ้าของเป็นผู้สนิทกับตน เมื่อถือวิสาสะแล้ว จะไม่มีใคร
สนเท่ห์

เจ้าของได้ส่งอนุญาตไว้ หรือเป็นสิ่งที่เขาไม่หวง หรือพอให้
แก่ตนได้

เมื่อถือเอาแล้ว เขารู้เข้าเขาจะพอใจ หรือไม่ว่าอะไร
การถือวิสาสะไม่ถูกลักษณะมีโทษทำความไม่พอใจแก่
เจ้าของ ทำให้เขาสิ้นรักสินไว้วางใจในตน และทำให้เป็นที่สงสัย
ของคนอื่นว่าตนเป็นโจรเป็นขโมย ฉะนั้น ยิ่งคุ้นเคยกันมากก็ควร
จะยิ่งระวัง เพื่อมิให้เกิดความประมาทถือเสียว่าคุ้นเคยกันพาให้
ประพฤติดิตต่อกัน เช่นถือวิสาสะกันอย่างมักง่าย เมื่อเป็นเช่น
นี้ความคุ้นเคยก็จะกลายเป็นเหตุก่อความกินแหนงแตกร้างถ้าไม่
คุ้นเคยกันยังดีกว่า

(หลักแห่งบัญญัติศีลข้อที่ ๒)

พระพุทธเจ้า ทรงบัญญัติศีลข้อนี้ต่อจากข้อที่ ๑ พิจารณาดู
เห็นว่าทรงบัญญัติขึ้นด้วยอาศัยหลักยุติธรรมและเมตตากรุณาเช่น
เดียวกัน เพราะทุก ๆ คนต่างต้องมีทรัพย์ไว้สำหรับบริโภค
ใช้สอย และไม่ปรารถนาให้ใครลักขโมยช่วงชิงไป บางคนต่อสู้

เพื่อป้องกันทรัพย์สินจนถึงต้องบาดเจ็บล้มตาย เมื่อตนไม่ชอบให้ใคร
มาลักทรัพย์ของตน ก็ไม่ควรลักทรัพย์ของคนอื่น ฉะนั้น การไม่
ลักทรัพย์ของกันจึงเป็นการละเว้นที่ยุติธรรมในทรัพย์ เพราะเป็น
การละเว้นความลำเอียงเห็นแก่ตัวเสียได้ ด้วยนึกเห็นใจคนอื่นที่
มีความหวงแหนรักษาทรัพย์เหมือนกับตน และคนเราจะอยู่ด้วยกัน
เป็นสุขก็เพราะไม่เบียดเบียนในทางต่าง ๆ ในทางหนึ่งคือไม่
เบียดเบียนทรัพย์ของกัน ละเว้นจากการเบียดเบียนกันได้ก็
ด้วยปลูกเมตตากรุณาในกัน คอยยับยั้งหักห้ามใจที่อยากได้หรือ
โกรธเกลียด เมื่อมีเมตตาหวังดีมีกรุณาหวังช่วยกันอย่างจริงใจ
แล้วก็จะไม่คิดขโมยของกัน ฉะนั้น ศิลข้อนี้จึงเป็นศีลโดยปกติของ
คนที่มีเมตตากรุณาต่อกัน ไม่ต้องไปรับมาจากที่ไหนเลย แต่เกิด
จากใจเมตตากรุณาเอง ดังเช่นมารดาบิดาและผู้ที่มิมีเมตตาทั้งหลาย
ไม่ได้ไปรับศีลจากที่ไหน แต่ก็มีศีลในบุตรธิดาและในผู้ที่ตนเมตตา
ไม่มีคิดเลยที่จะเบียดเบียนทรัพย์ของบุตรธิดาและในผู้ที่ตนเมตตา
มีแต่คิดให้อาศัยหลักเมตตากรุณาตั้งกล่าว พระพุทธเจ้าจึงทรง
บัญญัติศีลข้อนี้ และด้วยศีลข้อนี้เป็นอันรับรองความมีกรรมสิทธิ์
ในทรัพย์ของเจ้าของทรัพย์ทุกคน มีบางคนกล่าวอ้างว่าพระพุทธ-
ศาสนาสอนไม่ให้ยึดถือทรัพย์ ถ้ามีก็ให้รวมเป็นกองกลางคือเป็น
ของสงฆ์ คำอ้างนี้ผิดหลักศีลข้อนี้และผิดหลักสัมมาอาชีวะ (เลี้ยง
ชีวิตในทางที่ชอบ) ในพระพุทธศาสนา เพราะพระพุทธเจ้าทรง
บัญญัติศีลข้อนี้ เป็นอันทรงรับรองความมีทรัพย์ยึดครองอยู่
จึงห้ามมิให้ลักทรัพย์ของกัน และทรงสอนให้ประกอบอาชีพ
แสวงหาทรัพย์ในทางที่ชอบ เมื่อได้มาก็ให้รักษาไว้ให้ดี และใช้

จ่ายให้พอสมควรแก่กำลัง ส่วนของสงฆ์นั้นก็เกี่ยวแก่พระภิกษุสงฆ์
เมื่อมีวัดขึ้น ก็ต้องมีของกลางสำหรับวัด เรียกว่าเป็นของสงฆ์
สำหรับวัดเป็นวัด ๆ ไป เช่นเดียวกับในฝ่ายอาณาจักรก็มีของ
หลวง ขององค์การ ของสมาคมนั้น ๆ พระพุทธเจ้าไม่ได้ทรง
บัญญัติให้ต้องรวมของบุคคลเข้าเป็นของสงฆ์ และในคำสอนที่
ให้สละบริจาคนั้น ก็สอนให้รู้จักเลือกให้ มิได้สอนให้สละเรื่อยไป
แต่เมื่อจะออกบวชต้องสละสมบัติฆราวาสอยู่เอง และต้องปฏิบัติ
ตามพระธรรมวินัยของผู้บวช เป็นคฤหัสถ์ก็ควรปฏิบัติตาม
ฆราวาสธรรม (ธรรมของคฤหัสถ์) เป็นพระจะปฏิบัติอย่างชาว
บ้านหรือชาวบ้านจะปฏิบัติอย่างพระหาได้ไม่ ในธรรมข้อเดียว
กันบางข้อก็มีวิธีปฏิบัติต่างกัน เช่นสัมมาอาชีวะ เป็นพระเกี่ยว
บิณฑบาตเป็นสัมมาอาชีวะ ไปประกอบการค้าไม่สัมมา
อาชีวะ เป็นคฤหัสถ์ประกอบการค้าในทางชอบเป็นสัมมาอาชีวะ
แต่จะเกี่ยวบิณฑบาตไม่ได้ ฉะนั้น การอ้างเอาพระพุทธศาสนา
ต่าง ๆ นั้น บางทีเป็นการอ้างเอาประโยชน์อย่างใดอย่างหนึ่ง
นอกพระพุทธศาสนา

(ธรรมคู่กับศีลข้อที่ ๒)

คือสัมมาอาชีวะ ความเลี้ยงชีพในทางที่ชอบ เป็นข้อที่ควรมี
ให้คู่ไปกับศีลข้อนี้ คนมีศีลที่ยากจนขัดสน และคนที่เป็นโจรเป็น
ขโมย ก็เพราะขาดสัมมาอาชีวะ ถ้ามีสัมมาอาชีวะก็จะไม่ยากจน
จะไม่เป็นขโมย การอาชีพเป็นกิจจำเป็นของทุก ๆ คน เพราะทุก ๆ
คนต้องบริโภคที่แปลว่ากิน เครื่องบริโภคที่จำเป็นก็ได้แก่ปัจจัย
(เครื่องอาศัย) ๔ คือผ้าห่มห่ม อาหาร ที่อยู่อาศัย และบางที่แยก

เรียกของกินคืออาหารว่าเครื่องบริโภคนอกจากนี้ว่าเครื่อง
อุปโภค กิจการเพื่อให้มีของกินของใช้มาเคยเรียกว่า โภคกิจ
แล้วเปลี่ยนเรียกว่า เศรษฐกิจเป็นเรื่องปากท้อง หรือเป็นเรื่องยัง
ชีวิตเลี้ยงชีวิต คือการอาชีพ ทุกคนต้องหาปัจจัยมาบริโภคเลี้ยง
ตนและผู้อื่นที่จะต้องเลี้ยง พระพุทธเจ้าจึงตรัสสอนให้ทำงานหา
เลี้ยงชีพด้วยสัมมาอาชีพะ เพื่อให้ได้ทรัพย์มาในทางที่ชอบให้
พอเพียง เมื่อหาเลี้ยงชีพเองยังไม่ได้ เช่นยังเป็นเด็กกำลังเล่าเรียน
ศึกษา ต้องอาศัยมารดาบิดาหรือผู้อื่นที่มีเมตตากรุณาเลี้ยงดู
ก็ควรประพฤติอนุโลมสัมมาอาชีพะ เช่นช่วยมารดาบิดาหรือผู้
ที่ตนอาศัยอยู่ทำการงานที่พอควรแก่กำลังและเวลาของตน ไม่
ใช้ทรัพย์ที่ห้ามให้ในทางที่ผิด เช่นไปเล่นการพนัน ใช้แต่ในทางที่
เป็นประโยชน์ ให้อุจจกค่าของทรัพย์ ให้อุจจกค่าทรัพย์มาด้วย
ความเหนื่อยยาก รู้จักประหยัด ออมทรัพย์ ไม่หลงกลวงของ
ทรัพย์ท่าน เช่นขอด้วยอ้างว่าจะไปชำระค่าเล่าเรียน แต่ไปใช้ดู
ภาพยนตร์เสีย และเมื่อท่านอุปการะเพื่อให้เรียน ก็ตั้งใจเรียนให้ดี
ที่สุด ให้สมกับความเมตตากรุณาของท่านแล

สุขุ ยาว ชรา สีส

ศีลนำความสุขมาให้ตราบเท่าชรา

๑๗ ตุลาคม ๒๕๐๒

เบญจศีล-เบญจธรรม คู่ที่ ๓

ในอดีตล่วงมานานแล้ว ได้มีมานพชาวเมืองพาราณสีคนหนึ่ง
เรียนศิลปทั้งปวงในเมืองตักกศิลา สำเร็จวิชาธนู ได้มีชื่อปรากฏ

ว่า จุลธนูคคหบัณฑิต คือเป็นบัณฑิตเรียนสำเร็จวิชาธนู แต่ยังเป็นหนุ่มน้อย (อย่างได้ปริญญาบัณฑิตศาสตร์ในบัดนี้) อาจารย์ของธนูคคหะนั้นพอใจว่าธนูคคหะเรียนศิลปะได้เหมือนตน จึงยกธิดาของตนให้เป็นภรรยา ธนูคคหะพาภรรยา เดินทางกลับเมืองพาราณสี เมื่อเดินทางไปถึงทางป่าช้าภูต่าบลหนึ่งที่ไม่มีใครกล้าจะเดินผ่านไป เพราะมีช้างดุร้ายคอยทำร้ายคนเดินทาง ธนูคคหะผู้แม่นธนูไม่กลัว จึงพาภรรยาเดินทางผ่านเข้าไป ก็พบช้างดุวิ่งเข้ามา จึงยิงลูกศรไปดอกหนึ่งต้องตระพองช้างดุร้ายทะลุหลัง ช้างร้ายก็ล้มลงในที่นั้น ตำบลนั้นจึงเป็นที่ปลอดภัยของคนเดินทางทั้งปวง ธนูคคหะพาภรรยาเดินทางต่อไปถึงทางป่าช้าภูต่าบลหนึ่งอันเป็นแหล่งโจร ๕๐ คนช่องสุ่มอยู่ คอยฆ่าปล้นคนเดินทาง ธนูคคหะผู้แม่นธนูไม่กลัวได้เดินทางเข้าไป พบพวกโจรกำลังนั่งปิ้งเนื้อเสียบไม้บริโภคนอกอยู่ พวกโจรเห็นธนูคคหะเดินมากับภรรยา ผู้ประดับตกแต่งกายจึงจะพากันลุกขึ้นจับตัว แต่นายโจรเป็นผู้ฉลาดดูลักษณะคน สังเกตรู้ว่าชายนี้เป็นคนเอกอุ (ดม) จึงห้ามโจรบริวารทั้งปวงมิให้ลุกขึ้นสักคนหนึ่ง ธนูคคหะส่งภรรยาเข้าไปหาพวกโจรให้ขอเนื้อมาบริโภคนอกสักเสียบไม้หนึ่ง นายโจรจึงสั่งให้บริวารให้พวกโจรได้ให้เสียบไม้เนื้อดิบที่ยังมิได้ปิ้ง เพราะคิดว่าพวกเราก็ต้องปิ้งกินกันเอง ฝ่ายธนูคคหะเป็นผู้ยกตน จึงโกรธพวกโจรว่าให้เนื้อดิบ พวกโจรก็โกรธว่าบุรุษนี้คนเดียวเท่านั้นมาแสดงหมิ่นเหมื่อนของพวกเราเป็นสตรี จึงลุกฮือขึ้นพากันวิ่งเข้าไป ธนูคคหะจึงยิงพวกโจรล้มลง ๔๙ คน ด้วยเกาทัณฑ์ ๔๙ ดอก ก็หมดเกาทัณฑ์ เพราะวางเกาทัณฑ์บรรจุเกาทัณฑ์หรือ

ลูกศรทั้งหมด ๕๐ ดอก ธนุคคหะได้ยิงข้างเสียดอกหนึ่งจึงเหลือ
๔๙ ดอก เมื่อยิงโจรอีก ๔๙ ดอก ฆ่าโจร ๔๙ คนก็หมดลูก
ยังเหลือนายโจรอีก ๑ คน ธนุคคหะจึงผลักนายโจรให้ล้มลงแล้ว
ทับอยู่บนอกของนายโจร ร้องบอกภริยาให้ส่งดาบให้เพื่อตัดศีรษะ
ของนายโจร ฝ่ายภริยาของธนุคคหะซึ่งถือดาบอยู่ในขณะนั้นได้
เกิดสึเนหานายโจรโดยฉับพลัน จึงยื่นด้ามดาบให้ในมือของนายโจร
นายโจรก็จับด้ามดาบกระชากออกตัดศีรษะของธนุคคหะ ครั้น
ฆ่าธนุคคหะแล้วก็พาหญิงนั้นไปพลาถมาถึงชาติตระกูลเรื่อง
ราว นางก็บอกเล่าโดยตลอด จนถึงว่านางได้เกิดสึเนหานายโจร
จึงให้ฆ่าสามีของตนเสีย นายโจรเมื่อได้ฟังเรื่องตลอดแล้วคิด
รังเกียจว่าหญิงนี้ให้ฆ่าสามีของตนเสียได้ เห็นชายอื่นเข้าก็จักทำ
เราอย่างนั้นอีก เราควรทิ้งเสียเถิด ครั้นพานางไปจนถึงแม่น้ำ
สายหนึ่งขวางทางอยู่ จึงหลอกว่าน้ำนี้มีจระเข้ดุ จะทำอย่างไร
นางกล่าวขอให้นายโจรห่อเครื่องประดับของนางนำข้ามฟากไป
ไว้ที่ฝั่งโน้นก่อน แล้วกลับมารับนางข้ามฟากไป นายโจรรับคำ
ฉวยห่อเครื่องประดับทั้งหมดข้ามฟากไปถึงฝั่งแล้วเดินไป นาง
เห็นอาการดังนั้นจึงร้องคร่ำครวญขอให้นายโจรกลับมารับ
ฝ่ายนายโจรก็ร้องตอบมาว่า หญิงเช่นนี้จะไปให้ไกลสุดไกล
แล้วถือห่อเครื่องประดับหนีไป นางจึงถูกทอดทิ้งอยู่เดียวดาย
ในกลางป่า ลงนั่งร้องไห้อยู่ใกล้กอตะไคร้หน้ากอหนึ่ง ณ ที่นั้น
ในขณะนั้น นางได้เห็นสุนัขจิ้งจอกตัวหนึ่งคาบก้อนเนื้อวิ่งมาใน
เบื้องหน้า ทันใดนั้นก็มึปลาตัวหนึ่งกระโดดขึ้นจากน้ำตกอยู่ข้าง
หน้าสุนัขจิ้งจอก สุนัขจิ้งจอกทิ้งก้อนเนื้อที่คาบไว้แล้ววิ่งไปเพื่อ

จะได้ปลา ฝ่ายปลาก็ดิ้นตกลงไปในน้ำ ในขณะที่นั้นมีนกตัวหนึ่ง
โฉบลงมาจิกคาบก่อนเนื้อนั้นบินไป สุนัขจึงจอกจึงไม่ได้ทั้งเนื้อ
ทั้งปลาลงนั่งหน้าเสรำ ฝ่ายนางเห็นเหตุการณ์ที่ท่านว่า เทพดา
อาเพศโดยตลอด จึงหัวเราะเยาะขึ้นด้วยเสียงอันดังว่าปรารธนา
เกินส่วน จึงพลาดหมด ทั้งเนื้อทั้งปลา ต้องจับเจ้าชบเซา ฝ่าย
สุนัขจิ้งจอกซึ่งเทพดาอาเพศได้กล่าวเย้ยหยันว่า โทษของคนอื่น
เห็นง่าย ส่วนโทษของตนนั้นเห็นยาก นางเองก็เสื่อมสิ้นทั้งสามี
ทั้งชายชู้ ชบเซามากกว่า นางได้ยืนดั่งนั้นกลับย้อนคิดได้ถึง
กรรมของตนก็ยิ่งเสียใจกล่าวว่า ถ้าเรารอดพ้นไปได้จากที่นี่
แล้วและถ้าได้สามีอีก ก็จะซื้อตรงต่อสามีแน่นอน สุนัขจิ้งจอก
เทพดาอาเพศได้กล่าวสำคัญในที่สุดว่า คนทำบาปครั้งหนึ่งแล้ว
ก็จักทำบาปอีกได้ แล้วก็หายไป ทั้งนางนั้นชดเชยไปตามยถากรรม

เรื่องที่เล่ามานี้ เก็บความมาจากนิทานชาดกชื่อว่า จุล-
ธนุคคหชาดก เป็นเค้าของบทละครไทยเรื่องจันทโครพ แสดงให้
เห็นโทษของหญิงผู้ประพฤตินิโคตในทางกาม ส่วนเรื่องแสดง
โทษของผู้ชายประพฤตินิโคตนั้นก็ยังมีอีกมาก ดังเรื่อง รามเกียรติ์
ทศกัณฐ์เจ้ากรุงลงกาได้ไปลักพานางสีดาพระชายาของพระราม
ไปไว้ยังกรุงลงกา เป็นเหตุให้พระรามยกทัพวานรไปตีตีพัน
กรุงลงกา ฆ่าญาติวงศ์ยักษ์ของทศกัณฐ์ตายไปโดยลำดับ จน
ถึงองค์ทศกัณฐ์เองตลอดถึงพลยักษ์ และชาวเมืองก็ต้องพลอย
พินาศไปทั้งสิ้น เพราะความประพฤตินิโคตในกามของทศกัณฐ์ผู้
เดียวเป็นเหตุ ความประพฤตินิโคตในกามเป็นเหตุให้เกิดโทษ มี
ตัวอย่างให้เห็นได้อยู่ทุกกาลสมัยในปัจจุบันนี้ก็มีตัวอย่างให้เห็น

อยู่ไม่น้อย สามภรรยาแตกร้างกันเพราะฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งประพฤติ
นอกใจกัน บ้างก็เพียงแตกแยกกัน บ้างก็ทำลายกัน ฝ่ายหญิงทำ-
ลายฝ่ายชายก็มี ฝ่ายชายทำลายฝ่ายหญิงก็มี เป็นอันว่าเมื่อความ
ประพฤติเช่นนี้เกิดขึ้นในทีใด ก็เป็นเหตุเปลี่ยนรักให้เป็นความ
ชิงชัง เปลี่ยนมิตรสหายให้เป็นศัตรู เปลี่ยนความไว้วางใจให้เป็น
ความกินแหนงแคลงใจ ให้ร้ายฉานแตกแยกให้ทำลายล้าง ทำสุข
ให้เป็นทุกข์ โดยเฉพาะทำให้เกิดความทุกข์ใจอย่างยิ่งแก่ผู้ที่เป็น
ฝ่ายเสีย ฉะนั้น พระพุทธเจ้าจึงทรงบัญญัติศีลข้อ ๓ คือ

กาเมสุ มิจฺฉาจารา เวรมณี เว้นจากประพฤติผิดในกาม ศีล
ข้อนี้บัญญัติห้ามมิให้ประพฤติผิดในกาม แต่ไม่ห้ามความประพฤติ
ชอบในกาม คำว่า ในกามนั้น หมายถึงในเรื่องเกี่ยวกับความใคร่
ระหว่างชายกับหญิง ที่เรียกในบัดนี้ว่าความรักเกี่ยวกับเพศ
ทุก ๆ คนเมื่อเป็นเด็กย่อมพอใจในการเล่นต่าง ๆ อย่างเด็ก แต่เมื่อ
ร่างกายเติบโตขึ้น ก็เกิดมีความรู้สึกเป็นอย่างชายหญิงแรกเริ่ม
หนุ่มสาว และโดยปกติก็มีการครองคู่เป็นสามีภริยาเกิดบุตรหลาน
สืบตระกูลกันต่อ ๆ มาและจักสืบกันต่อ ๆ ไป เชื้อสายของมนุษย์
และสัตว์โลกทุกชนิดจึงไม่สิ้นสูญ แต่ในการครองคู่ของคนนั้นยัง
ต้องการเหตุอุปถัมภ์ต่าง ๆ ทั้งภายในทั้งภายนอก เพื่อให้อยู่ด้วยกัน
ยั่งยืนตลอดและมีความสุขความเจริญ จะเกิดผลเป็นไปดังกล่าวได้
ก็ต้องมีการปฏิบัติในเรื่องนี้ ในทางชอบในเมื่อถึงวัยถึงเวลาอัน
สมควร เมื่อไปประพฤติดู่งเกี่ยวก่อนถึงวัยเวลาอันสมควรก็ดี
ประพฤติในทางที่ผิดก็ดี หรือเมื่อมีคู่ครองแต่งงานแต่งงานแล้วยัง

ประพัตินอกใจกันอยู่ก็ดี รวมเรียกว่า ประพัตินิดในกามอย่าง
กว้าง ๆ

ประพัตินิดเกี่ยวข้องก่อนถึงวัยถึงเวลาอันสมควรนั้น เช่นใน
เวลาเล่าเรียนศึกษาซึ่งเป็นเวลาหาวิชาความรู้ใส่ตน ไม่ใช่เป็น
เวลาหาคู่ครอง ถ้าจะต้องการมีความรักก็ต้องทุ่มเทความรักไป
ในการศึกษาเล่าเรียน คือให้รักเรียน แต่ถ้าปล่อยใจปล่อยกาย
เคลิบเคลิ้มหลงไหลไปในเรื่องเพศ ก็เรียกว่าประพัตินิด จะ
ประพัตินิดน้อยหรือมากเพียงไรก็สุดแต่จะปล่อยใจปล่อยกาย
ให้ผิดไปเท่าไร ความประพัตินิดเกี่ยวข้องก่อนถึงวัยเวลาอันสมควร
เช่นนี้โดยปกติเกี่ยวแก่เยาวชน มีโทษทำให้เรียนไม่สำเร็จหรือ
เสียหายไปมิใช่น้อย และเป็นจาร์ึกเศร้าหมองติดอยู่กับตนเอง
เยาวชนทั่วไปจึงสมควรงดเว้นและป้องกันตนมิให้ทำผิดไปใน
เรื่องนี้ตั้งแต่ต้น

อนึ่ง ประพัตินิดในทางที่ผิดนั้น คือเมื่อไม่ถึงเวลาอันสมควร
แต่ประพัตินิดในทางลักลอบ หรือละเมิดล่วงล้ำในเขตที่ไม่ควร
ละเมิด คือถ้าเป็นฝ่ายชายละเมิดในภรรยาท่าน (เขา) หรือ
หญิงผู้อยู่ในพิทักษ์รักษาของท่าน หรือในหญิงที่จารีตห้าม เช่น
หญิงที่เป็นทีกอกเถาของตน ดังที่ระบุไว้ในกฎหมายซึ่งรวมเรียกว่า
หญิงซึ่งอยู่ในพิทักษ์รักษาของตระกูล หรือในหญิงผู้อยู่ใต้บัญญัติ
ในพระพุทธศาสนาซึ่งรวมเรียกว่าหญิงผู้อยู่ในพิทักษ์รักษา
ของธรรมเนียม หรือในหญิงที่กฎหมายบ้านเมืองห้าม ถ้าเป็นหญิง
ประพัตินิดละเมิดหรือร่วมประพัตินิดละเมิดในชายที่ไม่ควรกล้า

๒๔

กราย เช่นผู้อยู่ภายใต้บัญญัติห้ามเป็นต้น หญิงหรือชายผู้ประพฤติก
ละเมิดล่วงล้ำในเขตที่ไม่ควรละเมิดล่วงล้ำดังกล่าว เรียกว่า
ประพฤตินิดในกาม เขตที่ไม่ควรละเมิดอันเป็นเหตุให้บังเกิด
ความประพฤตินิดเช่นนี้ ถึงไม่จำแนกไว้ก็เป็นที่น่าสนใจกันได้
เพราะรวมลงว่า เป็นเขตที่หวงห้ามคือนอกจากเจ้าตัวทั้งสองแล้ว
ยังมีบุคคลที่สามารถรักษาหวงห้าม หรือเจ้าตัวนั้นเองอยู่ได้ธรรมเนียม
หรือบัญญัติที่ห้ามไว้ ฉะนั้น ต้องมีการลบลอบ เหมือนอย่าง
ทรัพย์ที่มีเจ้าของหวงต้องลักขโมยจึงจะได้ แม้มัวเมื่อเข้าไปลัก
ปลาย่างในครัวก็แสดงว่ารู้ตัวว่าเป็นมัวขโมย จึงลอบเข้าไป
และลอบวิ่งออก หรือเมื่อมีคนเห็นก็รีบวิ่งหนีออกไปโดยเร็ว
และถ้าการประพฤตินิดนั้นเป็นการใช้กำลังบังคับก็ยิ่งเป็นการ
ประพฤตินิดโดยแท้

อนึ่ง แม้ผู้มีคู่ครองแต่งงานแต่งการแล้ว ยังประพฤตินอกจิต
นอกใจกันอยู่ ก็เป็นประพฤตินิดในกาม เพราะเป็นความประพฤติก
ผิดในกันและกัน และยังเป็นการประพฤตินิดในเมื่อไปละเมิด
ในภรรยาท่านดังกล่าวแล้ว

ลักษณะสำหรับกำหนดว่าเป็นการประพฤตินิดในกาม
ซึ่งเป็นการผิดศีลนั้น คือเป็นวัตถุหรือเป็นเขตที่ไม่ควรละเมิดล่วง
ล้ำล้ำกราย ไม่ควรได้ไม่ควรถึง มีจิตประสงค์จำนงจะได้
วัตถุหรือเขตนั้น ปฏิบัติสำเร็จได้ดังประสงค์ ความประพฤตินิด
ดังกล่าวนี้มีโทษเบา ปานกลางและหนัก ตามระดับแห่งเขตที่
ละเมิดกับทั้งเจตนาและการกระทำ ดังมีตัวอย่างให้เห็นอยู่ทุกกาล
สมัย ความงดเว้นจากประพฤตินิดในกามดังกล่าวได้เป็นศีล

งดเว้นได้ด้วยตั้งใจถือศีลเป็นสมาทานวิริติ ไม่ได้ตั้งใจงดเว้นก่อน
พบโอกาสที่จะประพฤตินิดได้แต่งดเว้นได้เป็นสัมปัตตวิริติ งดเว้น
ได้เป็นปกตินิสัยที่เดียวจัดเป็นสมุจเฉทวิริติ เทียบอย่างวิริติ
ระหว่างมารดาบิดากับบุตรธิดาทั่วไป

(หลักแห่งการบัญญัติศีลข้อที่ ๓)

พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติศีลข้อที่ ๑ เพื่อป้องกันชีวิต ข้อ
ที่ ๒ เพื่อป้องกันทรัพย์สมบัติที่จะต้องใช้จ่ายดำรงชีวิต และข้อที่
๓ นี้เพื่อความสงบสุขในครอบครัว ด้วยอาศัยหลักยุติธรรมและ
เมตตากรุณาเช่นเดียวกัน อาศัยหลักยุติธรรมนั้น คือเมื่อตนเองมี
ความรักและห่วงแหนในสิ่งซึ่งเป็นที่รักของตนฉันใด คนอื่นก็มี
ความรู้สึกฉันนั้นเหมือนกัน ฉะนั้น เมื่อไม่ปรารถนาให้ใครมา
ละเมิดล่วงล้ำในสิ่งที่รักที่ห่วงแหนของตน ก็ไม่ควรละเมิดล่วงล้ำ
ในของผู้อื่น เหมือนอย่างทุกคนก็ย่อมมีญาติพี่น้องต่างเพศของตน
และไม่ปรารถนาให้ใครมาประพฤติละเมิดล่วงล้ำ เมื่อเป็นเช่นนี้
โฉนจึงจักไปประพฤติอย่างที่ท่านไม่ชอบในญาติพี่น้องของผู้อื่น
ฉะนั้น เมื่อพิจารณาโดยยุติธรรมแล้วจึงไม่ควรประพฤตินิดใน
เรื่องนี้ในทางใดทางหนึ่งเลยทีเดียว อาศัยหลักเมตตากรุณานั้น
คือเมื่อมีเมตตากรุณาต่อกันโดยจริงใจแล้วก็ไม่ประพฤตินิดต่อกัน
เลย เพราะการประพฤตินิดเช่นนั้นเป็นการทำลายด้วยอำนาจ
ความโกรธความปรารถนา มิใช่วิสัยของคนที่มีเมตตากรุณากันจะ
ทำได้ ฉะนั้น พระพุทธเจ้าจึงบัญญัติศีลข้อนี้ การปฏิบัติตามศีล
ข้อนี้จะสำเร็จได้ดีก็ต้องมีธรรมที่คู่กัน คือความสำรวมในกาม

(ธรรมคู่กับศีลข้อที่ ๓)

กามสังวร ความสำรวมในกาม สังวร แปลว่าสำรวม คือ
ระวังควบคุมตนไม่ให้ประพฤตินิด แต่ให้ประพฤตินทางที่ชอบ
เมื่อเป็นเยาวชนก็ระวังควบคุมใจ ระวังควบคุมกายไม่ให้ออกไป
นอกทาง เว้นเหตุชักจูงต่าง ๆ เช่นหนังสือและภาพยนตร์เป็นต้น
ที่เป็นเหตุยั่วยุ รักษาประเพณีอันดีงามของไทยตามที่ถูกปกครอง
ของตนได้อบรมแนะนำอยู่โดยมากแล้ว การป้องกันเป็นการดี
กว่าแน่นอน และต้องป้องกันไว้แต่ต้น เหมือนอย่างป้องกันไฟไม่
ให้เกิดขึ้นย่อมดีกว่าดับไฟ และดับไฟกองน้อยย่อมดีกว่าดับไฟ
กองโต ซึ่งอาจจะดับไม่ได้ต้องปล่อยให้ไหม้ไปเอง และไฟอย่าง
นี้เป็นไฟละเอียดอย่างไฟฟ้า ซึ่งเมื่อถูกไฟฟ้าอย่างแรงดูดแล้วอาจ
ทำให้หัวใจหยุดได้ พระพุทธเจ้าจึงตรัสเปรียบไว้ว่า เหมือน
อย่างครุสลักมีพิษที่รักษาได้ยาก เมื่อยังไม่ถึงวัยถึงเวลาจึง
ควรที่จะป้องกันไว้ก่อน ส่วนในระหว่างสามภรรยา ทางพระ-
พุทธศาสนาสอนให้สามีสันโดษ คือยินดีพอใจอยู่แต่ในภรรยาของ
ตน ส่วนภรรยาให้มีความซื่อตรงในสามีของตน เพื่อให้อยู่ครอง
กันเป็นสุขตลอดไป เมื่อเป็นเช่นนี้แม้จะเกิดอันตรายขึ้นก็อาจ
ช่วยกันได้ และเป็นตัวอย่างเป็นที่ควรสรรเสริญ ดังเรื่องของ
กนิษฐและกนิรีในจันทกนิษฐชาดกที่จะนำมาเล่าในสุดท้ายนี้
มีความว่า

ในสมัยดีกดำบรรพ์นั้น เมื่อพระเจ้าพรหมทัตครอบครอง
ราชย์สมบัติในกรุงพาราณสีมีหมู่กนิษฐเกิดอยู่ในป่าหิมพานต์
(ป่ามีหิมะ) อาศัยอยู่บนภูเขาดินชื่อว่าจันทบรรพต ครั้งหนึ่ง

พระเจ้ากรุงพาราณสีเสด็จประพาสป่าหิมพานต์แต่พระองค์เดียว
ทรงล่าเนื้อเสวยไปโดยลำดับ จนถึงแม่น้ำเล็กสายหนึ่งก็เสด็จ
ขึ้นไปทางต้นน้ำ โดยปกติหมู่กนิหรรไม่ลงจากเขาในฤดูฝน เมื่อ
ถึงฤดูแล้งจึงพากันลงมา ครั้งนั้น กนิหรรและกนิริสามีภรรยาคู่
หนึ่งพากันลงมาจากภูเขา เกือบเคล้าของหอมในที่นั้น ๆ เคี้ยว
กินเกสรดอกไม้ นุ่งห่มใบไม้เล่นพลาจขับริ่องพลาจ จนถึงแม่น้ำ
เล็กนั้นก็ร่อนลงเกลียดดอกไม้ลงในน้ำ ลงเล่นน้ำเป็นที่สนุกสบาย
แล้วก็พากันขึ้นนั่งบนกองดอกไม้ ฝ่ายจันทกนิหรร (เรียกชื่อตาม
ภูเขาที่อยู่นั้น) ก็ตัดไม้ไผ่ขับริ่อง จันทกนิริได้เพื่อนรำขับริ่อง
ประสานเสียง ฝ่ายพระเจ้ากรุงพาราณสีทรงได้สดับเสียงก็แอบ
เสด็จเรือนพระองค์เข้าไป ทรงเห็นกนิหรรกนิริทั้งสองก็มีพระหฤทัย
ปฏิบัติในนางกนิริ ทรงปรารถนาจะได้นางกนิริ จึงทรงยิงธนูศร
ไปต้องจันทกนิหรรล้มลง จันทกนิหรรต้องศรเป็นบาดแผลเจ็บปวด
รวดร้าวโลหิตไหลพร่าง ก็ร้องคร่ำครวญขึ้นว่า “จันทาเราจะตาย
เมาเลือดเต็มที จะหมดลมบัดนี้ เจ็บปวดเหลือเกิน เมื่อเราตาย
แล้วเจ้าก็ต้องเศร้าโศก เราก็งงเศร้าใจเพราะสงสารเจ้ายิ่งกว่า
ทุกข์กายในบัดนี้” จันทกนิหรรพรวดเพื่อไปจนถึงวิสัยญีภาพสลบลง
ฝ่ายจันทกนิริกำลังเพลิดเพลिन ที่แรกจึงยังไม่รู้ว่าจันทกนิหรร
ถูกยิง ครั้นเห็นจันทกนิหรรล้มสลบลง จึงเข้าไปดู เห็นโลหิตไหล
โชกจากบาดแผลก็ร้องขึ้น พระเจ้ากรุงพาราณสีทรงคิดว่ากนิหรร
คงตายแล้ว จึงเสด็จออกแสดงพระองค์ จันทกนิริเห็นพระเจ้า
กรุงพาราณสี จึงคิดว่ามนุษย์ผู้นี้แน่ละยิ่งสามีมของตน มีความกลัว
ก็บินหนีขึ้นไปจับบนยอดเขา แล้วร้องบริภาษพระเจ้ากรุง

พาราณสีโดยความว่า โจรใจร้ายฆ่าสามีของเรา เราโคกใจนัก
ขอให้มารดาของท่าน ซายาของท่านจงได้โคกเหมือนฉันนี้ และจง
อย่าเห็นบุตรเห็นสามี ท่านได้ทำร้ายสามีของเราซึ่งไม่ได้ทำร้าย
อะไรท่านเลย พระเจ้ากรุงพาราณสีได้ตรัสปลอบโยน ทรงรับ
รองว่าจะยกย่องนางกนิรีให้เป็นพระราชชายา นางจันทกนิรีได้
กล่าวบันลือเสียงอย่างองอาจหนักแน่นว่า ถึงเราจักตายก็จักไม่ยอม
เป็นของท่านซึ่งได้ฆ่าสามีของเราผู้ไม่ได้ทำอะไรให้ท่านอย่าง
แน่นอน พระเจ้ากรุงพาราณสีทรงได้สดับดังนั้นก็สิ้นปฎิพัทธ์
ตรัสว่า เจ้านางกนิรีชอบอยู่กินกฤชณาและของหอมอยู่กับหมู่
กนิร ไม่ชอบอยู่ในบ้านในเมืองก็แล้วไป ทรงสิ้นอาลัยเสด็จหลีก
ไป จันทกนิรีครั้นเห็นพระเจ้ากรุงพาราณสีเสด็จไปแล้ว ก็บินลง
มานำร่างกนิรขึ้นไปบนยอดเขา คร่ำครวญอยู่ช้านาน ในที่สุด
ได้ลองคลำดูตัวของจันทกนิร รู้สึกว่ายังอุ่นอยู่ก็คิดว่ายังมีชีวิต
อยู่ จึงร้องฟ้องเทวดาขึ้นว่า ท้าวโลกบาลไม่มีหรือ หายไปไหน
หรือตายไปหมดแล้ว จึงไม่มาช่วยรักษาสามีของเรา จึงร้อนถึง
ท้าวสักกเทวราช ต้องเสด็จจำแลงเป็นพราหมณ์ลงมา ถือกุณที
(คนโท) นำมารดาจันทกนิร พิศศรก็สิ้นไปในขณะนั้น จันทกนิร
กลับฟื้นขึ้น หายเป็นปกติ ต่างยินดี ไหว้ท้าวสักกเทวราช ท้าว
สักกเทวราชก็ให้โอวาทสั่งสอน มิให้ลงจากภูเขาจันทบรรพต
ล่องล่ำไปในทางของมนุษย์อีก กนิรกนิรีทั้งสองก็รับโอวาท
และอยู่ด้วยกันเป็นสุขสวัสดิ์สืบไปแล (ได้ทราบว่าจันทกนิรขาดก
นี้ สมเด็จพระเจ้าฟ้าจุฑาธุชฯ อินทราชาฯ ได้ทรงนิพนธ์เป็นละคร
แบบดึกดำบรรพ์)

ปุตตา วตถุ มนุสฺसानํ
บุตฺรเป็นที่ตั้งของมนุษย์ทั้งหลาย

๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๐๒

เบญจศีล-เบญจธรรม คู่ที่ ๔

อันแก้วแหวนเงินทองสิ่งของต่าง ๆ ทุก ๆ คนคงต้องการของจริงของแท้ ไม่ต้องการของเทียมของปลอม แม้ถ้อยคำที่พูดกันก็เป็นเช่นเดียวกัน คือต้องการถ้อยคำที่จริง ไม่ต้องการฟังคำเท็จ เว้นไว้แต่จะพูดฟังกันเล่น เช่นเล่านิทานเรื่องเท็จแข่งกัน ถ้าเป็นถ้อยคำที่พูดกันโดยปกติแล้ว ก็ต้องการถ้อยคำที่พูดกันตามความจริงทั้งนั้น ถ้าใครพูดเท็จอยู่เนือง ๆ จนเป็นที่จับได้แล้ว ถึงจะพูดจริงสักครั้งก็ไม่มีใครเชื่อ เหมือนนิทานเรื่องเด็กเลี้ยงแกะ ซึ่งชอบพูดหลอกคนว่าหมาป่ามากินลูกแกะ เพื่อให้คนแตกตื่นกันไปช่วย เห็นเป็นสนุก เมื่อพูดหลอกเขาอยู่อย่างนี้บ่อย ๆ ครั้นมีหมาป่ามากินลูกแกะจริง ๆ จึงวิ่งมาบอกเพื่อให้คนไปช่วยก็ไม่มีใครเชื่อ ต้องเสียลูกแกะไปเพราะโทษมุสา เรื่องเช่นนี้มีเล่าไว้ในนิทานชาดกทางพระพุทธศาสนาหลายเรื่อง เช่นเรื่องหนึ่งเล่าว่า มีหมอรักษาพิษงูผู้ขาดแคลนคนหนึ่ง ไม่ได้การรักษาอะไรในละแวกบ้าน จึงออกเดินเรื่อยไปถึงต้นไทรต้นหนึ่งใกล้ประตูบ้าน เห็นงูตัวหนึ่งกำลังนอนหลับไหลสีรชะออกมาทางค้ำคบไม้ ในขณะที่นั้นมีเด็กกลุ่มหนึ่งกำลังเล่นกันอยู่ที่นี่ หมองูจึงคิดจะลวงเด็กให้จับงูเพื่อให้งูกัดแล้วรักษาเอาค่าจ้าง จึงพูดแก่เด็กว่า เห็นลูกนกสาธิกานั้นไหม จับเอาซิ เด็กคนหนึ่ง

ซึ่งเป็นเด็กฉลาดมองไปเห็นศีรษะที่ค่าคบไม้ยังไม่รู้ว่าเป็นงู
จึงปีนต้นไม้ขึ้นไปจับเข้าที่คอจึงรู้ว่างู แต่ก็จับให้แน่นไม่ให้งู
กลับศีรษะมากัดได้ แล้วเหวี่ยงไปโดยเร็ว งูนั้นปลิวไปตกที่คอของ
หมอเข้าพอดี พันคอของหมอนั้นกั้ดให้ล้มลงสิ้นชีวิตในที่นั้น เข้า
ภษิตที่ว่า หมองูตายเพราะงู ให้ทุกข์แก่ท่านทุกข์นั้นถึงตัว อีก
ชาดกหนึ่งเล่าว่า ครั้งหนึ่งได้มี การมหรสพครั้งใหญ่ในกรุง
พาราณสี เป็นที่น่าตื่นตื้นยินดีในหมู่มนุษย์ ตลอดถึงเทพก็พากัน
มาดูได้มีเทพบุตร ๔ องค์ประดับเทริดดอกไม้แดงทิพย์มาชม
มหรสพ หมู่มนุษย์เห็นเทริดนั้นซึ่งสวยสดงดงามและมีกลิ่น
หอมตลบก็พากันร้องขอ เทพบุตรตอบว่า ดอกไม้ทิพย์เหล่านี้มี
อานุภาพมากควรเฉพาะแก่ทวยเทพ ไม่ควรแก่คนประพฤติชั่ว
ในหมู่มนุษย์ แต่ว่าก็สมควรแก่มนุษย์ที่ประกอบด้วยคุณงาม
ความดีเหมือนกัน ครั้นกล่าวนำร่วมกันอย่างนี้แล้ว เทพบุตรองค์
ที่ ๑ กล่าวว่าคนใดไม่ลักของเขาด้วยกาย ทางวาจาก็ไม่พูดเท็จ
ได้ยศก็ไม่มัวเมา คนนั้นควรประดับดอกไม้แดงทิพย์ เทพบุตรองค์
ที่ ๒ กล่าวว่า คนใดแสวงหาทรัพย์โดยชอบธรรม ไม่ตักตวงทรัพย์
ด้วยวิธีหลอกลวง ได้บริโภครทรัพย์แล้วก็ไม่มัวเมา คนนั้นควร
ประดับดอกไม้แดงทิพย์ เทพบุตรองค์ที่ ๓ กล่าวว่า คนใดมีจิตไม่
เหลือใจเรื่องตั้งขมื่นด้วยกามราคะ มีความเชื่อตั้งมั่นไม่หน่ายง่าย
ไม่กินดี (อยู่ดี) แต่คนเดียว คนนั้นควรประดับดอกไม้แดงทิพย์
เทพบุตรองค์ที่ ๔ กล่าวว่าคนใดไม่บริภาษด่าว่าคนดีคนสงบ
ทั้งต่อหน้าทั้งลับหลัง มีปกติพูดอย่างใดทำอย่างนั้น คนนั้นควร
ประดับดอกไม้แดงทิพย์

ฝ่ายปุโรหิตในนครนั้นได้ยินแล้วคิดว่า คุณเหล่านี้แม้สักข้อ
หนึ่งไม่มีอยู่ในตน แต่ว่าจักพูดประกาศว่ามี เพื่อว่าจักได้รับ
ดอกไม้มัททวิยเหล่านี้มาประดับแล้วมหาชนจักได้นับถ้อยยกย่อง
จึงได้กล่าวแก่เทพบุตรทั้ง ๔ องค์โดยลำดับว่า ตนประกอบด้วย
คุณเหล่านี้ ๆ เทพบุตรเหล่านั้นก็ถอดเทริดดอกแตงทิพย์ออกให้แก่
ปุโรหิต ปุโรหิตก็รับมาสวมประดับที่ตนที่สะเทริดโดยลำดับ
เทพบุตรทั้ง ๔ ครั้นให้ดอกไม้มัททวิยแก่ปุโรหิตแล้วก็กลับไปสู่
เทวโลก ครั้นเทพบุตรพากันไปแล้ว ก็เกิดความเจ็บปวดอย่างยิ่ง
ที่ศีรษะของปุโรหิตเหมือนอย่างถูกบดด้วยหินอันคม เหมือนอย่าง
ถูกบีบด้วยแผ่นเหล็ก ปุโรหิตนั้นเจ็บปวดรวดร้าวกลิ้งเกลือกไป
มา ร้องครวญครางด้วยเสียงอันดัง เมื่อมหาชนพากันถามว่าเป็น
อะไรก็บอกว่า ข้าพเจ้าพูดเท็จแก่เทพบุตร ว่ามีคุณต่าง ๆ ขอ
เทริดดอกไม้มัททวิยมาสวม ช่วยถอดออกจากศีรษะที่ ชนทั้งหลายพากัน
พยายามถอด ก็ถอดออกไม่ได้ เหมือนอย่างถูกผูกไว้แน่นด้วย
แผ่นเหล็ก จึงนำไปบ้าน ปุโรหิตร้องครวญครางอยู่ถึง ๗ วัน
พระราชาก็ทรงปรึกษากับหมู่อำมาตย์ แล้วจัดให้มีมหรสพขึ้น
ใหม่ เพื่อให้เทพบุตรมาอีก เทพบุตรทั้งหลายก็พากันมา มหาชน
ก็นำพราหมณ์ทุศีลมา พราหมณ์นั้นก็อ่อนวอนขอชีวิต เทพบุตร
เหล่านั้นก็กล่าวว่า ดอกไม้มัททวิยเหล่านี้ไม่ควรแก่ท่าน ซึ่งเป็นคน
ไม่ดี ท่านเข้าใจว่าจักลวงเทพดาฟ้าดินได้ จึงได้รับผลของมูสาวาท
ของตน แล้วได้กล่าวตำหนิปุโรหิตนั้นต่าง ๆ ในท่ามกลางมหาชน
แล้วก็ถอดเทริดออก กลับไปสู่สถานของตน ฝ่ายปุโรหิตก็หาย
จากความเจ็บปวด แต่ก็ได้รับความอัปยศเป็นอย่างมาก เพราะ

โทษของการอาศัยยศตำแหน่งหน้าที่ทำชั่ว แล้วยังมุสาวาทำดี เพื่อจะได้ทิพยบุปผาภรณ์ (เครื่องประดับดอกไม้ทิพย์) จาก ฟากฟ้าซึ่งไม่ควรแก่คนชั่ว การพูดเท็จมีดังเช่นเรื่องที่เล่าเป็น นิทานสุภามิตสอนใจดังกล่าว พระพุทธเจ้าจึงทรงบัญญัติศีลข้อ ที่ ๔ ว่า

มุสาวาทา เวรมณี เว้นจากกล่าวเท็จ เท็จหรือมุสาคือไม่ เป็นความจริง กล่าวเท็จก็คือ พูดไม่จริงหรือพูดปดเพื่อให้ผู้อื่น เข้าใจผิด เช่นไม่รู้ไม่เห็นพูดว่ารู้ว่าเป็น ไม่ได้ทำพูดว่าทำหรือ ได้รู้เห็นได้ทำพูดปฏิเสธเสีย ไม่ใช่แต่พูดด้วยปากเท่านั้น เขียน หนังสือเท็จปดเขาหรือแสดงอาการให้เขาเข้าใจผิด เช่นเมื่อเขา ถามว่าเห็นสิ่งนั้นสิ่งนี้ไหม ความจริงก็เห็น แต่สั่นศีรษะเพื่อ ให้เข้าใจว่าไม่เห็น เรียกว่ากล่าวเท็จหรือมุสาวาทเหมือนกัน การแสดงความเท็จนั้น มักใช้กันเป็นส่วนมาก จึงเรียกว่ามุสาวาท แต่ก็หมายถึงทุก ๆ วิธีที่ทำให้คนอื่นเข้าใจผิดจากความจริง เช่นที่เรียกว่า

ปด ได้แก่มุสาจ้ง ๆ เพื่อให้แตกกัน เพื่อหลอก เพื่อยอยก เพื่อประจบสอพลอ เป็นต้น

ทนสบถสาบาน เพื่อให้เขาเชื่อในคำเท็จ ทำมารยา เช่นไม่ เป็นอะไรแกลังทำเป็นไข้ทำเลศนัย เช่นทำกกลอุบายลวงหลอก หรือล่อให้เขาตายใจให้เชื่อผิด ๆ หรือทำแยมพรายให้เขาคิด ต่อไปผิด ๆ

เสริมความ คือขยายให้มากไปกว่าความจริง เช่นคนที่ ๑ พูดเพียงว่าไปเยี่ยมเพื่อนป่วยคนที่ ๒ พูดต่อไปว่าเพื่อนคนนั้นป่วยมาก คนที่ ๓ พูดต่อไปอีกว่าเพื่อนคนนั้นป่วยมีอาการร่อแร่

อ้อความ คือพูดไม่หมด เว้นความบางตอนไว้เสียเพื่อปกปิด เช่นกลับบ้านผิดเวลาผู้ปกครองถามว่าไปไหนมา ก็ตอบว่าไปบ้านเพื่อน ไปบ้านเพื่อนจริงเหมือนกัน แต่ก็ได้พากันไปเที่ยวที่อื่น ๆ อีกด้วย

มุสาวาททุกวิธีเช่นที่กล่าวนี้ มีโทษน้อยปานกลางหรือมากตามระดับแห่งเรื่องที่มุสา จะก่อให้เกิดขึ้นได้เพียงไร และเจตนา (ความจงใจ) แรงเท่าไร กิริยาที่ประกอบมุสาวาทใช้พยายามเท่าไร เวมณี คือความเว้นจากมุสาทุกอย่างเป็นศีลข้อที่ ๔ นี้ ถ้าเว้นด้วยตั้งใจรับศีลไว้ก่อนเป็นสมათานวิริติ ถ้าเว้นด้วยตั้งใจขึ้นเดี๋ยวนั้นเองในขณะที่พบโอกาสจะพูดเท็จได้ เป็นสัมปัตตวิริติ ถ้าเว้นได้จนเป็นปกตินิสัยจริง ๆ ก็เป็นสมุจเฉทวิริติ เมื่อรับศีลข้อนี้ไว้แล้วทำอย่างไรศีลจึงจะขาด ให้กำหนดมองดูลักษณะดังนี้ คือจิตคิดจะพูดให้ผิดไปจากความจริงทั้งรู้ว่ามีคามพยายามเกิดจากจิตนั้น และคนอื่นรู้เข้าใจความ เช่นพูดกันด้วยภาษาไทยแก่คนที่รู้ภาษาไทย เขาฟังออกว่าพูดว่าอย่างไร หรือใช้กิริยาสันติริษะ เขาเห็นแล้วเข้าใจความประสงค์ว่าปฎิเสธ ใช้กิริยาพยักหน้า เขาก็เข้าใจว่ารับรอง ถ้าคนอื่นไม่รู้ไม่เข้าใจความ เหมือนอย่างพูดปิดด้วยภาษาไทยแก่คนที่ไม่รู้ภาษาไทย เขาฟังไม่รู้ว่าจะไร ศีลก็ยังไม่ขาด

(หลักแห่งการบัญญัติศีลข้อที่ ๔)

พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติศีลข้อที่ ๔ อาศัยหลักยุดิธรรมและเมตตากรุณา เช่นเดียวกับข้ออื่น ๆ คือ ทุก ๆ คนปรารถนาจะได้รับความจริง ไม่ต้องการถูกหลอกหลวงด้วยความเท็จ จึงไม่ควรจะกล่าวเท็จหลอกหลวงคนอื่นให้เข้าใจผิด เมื่อพูดอย่างยุติธรรม ไม่ลำเอียงไปทางตนและทางผู้อื่น ก็ต้องพูดอย่างนี้ แต่เมื่อพูดอย่างลำเอียงเข้ากับตน ก็ต้องพูดอีกอย่างหนึ่งว่าหลอกหลวงเขาได้เป็นดี แต่ถูกเขาหลอกหลวงไม่ดี อนึ่ง ทุก ๆ คนถ้ารักเมตตา กรุณากันก็หลอกหลวงกันไม่ลง แต่ทุก ๆ คนก็ควรจะรักเมตตา ปรารถนาสุขต่อกัน กรุณาปรารถนาจะช่วยกันจากความทุกข์ เดือดร้อนต่าง ๆ มิใช่หรือ ตัวเราเองก็ปรารถนาให้คนอื่นให้ความทุกข์เดือดร้อนต่าง ๆ มิใช่หรือ ตัวเราเองก็ปรารถนาให้คนอื่นให้ความปรารถนาดีด้วยเมตตา ไม่ต้องการให้ใครมุ่งร้าย ปรารถนาให้คนอื่นให้ความช่วยเหลือเมื่อทุกข์ ไม่ต้องการให้ใครก่อกุศลเพิ่มทุกข์ให้มิใช่หรือ จึงไม่เป็นการสมควรหรือที่จะทำจิตใจให้มีเมตตากรุณาแก่คนอื่น เหมือนอย่างที่ท่านต้องการให้คนอื่นมีแก่ตน และคนที่มิจิตเมตตากรุณาต่อกันจะพูดมุสา หลอกทำลายกัน ได้หรือ นอกจากจะพูดความจริงที่ควรพูดแก่กัน พระพุทธเจ้าทรงมีพระกรุณา เทียงธรรมในสรรพสัตว์จึงทรงบัญญัติศีลข้อนี้ เพื่อให้เว้นจากมุสาวาท ผู้ที่ตั้งใจรักษาวาจาตามศีลข้อนี้ควรเว้นจากมุสาวาทโดยตรงดังเช่นที่กล่าวแล้ว ควรเว้นจากมุสาวาทโดยอ้อมด้วย เช่นพูดส่อเสียด พูดเสียดแทง ประชดหรือด่า พูดลับปลับเหลวไหล เมื่อทำสัญญากันไว้แล้วก็รักษาสัญญา ไม่

บิดพลิ้วทำให้ผิดสัญญา เมื่อให้สัตย์แก่กันไว้แล้วก็รักษาสัตย์
ไม่กลับสัตย์หรือเสียสัตย์ เมื่อรับคำแล้วไม่คืนคำ รวมความ
ว่าให้รักษาสัจวาจา คือให้พูดจริงและให้ทำจริงดังพูด การพูด
จริงนั้นง่ายกว่าพูดเท็จ เพราะไม่ต้องคิดประดิษฐ์เปลี่ยนแปลง
เรื่องพูดตรงไปตามเรื่องเท่านั้น แต่การพูดเท็จต้องคิดประดิษฐ์
เปลี่ยนแปลง ยากที่จะโกหกได้สนิท มักมีพิรุณให้จับได้ไม่เร็วก็ช้า
แต่การทำจริงดังพูดอาจยากสำหรับคนที่ชอบพูดอะไรพล่อย ๆ
แต่ไม่ยากสำหรับคนที่ไตร่ตรองแล้วจึงพูด ใครก็ตามจะรักษาสัจ
วาจาได้ต้องมีธรรมที่คู่กันกับศีลข้อนี้ในจิตใจ คือความมีสัตย์

(ธรรมคู่กับศีลข้อที่ ๔)

คือความมีสัตย์ ได้แก่มีความจริงความตรง คนที่มีความจริง
จะเป็นเด็กก็ตาม ผู้ใหญ่ก็ตาม ย่อมเป็นคนซื่อตรงต่อมิตรสหาย
สวามิภักดิ์ คือจงรักภักดีในเจ้าของตน มีความกตัญญูกตเวทีใน
ท่านผู้มีคุณ มีความยุติธรรมหรือเที่ยงธรรม รู้จักผิดรู้จักถูก
และว่าไปตามผิดตามถูกในบุคคลในเรื่องทั่วไป กล่าวโดยเฉพา
ก็เป็นคนมีวาจาสัตย์ พูดเป็นที่เชื่อถือได้

ศีลคือมุสาวาทา เวรมณี (เว้นจากกล่าวเท็จ) และธรรมคือ
ความมีสัตย์นี้ จำเป็นแก่สังคมมนุษย์ทุกสังคม เป็นต้นว่าใน
ระหว่างเพื่อน ในระหว่างสามีภรรยาหรือครอบครัว ขึ้นไปจน
ถึงในระหว่างประเทศ เมื่อต่างมีศีลและธรรมคู่นี้จึงอยู่ด้วยกัน
เป็นปกติเรียบร้อย เชื่อถือกันได้ไว้วางใจกันได้ ผู้ปกครอง
ประชาชนตั้งแต่อดีตกาลมาจนถึงปัจจุบันนี้ เมื่อรักษาศีลและธรรม
คู่นี้อยู่เป็นที่เชื่อถือได้ทั้งในประเทศทั้งต่างประเทศ คือภายใน

ประเทศก็ไม่พูดหลอกลวงประชาชน รักษาสัตย์ต่อประชาชน
สำหรับที่เกี่ยวกับต่างประเทศก็รักษาสัญญาที่ทำไว้ต่อกัน
เป็นต้น พระมหากษัตริย์ตั้งแต่โบราณกาลมาปรากฏในเรื่อง
ต่าง ๆ ว่าได้ทรงรักษาวาจาสัตย์อย่างกวดขัน บางพระองค์
แม้จะรับสั่งปลั่งพระโอษฐ์ออกไปก็ไม่ทรงคืนคำ ด้วยทรงถือ
เป็นพระราชธรรมว่า เป็นกษัตริย์ตรัสแล้วไม่คืนคำ ดังนิทาน
ชาดกเรื่องหนึ่งว่า พระราชาองค์หนึ่งมีพระราชโอรสประสูติ
แต่พระอัครมเหสี ๒ พระองค์ มีพระนามว่า มหิสสาสกุมารองค์
หนึ่ง จันทกุมารองค์หนึ่ง พระอัครมเหสีสิ้นพระชนม์ พระราชา
ทรงตั้งพระอัครมเหสีขึ้นใหม่ พระนางประสูติพระราชโอรส
องค์หนึ่งพระนามว่า สุริยกุมาร พระราชาทอดพระเนตรเห็น
สุริยกุมารซึ่งประสูติใหม่ มีพระราชหฤทัยโสมนัสยินดี ตรัส
แก่พระอัครมเหสีองค์ใหม่ว่า พระองค์พระราชทานพรแก่
พระราชโอรสที่ประสูติแต่พระนาง คือพระราชทานให้พระนางทูล
ขออะไรให้แก่พระราชโอรสของพระนางได้ตามปรารถนา
พระนางจึงทูลขอราชสมบัติให้แก่พระราชโอรสของพระนาง
ในเวลาเมื่อพระราชโอรสคือสุริยกุมารนั้นทรงเจริญวัยขึ้นแล้ว
พระราชาไม่อาจทรงปฏิเสธเพราะได้ตรัสพระราชทานพรไว้แล้ว
จึงทรงส่งมหิสสาสกุมารและจันทกุมาร ซึ่งประสูติแต่พระอัคร
มเหสีองค์แรก ให้ออกไปประทับอยู่ในป่า ทรงสั่งให้กลับมาถือ
เอาราชสมบัติต่อเมื่อพระองค์ทรงล่วงลับไปแล้ว พระกุมาร
ทั้งสองกราบถวายบังคมลาพระราชบิดาลงจากปราสาทเสด็จ
ดำเนินออกไป สุริยกุมารซึ่งพระราชมารดาทูลขอราชสมบัติ

ให้ทรงเห็น ทรงทราบเรื่องนั้นแล้ว เสด็จออกไปกับพระเชษฐา
ทั้งสอง พระกุมารทั้งสามได้เสด็จเข้าป่าหิมพานต์ (ป่ามีหิมะ)
ได้หยุดพักในที่ที่ไม่ไกลจากสระบัวแห่งหนึ่ง มหิสาสูทกุมารสั่ง
สุริยกุมารให้ไปที่สระอาบดื่ม แล้วให้ใช้ใบบัวทำกรวยใส่น้ำมา
สระนั้นมีผีเสื้อน้ำตนหนึ่งรักษาอยู่ ผีเสื้อน้ำนั้นได้รับอนุญาต
จากท้าวเวสสุวรรณให้จับคนที่ลงไปในสระกินได้ เว้นแต่คนที่
รู้เทวกรรม ผีเสื้อน้ำได้จับคนที่ไม่รู้กินเสียเรื่อยมา สุริยกุมาร
ก็ถูกจับและถูกถามถึงเทวกรรมเช่นเดียวกัน จึงตอบว่าพระจันทร์
และพระอาทิตย์ชื่อว่าเทวกรรม ผีเสื้อน้ำกล่าวว่า ท่านไม่รู้
เทวกรรม แล้วจับไปขังไว้ในที่อยู่ของตน มหิสาสูทกุมารเห็น
สุริยกุมารชักช้า ก็ส่งจันทกุมารไปอีก จันทกุมารได้ถูกจับถาม
เช่นเดียวกัน ตอบว่าทิศทั้ง ๔ ชื่อว่าเทวกรรม จึงถูกขังไว้อีก
ฝ่ายมหิสาสูทกุมารเห็นจันทกุมารยังชักช้าอยู่อีก ก็คิดว่าน่าจะมี
อันตราย จึงไปยังสระนั้นเอง ทรงตรวจดูเห็นแต่รอยลงไม่เห็น
รอยขึ้น ก็ทรงทราบว่ามีผีเสื้อน้ำรักษา จึงทรงผูกสอดพระขรรค์
ถือธนูยืนระวังอยู่ ผีเสื้อน้ำเห็นมหิสาสูทกุมารไม่ลงสระ จึงจำแลง
เพศเป็นคนทำงานป่ามาชักชวนให้ลง มหิสาสูทกุมารเห็นแล้วก็
รู้ว่า เป็นยักษ์ จึงถามว่าท่านจับน้องชายของเราไปหรือ จับไป
เพราะเหตุอะไร จับทั้งหมดหรือเว้นใครบ้าง ยักษ์ก็ทูลรับว่า
ได้จับกุมารทั้งสองไป เพราะได้รับอนุญาตให้จับคนที่ลงสระนี้
ทุกคนเว้นไว้แต่ผู้รู้เทวกรรม และตนต้องการเทวกรรม มหิสาสูท-
กุมารก็รับว่าจะกล่าวเทวกรรมให้ฟัง แต่จะต้องชำระกายให้
สะอาดก่อน ยักษ์ได้ปฏิบัติพระราชกุมารให้ทรงสนานเสวยน้ำ

เรียบร้อยแล้ว ได้นั่งเพื่อจะฟังเทวธรรมใกล้พระบาทกุมาร
มหิสสาสกุมารตรัสเตือนให้ฟังโดยเคารพแล้ว จึงกล่าวเทวธรรม
ดังมีคำแปลว่า “คนดีทั้งหลายถึงพร้อมด้วยhiri (ความละเอียดใจ
ต่อความชั่ว) และโอตตปปะ (ความเกรงกลัวต่อความชั่ว) ตั้งอยู่
ดีในธรรมอันขาว สงบแล้ว เรียกว่า “ผู้มีเทวธรรมในโลก” ยักษ์
ได้สดับแล้วเลื่อมใสก็กล่าวว่า จะคืนอนุชาให้องค์หนึ่ง จะให้นำ
องค์ไหนมา มหิสสาสกุมารตรัสให้นำองค์เล็กมา ยักษ์จึงกล่าว
ติเตียนว่าพระกุมารรู้แต่เทวธรรมเท่านั้นแต่ไม่ประพฤติใน
เทวธรรม เพราะควรที่จะให้นำอนุชาองค์โตมาจึงจะชื่อว่าทำ
ความนับถือคนที่เจริญ มหิสสาสกุมารตรัสว่า ทรงรู้เทวธรรม
และประพฤติด้วย แล้วก็ตรัสเล่าเรื่องให้ยักษ์ฟังมีความว่า พระ
องค์ ๒ พี่น้องต้องเข้าป่าก็เพราะอนุชาองค์เล็ก พระราชบิดา
ประทานพรแก่อนุชาองค์เล็กแต่มิได้ประทานพรแก่พระองค์ทั้ง
สอง เมื่อพระมารดาเลี้ยงทูลขอราชสมบัติให้แก่อนุชาองค์เล็ก
ซึ่งเป็นโอรสของพระนาง พระราชบิดาก็จำต้องทรงอนุญาต เพราะ
ได้ทรงลั่นพระวาจาไว้แล้ว และก็ต้องทรงอนุญาตอริยवास
(การอยู่ป่า) แก่พระองค์ทั้งสอง ฝ่ายอนุชาองค์เล็กไม่ยอม
กลับขอมาด้วย ฉะนั้น เมื่อพระองค์กล่าวว่าอนุชาองค์เล็ก
ถูกยักษ์ตนหนึ่งกินเสียในป่าแล้ว ใครเล่าจักเชื่อถือ ฉะนั้น
พระองค์จึงให้นำอนุชาองค์เล็กมาเพื่อมิให้เป็นที่ฟังตำหนิติเตียน
ได้ ยักษ์ได้ฟังเหตุผลมีความเลื่อมใส จึงคืนอนุชาให้ทั้งสององค์
ต่อมาเมื่อพระราชบิดาสิ้นพระชนม์ มหิสสาสกุมารจึงกลับมาทรง
รับราชสมบัติในกรุงพาราณสี ประทานตำแหน่งอุปราชแก่

จันทกุมาร ประทานตำแหน่งเสนาบดีแก่สุริยกุมาร และได้ทรง
นำยักษ์ซึ่งได้กลับตัวเป็นผู้มีศีลไม่ดุร้ายเยี่ยงยักษ์ทั้งหลายแล้ว
มาบำรุงในบ้านเมืองให้เป็นสุขสืบไป

สจจ๋ เว อมตา วาจา

คำสัตย์แลเป็นวาจาไม่ตาย

๑๙ ธันวาคม ๒๕๐๒

เบญจศีล-เบญจธรรม คู่ที่ ๕

อันน้ำดื่มธรรมดาเพื่อแก้กระหาย เป็นสิ่งจำเป็นแก่ร่างกาย
แต่น้ำดื่มอีกชนิดหนึ่งไม่ใช่เพื่อแก้กระหาย ไม่เป็นสิ่งจำเป็นต้อง
หัดดื่ม เมื่อดื่มติด ๆ เรื่อย ๆ ไปจนติดเข้าแล้ว ก็ทำให้กระหาย
ทำให้เหมือนเป็นของจำเป็น ที่แรกคนดื่มน้ำ ครั้นหนัก ๆ เข้า
น้ำนั้นกลับดื่มคนพูดอย่างสามัญพิงง่าย ๆ ว่าที่ต้นคนกินน้ำ ที่หลัง
น้ำกินคน อันน้ำกินคนนี้ก็คือน้ำเมา เป็นของกลั่นเรียกว่าสุรา เป็น
ของดองเรียกว่าเมรัย มีชนิดต่าง ๆ คนรู้จักดื่มน้ำเมามาแต่สมัย
ดึกดำบรรพ์จะกล่าวว่าตั้งแต่ก่อนพระอินทร์เกิดก็ได้ ที่กล่าวดังนี้
เพราะมีเรื่องที่ทำนแต่งแสดงไว้ว่า เมื่อมชมานพทำกรรมดิงาม
ในมนุษยโลก ไปเกิดในทวโลกเป็นท้าวสักกเทวราชคือพระอินทร์
นั้น ทวโลกที่พระอินทร์ไปเกิดมีเทพจำพวกหนึ่งครอบครองเป็น
เจ้าถิ่นอยู่ก่อน เทพเจ้าถิ่นเห็นพระอินทร์กับบริวารเป็นอาคันตุกะ
มา ก็เตรียมน้ำดื่มมีกลิ่นหอมเพื่อเลี้ยงต้อนรับ ในขณะที่ประชุม
เลี้ยงต้อนรับ พระอินทร์ได้ให้สัญญาแก่บริษัทของตนไม่ให้ดื่ม
ให้แสดงเพียงอาการเหมือนดื่ม เทพเจ้าถิ่นจึงพากันดื่มฝ่ายเดียว

พากันมานอนหมดสติ พระอินทร์และเทพบริวารก็ช่วยจับเทพเจ้า
ถีนเหวียงทิ้งไปยังเชิงเขาสิเนรุ พวกเทพเจ้าถีนเมื่อถูกจับเหวียง
ตกลงไปสร้างเมากลับฟื้นคืนสติขึ้นแล้ว ก็กล่าวแก่กันว่า พวกเรา
ไม่ดื่มสุราอีกแล้ว จึงเกิดเป็นชื่อขึ้นว่าอสุระ เพราะกล่าวว่าจะไม่
ดื่มสุรา แต่เข้าไป เพราะเมากจนเสียเมืองไปแล้ว ต้องสร้าง
อสุรภาพขึ้นใหม่ นับแต่นั้นหมู่เทพบนยอดเขาสิเนรุมีพระอินทร์
เป็นประมุขและหมู่อสุรเทพที่เชิงเขาสิเนรุ ได้ทำสงครามขับเคี่ยว
กันอยู่เนือง ๆ แต่เมื่อฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งถอยเข้าเมืองของตน อีก
ฝ่ายหนึ่งก็ตามเข้าไปไม่ได้ เมืองทั้งสองจึงเรียกว่าอยุชฌบุร
คืออยุธา ใครรบไม่ได้ดีไม่แตก เรื่องนี้บางท่านเห็นว่ามีเค้า
ทางตำนานของอินเดียบราณอยู่บ้าง (ไม่ใช่พระพุทธรศาสนา)
นำมาเล่าเพียงเพื่อให้ทราบเรื่องเก่า ๆ มีคติเกี่ยวกับน้ำเมาอยู่
บ้างว่า เรื่องน้ำเมาจากเก่าแก่และเมาจากกันจนเสียบ้านเสียเมือง
มาแล้ว

เรื่องเช่นนี้ในศาสนาอื่นก็มีเล่าไว้ เช่นคัมภีร์หนึ่งเล่าว่า
โนอาห์ทำไร่องุ่น และดื่มสุราองุ่นเมาตั้งแต่สมัยหลังจากน้ำท่วม
โลกไม่กี่ร้อยปี อีกคัมภีร์หนึ่ง เมื่อเทวดาพากันล้อมฤทธิ์เพราะ
ถูกพระฤๅษีผู้มีนามว่าทูรวาสสาก็ดื่มน้ำอมฤต เรื่องมีว่า พระ
อินทร์ทรงช้างไอยราพดไปในวิถ้ออากาศ พบฤๅษีทูรวาสซึ่งถือพวง
มาลัยดอกไม้สวรรค์อันนางฟ้าองค์หนึ่งถวาย พระฤๅษียื่นถวาย
พระอินทร์ ท้าวเธอรับมาพาดบนศีรษะช้าง ช้างสุดกลืนดอกไม้
ซึ่งอวลอบแรงหนักหนา ทำให้เป็นบ้าคลั่ง จึงฟาดงวงเอื้อมจับ
พวงดอกไม้จากกระพองขว้างลงเหยียบย่ำ พระฤๅษีทูรวาสโกรธ

ว่าพระอินทร์ดูหมิ่น จึงสาปให้เสื่อมฤทธิ์และให้พ่ายแพ้แก่หมู่
อสูร นับแต่นั้นมาพระอินทร์และเทพบริวารก็อ่อนฤทธิ์รบมิใคร่
ชนะหมู่อสูร พวกกันอยู่ไม่เป็นสุข ก็พากันไปเฝ้าพระนารายณ์
ขอให้ช่วย พระนารายณ์ก็แนะนำให้ทวยเทพไปชวนเลิกยุทธ
สงครามกับหมู่อสูร ผูกพันธไมตรีร่วมกันตั้งพิธีกวนสมุทร หมู่
เทพก็ปฏิบัติตาม ไปชวนอสูรเล็กรบ และชวนไปเก็บโอสถโยนลง
ไปในเกษียรสมุทร (ทะเลน้ำนม) เอาภูเขามาเป็นไม้กวน เอา
พญานาคมาเป็นเชือก พระนารายณ์มาช่วยพิธี บันหน้าทีให้หมู่
อสูรถือทางศีรษะนาค ให้หมู่เทพถือทางหางนาค พระนารายณ์
เอง อวตาร (แบ่งภาคลงมา) เป็นเต่า ลงไปรองรับภูเขาที่เป็น
ไม้กวน เมื่อช่วยกันกวน หมู่อสูรอยู่ทางศีรษะนาคก็ถูกไฟที่พุ่ง
จากนาคแผดเผาจนอ่อนฤทธิ์ลงไป หมู่เทพอยู่ทางหางนาคก็ถือ
อย่างสบาย ครั้นกวนสมุทรได้ที่ก็เกิดสิ่งต่าง ๆ รวมทั้งสุรา
และอมฤต (น้ำที่กินแล้วไม่ตาย) ในที่สุดทวยเทพชิงดื่มน้ำอมฤต
ได้ก่อนจนหมด จึงกลับคืนฤทธิ์ และได้ชื่อว่าอมร (ผู้ไม่ตาย)
เรื่องเหล่านี้ไม่ใช่พระพุทธรศาสนา เห็นมีเรื่องเกี่ยวกับน้ำเมาจึง
นำมาเล่าไว้เพื่อแสดงว่า คนในทุก ๆ ส่วนของโลกเชื่อว่าสุรา
ได้เกิดมีมานานตั้งแต่สมัยนิยาย ในชาดกก็มีเล่าไว้ด้วยเหมือนกัน
ว่า ในอดีตกาลนานนักแล้วมีพรานป่าคนหนึ่งชื่อสุระ ได้เข้าป่า
หิมพานต์มาถึงต้นไม้อันหนึ่ง ต้นไม้นั้นค่าคบแยกออกเป็น ๓
ในที่สูงขนาดชั้วบุรุษ ในระหว่างคบทั้ง ๓ มีเป็นบ่อขนาดตื้น
ในฤดูฝนมีน้ำขังเต็ม และมีผลสมอ มะขามป้อม และพริกตกลงไป
รวมอยู่จากต้นที่เกิดอยู่โดยรอบ มีหมูนกแขกเต้าจิกข้าวสาสีที่เกิด

เองในที่ที่ไม่ไกลกันมาทำตกลงไปผสมอยู่ด้วย เมื่อถูกแดดเผา
นั้นก็แปรรสมีสีแดง หมูสัตว์มีนกกเป็นต้นดื่มเข้าไปแล้วก็พากัน
เมามากอยู่ที่โคนต้นไม้ สร้างเมาแล้วจึงพากันบินไปได้ นายพราน
สุระเห็นดังนั้น เห็นว่าไม่เป็นพิษจึงลองดื่มดูบ้าง ดื่มเข้าไปแล้ว
ก็เมาและอยากบริโภคเนื้อ จึงฆ่าสัตว์มีนกกเป็นต้นที่เมามากลงปิ้ง
บริโภคกับน้ำเมา ครั้นเมาแล้วก็พอรำ ขับร้อง ชวนดาบสรูปหนึ่ง
ชื่อว่าวรุณะ ให้ลองดื่มดูบ้าง ก็พากันดื่มเมามากไปทั้งคู่ แล้ว
นำมาแพร่หลายในบ้านเมือง ต่อมาก็คิดวิธีทำน้ำเมาขึ้น และได้
เริ่มเรียกชื่อว่าสุรา หรือวรุณี ตามชื่อของนายพรานสุระและ
ดาบสวรุณะ แต่เมื่อดูตามศัพท์ สุรา แปลว่ากล้า อาจหมายความว่า
เพราะดื่มแล้วทำให้ใจกล้ามุทะลุก็ได้ และวรุณีอาจหมายถึง
วรุณคือฝน เพราะตามเรื่องนั้นเกิดจากน้ำฝนตกลงขังหมักดอง
กับสิ่งต่าง ๆ ในค้ำคบไม้ก็ได้

น้ำเมานี้เป็นสิ่งที่ชาวโลกมิใช่น้อยมักจะโปรดปราน เมื่อ
มีงานรื่นเริงอะไรก็มักจะทิ้งไม่ได้ ถ้าขาดไปมักจะบ่นว่า
แห้งแล้งเจียบเหงา บางแห่งมีน้ดงานเทศกาลดื่มสุราก็มี แต่
บัณฑิตทั้งหลายในโลกตั้งแต่โบราณกาลมาจนถึงปัจจุบันไม่
สรรเสริญยกย่องการดื่มสุราว่าเป็นของดี มีแต่แสดงโทษไว้
ต่าง ๆ โดยตรงบ้าง โดยอ้อมบ้าง โดยตรงนั้น เช่นแสดงว่า
การดื่มน้ำเมาเป็นอบายมุข และชี้โทษไว้ ๖ สถาน คือเสียทรัพย์
ก่อการทะเลาะวิวาท เกิดโรค ต้องติเตียน ไม่รู้จักอาย ทอนกำลัง
ปัญญา ส่วนโดยอ้อมนั้น เช่นที่ผูกเป็นนิทานไว้ต่าง ๆ ดังเรื่อง
กำเนิดสุราในทางตะวันตก ว่าได้มีเทวดาองค์หนึ่งไปพบต้น

องุ่นเข้าก็มีความพอใจ จึงนำมา ที่แรกเมื่อนำมานั้น ปลูกมาในหัว
กะโหลกนก ต้นองุ่นโตเร็วเต็มหัวกะโหลกนก ต้องเปลี่ยนไปปลูก
ในหัวกะโหลกปลา แล้วต้องเปลี่ยนไปปลูกในหัวกะโหลกเสื่อ
ตามนิทานนี้เข้าใจความหมายว่า ดื่มน้ำ (องุ่น) ที่แรกรื่นเริง
อย่างนก มากเข้าอีกก็โง่ซิมเซาอย่างลา มากเข้าอีกก็ดูร้ายอย่าง
เสื่อ ส่วนอีกเรื่องหนึ่งแสดงกันมาว่า สุราผสมด้วยเลือดของ
สัตว์หลายชนิดคือ เลือดนก เลือดสุนัข เลือดเสื่อ เลือดหมู เลือดงู
และเมื่อดื่มน้ำเข้าไปแล้วทำให้พูดมาก คะนองสนุกอย่างนก ทำให้
เอะอะอย่างสุนัข ทำให้ดูร้ายอาละวาดอย่างเสื่อ ทำให้เดินเปะปะ
ไม่ตรงอย่างงูเลื้อย ทำให้หมดสตินอนซมอย่างหมู ในทาง
พระพุทธศาสนาพระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงโทษของสุราโดยตรง
ดังกล่าวแล้ว เพราะการดื่มน้ำสุรากับทั้งเมรัยอันรวมเรียกว่าน้ำเมา
เป็นฐานะคือที่ตั้งของความประมาท ฉะนั้น จึงทรงบัญญัติศีลข้อ
ที่ ๕ ว่า

สุราเมรัยมชฺชปมาทภูฏานา เวรมณิ เว้นจากการดื่มน้ำเมา
คือสุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท น้ำเมาเป็นของ
ดอง เช่นน้ำตาลเมาต่าง ๆ ชื่อเมรัย เมรัยนั้นกลั่นอีกชั้นหนึ่ง
เพื่อให้เข้มข้นขึ้น เช่นเหล้าต่าง ๆ ชื่อสุรา สุราเมรัยนี้เป็นของ
ทำให้ผู้ดื่มแล้วเมาเสียสติอารมณ์ แปรปกติของคนที่เป็นคนดีให้
ชั่วไปได้ จนถึงกิริยาอาการที่ไม่ดี ซึ่งในเวลาปกติทำไม่ได้
แต่ครั้งเมาแล้วก็ทำแทบจะทุกอย่าง น้ำเมาจึงได้ชื่อว่าเป็นที่ตั้ง
แห่งความประมาท ความเว้นจากการดื่มน้ำเมาเรียกว่า เวรมณิ
หรือวิริติ เป็นตัวศีลในข้อนี้ วิริติมี ๓ เหมือนกับข้ออื่น ๆ คือ
๔๔

เว้นด้วยตั้งใจจะเว้นมาก่อน ด้วยวิธีรับศีล หรือคิดตั้งใจด้วยตนเอง เรียกว่าสมาทานวิริติ (เว้นด้วยการสมาทาน) ไม่ได้ตั้งใจว่าจะเว้นมาก่อน เมื่อไปพบน้ำเมาที่อาจจะดื่มได้ แต่งดได้ ไม่ดื่มเรียกว่า สัมปัตตวิริติ (เว้นจากวัตถุอันถึงเข้า) ถ้าเว้นได้เด็ดขาดจริง ๆ จัดเป็นสมุจเฉทวิริติ (เว้นด้วยตัดขาด) วิริติข้อใดข้อหนึ่งมีขึ้นเมื่อใด ศีลก็มีขึ้นเมื่อนั้น วิริติขาดเมื่อใด ศีลก็ขาดเมื่อนั้น ลักษณะสำหรับตัดสินว่าศีลขาดนั้นคือ ๑. เป็นน้ำเมาจากมีสุราเป็นต้น ๒. จิตใคร่จะดื่ม ๓. พยายามคือทำการดื่ม ๔. ดื่มน้ำเานั้นให้ไหล ล้วงล้าคอเข้าไป

อนึ่ง ห้ามน้ำเมาเพราะเป็นของทำให้เมา ประมาท จึงห้ามตลอดถึงของทำให้เมาเช่นเดียวกันชนิดอื่น มี ฝิ่น กัญชา เป็นต้น ด้วย

(หลักแห่งการบัญญัติศีลข้อที่ ๕)

พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติศีลข้อที่ ๕ นี้โดยตรง เพื่อมิให้มัวเมาประมาทเป็นหลัก คนเราที่เป็นคนธรรมดาสามัญ โดยปกติก็ประมาทกันอยู่แล้ว เพราะมักขาดสติมากบ้าง น้อยบ้าง ต้องระมัดระวังกันอยู่เสมอ จนถึงมีภาสิตเป็นต้นว่า “สี่เท้ายังรู้พลาด นักปราชญ์ยังรู้พลั้ง” “ความผิดพลาดเป็นเรื่องของมนุษย์” “คนที่ไม่เคยทำอะไรผิด คือคนที่ไม่เคยทำอะไรเลย” ฉะนั้นเมื่อเพิ่มเติมน้ำเมาให้เมาประมาทยิ่งขึ้น ก็ยิ่งทำให้ผิดมากขึ้น เพราะคนที่เมาประมาทเป็นคนขาดสติ (ความระลึกได้) ขาดสัมปชัญญะ (ความรู้ตัว) อาจผิดศีลได้ทุกข้อ อาจทำชั่วทำผิดได้ทุกอย่าง และเมื่อประมาทเสียแล้วก็เป็นคนหลงอย่างเต็มที่ ไม่

รู้จักเหตุผลควรไม่ควร ไม่รู้จักดีชั่วผิดถูก จะพูดชี้แจงอะไร
กับคนกำลังเมาหาได้ไม่ คนเมาประมาทจึงเป็นผู้ที่ควรเมตตา
กรุณาหรือควรสงสาร เหมือนคนตกน้ำที่ทิ้งตัวเองลงไป ช่วย
ตัวเองก็ไม่ได้ ใครช่วยก็ไม่ได้ หรือเหมือนคนดื่มยาพิษฆ่าตนเอง
ทั้งที่ไม่เห็นว่าเป็นยาพิษ จึงดื่มอย่างสนุกสนานรื่นเริง ใครบอก
ว่ายาพิษก็ไม่เชื่อ แต่เห็นเหมือนน้ำอมฤตของเทวดา เพราะ
ดื่มแล้วทำให้อาจ ให้อาใจ ให้อาใจ ไม่มีทุกข์ ไม่มีกลัว แต่หาจริงไม่
เพราะสิ่งที่ทำให้ฤทธิ์สุราของคนเมาเสื่อมได้ดีนั้นคือความกลัว
คนเมาอาละวาดเมื่อประสบเหตุอะไรที่ทำให้เกิดรู้สึกกลัวขึ้น
ได้แล้ว ความเมาก็เสื่อม วันแต่จะเมาจนสลบไสล ซึ่งก็หมดฤทธิ์
ที่จะอาละวาดอะไรได้ คนเมาอาละวาดเมื่อไปทำร้ายใครเข้า
มักไม่รู้จักหลบหนี เพราะเกิดรู้สึกกลัวผุดขึ้นแล้ว ความเมาจึง
แพ้ความกลัว มิใช่ชนะความกลัว ที่ว่าทำให้กล้านั้นไม่ใช่ความ
กล้า เป็นความเมาต่างหาก เหมือนอย่างที่พูดกันว่า เห็นช้างเท่า
หมูก็เป็นเรื่องของความเมาที่แก่กล้าอันจะพาให้พินาศ วันไว้
แต่ช้างจะเล็กลงมาเท่าหมูได้จริง ๆ โดยมาก ความรู้สึกกลัวที่
ทำลายฤทธิ์เมาให้เสื่อมมักมาซ้ำเกินไป เพราะมักมาในเมื่อคน
เมาไปทำผิดเสียแล้ว ต่างจากคนไม่เมา เพราะความรู้สึกกลัว
ผุดเกิดได้ง่ายกว่ามากนัก คนไม่เมาจึงรักษาตัวได้ดีกว่ามาก

อีกอย่างหนึ่ง ที่เรียกว่าศีลนั้น โดยตรงคือปกติกาย ปกติ
วาจา ปกติใจ คือความที่มีกาย วาจา ใจ เป็นปกติ ได้แก่เรียบร้อย
ดีงาม เมื่อดื่มน้ำเมาเข้าไปเมาประมาทขึ้นเมื่อใด ก็เสียปกติกาย
วาจา ใจ เมื่อนั้น เพราะน้ำเมาทำให้กายของคนเมา วาจาของ

คนเมา ใจของคนเมา เสียปกติ ถึงจะยังมีได้ไปประพฤติผิดศีล
ข้ออื่น ๆ แต่ศีลทางใจ คือความมีใจเป็นปกติเรียบร้อยก็เสียไป
คนเมาที่พูดว่าใจยังดีไม่เมานั้น ถ้าเป็นความจริงก็ไม่ใช้คน
เมา ถ้าเป็นคนเมา คำที่พูดเช่นนั้นก็พูดไปตามความเมาเท่านั้น

(ธรรมคู่กับศีลข้อที่ ๕)

คือความมีสติรอบคอบ ตรงกันข้ามกับความประมาท
สติคือความระลึกรู้คิดขึ้นได้ ประกอบกับสัมปชัญญะ ความ
รู้ตัว สติต้องมีสัมปชัญญะอยู่ด้วยจึงเป็นสติที่ถูกต้อง เช่นเมื่อ
กำลังเดินอยู่ในถนน นึกถึงบทเรียนจนลืมตัวกำลังเดินอยู่ในถนน
ถึงจะนึกถึงบทเรียนได้ก็ไม่ใช้สติ เมื่อรู้ตัวอยู่ว่ากำลังเดินอยู่
ในถนน และระลึกได้ว่าจะเดินอย่างไร จะหลีกเลี่ยงรถอย่างไร
จึงเป็นสติ คนเราทั้งเด็กและผู้ใหญ่ต้องทำต้องพูดอยู่ทุก ๆ วัน
เด็กหรือผู้ใหญ่ที่มีสติ เมื่อทำอะไรพูดอะไรไปแล้ว ก็ระลึก
ได้ว่าได้ทำหรือพูดอะไร ผิดหรือถูก เรียบร้อยหรือไม่เรียบร้อย
เป็นต้น จะทำอะไรพูดอะไรก็มีความระลึกรู้คิดก่อนว่าดีหรือไม่ดี
อย่างที่โบราณสอนให้นับสิบก่อน คือให้นึกให้รอบคอบก่อน
นั่นเอง ในขณะที่กำลังทำกำลังพูดก็รู้ตัวอยู่เสมอ ไม่ลืมหลงใน
เรื่องที่ทำที่พูด ไม่ลืมตัว ไม่เผลอตัว บางคนมีปัญญาความรู้ดี
แต่ขาดสติ ทำพูดอะไรผิดพลาดได้ อย่างที่กล่าวกันว่า ฉลาดแต่ไม่
เฉลียว จึงสมควรหัดให้มีสติรอบคอบ เพราะทุก ๆ คนทั้งเด็กและ
ผู้ใหญ่อาจทำสติได้ วิธีหัดเช่น

๑. หัดนึกย้อนหลัง เป็นการฝึกความกำหนดจดจำ

๒. หัดนึกให้ได้ก่อนที่จะทำอะไร

๓. หัดนึกให้ได้ก่อนที่จะโกรธใคร มิใช่โกรธเสียก่อน จน
หายโกรธแล้วจึงนึกได้

๔. หัดให้มีความรู้ตัวอยู่ในเรื่องที่กำลังทำ กำลังพูด ตลอด
ถึงกำลังคิดอยู่เสมอ ไม่ปล่อยให้ลืมตัว เผลอตัว

๕. หัดให้มีความยับยั้งในการที่ไม่ควรทำ ไม่ควรพูด
ไม่ควรคิด ให้มีอุตสาหะในการที่ควร อันตรงกันข้าม

การหัดทำสติ เมื่อหัดอยู่เสมอ สติจักเกิดมีทวีขึ้นตามลำดับ
จนถึงเป็นสติรอบคอบ ถ้าไม่หัดทำจะให้มีสติขึ้นเองนั้นเป็นการ
ยากที่จะมีสติพอใช้ เหมือนอย่างเมื่อประสงค์ให้ร่างกายมีอนามัย
ดี ก็ต้องทำกายบริหารให้ควรกัน

สติ เสด็จ นิवारณ

สติเป็นเครื่องกั้นกระแสน้หนา

๒ มกราคม ๒๕๐๓

ปกติภาพ-ปกตีสลบ

ข่าวในหน้าหนังสือพิมพ์ประเภทหนึ่ง คนมักจะอ่าน ไม่
ปล่อยให้ผ่านไป แต่ไม่มีใครอยากเป็นข่าว คือข่าวฆาตกรรม
ข่าวโจรกรรม ข่าวเกี่ยวกับผิดศีลข้อที่ ๓ ข่าวหลอกหลวง ข่าว
คนเมาเกะกะอาละวาด เป็นต้น คนที่เป็นตัวการในข่าวล้วนเป็น
คนกวนบ้านกวนเมืองให้เดือดร้อน ใครประพฤติก่อกรรมอย่างนั้น
ถึงไม่ปรากฏเป็นข่าว ก็ทำเข็ญให้เดือดร้อนเช่นเดียวกัน ในบ้าน
ทุกบ้านมีใครก่อกรรมทำเข็ญเช่นนั้นเข้าสักคนก็พากันเดือดร้อน
ไปหมด จนอาจถึงบ้านแตกสาแหรกขาด และเมื่อทำให้เดือดร้อน

ถึงส่วนรวม ก็เป็นการบ่อนทำลายความสงบสุขของเมืองคือ
ประเทศชาติ คนที่เป็นตัวการก่อความเดือดร้อนดังกล่าวมิใช่ใคร
ที่ไหน คือ แต่ละคนที่ประพฤตินิสิต ๕ นั้นเอง ใครอยากเป็นตัว
ข่าวในเรื่องเช่นนี้บ้าง ถ้าไม่ยากก็อย่าประพฤตินิสิต ๕
และต้องคอยหลบลีกคนที่ประพฤตินิสิต ๕ ให้ดีด้วย เพราะ
เมื่อตนเองไม่ทำแก่เขา เขาอาจจะคิดทำแก่ตนก็ได้ จึงต้องไม่
ประมาท ระมัดระวังตนเองให้ปลอดภัย เพราะภัยอันตรายอันเป็น
เครื่องทำลายความปกติสุขทุกอย่างเกิดจากคนไม่มีศีลทั้งนั้น
ในด้านตรงกันข้าม ความปกติสุขทุกอย่างเกิดจากคนมีศีล เหมือน
อย่างในบ้านทุกบ้านอยู่กันเป็นปกติสุขเรียบร้อย (ไม่เกิดวิกฤต-
การณ์ ตรงกันข้ามกับปกติการณ์หรือปกติการณ์) ในเมื่อไม่มี
ใครบันดาลโทษะทำร้ายใคร จนถึงไม่มีใครดื่มสุราอะอะอาละวาด
ฉะนั้น ศีลจึงจำเป็นเพื่อความปกติสุขเรียบร้อยแก่ทุกคน

ยังอาจมีผู้เข้าใจว่า ศีลเป็นข้อห้ามข้อบังคับทางพระศาสนา
ที่ต้องรับจากพระ เป็นข้อห้ามที่ผิดปกติวิสัยไม่อาจจะทำได้
อันที่จริง ศีลคือปกติภาพ ความเป็นปกติของคน คือโดย
ปกติคนเราก็ไม่ได้ฆ่าใคร ไม่ลักของใคร จนถึงดื่มน้ำเมาก็ยังไม่เป็น
ต่อเมื่อเกิดโลภอยากได้ขึ้นมา บันดาลโทษะขึ้นมา มัวเมาหลงไหล
ขึ้นมา จนถึงยังใจไว้ไม่อยู่จึงทำลงไป บางอย่างก็ต้องหัด เหมือน
อย่างดื่มน้ำเมา เมื่อจิตใจยังเป็นปกติดีอยู่ ยังไม่โลภโกรธหลง
หรือเมื่อโลภโกรธหลงสงบลงแล้ว ก็ไม่มีใครทำลงไปได้ ฉะนั้น
ศีลจึงเป็นตัวปกติภาพของคนโดยแท้ แต่คนโดยมากมักควบคุม
ตนเองไว้ไม่ได้ ยังใจไว้ไม่อยู่ จึงรักษาปกติภาพของตนไว้ไม่ได้

พระพุทธเจ้าจึงทรงบัญญัติศีลเป็นขอบเขตของความประพฤติไว้ เพื่อช่วยให้คนรักษาปกติภาพของตนไว้นั่นเอง ส่วนที่ต้องรับจากพระนั้นก็เป็นเพียงวิธีชักนำอย่างหนึ่ง เพราะโดยตรงศีลนั้นต้องรับจากใจของตนเอง คือใจของตนเองต้องเกิดวิริทิตั้ง ๓ ข้อใดข้อหนึ่งขึ้น จึงจะเกิดเป็นศีล เพื่อทบทวนความจำ จะนำวิริทิตั้ง ๓ มากล่าวไว้อีกครั้งหนึ่ง คือ

๑. สัมปตตวิริติ ความเว้นได้ในทันทีที่เผชิญหน้ากับวัตถุ
๒. สมาทานวิริติ ความเว้นได้ด้วยตั้งใจถือศีลไว้
๓. สมุจเฉทวิริติ ความเว้นได้เด็ดขาดทีเดียว

เมื่อใจมีวิริติขึ้น ก็มีศีลขึ้นทันที คำว่า ใจมีวิริติ มิได้หมายความว่าต้องคิดว่าเราจะเว้น ๑ อยู่ทุกวินาที แต่หมายความว่าคิดตั้งใจไว้ จะรับจากพระมาตั้งใจไว้ก็ได้ จะตั้งใจด้วยตนเองก็ได้ในเวลาไหนก็ได้ เมื่อคิดตั้งใจไว้แล้ว จะทำพูดคิดอะไรที่ไม่ผิดข้อห้ามที่ให้ไว้แล้วก็ได้ทั้งนั้น และจะตื่นอยู่หรือหลับไปศีลก็มีอยู่ตลอดเวลา

ส่วนที่ว่าเป็นข้อห้ามที่ผิดปกติวิสัยนั้น เป็นการว่าที่ผิด เพราะศีลเป็นข้อห้ามเพื่อรักษาปกติภาพของคนดังกล่าวแล้ว จึงถูกต้องกับปกติวิสัยอย่างที่สุด ถ้าจะแย้งว่า คนสามัญทุกคนก็ต้องมีโลก โกรธ หลงอยู่ด้วยกัน จึงไม่อาจปฏิบัติได้ ข้อแย้งนี้ถ้าคิดสักหน่อยก็จะเห็นว่าแย้งไม่ถูก พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติศีลก็เพื่อคนสามัญนี้แหละรักษา ถ้าไม่มีคนสามัญดังกล่าวแล้ว พระพุทธเจ้าก็ไม่ต้องบัญญัติศีลข้อไหน ๑ ขึ้นเลย และเมื่อใครอยากได้ขึ้นมา โกรธขึ้นมากก็ทำร้ายเขา ลักของเขา เป็นต้น จะอยู่กันได้

อย่างไร ฉะนั้น พระพุทธเจ้าจึงทรงบัญญัติศีลขึ้นไว้ควบคุมความ
ประพฤติของคนให้อยู่ในขอบเขตที่ดี มิให้เบียดเบียนกันให้
เดือดร้อน เป็นการคุ้มครองปกติภาพของทุกคน เพื่อให้อยู่ด้วยกัน
เป็นปกติสุข เมื่อคนรักษาศีล ตลอดไปถึงสัตว์ดิรัจฉาน คือเว้น
จากการฆ่าสัตว์ตัดชีวิต ตลอดถึงในสัตว์ดิรัจฉาน ก็เชื่อว่าได้
แผ่ความปกติสุขให้กว้างออกไปถึงในสัตว์ดิรัจฉานทั่วไปด้วย
เรียกว่าเป็นการให้อภัยทานแก่สัตว์ทั่วไป

มีปัญหาที่ถกเถียงกันอยู่มิใช่น้อยว่า พระพุทธเจ้าทรงห้าม
มิให้ฆ่าสัตว์ แต่ทำไมจึงไม่ทรงห้ามการบริโภคเนื้อสัตว์ เมื่อ
บริโภคเนื้อสัตว์ได้ก็ต้องมีการฆ่าสัตว์ ไม่เป็นอันอำนาจให้ฆ่า
สัตว์โดยอ้อมหรือ ในการเฉลยปัญหานี้ ควรแสดงข้อที่เป็นมูลฐาน
ก่อนว่า การทำอะไรแก่สัตว์ที่ตายแล้ว จะบริโภคก็ตาม จะนำไป
เผาไปฝังก็ตาม ไม่เป็นปาณาติบาตคือฆ่าสัตว์ เพราะไม่เป็น
การทำร้ายแก่ร่างที่ปราศจากชีวิตแล้ว ไม่มีภาวะเป็นสัตว์มี
ชีวิตเหลืออยู่ เมื่อได้ความจริงชัดเจนดังนี้แล้ว จึงมาถึงปัญหา
ว่า ถึงไม่เป็นปาณาติบาต แต่ก็ควรบริโภคหรือไม่ ปัญหานี้ตอบ
ตามพระวินัยว่า พระพุทธเจ้าทรงห้ามมิให้ภิกษุบริโภคอุทิสมังสะ
แปลว่าเนื้อเจาะจง คือเนื้อที่เขาฆ่าเจาะจงเพื่อปรุงอาหารถวาย
พระภิกษุ เมื่อภิกษุได้เห็น ได้ยิน หรือรังเกียจสงสัยว่าเป็น
เนื้อเช่นนั้น ห้ามมิให้ฉัน ทรงอนุญาตให้ฉันได้แต่ปวัตตมังสะ
แปลว่าเนื้อที่เป็นไปทั่วไป คือ เนื้อที่เขาทำไว้สำหรับคนทั่วไป
บริโภค ถึงภิกษุจะฉันหรือไม่ฉัน เขาก็ทำบริโภคกัน แม้เช่นนั้น
ก็ทรงอนุญาตให้ฉันได้แต่เนื้อสุก ไม่ให้ฉันเนื้อดิบ เป็นอันห้าม

ตลอดถึงกะปิดิบ น้ำปลาดิบ (ผู้รู้พระวินัยเมื่อจะใช้กะปิ หรือ
น้ำปลาดิบประกอบอาหารเพื่อพระภิกษุ จึงทำให้สุกก่อน) และ
ทรงห้ามมิให้ฉันเนื้อ ๑๐ จำพวกที่ชาวโลกเขารังเกียจกัน คือ
เนื้อมนุษย์ เนื้อช้าง เนื้อม้า เนื้อสุนัข เนื้องู เนื้อสีหะ เนื้อเสือโคร่ง
เนื้อเสือเหลือง เนื้อหมี เนื้อเสือดาว การที่ทรงห้ามอุทิสสมังสะ
เป็นอันตัดทางมิให้อ่านวยปาณาติบาต ถ้ามีปัญหาต่อไปว่า ถ้า
ห้ามปาณาติบาตไม่สำเร็จ จะบัญญัติศีลห้ามไว้ทำไม จะไม่เหมือน
บัญญัติห้ามไว้เล่น ๆ และผู้รับก็รับกันเล่น ๆ ไปหรือจะบัญญัติ
ไว้อย่างในศาสนาอื่น คือห้ามบ้าง อนุญาตบ้าง เช่นห้ามฆ่าคน
อนุญาตให้ฆ่าสัตว์ดิรัจฉานได้ ข้อนี้ตอบได้ง่ายว่า พระพุทธเจ้า
ทรงเปี่ยมด้วยพระกรุณาในสัตว์โลกเสมอกัน จะทรงบัญญัติ
ดังนั้นไม่ได้ นี่กดูถึงคนเราธรรมดาทุกคน เมื่อมีสัตว์เลี้ยงก็ฆ่าไม่
ได้ เพราะอำนาจเมตตากรุณานั้นเอง ฉะนั้น เมื่อเมตตากรุณา
แผ่ออกไปยังสัตว์ใด ๆ ก็ฆ่าสัตว์นั้น ๆ ไม่ได้ เมื่อแผ่ออกไป
ในสัตว์ทั้งปวงทั่วโลกก็ฆ่าไม่ได้ทั่วโลก ไม่ต้องมีใครห้าม คนที่มี
เมตตากรุณานั้นทำไม่ได้เอง เหมือนอย่างพ่อแม่ผู้เปี่ยมด้วยเมตตา
กรุณาในลูก ๆ ไม่อาจทำร้ายลูกได้ ไม่มีใครห้าม แต่ทำไม่ได้
เอง ช้าคอยป้องกันอันตรายมิให้เกิดแก่ลูกด้วยประการทั้งปวง
พระพุทธเจ้าทรงมีพระเมตตากรุณาในสัตว์โลกทั่วหน้าเสมอกัน
เหมือนอย่างพ่อแม่ของโลก จึงไม่ทรงเบียดเบียนแม้ด้วยความ
คิดแก่สัตว์โลกไหน ๆ เลย และประทานความคุ้มครองทั่วหน้า
เสมอกันหมด ปราศจากอคติในทุก ๆ ชีวิต จึงไม่มีข้ออ้างเพื่อ
ประโยชน์ตน อย่างเรื่องหมาป่าอ้างเพื่อจะกินลูกแกะในนิทาน

อิสปอยู่ในพระพุทธศาสนาเลย ส่วนที่ว่าจะเป็นการบัญญัติไว้
เล่น ๆ เพราะห้ามไม่สำเร็จนั้น ก็ไม่เป็นดั่งนั้น เพราะผู้ที่ถือศีล
ข้อนี้และข้ออื่น ๆ ทั้ง ๕ ข้อ หรือยิ่งกว่า ช่วงระยะเวลาบ้าง เป็น
นิตยบ้าง ก็มีอยู่มิใช่น้อย แม้ผู้ที่นับถือลัทธิศาสนาอื่นบางลัทธิ
ศาสนาถือไม่ฆ่าสัตว์ทั้งปวงก็มี ฉะนั้น ถ้าไม่มีศีลข้อนี้หรือมีอย่าง
ยกเว้น ศีลในพระพุทธศาสนาก็จักขาดตกบกพร่อง แสดงว่า
ด้อยด้วยคุณธรรม และแม้มีข้อยกเว้นก็ยังไม่จำเป็น เพราะไม่ถึง
ไปกว่ากฎหมายของบ้านเมืองซึ่งบัญญัติในแบบยกเว้นอยู่แล้ว
ส่วนผู้ที่ไม่ถือปฏิบัติก็ต้องมีตามกระแสโลก มิใช่เฉพาะศีลเท่านั้น
แม้หลักธรรมอื่น ๆ ก็เช่นเดียวกัน มิใช่เฉพาะพระพุทธศาสนา
เท่านั้น ศาสนาอื่น ๆ ก็เช่นเดียวกัน มีคนปฏิบัติบ้าง ไม่ปฏิบัติบ้าง
เมื่อเป็นเช่นนี้ จะหาว่ามีคนปฏิบัติได้น้อยแล้วเลิกเสียหาควรไม่
เหมือนอย่างการตั้งโรงเรียนชั้นสูงจนถึงมหาวิทยาลัย มีชั้นของ
การศึกษาตลอดถึงปริญญาต่าง ๆ จะหาว่ามีคนเข้าเรียนสำเร็จ
ได้น้อยแล้วเลิกล้มเลิกก็หาควรไม่เช่นเดียวกัน เพราะคนที่สามารถ
ปฏิบัติ สามารถเรียนสำเร็จได้มีอยู่ ถึงจะน้อยคนก็เป็นประโยชน์
แก่หมู่ชนเป็นอันมาก เพราะโลกยังต้องการคนดี ต้องการคน
ฉลาด ที่เรียกว่าคนชั้นมันสมองอยู่ทุกเมื่อ

ส่วนที่มีบางคนกลัวว่า ถ้ารักษาศีลกันเสียหมด ประเทศ
ชาติจะไปไม่รอดนั้น ข้อนี้ไม่ต้องกลัว ควรจะกลัวว่าจะไปไม่รอด
ถ้าไม่รักษาศีลกันให้มากกว่านี้ คิดดูง่าย ๆ ถ้าต่างทำร้ายชีวิต
ร่างกายกัน ต่างลักขโมยฉ้อโกงกันไปหมด เพียงเท่านี้ก็ไปไม่
รอดแล้ว ถึงในหมู่มิตรที่ไม่มีศีลแก่คนอื่น ก็ต้องมีศีลในพวกของตน

ถ้าไม่มีศีลในพวกของตน คือฆ่ากันเอง คดโกงกันเอง ก็คุมกันอยู่
ไม่ได้ เป็นโจรไปไม่รอดเหมือนกัน ฉะนั้น คนตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป
จะอยู่ด้วยกันได้เป็นปกติสุข ก็เพราะมีศีลในกันและกัน เมื่ออยู่
รวมกันเป็นบ้านเมืองก็เหมือนกัน ความเดือดร้อนไม่เป็นปกติสุข
เกิดจากคนไม่มีศีลหรือคนทุศีล (ศีลทราวม) ทั้งนั้น จึงต้องมีการ
ปราบปรามป้องกันตามควรแก่เหตุ บ้านก็ต้องมีรั้วรอบขอบชิด
และเครื่องป้องกันอื่น ๆ เมืองก็มี ตำรวจ ทหาร เป็นต้น มีชาดก
เป็นอันมากทางพระพุทธศาสนาเล่าถึงความฉลาดในการรักษา
ตนให้ปลอดภัย เช่นเล่าถึงวานรโพธิสัตว์ในชาดกหนึ่งว่า มี
นางจระเข้ตัวหนึ่งแพ่ท้อง อยากจะกินเนื้อหัวใจของวานรตัวหนึ่ง
ที่อยู่ใกล้ฝั่งแม่น้ำ จึงบอกแก่จระเข้ผู้สามี จระเข้ นั้นจึงคิดอุบาย
เชื่อเชิญวานรให้ขึ้นหลังของตนเพื่อจะนำไปยังเกาะในระหว่าง
แม่น้ำ ให้บริโภคนผลมะม่วงบนเกาะนั้น วานรเชื่อก็ขึ้นหลังจระเข้
ครั้งจระเข้ออกไปไกลตลิ่งแล้ว ก็เริ่มจมนลง วานรถามว่า จม
ลงทำไม จระเข้ก็แจ้งว่า จะฆ่าวานรแหะเนื้อหัวใจให้แก่ภรรยา
ของตน วานรระงับความกลัว คิดอุบายช่วยตัวได้ทันที จึงถามว่า
ท่านคิดว่าเนื้อหัวใจของเราอยู่ในทรวงอกหรือ เรากระโดดโลด
เต้นอยู่เสมอหัวใจเราต้องแตกเสียเป็นแน่ เราจึงต้องถอดเก็บ
ไว้นอกตัว จระเข้ถามว่าเก็บไว้ที่ไหนเล่า วานรตอบว่า ห้อย
อยู่บนต้นมะเดื่อ นั้นไม่เห็นหรือ จระเข้หน้าโง่มองขึ้นไปเห็น
ผลมะเดื่อ ก็เชื่อว่าเป็นหัวใจวานร จึงให้วานรสัญญาว่าจะปลิด
หัวใจนั้นให้ แล้วนำวานรไปส่งที่ฝั่งข้างโคนต้นมะเดื่อ วานร
ขึ้นฝั่งได้แล้วก็กระโดดขึ้นต้นมะเดื่อ ปลิดผลมะเดื่อโยนไปให้

จระเข้ คนที่มีศีลและฉลาดดังเช่นวานรโพธิสัตว์ในชาดกนี้เ็นจะ
ไปไม่รอด เมื่อเป็นหัวหน้าหมูก็นำหมูให้ไปรอดได้ด้วย ส่วน
คนไม่มีศีลเป็นผู้ทำลายทั้งศีลของตน ทั้งศีลของผู้อื่น เพราะ
ทำให้ผู้อื่นต้องลุกขึ้นป้องกันต่อสู้ เสียปกติภาพและปกติสุข
ไปด้วยกัน อย่างวานรต้องทำกลอุบายลวงจระเข้เพื่อป้องกันตน
ตามความจำเป็น

เรื่องตามความจำเป็นนี้ควรกล่าวอีกสักหน่อยว่า ตาม
ความจำเป็นจริง ๆ อย่าให้เป็นการตามใจ หรือตามความโลภ
โกรธ หลงของตนในฐานะเป็นฝ่ายก่อเหตุ เพราะที่มักจะอ้างว่า
จำเป็นอย่างไรเพื่อนั้นเป็นการตามใจมากกว่า คนที่ประพฤติ
ผิดศีลโดยมากมักประพฤติโดยไม่จำเป็น เช่นฆ่าสัตว์โดยไม่
จำเป็น ลักทรัพย์โดยไม่จำเป็น เพราะไม่ทำก็ได้ ดังนี้เป็นการ
ปล่อยตนไปตามใจที่ต่ำทรามนั่นเอง

พระพุทธเจ้าได้ประทานหลักธรรมสำหรับคุ้มครองใจ
มิให้ต่ำทรามดังกล่าว คือ หิริ ความละอายใจต่อความประพฤติ
ชั่ว รังเกียจความชั่ว โอตตัมปะ ความเกรงกลัวต่อความประพฤติ
ชั่ว โดยปกติเราก็รังเกียจเกลียดกลัวคนอื่น ๆ อยู่แล้ว เช่นรังเกียจ
เกลียดกลัวคนโหดร้ายและโจรเป็นต้น แต่มักลืมรังเกียจเกลียด
กลัวตนเองที่จะเป็นคนชั่วอย่างนั้นบ้าง ฉะนั้นก็ให้ย้อนมานึกถึง
ตนให้ดี จะมีหิริโอตตัมปะขึ้นไม่ยากนัก และธรรมคู่นี้แหละจัก
เป็นตำรวจประจำใจที่ดีนัก

อนึ่ง เมื่อพระให้ศีลแล้ว ก็บอกอานิสงส์ คือผลที่ดีของศีลว่า
สี่เถน สุคติ ยนฺตี สี่เถน โภคสมฺปทา สี่เถน นิพฺพุตติ ยนฺตี แปลว่า

ไปสู่สุดติ (การไป ทางไปที่ดี) ด้วยศีลความถึงพร้อมด้วยโภค
ทรัพย์มีด้วยศีล ถึงความดับทุกข์ด้วยศีล อานิสงส์ศีลนี้ คิดดูง่าย ๆ
ว่าทุก ๆ คนไปไหน ๆ ไปโรงเรียน มาที่นี้ ไปบ้านเป็นต้นโดย
สวัสดิเพราะไม่มีใครทำร้ายทรัพย์สิ่งของจะเก็บไว้หรือจะนำไป
ไหนก็ปลอดภัยเพราะไม่มีใครลักขโมย อยู่เย็นเป็นสุขเพราะไม่มี
ใครทำร้าย ลักขโมยเป็นต้น นี่แหละเป็นอานิสงส์ของศีลที่เห็นได้
ง่าย ๆ และทุก ๆ คนต้องการศีล คนไม่มีศีลแก่คนอื่น เช่นทำร้าย
เขา ก็ยังปรารถนาให้คนอื่นมีศีลแก่ตน คือปรารถนาไม่ให้ใคร
ทำร้ายตน ลักของตนเป็นต้น

ส่วนข้อวิตกว่า ถือศีลไม่ร่ำรวยนั้น ไม่ร่ำรวยในทางทุจริต
จริง ถ้าคิดดูโดยรอบคอบจักเห็นว่าศีลเป็นข้อเว้นจากการถือเอา
ในทางทุจริต จึงไม่ได้ในทางนั้นตรงตัวอยู่แล้ว แต่ก็ไม่ทำให้ใคร
ต้องเสียต้องยากจนเพราะทุจริตของตน ทั้งส่วนตัว ทั้งส่วนรวม
และเมื่อตั้งใจประกอบอาชีพโดยชอบด้วยความไม่ประมาท ก็จัก
ตั้งตนได้โดยลำดับ อันโภคทรัพย์นั้นเกิดจากอาชีพในทางชอบ
ของคน เช่นข้าวที่บริโภค ก็เกิดจากการกสิกรรมของชาวนา
จึงมีข้าวให้บริโภค ตลอดถึงให้ขโมย ถ้าไม่มีใครทำนา มีแต่คอย
จะขโมยข้าวเท่านั้น ก็คงไม่มีข้าวจะให้ขโมย ฉะนั้น ผู้ที่ถือเอาใน
ทางทุจริต ถึงจะร่ำรวยขึ้น ก็เหมือนปลวกอ้วนเพราะกัดเสา
กัดฝาเรือน ปลวกกัดเรือนยิ่งมากยิ่งอ้วนขึ้นทำไร เรือนก็ใกล้พัง
เข้าไปเท่านั้น จนอาจพังครืนลงไป ฉะนั้น โภคทรัพย์จะสมบูรณ์
พูนเพิ่มก็เพราะพากันประกอบ กระทำในทางที่ชอบที่สุจริตและไม่
ทำตนเป็นปลวกอ้วนดังกล่าว

พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนแนะนำให้รักษาศีล แต่ไม่ทรง
บังคับใคร เพราะเกี่ยวแก่จิตใจ เมื่อใครมีใจศรัทธาก็ต้องคิดเว้น
ให้เป็นวิริตด้วยตนเอง จึงมีธรรมเนียมต้องขอศีลก่อน พระจึง
ให้ศีลแก่ผู้ขอ ตลอดถึงผู้ที่นับถือพระพุทธศาสนาก็ต้องแสดง
ประกาศตนเองตามจิตใจศรัทธาของตน นอกจากนี้ พระพุทธเจ้า
ยังไม่ทรงให้ปฏิบัติขัดขวางกับทางบ้านเมือง เช่นผู้ที่มาบวช
ทุก ๆ คนต่างต้องมีสังกัดอยู่กับบ้านบ้าง กับเมืองบ้าง แปลว่า
คนหนึ่ง ๆ มีหน้าที่หลายอย่าง เมื่อรู้จักหน้าที่ของตนดีอยู่ และ
ปฏิบัติให้เหมาะแก่หน้าที่ ก็จะรักษาไว้ได้ทั้งบ้าน ทั้งเมือง ทั้ง
ศาสนา ทั้งตนเอง ทั้งผู้อื่น สามารถรักษาปกติภาพซึ่งเป็นศีลตาม
วัตถุประสงค์ และรักษาปกติสุข ซึ่งเป็นอานิสงส์ของศีลโดยสรุป
และศีลนี้แหละเป็นมนุษยธรรม เพราะทำให้ผู้มีศีลได้ชื่อว่าเป็น
มนุษย์โดยธรรม คิดดูว่าคนไม่มีหิริโอตตตัปปะ ไม่รู้จักผิดชอบ
ประพฤตินั้นต่ำทราม จะควรเรียกว่ามนุษย์ได้อย่างไร

การทำตนให้อยู่ในระเบียบอาจอึดอัดลำบากในขั้นแรก
เมื่อทำจนเป็นปกติแล้ว จักมีความสุข ทำตนให้อยู่ในศีลก็เหมือนกัน
อาจอึดอัดที่แรก เมื่อเป็นปกติแล้วจักมีสุข ความเป็นปกตินี้แหละ
เป็นตัวศีล ทำจนเป็นปกตินิสัยได้ก็ยิ่งดี เป็นศีลนิสัยไปทีเดียว
พระพุทธเจ้าทรงสอนให้แผ่เมตตาความปรารถนาสุขให้กว้าง
ออกไป คนมีใจเมตตาจักไม่อึดอัดเพราะศีลเลย เพราะใจย่อม
วิริตงดเว้นด้วยอำนาจเมตตาเป็นปกติภาพ เป็นปกติสุข

ตสฺมา สีสํ วิโสชเย

เพราะฉะนั้น ควรทำศีลให้บริสุทธิ์แล

๑๖ มกราคม ๒๕๐๓

ศึกษา หรือ สึกขา

(การศึกษาจำเป็นแก่ชีวิต)

“บุตรที่ยังไม่เกิด ๑ บุตรที่ตายไปแล้ว ๑ และบุตรที่โง่เขลา ๑ บุตร ๒ จำพวกข้างต้นยังดีกว่าจำพวกท้าย เพราะ ๒ จำพวกข้างต้นให้เกิดความทุกข์ชั่วคราว ส่วนจำพวกหลังคือบุตรที่โง่เขลาให้เกิดความทุกข์อยู่ทุกระยะเวลา”

คำข้างบนนี้ เป็นคำแปลภาษิตในหิโตปเทศ แสดงเป็นพระราชดำริของพระเจ้าแผ่นดินพระองค์หนึ่ง ซึ่งทรงปรารถนาถึงพระราชบุตรผู้ยังมีได้ศึกษา จึงโปรดจัดให้มีพระอาจารย์ถวายการศึกษาแก่พระราชบุตร การศึกษาเป็นเรื่องสำคัญของชีวิต ทำชีวิตให้มีคุณค่าขึ้น จนถึงเห็นกันมาตั้งแต่โบราณแล้วว่า ผู้ที่ยังไม่เกิดมาหรือผู้ที่ตายไปแล้วยังดีกว่าผู้ที่ไม่ได้รับการศึกษา ซึ่งยังมีชีวิตอยู่ มารดาบิดาและผู้มีเมตตาทั่วไปจึงอุปการะให้การศึกษาแก่เด็กของตน ถึงจะให้อย่างอื่นไม่ได้ก็พยายามให้การศึกษา เพราะวิชาเป็นทรัพย์ที่ติดตัว ทำให้สามารถดำรงตนได้

(ศึกษาในหลักสูตรและนอกหลักสูตร)

ในบัดนี้ การศึกษากำลังก้าวหน้ามาก แบ่งเป็นประถมศึกษา มัธยมศึกษา และอุดมศึกษา เหมือนอย่างต้นไม้แบ่งเป็นโคนต้น กลางต้น และยอด ทุก ๆ คนกำลังขึ้นศึกษาพฤษภคคือต้นไม้การศึกษาที่อยู่ จึงได้รับความรู้ซึ่งแปลกหูแปลกตาแปลกใจขึ้นทุกวัน การรับความรู้ตามหลักสูตรเป็นสิ่งที่ทางรัฐบาลเลือกสรรแล้ว ตามควรแก่สมัย ส่วนการรับความรู้นอกหลักสูตรหรือนอกโรงเรียนซึ่งมีอยู่เป็นอันมาก เป็นเรื่องที่ต้องระมัดระวัง เพราะความรู้

บางอย่างเมื่อไปรับมาแล้ว ทำให้เกิดความหลงเข้าใจผิด คิด
เปลี่ยนแปลงขนบธรรมเนียมประเพณีที่เป็นชีวิตเนื้อหาของชาติ
ความรู้บางอย่างทำให้ใจแตก ไม่ประพฤติตนอยู่ในทางที่ดี ความ
รู้บางอย่างก็มีประโยชน์

(ครูบอกแถว)

ทางมาของความรู้เหล่านี้มาโดยตรงก็มี มาโดยแอบแฝงก็มี
และบัดนี้มีเครื่องสื่อความรู้กันได้อย่างรวดเร็วตลอดทั้งโลก
มีวิทยุกระจายเสียง มีวิทยุโทรทัศน์ มีรถยนต์พาหนะที่วิเศษต่าง ๆ
และมีหลายฝ่ายหลายพวก แต่ละฝ่ายก็ชักจูงให้รับรู้ให้ปฏิบัติกัน
ไปทางหนึ่ง ๆ เรียกว่ามีศิลาปาโมกข์ หรือมีครูมากพวกมาก
ฝ่าย บางพวกก็สอนให้เดินไปทางซ้าย บางพวกก็สอนให้เดิน
ไปทางขวา บางพวกก็สอนให้เดินตรงกลาง ผู้ที่เชื่อฟังก็จะพากัน
เดินชนกันเองกลุ่มไปหมดเท่านั้น เหมือนอย่างในโรงเรียนหนึ่ง
นักเรียนทั้งหมดมายืนเข้าแถวอยู่กลางสนามครูคนหนึ่งบอกให้นัก
เรียนซ้ายหัน ครูอีกคนหนึ่งบอกให้นักเรียนขวาหัน แล้วบอกหน้า
เดินพร้อม ๆ กัน เมื่อเป็นเช่นนี้สองคิดมองดูภาพ นักเรียนทั้งโรง
เรียนจะเดินชนกันอย่างยุ่งเหยิงกันไปหมดเท่านั้น เพราะเมื่อยืน
เข้าแถวกัน ฝ่ายหนึ่งซ้ายหัน ฝ่ายหนึ่งขวาหัน ก็คือหันหน้าชนกัน
แล้วเดินชนกันอย่างอลหม่าน ส่วนฝ่ายที่หันหน้ากลาง ๆ นั้นก็จะ
พลอยถูกชนด้วยเว้นไว้แต่จะเดินออกไปเสียจากสนาม เมื่อยังอยู่
ในสนามแล้วก็ไม้อาจจะพ้นจากการถูกชนให้รวนเรไปในทางใด
ทางหนึ่ง นี่เป็นตัวอย่างสมมติในสนามโรงเรียน ซึ่งน่าจะยังไม่เคย
มี แต่ก็ เป็นข้อที่น่าแปลกที่ปรากฏว่ามีในสนามนอกโรงเรียน

เช่นในถนนหนทางในประเทศต่าง ๆ คนหลายพวกได้รับความรู้ตามคำสั่งสอนของครูต่าง ๆ ออกมาเดินชนกัน ปะทะกันสับสนวุ่นวายอยู่ตามถนนหนทาง ดังที่ปรากฏในบางประเทศแม้ในเร็ว ๆ นี้

(หลักไตรรงค์)

ส่วนในประเทศไทยไม่ปรากฏเหตุการณ์เช่นนั้น เพราะรัฐบาลและประชาชนเคารพยึดมั่นอยู่ในหลักไตรรงค์ คือ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ซึ่งเป็นสัญลักษณ์แห่งธงชาติและพากันบำรุงรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีของชาติ ทั้งส่วนมากแม้จะได้รับรู้จากครูเป็นอันมาก แต่ก็ยังเคารพนับถือพระพุทธเจ้าว่าเป็นครูที่เยี่ยมยอดเพียงพระองค์เดียว ไม่นับถือว่าครูไหนเยี่ยมยอดกว่า ทั้งมีความรักเคารพในพระมหากษัตริย์เป็นอย่างยิ่ง เมื่อตั้งมั่นอยู่ในหลักไตรรงค์เช่นนี้จึงไม่หันเหไปทางไหนอื่นนอกจากทางหลักไตรรงค์นี้เท่านั้น จึงควบคุมกันอยู่อย่างสงบเรียบร้อย แสดงว่ามีหลักของตนดีอยู่ ส่วนผู้ที่รับเอาหลักอื่นให้กวัดแกว่งไขว้เขว แสดงว่าตนเองไม่มีหลักของตนเองอยู่ ดังที่เรียกว่าคนหลักลอย ไม่เป็นที่นับถือไว้วางใจของใคร ผู้ที่เยาว์ความคิดอาจมีความคิดผิดทางไปได้ง่าย เป็นเยาวชนอาจจะเยาว์ความคิดเพราะยังเยาว์วัย เป็นผู้ใหญ่อาจจะเยาว์ความคิดเพราะไม่ฉลาดขาดการศึกษา หรือเพราะหลงเชื่อไปในทางที่ผิด จึงจำต้องวางรากฐานหรือเสริมฐานของหลักไตรรงค์ให้มั่นคงทั้งเด็กทั้งผู้ใหญ่ จึงควบคุมกันอยู่โดยสงบสุขเรียบร้อยได้ตลอดไป

(เสริมฐานหลักไตรรงค์)

วิธีวางรากฐานหรือเสริมฐานหลักไตรรงค์ คืออบรมปลูก
ความเคารพรักในองค์ ๓ นั้นลงไป ในจิตใจของทั้งเด็กทั้งผู้ใหญ่
รักษาธรรมเนียมประเพณีเกี่ยวกับองค์ทั้ง ๓ นี้ไว้ นับถือเป็นสิ่ง
สำคัญไม่ทอดทิ้งละเลย เมื่อรักษาส่งเสริมหลักของตนให้มั่นคง
เรียกว่าคนมีหลักร่วมกันอยู่เป็นอันเดียวกัน ก็เกิดความสามัคคีอัน
หนึ่งอันเดียวกัน เป็นโอกาสให้ได้ศึกษารับความรู้ต่าง ๆ ทันท่อ
ความรู้และเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น และรับความเจริญในด้านวัตถุ
ต่าง ๆ มาทะนุบำรุงบ้านทะนุบำรุงเมืองให้มั่นคงเป็นสุข โดยเฉพาะ
เยาวชนก็ตั้งใจเล่าเรียนศึกษาในโรงเรียน ในมหาวิทยาลัย ให้
มีความรู้ความก้าวหน้ายิ่งขึ้น เว้นรับความรู้ที่จะชักพาให้เสีย
หาย เว้นสิ่งเขี้ยววนที่เป็นอันตรายแก่การศึกษาและความดี

(ความเจริญก้าวหน้ากับหลักไตรรงค์)

เมื่อเป็นดังนี้ องค์ที่เป็นหลักทั้ง ๓ นั้น จึงไม่ขัดอะไรกับความ
เจริญก้าวหน้า กลับเป็นเครื่องรักษาส่งเสริมให้เจริญก้าวหน้าขึ้น
โดยสวัสดิ์ เพราะมีหลักเป็นที่พึ่งอาศัยให้เกษมสวัสดิ์ไม่ใช่เจริญ
ก้าวหน้าไปอย่างหลกลอยซึ่งมีหวังว่าจะล้มลงอย่างง่ายดาย และ
ทำให้เจริญก้าวหน้าไปอย่างมีระเบียบเรียบร้อย

(ความเป็นอารยชน)

ทั้งนี้เป็นข้อที่ควรภูมิใจได้ว่า ได้มีหลักที่ดีที่เจริญแล้วของตน
เองเป็นที่ยึดเหนี่ยวมาแต่โบราณกาล ถึงจะยังด้อยอยู่ในด้านวัตถุ
และในด้านความรู้สาขาต่าง ๆ แต่ในด้านหลักยึดเหนี่ยวที่ดีทางจิต

ใจแล้วไม่ด้อยเลย ชื่อว่าเป็นอารยะ คือเป็นคนเจริญได้ที่เดียว ส่วนผู้ที่หมิ่นแคลนทอดทิ้งหลักของตนเสียนั้นแหละแสดงว่าเป็นผู้ด้อยเป็นผู้ที่หมิ่นตนเอง ไม่ควรแก่การนับถือไว้วางใจ

(การศึกษา นั้นเพื่ออะไร?)

คำว่า “ศึกษา” ตามปทานุกรมให้ความหมายไว้ว่า “การเล่าเรียนฝึกฝนอบรม” ในตำราศัพท์อีกฉบับหนึ่งให้ความหมายไว้ว่า “การถือเอาวิชา” ทางบ้านเมืองได้วางแผนการศึกษาของชาติไว้เป็น ๔ ส่วน คือ จริยศึกษา พลศึกษา พุทธิศึกษา และหัตถศึกษา ตามที่โรงเรียนทั่วไปได้สอนอยู่แล้ว เมื่อพิจารณากล่าวอย่างสรุป การศึกษาก็เพื่อ

(๑) ให้มีความรู้ความสามารถในการประกอบกิจการงาน และในการสังคมเป็นต้นได้เป็นอย่างดี

(๒) เพื่อให้มีความเป็นคนโดยสมบูรณ์

ความประสงค์ของการศึกษาข้อแรกมีความชัดเจนอยู่แล้ว ส่วนข้อ ๒ หมายความว่า คนที่ถือกำเนิดเป็นคนนั้น ยังไม่จัดว่าเป็นคนโดยสมบูรณ์เพราะเหตุเพียงที่เกิดมามีรูปร่างเป็นคนต่อเมื่อมีการปฏิบัติประกอบด้วยความรู้สึกรู้สิดชอบชั่วดีสมกับความเป็นคน จึงจะเรียกว่าเป็นคนโดยธรรม เมื่อมีธรรมของคนบริบูรณ์ จึงจะชื่อว่าเป็นคนโดยสมบูรณ์ แม้คำในหิโตปเทศก็กล่าวว่ “การกิน การนอน ความกลัว และการสืบพันธุ์ของคนและสัตว์ดิรัจฉานเสมอกัน แต่ธรรมของคน และสัตว์ดิรัจฉานเหล่านั้น แปรลกกว่ากัน เว้นจากธรรมเสีย คนก็เสมอกับสัตว์ดิรัจฉาน”

(การศึกษาธรรมทำให้คนสมบูรณ์)

การศึกษาที่มีความรู้ความสามารถ แต่ขาดธรรม ยังเป็นเหตุใช้ความรู้ความสามารถนั้นไปในทางที่ผิด ดังเช่นเป็นโจรจำพวกต่าง ๆ ดังเรื่องต่อไปนี้ ในสมัยพุทธกาล บุตรของนางพราหมณ์มันทานี ภริยาของพราหมณ์ปุโรหิตของพระเจ้าปเสนทิโกศล กรุงสาวัตถี ได้เกิดในราตรีวันหนึ่ง เมื่อเกิดนั้นอาวุธต่าง ๆ ได้สว่างโพลงขึ้นทั่วพระนคร ตลอดถึงพระแสงหอกพระแสงดาบของพระราชา พราหมณ์ปุโรหิตออกดูดาวนักษัตร เห็นว่าบุตรของตนเกิดในโจรฤกษ์ จึงเข้าไปเฝ้าพระราชากราบทูลถามความผาสุกในการบรรทม พระราชาตรัสว่าจะบรรทมเป็นสุขจากที่ไหน มงคลอาวุธสว่างโพลงขึ้น ชะรอยจะมีอันตรายแก่พระราชสมบัติหรือแก่ชีวิต พราหมณ์ปุโรหิตกราบทูลว่าบุตรของตนเกิด อาวุธเหล่านั้นสว่างโพลงขึ้นด้วยอำนาจของเด็กนั้น เด็กนั้นจะเป็นโจรต่อไป แต่ว่าจักเป็นโจรผู้เดียวมิใช่เป็นโจรราชสมบัติ ตนจะให้ฆ่าเสีย พระราชาตรัสว่า เมื่อเป็นโจรผู้เดียวจักทำอะไรได้ จงเลี้ยงไว้เถิด ฝ่ายพราหมณ์ปุโรหิตพร้อมกับพวกญาติขนานนามเด็กนั้นว่า อหิงสกะ แปลว่า ผู้ไม่เบียดเบียน ด้วยถือเป็นนิมิตว่าอาวุธทั้งหลายสว่างขึ้น แต่ก็ไม่เบียดเบียนใคร เมื่ออหิงสกะเติบโตขึ้นถึงวัยเล่าเรียนก็ส่งไปเรียนในกรุงตักกศิลา อหิงสกะตั้งใจเรียนศิลปวิทยา และตั้งใจปฏิบัติอาจารย์เป็นอย่างดีจนเป็นที่รัก เป็นศิษย์ก้นกุฎิของอาจารย์ ฝ่ายศิษย์อื่นซึ่งพากันต่ำต้อยถอยเป็นศิษย์ภายนอกก็พากันริษยา คิดจะทำลายอหิงสกะ จึงปรึกษากันเห็นว่า “จะไปยุแหย่ออาจารย์

ว่า อหิงสกะโง่เขลา หรือประพฤติน่าดูหรือว่ามีชาติต่ำต้อยหาได้
ไม่ เพราะอหิงสกะมีปัญญา มีความประพฤติดีพร้อม มีอยู่
ทางเดียวคือหาวิธียุแหย่ให้อาจารย์กินแห่งระแวงใจอหิงสกะ”
จึงแบ่งกันออกเป็น ๓ พวก เข้าไปหาอาจารย์ที่ละพวก ยุแหย่ว่า
อหิงสกะคิดร้ายอาจารย์ ที่แรกอาจารย์ไม่เชื่อ ขับไล่พวกศิษย์ที่มา
ยุแหย่ออกไป พูดสำคัญว่า “อย่ามายุให้เราแตกกับบุตรของเรา
เลย” ครั้นถึงพวกที่ ๒-๓ อาจารย์ก็ชักแคลงใจ จนถึงเชื่อว่าเป็น
ความจริง จึงคิดจะฆ่าอหิงสกะเสีย แต่ครั้นจะฆ่าโดยเปิดเผยก็
เกรงจะเกิดโทษ เกิดเสื่อมเสียชื่อเสียงและลาภผลต่อไป จึงคิดหา
วิธีฆ่าให้แนบเนียน ครั้นคิดได้แล้วจึงเรียกอหิงสกะมากล่าวว่า
การเรียนศิลปไถ่จะสำเร็จแล้ว แต่จักเข้าเขตสำเร็จได้ก็ต่อเมื่อ
ไปฆ่าคนให้ครบพัน คืออาจารย์คิดเห็นทางว่าเมื่ออหิงสกะ
ไปฆ่าคนเป็นอันมาก จักมีคนหนึ่งต่อสู้ฆ่าอหิงสกะเสีย ฝ่าย
อหิงสกะที่แรกตอบปฏิเสธอาจารย์ แต่ครั้นอาจารย์อ้างว่าจะไม่
ได้รับผลของศิลป ด้วยความรักจะได้ศิลปจึงถืออาวุธไปดักฆ่า
มนุษย์อยู่ในดง ครั้นฆ่าได้หลายคนเข้าก็จำไม่ได้ว่ากี่คน เพราะ
โดยปกติอหิงสกะเป็นคนมีปัญญา ไม่ตั้งจิตไว้ต่อเรื่องปาณาติบาต
ฉะนั้น ต่อมาจึงตัดนิ้วไว้หนึ่งหนึ่ง ๆ เก็บไว้ครั้นนิ้วเหล่านั้นหายไป
เสียอีก จึงนำมาเสียบเป็นพวงนิ้วแขวนไว้กับตน จึงเกิดเรียกชื่อ
ขึ้นว่าองคฺุลิมาล แปลว่า ผู้มีพวงมาลานิ้วมือ หรือมีนิ้วเป็นพวง
มาลา ชื่อเสียงขององคฺุลิมาลโจรได้กระฉ่อน เป็นที่กลัวเกรงของ
คนทั่วไป จนไม่มีใครกล้าเข้าป่า องคฺุลิมาลโจรจึงเข้าไปจับคนฆ่า
ในบ้านในตำบลภายนอกกรุงสาวัตถี ประชาชนต้องอพยพเข้าไป

ในกรุงสาวัตถี ประชุมกันที่ท้องพระลานหลวง กราบทูลร้องทุกข์
ฝ่ายพราหมณ์ปุโรหิตทราบข่าวจึงกลับไปบอกนางมันตานีผู้เป็น
ภรรยาว่า “โจรองคฺุลิมาลเกิดขึ้น ไม่ใช่คนอื่น คงเป็นอหิงสกกุมาร
บัดนี้พระราชจักปราบปราม จะควรทำอย่างไร” นางมันตา
นี่บอกว่า ตนจะออกไปนำบุตรกลับพราหมณ์ปุโรหิตก็กล่าวห้าม
มิให้ออกไป อ้างว่าไม่ควรทำวิสาสะคือความไว้วางใจในชน
๕ จำพวก คือไม่ควรไว้วางใจในโจรว่าเป็นสหายเก่า ในเพื่อนว่า
เป็นคนซัดชอบมาเก่า ในพระราชว่าทรงนับถือ และในสตรีว่าอยู่
ในอำนาจ แต่ใจของมารดาเป็นของอ่อน ด้วยความรักในบุตร
จึงออกไปจากบ้านเพื่อจะนำบุตรของตนกลับ เข้าวันนั้น พระพุทธ
เจ้าทรงตรวจดูโลก ทรงทราบว่าถ้าไม่เสด็จไปโปรด องคฺุลิมาลก็
จะทำมาตุฆาต ถ้าเป็นเช่นนี้ก็จะเป็นผู้ที่โปรดไม่ขึ้น ครั้นเสด็จเข้า
ไปบิณฑบาตในกรุงสาวัตถี ทรงทำภักติกแล้ว จึงเสด็จไปยังที่
อยู่ขององคฺุลิมาลโจร แม้มีพวกคนเลี้ยงโคพวกชาวนาเป็นต้นห้าม
มิให้เสด็จ ก็คงเสด็จต่อไปโดยดุษณี ฝ่ายองคฺุลิมาลโจรได้เห็นพระ
พุทธเจ้าเสด็จมาแต่ไกลก็มีความแปลกใจ ว่าในขณะนี้มาได้
เพียงผู้เดียว คนอื่น ๆ ต้องมากันเป็นพวก ๆ ถึงเช่นนั้นก็ยังแพ้เรา
ชะรอยว่าจะมาวางข่ม จะต้องปลงชีวิตเสีย จึงวิ่งตามพระพุทธเจ้า
อย่างเต็มกำลัง แต่ก็ไม่อาจจะทัน จึงร้องให้พระพุทธเจ้าหยุด
พระพุทธเจ้าตรัสตอบว่า “เราหยุดแล้วองคฺุลิมาล ฝ่ายท่านจงหยุด”
องคฺุลิมาลคิดว่า “สมณะเหล่านี้เป็นผู้พูดจริง แต่พระองค์นี้เดินอยู่
พูดว่าหยุด ควรจะต้องถามดู” จึงร้องถามว่า “พูดอย่างไร”
พระพุทธเจ้าตรัสว่า “เราวางอาชญาในสัตว์ทั้งปวง จึงชื่อว่าหยุด

แล้ว ส่วนท่านยังเที่ยวฆ่าฟันประหัตประหาร จึงชื่อว่ายังไม่หยุด”
พองคุณิมาลได้ยื่นพระพุทธรเจ้าดำรัสเป็นคำสะกิดใจ ก็กลับ
ได้สติขึ้นทันที จึงกราบพระบาทของพระพุทธรเจ้าทูลขอบวช
พระพุทธรเจ้าก็ทรงอนุญาตให้อุปสมบทด้วยตรัสว่า จงเป็นภิกษุมา
เกิด องคุณิมาลโจรจึงกลับเป็นภิกษุพุทธสาวก ตามเสด็จพระพุทธร
เจ้ากลับสู่พระเชตวันาราม เมื่อท่านเป็นพระภิกษุแล้วก็ได้รับพระ
ราชทานอภัยโทษ ต่อมาได้บำเพ็ญเพียรจนได้เป็นพระอรหันต์
รูปหนึ่ง ท่านเป็นตัวอย่างของบุคคลประเภทมืดมาสว่างไป ซึ่ง
เป็นผู้ที่เคยผิดไปแล้วกลับตัวได้ และเรื่องนี้เป็นตัวอย่างแสดงว่า
เชื่อครูผิดที่สั่งให้หันไปต่าง ๆ ก็ทำให้หันไปผิดจนกว่าจะได้พบครู
ที่ถูกต้อง และแสดงว่าการศึกษาให้มีความรู้ความสามารถอย่างเดียว
อาจกลายเป็นโจรไปก็ได้ และสามารถทำความชั่วร้ายเสียหายได้
มากกว่าคนที่ไม่มีความรู้ความสามารถ ต่อเมื่อได้ศึกษาให้เป็นคน
โดยสมบูรณ์อีกส่วนหนึ่ง การศึกษาของตนจึงจะสมบูรณ์ ดังเช่น
องคุณิมาลโจร เมื่อพบพระพุทธรเจ้าจึงได้พบทางที่ถูกต้องของชีวิต

การศึกษาเพื่อให้เป็นคนโดยสมบูรณ์ ต้องศึกษาธรรมตาม
หลักศึกษา ๓ ของพระพุทธรเจ้าคือ

๑. สीलสิกขา ศึกษาศีล
๒. จิตตสิกขา ศึกษาจิต
๓. ปัญญาสิกขา ศึกษาปัญญา

สนฺติเมว สิกฺขเขยฺย พิงฺศึกษาสฺนติแล

๑๖ กรกฎาคม ๒๕๐๓

ปฐมศึกษา

(ความมีระเบียบ)

ดอกไม้ที่จัดไว้ในพานและแจกันอย่างเป็นทางการเป็นระเบียบงดงามบนโต๊ะบูชาพระ เมื่อมองดูจะรู้สึกว่เรียบร้อยงงดงามน่าดูน่าชมในห้องที่อยู่อาศัย เมื่อวางสิ่งของต่าง ๆ ไว้ตามที่โดยเรียบร้อยก็จะดูเรียบร้อยงงดงาม ได้ประโยชน์ ดังคำว่าของใช้ไว้เป็นที่หายก็รู้ดูก็งามตา บ้านเรือนเมื่อจัดวางสิ่งต่าง ๆ ให้เป็นระเบียบ รักษาความสะอาดให้ทั่วถึงตลอดถึงบริเวณบ้าน ก็จะดูงดงามน่าอยู่น่าอาศัย อาหารที่บริโภค ภาชนะสำหรับใช้ ตลอดถึงเครื่องปรุงอาหารต่าง ๆ เครื่องนุ่งห่มต่าง ๆ ที่หลับที่นอน ตลอดถึงที่ทิ้งที่ถ่ายสิ่งที่ไม่สะอาด เมื่อจัดให้เรียบร้อยให้สะอาดและถูกต้องด้วยหลักสุขลักษณะอนามัย ก็จะน่าดูน่าชมให้เกิดความสุข แม้ภายนอกบ้านออกมาถนนหนทางบ้านเรือนทั่วไป ตลอดถึงโรงเรียนและสถานที่ต่าง ๆ ที่ใช้ร่วมกัน เมื่อช่วยกันรักษาความเรียบร้อยความสะอาด ไม่ทำให้สกปรกรกรุงรัง ก็จะแลดูเรียบร้อยงงดงาม และให้เกิดความสุขร่วมกันโดยทั่ว ๆ ไป แม้สิ่งของของตนเองที่นอกจากนี้ เช่นหนังสือเรียน สมุดดินสอ ก็รักษาความสะอาดและทะนุถนอม เมื่อจะเขียนก็เขียนเฉพาะเรื่องที่ควรเขียนลงไป ในสมุด และเขียนให้เรียบร้อยให้มีระเบียบและถูกต้อง หนังสือนั้นเขียนสำหรับอ่าน ก็ต้องเขียนให้อ่านออก และสำเหนียกสังเกตวิธีใช้ตัวอักษรสะกดการ์นต์เพื่อเขียนให้ถูก หนังสือเมื่อเปิดอ่านก็ไม่เปิดพลิกโดยแรงและไม่เปิดแบะเกินไป จะเป็นเหตุให้ฉีกขาดเสียหาย บางทีหนังสือยับไปเสียก่อน เหล่านี้เป็นต้น แม้กิริยา

มารยาทก็เช่นเดียวกัน การพูดจา การแสดงกิริยาทางกาย เมื่อใช้วาจาที่ถูกต้องเรียบร้อย จะยืนเดินนั่งนอนก็เรียบร้อย มีมารยาทดี รู้จักแสดงความเคารพในผู้ที่ควรเคารพ ไม่แสดงกิริยาชนิดไม่มีมารยาทหรือชนิดล่วงเกินต่อผู้หลักผู้ใหญ่และบุคคลทั่ว ๆ ไป ปฏิบัติตนให้เป็นผู้มีสมบัติของผู้ดีคือสมบัติของคนดี คนที่มีกิริยามารยาทดีทั้งทางกายทั้งทางวาจาเช่นกล่าวมานี้ ย่อมเป็นคนเรียบร้อย น่านิยมชมชอบ นี่แหละคือความมีระเบียบ เมื่อมีระเบียบเพราะจัดให้ถูกต้องที่เหมาะสม ก็ย่อมเกิดความเรียบร้อยงดงาม

(ความมีระเบียบของธรรมชาติ)

ความมีระเบียบนี้ ย่อมมีอยู่เสมอโดยธรรมชาติ ดังเช่นมีในต้นไม้และในร่างกายของสัตว์ดิรัจฉาน ในต้นไม้มีลำต้น กิ่งใบ ดอก มีรูปและสีต่าง ๆ ประกอบกันอยู่ตามที่ร่างกายของสัตว์ดิรัจฉานเล่า มีรูปพรรณสัณฐาน มีขนสีต่าง ๆ ประกอบกันอยู่อย่างมีระเบียบ เช่นนกต่างชนิด แม้ร่างกายของคนเราเองอวัยวะต่าง ๆ ก็ประกอบกันอยู่อย่างมีระเบียบ เช่นส่วนศีรษะ ส่วนลำตัว ส่วนแขนขา อวัยวะภายในต่าง ๆ เช่นมันสมอง ประสาทต่าง ๆ หัวใจ ปอด เป็นต้น ก็ปฏิบัติหน้าที่อย่างมีระเบียบทั่วถึงกัน ถ้าร่างกายประกอบกันไม่ถูกต้องที่ เช่นหู ตา จมูก ปาก ของใครประกอบอยู่ผิดที่ ก็จะดูพิกลพิการพิลึกพิลั่นแปลกผู้แปลกคนไปและเมื่อหัวใจปอดเป็นต้น ไม่ปฏิบัติหน้าที่ไปอย่างมีระเบียบ ก็หมายความว่าเกิดเป็นโรคขึ้นอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งจะต้องรีบแก้ไขรักษา แม้ธรรมชาติก็ยังมีความเป็นระเบียบเช่นนี้ ถึงส่วนที่

ใหญ่กว่านี้ก็มีความเป็นระเบียบเช่นเดียวกัน เช่นการหมุนของโลก
ของดวงจันทร์และของดาวเคราะห์ทั้งหลายที่หมุน
ไปรอบตัวเองและรอบดวงอาทิตย์ ก็หมุนไปอย่างมีระเบียบ
เรียบร้อยและมีเกณฑ์ที่แน่นอน ฉะนั้น กำหนดวันเดือนฤดูและปีจึง
เป็นไปสม่ำเสมอแน่นอนอาจคำนวณเวลาได้โดยถูกต้อง ถ้าไม่มี
ระเบียบ เวลาต่าง ๆ ก็จะคลาดเคลื่อนไปหมด และจะเกิดอันตราย
อย่างมหาศาล คิดดูง่าย ๆ เฉพาะโลกนี้เท่านั้น ผู้ที่เรียนภูมิศาสตร์
ย่อมจะทราบได้ว่าบนพื้นผิวของโลกก็มีบริเวณที่เป็นน้ำมากกว่า
พื้นดิน ถ้าโลกหมุนผิดท่าไปอย่างไร คือเอียงผิดระเบียบไป
น้ำในมหาสมุทรก็จะบ่าพังลงมาท่วมโลกที่เป็นส่วนพื้นดิน ทำลาย
ชีวิตคนและสัตว์ดิรัจฉานที่อาศัยอยู่บนพื้นดินให้หมดไปทั้งโลกก็
น่าจะได้ หรือหมุนเข้าไปใกล้ดวงอาทิตย์จนกินไปก็จะเกิดไฟไหม้
โลกขึ้นได้ หรือมิฉะนั้นถ้าหมุนคว้างคว้างไปอย่างไม่มีระเบียบก็จะ
ไปชนกับดาวดวงอื่น ๆ ที่เป็นโลกแต่ละโลก จนทำให้โลกแตก
ไปด้วยกัน แต่เหตุการณ์ดังกล่าวนี้จะไม่เกิดขึ้นในเมื่อโลกหมุนไป
อย่างมีระเบียบ ด้วยอำนาจของแรงถ่วงหรือแรงดึงดูด ซึ่ง
รักษาความเป็นระเบียบที่เป็นดุลยภาพไว้ได้

(ความมีระเบียบของธรรมชาติ)

มิใช่แต่ในธรรมชาติเท่านั้น แม้ในธรรมดาก็มีความเป็น
ระเบียบเหมือนกัน เป็นต้นว่าหลักของกรรมดังที่ได้แสดงแล้ว
คือสัตว์โลกทั้งปวงทั้งมนุษย์และดิรัจฉานย่อมหมุนไปตามกรรม
กรรมเป็นแรงถ่วงหรือแรงดึงดูดให้สัตว์ทั้งหลายเป็นไปในระเบียบ
เดียวกัน คือทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว อันนี้แหละเป็นหลักยุติธรรม

หรือคุณภาพของธรรมดา ทำให้เกิดระเบียบเป็นอันเดียวขึ้นถ้า
ไม่มีหลักกรรมดังกล่าวก็จะมีคุณภาพ หรือยุติธรรมในธรรมดา
ก็จะเกิดสับสนวุ่นวายดังที่เรียกว่า เป็นไปตามพระมโน (คือใจ)
ของใครก็ได้ที่เข้าใจว่าเป็นผู้บันดาลต่าง ๆ แต่ความสับสนวุ่นวาย
อย่างนั้นไม่มี ก็เพราะมีหลักกรรมทำให้เกิดคุณภาพดังกล่าว
เช่นเดียวกับมีหลักแรงความถ่วงหรือแรงดึงดูด ทำให้เกิดคุณภาพ
ในการหมุนของโลกเป็นต้น ความเป็นระเบียบของสิ่งต่าง ๆ จึงมี
อยู่โดยทั่วไป

(ความมีระเบียบเป็นบ่อเกิดของวัฒนธรรมอารยธรรม)

คนเรามีสติปัญญาสูงกว่าสัตว์ดิรัจฉาน จึงรู้จักสร้างความเป็น
ระเบียบให้เกิดขึ้นแก่ตน และสังคมยิ่งกว่าพื้นแพเดิม ฟังมอง
เทียบดูกับสัตว์ดิรัจฉาน สัตว์ดิรัจฉานตั้งแต่สมัยดึกดำบรรพ์
มาจนบัดนี้ ไม่มีปัญญาสร้างความเจริญให้เกิดขึ้นแก่ตน การกิน
การอยู่อาศัย และกิริยาอาการต่าง ๆ เป็นต้น เดิมเป็นอย่างไร
บัดนี้ก็เป็นอย่างนั้น ทำอะไรได้เท่าที่ธรรมชาติอำนวยให้มา
เท่านั้น ส่วนหมู่มนุษย์มีสติปัญญาปรับปรุงให้ดีขึ้นเจริญขึ้น
โดยลำดับ ดังจะเห็นได้ว่า อาหารก็ปรับปรุงให้ดี เครื่องนุ่งห่ม
ที่อยู่อาศัยเป็นต้น ก็จัดสร้างให้เพียงพอแก่ความต้องการ และให้
วิจิตรสวยงามให้เป็นสุขสบาย และรวมกันเป็นบ้านเป็นเมืองเป็น
ประเทศชาติ มีพระเจ้าแผ่นดิน มีรัฐบาล มีโรงเรียน มีโรง-
พยาบาล มีอาชีพต่าง ๆ มีเครื่องทำนุบำรุงความสุขต่าง ๆ มี
ทหาร ตำรวจ ตลอดจนจนถึงมีศาสนาสำหรับเป็นที่พึ่งทางจิตใจ
เหล่านี้แหละรวมเรียกว่าวัฒนธรรม หมายถึงเพาะปลูกความ

เจริญให้เกิดขึ้น หรือเรียกว่าอารยธรรม หรือนาครธรรม หมายถึง
รู้จักสร้างให้เป็นบ้านเป็นเมืองที่มีความเจริญเพียบพร้อมด้วย
สิ่งต่าง ๆ ตลอดถึงขนบธรรมเนียมประเพณีที่งดงาม วัฒนธรรม
และอารยธรรมนี้ หาไม่ได้หรือหาได้ยากในหมู่สัตว์ดิรัจฉาน
และในพวกคนป่าที่ยังประพฤติอยู่ตามเดิมอย่างสมัยดึกดำบรรพ์
เมื่อมองหมู่มนุษย์เทียบกับหมู่สัตว์ดิรัจฉานหรือคนป่าแล้ว ย่อม
จะเข้าใจความหมายของคำว่า วัฒนธรรม และอารยธรรม
เพราะคนเรามีวัฒนธรรมและอารยธรรมอยู่ จึงเจริญก้าวหน้าไป
ไกล ต่างจากสัตว์ดิรัจฉานมากมาย ดังที่เป็นไปอยู่ที่นี่ แต่วัฒน-
ธรรมและอารยธรรมโดยมากมีอยู่เพียงผิวเผิน เหมือนอย่างเพียง
ผิวหนัง พ้นผิวหนังไปแล้วก็ไม่พบวัฒนธรรมหรืออารยธรรม
หมายความว่า มีแต่ภายนอกเท่านั้น ส่วนภายในเต็มไปด้วยหายน-
ธรรม (เหตุของความเสื่อม) หรืออนารยธรรม (ความเป็นป่าเถื่อน
ไม่เจริญ) ฉะนั้น คนเราโดยมากจึงมีภายนอกและภายในไม่ตรงกัน
เช่นภายนอกรักษามารยาทอันดีต่อกัน แต่ภายในคิดไม่ดีต่อกัน
เช่นคิดทำร้ายประหารกัน คือบางที่ภายในใจไม่มีวัฒน-
ธรรมเลย ทั้งที่ภายนอกแสดงว่ามีวัฒนธรรมต่อกัน เป็นการดี
หน้าชื่อแต่ใจคด เรื่องเช่นนี้มีมานานแล้ว จนถึงมีคำกล่าวมา
ตั้งแต่สมัยดึกดำบรรพ์ว่า สัตว์ดิรัจฉานอ่านง่าย ส่วนมนุษย์
อ่านยาก เพราะมีชั้นเชิงมากนัก เหมือนอย่างป่ารกชัฏไม่รู้ว่าสิง
สาราสัตว์จะซ่อนอยู่ที่ไหนบ้าง แม้คำกลอนในโลกนิติก็มีว่า

พระสมุทรสุดลึกลับ คณหา
สายดิ่งทิ้งทอดมา หยั่งได้

เขาสูงอาจวัดวา
จิตมนุษย์นี้ไซ้

กำหนด
ยากแท้หยั่งถึง ฯ

(ศีลและวินัย)

พระพุทธเจ้าทรงเสริมความมีระเบียบให้เข้าถึงจิตใจ เริ่มด้วย
ศีลและวินัย ท่านผู้ที่หยั่งจิตมนุษย์ได้โดยถูกต้อง และวางหลัก
การอบรมกายวาจาพร้อมทั้งจิตใจไว้อย่างบริบูรณ์ก็คือ พระ
พุทธเจ้า หลักแรกที่ทรงวางไว้ก็คือคำว่า ศีล แปลตามศัพท์ว่า
ปกติ หมายความว่า ความเป็นปกติเรียบร้อย อย่างหนึ่ง ความ
เคยชิน ลงรูปลงตัวติดอยู่ ประจำอยู่เป็นปกติอย่างหนึ่ง ความ
ปกติเรียบร้อยนั้น หมายถึงความปกติเรียบร้อยของความประพฤติ
เพราะเว้นการที่ควรเว้น ประพฤติการที่ควรประพฤติ จะเว้น
อะไรจะทำอะไร เมื่อกล่าวโดยทั่วไป ก็สุดแต่ระเบียบต่าง ๆ
ที่เกี่ยวข้อง เช่นระเบียบของตระกูล ระเบียบของโรงเรียน
ระเบียบราชการ ระเบียบของทหาร ดังที่เรียกว่าวินัยข้าราชการ
วินัยทหาร เป็นต้น เมื่อเป็นพุทธศาสนิกก็ต้องถือวินัยของพระ
พุทธเจ้า คือเว้นข้อที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติห้ามไว้ ทำตามข้อ
ที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติอนุญาตไว้ ข้อที่พระพุทธเจ้าทรง
บัญญัติไว้เหล่านี้แหละเรียกว่าวินัยซึ่งเป็นคำสั่ง คู่กับพระธรรม
ซึ่งเป็นคำสอน พระธรรมและพระวินัยนี้รวมเป็นพระพุทธศาสนา
คือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า

(วัตถุประสงค์ของการบัญญัติพระวินัย)

ในชั้นแรก พระพุทธเจ้าทรงประกาศพระศาสนาเป็น
พระธรรมคือคำสอน ต่อมาเมื่อมีพุทธบริษัทขึ้น คือ ภิกษุ ภิกษุณี

อุบาสก อุบาสิกา กล่าวโดยเฉพาะภิกษุบริษัท เมื่อมีผู้เข้ามา
บวชมีเชื้อชาติ วรรณะ ตระกูลต่าง ๆ กัน มีศรัทธาต่าง ๆ กัน
เพิ่มจำนวนมากขึ้น มีผู้ที่บวชมานานมากขึ้น ไพบูลย์มากขึ้น
ลาภดี ๆ มากขึ้น ทำให้เกิดความไม่เรียบร้อยในสงฆ์ พระพุทธ-
เจ้าจึงทรงบัญญัติพระวินัยคือคำสั่งให้เป็นเครื่องปกครองพระ
สาวก เพื่อให้เกิดความเรียบร้อย บริสุทธ์สะอาดเสมอกันในสงฆ์
อำนาจประโยชน์ คือวัตถุประสงค์ที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติ
พระวินัยขึ้นนั้น

เพื่อให้เป็นสงฆ์คือเป็นหมู่กันด้วยดี

เพื่อให้สงฆ์มีผาสุก

เพื่อนิคคหะ (ข่ม) บุคคลที่ด้านดี

เพื่อให้ภิกษุที่มีศีลเป็นที่รักอยู่เป็นผาสุก

เพื่อป้องกันมิให้มีความหมักหมมอยู่ในปัจจุบัน

เพื่อกำจัดความหมักหมมมิให้มีต่อไปภายหน้า

เพื่อให้บุคคลผู้ยังไม่เลื่อมใสมีความเลื่อมใสขึ้น

เพื่อให้บุคคลผู้เลื่อมใสอยู่แล้วมีความเลื่อมใสยิ่งขึ้น

เพื่อให้พระสังฆธรรมคือพระศาสนาดำรงอยู่

เพื่อช่วยให้มีวินัย ซึ่งเป็นเหตุให้เกิดความบริสุทธ์เรียบร้อย
ขึ้นในสงฆ์

วินัยที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสำหรับบรรพชิต (ผู้บวช)
เรียกอนาคาริกวินัย (วินัยของผู้ไม่ครองเรือน) ได้แก่ศีลของภิกษุ
สามเณรในบัดนี้ ส่วนศีลของคฤหัสถ์-ฆราวาส คือศีล ๕ ศีล ๘
เรียกอาคาริกวินัย (วินัยของผู้ครองเรือน) อันที่จริงศีลมีจำนวน

ต่าง ๆ นั้น เรียกตามจำนวนสิกขาบท คือจำนวนข้อหรือมาตรา
ในพระวินัยนั่นเอง ดังเช่นปฏิบัติตามวินัยบัญญัติ ๕ สิกขาบท
คือ ๕ ข้อ ก็เรียกว่ามีศีล ๕,๘ ข้อ ก็เรียกว่ามีศีล ๘ ลำพังตัวศีล
ไม่มีจำนวน เพราะมีลักษณะอย่างเดียว คือความเป็นปกติเรียบ
ร้อยเท่านั้น

เหมือนอย่างกฎหมายมีมากข้อ แต่ก็เพื่อผลรวมกันอย่างเดียว
เท่านั้น คือความสงบสุขเรียบร้อยของประชาชน และเมื่อปฏิบัติ
เป็นปกติแล้วก็เป็นที่อยู่ตัว คือองคเวไนยได้เป็นปกติทีเดียว ผู้ที่ปฏิบัติ
ได้เป็นปกติดังกล่าว ย่อมไม่รู้สึกอึดอัดลำบาก เพราะทำได้
จนอยู่ตัวหรือคงตัวแล้ว ทั้งไม่ต้องคำนึงว่ามีกี่ข้อ แต่ก็อาจปฏิบัติ
ได้โดยไม่ผิด เหมือนอย่างการปฏิบัติตามระเบียบของโรงเรียน
เมื่อปฏิบัติอยู่เป็นปกติก็ไม่ต้องคำนึงว่าระเบียบมีกี่ข้อบางที่ถูก
ถามก็ตอบไม่ได้แต่เมื่อจะทำอะไรก็ไม่ผิดระเบียบ หรือผิดเข้าก็รู้
ได้ นี่สำหรับผู้ปฏิบัติจนอยู่ตัวแล้ว เมื่อกล่าวโดยทั่ว ๆ ไป ก็ต้อง
ศึกษาให้รู้วินัยของตนให้ทั่วถึง

(ความหมายของศีลและวินัยอย่างกว้าง)

เรื่องศีล ๕ กับธรรมอีก ๕ ข้อได้แสดงแล้วพร้อมทั้งอานิสงส์
คือผลที่ดีของศีล ในที่นี้ต้องการจะกล่าวถึงวินัย และประสงค์จะ
แนะนำให้เข้าใจเรื่องศีลให้กว้างออกไปอีกว่าถึงความประพฤติ
เรียบร้อยในทุก ๆ ทางดังที่กล่าวมาข้างต้นทั้งหมด อันแสดงถึง
ความมีวัฒนธรรมและอารยธรรม รวมเรียกว่าเป็นศีลทั้งหมด

อนึ่ง ควรเข้าใจคำว่าวินัยให้กว้างออกไปด้วย ว่าหมายถึง
คำสั่งและระเบียบวินัยในทางต่าง ๆ ตลอดถึงกฎหมายบ้านเมือง

และขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดั่งงามเหล่านี้ เมื่อตนอยู่ในหมู่ที่มีวินัยอย่างใด ก็เคารพปฏิบัติในวินัยอย่างนั้น เช่นทุก ๆ คนในฐานะที่อยู่ในตระกูลก็ประพฤติในวินัยของตระกูล ในฐานะที่อยู่ในโรงเรียนก็ปฏิบัติตามวินัยของโรงเรียน เมื่อรับราชการหรือทำงานอะไร ก็ปฏิบัติตามวินัยของทางราชการหรือขององค์การนั้น ๆ ในฐานะเป็นพลเมืองก็ปฏิบัติตามกฎหมายของบ้านเมือง ในฐานะที่เป็นพุทธศาสนิกก็ปฏิบัติตามวินัยของพระพุทธเจ้า วินัยนี้แลเป็นเส้นบรรทัดของศีล เป็นถนนของศีล ศีลมีวินัยเป็นเส้นบรรทัดหรือเป็นทางดำเนินเหมือนดั่งยวดยานพาหนะวิ่งไปตามถนน จึงจะยังให้เกิดผลดี คือความมั่งคั่งงามดังกล่าวแล้ว

(ปฐมศึกษาของคน)

ศีลหรือวินัยนี้และเป็นปฐมศึกษา คือข้อที่พึงศึกษาเป็นขั้นแรก ศึกษาในเรื่องนี้เรียกว่าศึกษาศีล เมื่อมองดูอย่างกว้าง ๆ ทุก ๆ คนได้เริ่มศึกษามาตั้งแต่เกิด มารดาบิดาได้เริ่มสอนให้ศึกษา คือฝึกหัดให้รู้จักใช้อวัยวะร่างกาย ให้รู้จักใช้ภาษาพูด ให้รู้จักวินัย คือระเบียบมารยาทต่าง ๆ ต่อมาครูอาจารย์เป็นต้นก็ช่วยให้ศึกษา วินัยต่าง ๆ ควบคู่กันไปกับศิลปวิทยา จนถึงพระพุทธเจ้าทรงให้ศึกษาวินัยในพระพุทธศาสนา ทั้งนี้ เมื่อกล่าวประมวลกันเข้าทั้งหมด ก็เพื่อให้มี

ศีลสมบัติ

ถึงพร้อมด้วยศีล คือความประพฤติดี

อาจารย์สมบัติ

ถึงพร้อมด้วยมารยาทดี

โคจรสมบัติ

ถึงพร้อมด้วยที่เที่ยว คือไปในที่สมควรจะ

ไป

อาชีพสมบัติ ถึงพร้อมด้วยอาชีพ คือหาเลี้ยงชีพในทาง
ที่ชอบ

ทิวสมบัติ ถึงพร้อมด้วยความเห็น คือมีความเห็น
ชอบตามคลองธรรม ทำให้ประพฤติชอบธรรม

นี่แลคือสมบัติผู้ดี หมายถึงสมบัติคนดี เป็นศีลสิกขา นับเป็น
ปฐมศึกษา

(คนดีมีสิริ)

คนที่มีสมบัติผู้ดีหรือสมบัติคนดีประจำตัว เป็นคนสุภาพไม่
หยาบคายเพราะมีศีลมีวินัย ทำอะไรมีความเป็นระเบียบและสะอาด
ไม่สกปรก ย่อมเป็นผู้ที่มีสิริหรือศรีคือมีขวัญประจำตนประดับ
อยู่กับตน เป็นเครื่องดึงดูดให้เกิดความดีและความสุขความเจริญ
อันสิรินี้ใคร ๆ จะขอหรือจะลักไปหาได้ไม่ ดังเรื่องเล่าว่า ในกรุง
สาวัตถีสมัยพุทธกาล เศรษฐีใจบุญผู้หนึ่งชื่ออนาถบิณฑิกะ เคยตก
ยากแล้วกลับมั่งมีขึ้นอีก มีพราหมณ์ผู้รู้ลักษณะสิริคนหนึ่ง จึงคิด
จะไปขโมยสิริของเศรษฐีนั้น ได้ไปยังเรือนของเศรษฐี พิจารณา
ดูว่าสิริอยู่ที่ไหน ก็ทราบว่ายู่ที่หงอนของไก่ขาวเหมือนอย่างสังข์
ขัดในกรงทอง จึงกล่าวขอไก่ขาวนั้น ด้วยอ้างเรื่องลวงว่า ตนเป็น
อาจารย์บอกมนต์แก่ศิษย์เป็นอันมาก แต่ราคาญไก่ที่มีอยู่ตัวหนึ่ง
ซึ่งขันไม่เป็นเวลา แต่ว่าไก่ตัวนี้ได้ทราบว่าขันเป็นเวลาจึงมาขอ
เศรษฐีก็ให้ ในขณะที่เศรษฐีกล่าวให้นั้น สิริก็ออกจากหงอนไก่
ไปอยู่ที่แก้วมณีที่วางไว้เหนือศีรษะ พราหมณ์ขอแก้วมณี เมื่อ
เศรษฐีกล่าวให้ สิริก็ออกไปอยู่ที่ไม้อาร์กษที่วางไว้เหนือศีรษะ
พราหมณ์กล่าวขออีก เมื่อเศรษฐีออกปากให้ สิริก็ออกไปอยู่บน

ศีรณะของอัครภรรยาของเศรษฐี พราหมณ์ไม่อาจจะขอต่อ
ไปจึงบอกความจริงแก่เศรษฐี และกล่าวว่า “ไม่อาจจะขโมยสิริ
ของท่านไปได้ ของของท่านจงเป็นของท่านเท่านั้น” เรื่องนี้แสดง
ว่า ความดีและสิริซึ่งเกิดจากความดีย่อมเป็นของจำเพาะตนของผู้
ทำความดีทุก ๆ คนแล

สีลံ กิเรว กลุยาณั

ท่านว่าศีลนั้นเทียว เป็นความดี

๖ สิงหาคม ๒๕๐๓

มัธยมศึกษา

(หลักสูตรใหญ่ของจิตตสิกขา)

อบรมจิตให้มีระเบียบงดงามเป็นมัธยมศึกษา ความมีระเบียบ
อันหมายถึงมีศีล (คือความประพฤติปกติเรียบร้อยหรือประพฤติ
เรียบร้อยเป็นปกติ) เพราะรักษาวินัย (คือระเบียบสำหรับปฏิบัติ
ให้เกิดเป็นศีลดังกล่าว) รวมถึงทั้งมีวัฒนธรรมอารยธรรมประมวล
เป็นสมบัติผู้ดี คือสมบัติของคนดี ดังแสดงแล้วในกัณฑ์ปฐมศึกษา
จำต้องเกี่ยวเนื่องกับจิตใจเป็นส่วนสำคัญ ถ้าจิตใจไม่รักความมี
ระเบียบ และภาวะของจิตใจก็ยังไม่มีการระเบียบ อากาทรภายนอกก็
ต้องยุ่งไม่มีระเบียบไปด้วย ยากที่จะปกปิดซ่อนเร้นได้ ฉะนั้น
จึงควรศึกษาเรื่องการอบรมจิตใจต่อไป พุดง่าย ๆ คือรักษาจิตใจ
อย่างไรไม่ให้ยุ่งเหยิงแต่มีระเบียบเรียบร้อย ให้สงบให้ตั้งมั่นใน
หน้าที่ซึ่งจะต้องปฏิบัติของตน อันนี้แหละเป็นหลักสูตรใหญ่ของ
จิตตสิกขา ศึกษาจิต อันเป็นมัธยมศึกษาซึ่งจะแสดงในกัณฑ์นี้
แต่เพื่อเข้าใจง่าย จะสมมติเป็นเรื่องครูสอนนักเรียน

(ครูสอนวิธีอบรมใจ)

ในห้องเรียนแห่งหนึ่ง ครูกำลังสอนนักเรียนอยู่ แต่สังเกตเห็นนักเรียนหลายคนขาดความตั้งใจฟัง เพราะมีอาการตามที่ครูสังเกตเห็นต่าง ๆ กัน บางคนกำลังนั่งเหม่อ บางคนนั่งหน้าบึ้ง บางคนนั่งโงกหงุดหงับ บางคนดูกระสับกระส่าย บางคนดูสงสัยไม่เข้าใจ ครูจึงเรียกนักเรียนเหล่านี้ออกมาหน้าชั้น ถามว่ามีจิตใจเป็นอย่างไรไปหรือ สังเกตดูว่าไม่ได้ตั้งใจฟังครูอธิบาย ขอให้บอกตามเป็นจริง ครูจะได้ให้คำแนะนำไปที่ละคน คำบอกเล่าของนักเรียนและคำกล่าวอบรมของครูมีดังต่อไปนี้

นักเรียนคนที่หนึ่งซึ่งนั่งเหม่อบอกเล่าว่า กำลังคิดเพลินไปถึงละครโทรทัศน์ที่แสดงสนุกสนานเมื่อคืนนี้ และวันนี้ก็นัดจะไปดูภาพยนตร์เมื่อออกจากโรงเรียนแล้ว

ครูกล่าวอบรมว่า เวลานี้กำลังเรียนจะคิดอะไรเพลิดเพลินไปอย่างอื่นไม่ถูก ต้องปล่อยความคิดอื่น ๆ ให้หมด รวมใจมาตั้งใจเรียนเท่านั้นจึงจะถูก สิ่งสนุกสนานสวยงามต่าง ๆ ทุก ๆ คนก็ย่อมชอบใจ แต่ก็ต้องเลือกเฉพาะสิ่งที่เหมาะสมและให้รู้จักเวลา เช่น เล่นในเวลาสมควร เล่นพักผ่อนในเวลาสมควร พักผ่อน เรียนในเวลาสมควร เรียน ทำการบ้านทบทวนวิชาในเวลาสมควร ทำ ถ้าใช้เวลาดูโทรทัศน์หรือเล่นสนุกเพลิดเพลินอะไรเสียหมด ไม่ทำการบ้านทบทวนวิชาอะไรกัน ก็ทำให้การเรียนอ่อนลง ยิ่งในเวลาเรียนยังตั้งใจมาคิดเพลิดไปเสียอีกก็ยิ่งเป็นโทษอันตรายต่อการเรียนนี้แหละที่พระพุทธเจ้าตรัสเรียกว่า กามฉันท์ แปลว่า ความพึงพอใจในสิ่งปรารภณา สำหรับชั้นนี้หมายความว่าพึงใจปรารภณา

หรือในเวลาที่ไม่ควรพึงใจปรารถนา นี่แหละเป็นอสุภะ คือไม่งาม เพราะในเวลาที่ดีควรตั้งใจเรียน แต่กลับมานั่งเหม่อคิดถึงละคร โทรทัศน์เพลินไปอย่างนี้ก็ไม่งาม เหมือนอย่างเมื่อมาโรงเรียน ก็ควรจะแต่งเครื่องแต่งกายนักเรียน แต่กลับแต่งอย่างอื่นมาเป็น การไม่งาม เพราะไม่ถูกต้อง แม้ในเวลาที่ดีควรจะมี ความเพลิด เพลินพักผ่อนกลับไปคิดจดจ่ออยู่กับตำรับตำราปวดศีรชะ ก็ไม่ งามเหมือนกัน ฉะนั้น ให้รู้จักควรไม่ควร ให้รู้จักเวลา อย่างในเวลา เรียนชั้นนี้อ่าไปคิดอะไรอย่างอื่นเพลินไป จงข่มใจ ทำความตั้งใจ พังครุอธิบายวิชาแต่อย่างเดียว

นักเรียนคนที่สองบอกเล่าว่า กำลังโกรธเพราะผู้ปกครอง ไม่อนุญาตให้ไปเที่ยว

ครูกล่าวอบรมว่า ไม่ได้ไปเที่ยวไม่เห็นจะเสียหายอะไร ไปเที่ยวเสียอีกอาจจะต้องเสียหาย ผู้ปกครองจึงไม่อนุญาต ผู้ปกครอง ท่านมีหน้าที่ปกครองดูแล ท่านต้องรับผิดชอบในเรื่องนี้ ส่วนนักเรียนมีหน้าที่ควรจะต้องเชื่อฟัง ไม่เช่นนั้นก็ไปเป็นผู้ปกครองเสียเอง แต่เป็นยังไม่ได้ เพราะยังต้องพึ่งท่านอยู่ ท่านต้องเลี้ยงดูส่งเสีย และข้อสำคัญต้องปกครองใจตนเองให้ได้ อย่าเอาแต่โกรธ พระพุทธเจ้าตรัสเรียกว่า โกรธะ โทสะ บ้าง พยาบาท บ้าง อยู่ด้วยกัน มากก็ต้องกระทบกระทั่งกันบ้าง ผิดใจกันบ้าง เมื่อเขาไม่ทำตามใจเรา เราก็โกรธ ทำไม่ไม่คิดว่าเพราะเราไม่ทำตามใจเขาต่างหาก จะให้เขาเอาใจเราข้างเดียว อย่างนี้ไม่ยุติธรรม ควรหาทางกลาง เพื่อปรองดองกัน คือเขาหย่อนใจมาให้เราบ้าง เราก็หย่อนใจไปให้เขาบ้าง ทุกฝ่ายไม่เอาแต่ใจของตนข้างเดียว ก็จะไม่โกรธกัน

และควรคิดตั้งปรารถนาดีต่อกันด้วยเมตตาจิต นี่แหละเป็นวิธีผูกมิตรหรือผูกไมตรีจิตทำให้เกิดมิตรภาพระหว่างกัน ทำให้เกิดความรักความเคารพนับถือกัน พระพุทธเจ้าจึงตรัสสอนให้แผ่เมตตาต่อกันเป็นเครื่องป้องกันความโกรธหรือความพยาบาทเคียดแค้น เฉพาะนักเรียนผู้นี้ ซึ่งโกรธผู้ปกครองไม่อนุญาตให้ไปเที่ยว ก็เพราะท่านไม่ตามใจ ทำไมเราจึงไม่ตามใจท่านบ้างเล่า อย่างนี้แหละเรียกว่าคิดเอาแต่ใจตนเองข้างเดียวจึงไม่ยุติธรรม โกรธท่านไม่ถูก ท่านมีเหตุผลของท่าน ซึ่งเราควรจะเคารพเชื่อฟัง จงคิดให้เห็นเหตุผล ให้เห็นความรัก ความเมตตาของท่าน ให้รู้สึกว่าคุณโดยที่แท้ท่านรักเมตตาเราต่างหาก จงคิดระงับโกรธเสียอย่างนี้ มาตั้งใจฟังครูอธิบายวิชาดีกว่า

นักเรียนคนที่สามซึ่งนั่งโงกหงุบหงับ บอกแล้วว่า เมื่อคืนดูโทรทัศน์จนดึก

ครูกล่าวอบรมว่า นี่เอาเวลาที่ควรจะไปผลิตผลิตเสียนั่นเอง และคงจะใช้เวลาที่ควรทำการบ้านทบทวนวิชาไปดูละครเสียอีกเป็นแน่ ร่างกายจำต้องหลับนอนพักผ่อนให้เพียงพอ จึงจะมีสุขภาพอนามัย ให้รู้จักใช้เวลาให้ถูกต้อง ดังที่ได้สอนคนที่หนึ่งแล้ว ความโงกง่วง พระพุทธเจ้าตรัสเรียกว่า ถีนะ เป็นอาการซึมเซาของร่างกาย บางที่ร่างกายไม่เป็นอะไรนัก แต่จิตใจเคลิบเคลิ้มซึมเซาทำอะไรก็จืดจาง พระพุทธเจ้าตรัสเรียกว่า มितตะ เรียกรวมกันว่า ถีนमितตะ แปลว่า ความง่วงงุนเคลิบเคลิ้มทำให้ซึมทึบงออย่าปล่อยให้ซึมเซาจะเคยตัว ต้องหัดให้ร่างกายและจิตใจกระปรี้กระเปร่าว่องไวอยู่เสมอ พระพุทธเจ้าตรัสสอนวิธีแก้ง่วงแก่พระ

โมคคัลลานะ สรุปรว่า ให้คิดถึงเรื่องที่จะทำให้หายง่วง ให้ตริกตรอง
ถึงสิ่งที่ได้ฟังได้เรียนมาให้อ่านท่องบททวนให้ยอนหูทั้งสอง ลูบตัว
ด้วยฝ่ามือ ให้ลุกขึ้นยืน ลูบตาด้วยน้ำ เหลียวดูทิศทั้งหลาย แหงนดู
ดาว ให้คิดทำใจให้สว่างกำหนดให้ปรากฏเหมือนอย่างกลางวัน
ในจิตใจ ให้เดินกลับไปกลับมาสำรวมใจ ในที่สุดก็ให้นอนพักผ่อน
และถ้าเกิดท้อแท้เกียจคร้านก็อย่ายอม ต้องปลุกใจให้เข้มแข็ง
ชะมักเขม้น เราทุกคนสามารถแก้ไขตนเองได้ เมื่อแก้โงก
ง่วงเคลิบเคลิ้มได้แล้ว จึงจะมีกำลังตั้งใจฟังครูอธิบายวิชาได้
ไม่เช่นนั้นก็จะซึมเซาที่มโงไม่รู้เรื่องอะไร

นักเรียนคนที่สี่นั่งกระสับกระส่าย บอกเล่าว่า มีเรื่องกลุ้มใจ
เพราะเรื่องทางบ้าน ได้ไปเที่ยวเขาดินวนาเพื่อเปลี่ยนอารมณ์
เที่ยวดูสัตว์ต่าง ๆ ก็ตื่นตื่นใจดี แต่ครั้งนี้ถึงเรื่องที่ขัดข้องก็กลุ้มใจ
ครูกล่าวอบรมว่า ครูควรจะรู้ต้นเหตุทางบ้าน และบางที่จำ
จะต้องปรึกษากับผู้ปกครองเพื่อแก้หรือป้องกันมิให้มีเหตุเช่นนั้น
เหตุทางบ้านที่ทำให้เด็กกลุ้มใจนั้นมีมาก บางทีมิใช่เป็นความผิด
หรือบกพร่องของเด็ก และเด็กก็โตขึ้นทุกวัน รู้จักคิดขึ้นทุกวัน
เหมือนกัน เห็นพฤติการณ์อะไรบางอย่างที่สับสนวุ่นวาย
เข้าก็กลุ้มใจ แต่บางทีก็เป็นเพราะเด็กเองคิดระแวงมากเกินไป
ไป เช่นระแวงไปว่าตนถูกดูหมิ่นว่าต่ำต้อยอย่างใดอย่างหนึ่ง
หรือน้อยหน้าใคร หรือบางทีก็ตรงกันข้าม ำเริงใจมากที่เรียกว่า
หลง ทำให้คิดฟุ้งซ่านอย่างที่ว่าสร้างวิมานในอากาศ นั่ง
ยิ้มอยู่คนเดียวก็มี ถ้าตรงกันข้ามก็นั่งหน้าเศร้าหรือนั่งร้องไห้อยู่
คนเดียว

(สามเณรตีพระเถระ)

มีเรื่องเล่าในอรรถกถาธรรมบทว่า สามเณรหนุ่มหลาน
ของพระเถระผู้เป็นพระอรหันต์รูปหนึ่ง มีความน้อยใจในพระเถระ
เพราะไม่รับผ้าสาฎกที่นำไปถวายด้วยความตั้งใจอย่างยิ่ง ใน
ขณะที่กำลังยืนพัดทำนอยู่ด้วยพัดใบตาล ก็คิดว่าจะลาสิกขา
และคิดต่อไปว่า จะลาสิกขาไปทำอะไร จึงคิดว่าจะขายผ้าสาฎก
ที่พระเถระไม่รับนั้น ซื้อแม่แพะสักตัวหนึ่ง แล้วขายลูกของแม่
แพะ รวบรวมทรัพย์ไว้ให้มากพอแล้วก็จักมีภริยา ภริยาก็จะคลอด
บุตรชายคนหนึ่ง ตนก็จักนำภริยาและบุตรนั้นเกวียนมาเพื่อ
ไหว้หลวงลุง ครั้นมาในระหว่างทางก็จะร้องบอกให้ภริยาส่งบุตร
น้อยมาให้ตนอุ้ม ภริยาก็ไม่ยอมส่งให้ อุ้มไปเอง แต่มีกำลังไม่พอ
บุตรน้อยก็ตกลงไป ถูกล้อเกวียนทับ ตนจึงเกิดความโกรธ ดีหลัง
ภริยาด้วยด้ามปฏัก สามเณรหนุ่มกำลังยืนพัดพระเถระคิดปรุง
เป็นเรื่องไปถึงตอนตีภริยา ก็ตีศีรษะพระเถระด้วยพัดใบตาล
ต่อมาความทราบถึงพระพุทธเจ้าจึงตรัสเรียกไปอบรม และตรัส
เป็นพระคาถาแปลความว่า “จิตเป็นธรรมชาติไปไกลไปดวงเดียว
ไม่มีสรีระ อาศัยอยู่ในอ้ากาย ผู้ที่สำรวมรักษาได้จะพ้นจากเครื่อง
ผูกของมาร” เรื่องที่คิดไปคล้ายกับเป็นจริงเช่นนี้ โดยมากไม่มี
เหตุผล หรือบางที่มีอยู่บ้างก็เพียงเล็กน้อย นี่แหละที่พระพุทธเจ้า
ตรัสเรียกว่า อุทธัจจะ ความฟุ้งซ่าน กุกกุกจะ ราคาญใจ อย่า
ปล่อยให้เกาะกุมใจอยู่ได้ จะทำให้เป็นคนใจลอยหรือทำให้คับ
ใจไม่มีสุข ต้องพยายามสงบใจให้ได้ ด้วยวิธีนับสิบ หรือกำหนด
ลมหายใจเข้าออก หรือใช้วิธีเปลี่ยนอารมณ์อย่างอื่น ๆ นั้นก็ดีอยู่

เหมือนกัน แต่ต้องรู้จักเลือกเปลี่ยนให้ดี บางทีเปลี่ยนไปหาอารมณ์
ที่เร็วกว่า เช่นไปเที่ยว ดื่มสุรา เล่นการพนัน ซึ่งเป็นอบายมุข
ต่ำลงไปอีก มาโรงเรียนนี้ก็เปลี่ยนอารมณ์เหมือนกัน ไปเปลี่ยน
อารมณ์ที่เขาติงนาได้ก็มาเปลี่ยนอารมณ์ที่โรงเรียนได้ คือมาตั้ง
ใจฟังครูอธิบายวิชานี้แหละ พักความคิดฟุ้งซ่านต่าง ๆ ไว้เสีย
มีเรื่องอะไรครูจะหารือกับผู้ปกครองแก้ไขต่อไป

นักเรียนคนที่ ๕ ซึ่งนั่งสงสัยไม่เข้าใจ บอกเล่าว่า คิดสงสัย
ในวิชาที่เรียนและคิดสงสัยไปว่าจะเรียนจบหรือไม่ จึงทำให้ลังเลใจ

(หัวใจนักปราชญ์)

ครูกล่าวอบรมว่า อย่าปล่อยความสงสัยไว้ ต้องคิดทบทวน
ไต่ถาม เป็นนักศึกษาต้องมี สุ.จิ.ปุ.ลิ. สุ.(สุตะ) คือฟัง จิ.(จินตะ)
คือคิด ปุ.(ปุจฉา) คือถาม ลิ.(ลิขิต) คือเขียน ต้องเรียนให้เข้าใจ
ตั้งแต่ต้นเพราะมาเรียนสม่าเสมอ ทำความเข้าใจเพิ่มเติมติดต่อกัน
ตามที่เรียนถึง หรือเตรียมให้เข้าใจล่วงหน้าไปจากที่สอนก็
ยิ่งดี อันที่จริงมีความสงสัยยังแสดงว่ามีความรู้ในเรื่องนั้นอยู่บ้าง
จึงรู้จักสงสัย ถ้าไม่มีความรู้เลยในเรื่องใด ก็จะไม่รู้จักสงสัย
ในเรื่องนั้น ถ้าอย่างนี้ก็ไมไหว ต้องตั้งต้นเรียนกันใหม่เหมือนอย่าง
สอบไล่ตก ฉะนั้น ต้องคอยเร่งกววิชาที่เรียน สงสัยไม่เข้าใจที่ไหน
ก็ต้องคิดทบทวนไต่ถามให้เข้าใจหายสงสัย ไม่พอกความไม่เข้าใจ
ไว้อย่างดินพอกหางหมู หน้าที่ของนักเรียนก็คือตั้งใจเรียนให้ดี
ตั้งใจประพฤติให้ดีทุก ๆ วัน อย่าไปทำลั้งเลรวนเรไม่แน่นอน
พระพุทธรเจ้าตรัสเรียกว่า วิจิกิจฉา แปลว่า ความลังเลใจไม่แน่นอน
เกิดจากความสงสัยต่าง ๆ ตรัสสอนให้แก้ด้วยความรู้ คือเมื่อสงสัย

ในเรื่องใด ก็ต้องสืบสาวหาความรู้ในเรื่องนั้นจนถึงต้นเหตุ เรียกว่า โยนิโสมนสิการ แปลว่า ใส่ใจคิดสาวหาจนถึงต้นเหตุ โดยความก็คือ ทำไว้ในใจโดยแยบคาย ข้อสำคัญให้รู้จริง ไม่ใช่หลงว่ารู้ดังคนที่เข้าใจผิดหรือถูกล่อลวงต่าง ๆ มีความสงสัยเสียยิ่งดีกว่าหลงว่ารู้แล้ว เพราะยังมีทางระมัดระวังตัวและค้นคว้าหาความรู้จริงต่อไป ครูจะชี้แจงข้อสงสัยในวิชาต่าง ๆ ให้ และจะติดต่อให้ผู้ปกครองทางบ้านช่วยอีกทางหนึ่ง และจะหารือกับผู้ปกครองเพื่อทำให้เด็กของตนมีความมั่นใจในการเรียน ไม่สงสัยรวดเร็วว่าจะไปไม่ตลอด ซึ่งทำให้ใจท้อ แต่เฉพาะในบัดนี้ อย่าไปสงสัยสิ่งเลอะไอย่างอื่น ให้ตั้งใจฟังครูอธิบาย ให้เข้าใจในวิชาเฉพาะหน้าในบัดนี้ก่อน สงสัยอะไรก็ให้รีบถามทันที

ครูกล่าวสรุปว่า เท่าที่ครูอบรมมานี้ ก็เพื่อให้นักเรียนทำ ความสงบใจจากอันตรายของความตั้งใจ เพื่อให้รวมใจตั้งใจฟังครูอธิบาย และขอชี้แจงว่าความตั้งใจนี้ต้องใช้ในกิจที่ทำทุกอย่าง ในเวลาอ่านหรือเขียนหนังสือก็ต้องมีความตั้งใจอ่านตั้งใจเขียน จะทำการงานอะไรก็ต้องมีความตั้งใจทำ นี่แหละที่พระพุทธเจ้าตรัสเรียกว่า สมาธิ แปลว่า ความตั้งใจมั่น หรือเรียกว่า สมถะ ความสงบใจ หมายถึงตั้งใจไว้ให้มั่นในเรื่องที่ทำทุกอย่าง ด้วยความสงบใจจากความคิดยุ่งยากสับสนต่าง ๆ ดังที่ครูได้ชี้แจงมาแล้ว ซึ่งล้วนเป็นอันตรายหรือเป็นโทษของความตั้งใจหรือความสงบใจทั้งนั้น เครื่องทำให้ยุ่งยากใจเหล่านี้ พระพุทธเจ้าตรัสเรียกว่า นิวรณ์ แปลว่า เครื่องกั้นจิตใจ คือกั้นไว้ไม่ให้ตั้งมั่น ไม่ให้สงบ

ไม่ให้บรรลุคุณความดี นิเวศน์เหล่านี้ขอกกล่าวสรุปเพื่อจำง่ายพร้อม
ทั้งศัพท์ที่เป็นชื่อเรียก คือ

(นิเวศน์ห้า)

๑. กามฉันท์ ความพึงพอใจในสิ่งปรารถนา ต้องแก้ด้วยคิด
เปลี่ยนให้เห็นว่า ไม่งาม ไม่ดี ไม่น่าปรารถนา เพราะเป็นอันตราย
แก่ความตั้งใจเล่าเรียนให้สำเร็จ เป็นต้น

๒. พยาบาท ความโกรธแค้นขัดเคือง แก้ด้วยคิดชะโลมใจด้วย
เมตตา ไม่ตรีจิต

๓. ถีนมิทธะ ความง่วงงุนเคลิบเคลิ้ม แก้ด้วยคิดทำให้
ตาสว่าง ทำใจให้สว่าง ให้ร่างกายและจิตใจกระปรี้กระเปร่าว่อง
ไวอยู่เสมอ ไม่ยอมให้ทึมทื่อ

๔. อุทธัจจกุกกุกจะ ความฟุ้งซ่านรำคาญใจ แก้ด้วยวิธีทำ
ให้ใจสงบ ใช้การนับสิบหรือกำหนดลมหายใจเข้าออกเป็นการ
เปลี่ยนอารมณ์ที่ทำให้ใจสงบ

๕. วิจิกิจฉา ความลังเลใจไม่แน่นอน ต้องแก้ด้วยศึกษาให้รู้
ในเรื่องที่สงสัย ไม่พอกความสงสัยเอาไว้ ทำความมั่นใจให้แก่ตัว
เอง

(สมาธิต้องใช้ในการทุกอย่าง)

วิธีอบรมจิตใจเหล่านี้ ครูสอนตามหลักของพระพุทธเจ้า
ครูก็ได้แต่นำมาสอนเท่านั้น นักเรียนทุกคนต้องรับไปใช้ด้วยตนเอง
ถ้านักเรียนไม่รับไปใช้เองแล้ว ครูก็ไม่สามารถจะบังคับให้นักเรียน
ตั้งใจของนักเรียนได้ ต้องตั้งใจของตนเอง ต้องรวมใจของตนเอง

บางคนมักเข้าใจว่า สมาริของพระพุทธเจ้าใช้ได้เฉพาะผู้ใหญ่ที่
ไม่ทำงานอะไร นั่งหลับตาภาวนาอยู่เท่านั้น แต่ที่จริงเข้าใจผิด
เพราะสมาริคือความตั้งใจ ต้องใช้ในการทำอะไรทุก ๆ อย่าง
แต่จะต้องมีการฝึกหัดเหมือนอย่างการลับมีดที่หึนลับมีด ไม่ใช่
หมายความว่าเมื่อลับมีดแล้วก็วางมีดทิ้งไว้บนหึนลับมีดเท่านั้น
ลับเพื่อให้มีดคมแล้วจะได้ใช้มีดทำประโยชน์ต่าง ๆ การหัดทำ
สมาริคือหัดทำความตั้งใจก็เหมือนกัน ก็เพื่อจะใช้จิตใจที่รวมเข้ามา
จนมีพลังดีแล้วไปใช้ในการทำอะไรต่าง ๆ

จิตใจของเรานี้ก็เหมือนอย่างดวงไฟ ถ้ามีเครื่องหุ้มห่ออยู่
และไม่มีเครื่องรวมแสง ก็จะไปปรากฏแสงสว่างน้อยและพร่าไป
ถ้านำเครื่องหุ้มห่อออกเสียและมีเครื่องรวมแสง แสงสว่างก็จะ
มากและพุ่งไปทางเดียวกัน อันเทียบกันได้กับความตั้งใจที่แน่วแน่
ไม่มีอันตรายของใจต่าง ๆ มารบกวน ดังที่กล่าวแล้ว คือไม่เพลิน
คิด จิตไม่โกรธ ไม่โง่งงว้างซีมเซา ไม่ฟุ้งซ่าน ไม่กลัดกลุ้ม ไม่ลังเล
ใจ เมื่อเป็นเช่นนี้ จิตใจก็มุ่งจะไปทางเดียว นี้แหละคือสมาริความ
ตั้งใจพร้อมที่จะใช้ให้สำเร็จประโยชน์ได้ทุกอย่าง จะฟังจะอ่าน
จะเขียนเล่าเรียนวิชาอะไรก็ได้ทั้งนั้น จะทำงานอะไรก็ได้ทั้งนั้น
แต่ขอให้ใช้ในทางที่ดีก็แล้วกัน พระพุทธเจ้าทรงทราบจิตตานุภาพ
คืออำนาจจิตและทรงแสดงวิชาทางจิตไว้เป็นอันมาก ในบัดนี้ก็
มีผู้สนใจมากขึ้น ได้มีนายแพทย์หลายคนศึกษาวิชาสะกดจิตตาม
ตำราต่างประเทศเพื่อบำบัดโรค และมาทดลองผสมกับวิธี
ทำสมาริจนปรากฏอำนาจพิเศษของจิตบางอย่าง เช่นผูกตาและ
เปิดหน้าส่วนที่สงสัยว่าจะใช้แทนประสาทตาได้ แล้วให้อ่านหนังสือ

ตามที่มีผู้มาส่งให้อ่าน ก็ปรากฏว่าอ่านได้เป็นเครื่องสนับสนุน
ว่า อำนวยการที่นอกเหนือไปจากมันสมองนั้นมีจริง

(สรุป)

ในที่สุดครูได้กล่าวว่า เครื่องแวดล้อมของนักเรียนต่าง ๆ
นั้นสำคัญมาก คำทางศาสนาเรียกว่าอาารมณฺ์ ทางบ้านและทาง
โรงเรียนจะต้องร่วมมือกันจัดให้นักเรียนได้รับเครื่องแวดล้อม
ที่ดีที่ถูกต้องเหมาะสม และต้องร่วมกันอบรมดูแลอย่างใกล้ชิด เมื่อมี
อะไรผิดสังเกตต้องสอบสวนสอบถาม กับให้คำแนะนำในทางที่
ถูก ไม่ใช่บังคับกันเรื่อยไป ต้องยกบ้าง ช่มบ้าง ปลอบโยนบ้าง
ปล่อยบ้าง ตามแต่ควรจะทำอย่างไรให้พอเหมาะพอดี

เรื่องที่ตั้งเล่ามานี้ ที่จริงเป็นเรื่องของทุก ๆ คน และเมื่อแต่
ละคนเป็นทั้งนักเรียนเป็นทั้งครูด้วยตนเอง จึงจะแก้ไขภาวะแห่ง
ใจของตนเองได้ดี

จิตตสุส ทมโถ สาธุ การฝึกจิตเป็นความดี

๒๐ สิงหาคม ๒๕๐๓

อุดมศึกษา

(ศึกษาทุกอย่างเพื่อให้เกิดปัญญา)

การศึกษาทุกอย่างเพื่อให้ถึงขั้นสูงสุด คือ ปัญญา ปัญญา
ศึกษาได้แก่ศึกษาปัญญา จึงเป็นอุดมศึกษาของคน ที่จะแสดงใน
ภคณฺ์นี้ ข้อที่ควรทราบก่อนคือ ปัญญาได้แก่อะไร? ศึกษาปัญญา
นั้น ศึกษาอย่างไร?

ปัญญา คือความรู้ทั่วถึงความจริงของสิ่งที่ควรรู้ทั้งหลาย
คำว่า ปัญญา ซึ่งเป็นภาษามคธ กับคำว่า ปรัชญา ซึ่งเป็นภาษา

สันสกฤต เป็นคำเดียวกัน พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า “แสงสว่างเสมอ
ด้วยปัญญาไม่มี” เพราะไม่มีแสงอะไรที่จะส่องให้เห็นความจริงทั้ง
หลายได้เหมือนอย่างแสงปัญญา เพียงแต่จะคิดเลขสักข้อหนึ่ง
จะใช้แสงอะไรส่องให้เห็นได้ นอกจากใช้ปัญญาคิด

(ศึกษาปัญญา)

ศึกษาปัญญาอันหมายถึงศึกษาเพื่อให้เจริญปัญญานั้น
คือ ศึกษาด้วยการเรียน ๑ การคิด ๑ การทำ ๑

การเรียน ดังที่เรียกว่า โสตศึกษา ศึกษาด้วยการฟังทางหู
ดังที่ฟังครูอธิบาย หรือฟังเทศน์นี้ ทัศนศึกษา ศึกษาด้วยการดู
ทางตา เช่นดูหรือเทียบดูสิ่งต่าง ๆ โดยมากศึกษาด้วยทางทั้งสองนี้
แต่ก็อาจศึกษาได้ทางอื่นอีก คือ ฉายนศึกษา ศึกษาด้วยการสูด
กลิ่นทางจมูก สายนศึกษา ศึกษาด้วยการลิ้มรสทางลิ้น ผุสนศึกษา
ศึกษาด้วยการถูกต้องทางกาย รวมความว่า ศึกษาด้วยอาศัย
ประสาททั้งห้า คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย แต่การเรียนอาศัยทางหู
ทางตามากกว่าทางอื่น เพราะบุคคลมีภาษาสำหรับพูดถ่ายทอด
ความรู้ให้แก่กัน มีตัวหนังสือสำหรับเขียนอ่านแทนภาษา จึงอาจ
ฟังหรืออ่านให้เกิดความรู้ขึ้นได้ ปัญญาที่เกิดจากความรู้ดังกล่าว
เรียก สุตตามยปัญญา แปลว่า ปัญญาที่เกิดจากการฟัง คือยกโสต
ศึกษาขึ้นเป็นที่ตั้ง เพราะส่วนใหญ่เรียนด้วยการฟัง ถึงจะดูหนังสือ
นั้น ๆ ก็ใช้แทนภาษาที่พูดกันนั่นเอง จึงอาจนับเข้าในโสตศึกษาได้

การคิด คือคนเรามีจิตใจ และมีมันสมองซึ่งเป็นเครื่องมือของ
จิตใจ สำหรับคิดอ่านต่าง ๆ จึงอาจใช้คิดให้เกิดปัญญาได้ ดังที่มี
นักคิดพบความจริงต่าง ๆ และตั้งเป็นศาสตร์ต่าง ๆ มาโดยลำดับ

ปัญญาที่เกิดจากการคิดนี้ เรียก จินตามยปัญญา แปลว่า ปัญญา
เกิดจากการคิด

การทำ คือทำให้มีขึ้นทำให้เป็นขึ้น เรียกว่า ภาวนา แปลว่า
การทำให้มีให้เป็น เช่นเมื่อเรียนการค้าเรียนการทำนาทำสวนมา
แล้ว ก็ทำการค้าทำนาทำสวนขึ้น เมื่อทำขึ้นเองดังนี้ ก็ได้ความรู้
เกิดจากการที่ลงมือปฏิบัตินั้นเองโดยลำดับ เรียกว่า ภาวนามย
ปัญญา แปลว่า ปัญญาเกิดจากภาวนา คือการทำให้มีให้เป็นขึ้น

สรุปวิธีศึกษาให้เกิดปัญญาเป็นสาม คือ สุตะ การฟังหรือ
การเรียน ๑ จินตา การคิด ๑ ภาวนา การลงมือทำ ๑ เรียกสั้น
ว่า สุ จิ ภา

(ปัญญาต้องเป็นความรู้ทั่วถึงความจริง)

ได้กล่าวแล้วว่า ปัญญาคือความรู้ทั่วถึงความจริง ฉะนั้น
ถ้ายังรู้ไม่ทั่วถึงในสิ่งใด ก็ถือว่ายังไม่มีปัญญาสมบูรณ์ในสิ่งนั้น
ดังที่มีเล่าถึงเด็กผู้เกิดในสกุลที่มั่งคั่งสามคน ซึ่งไม่เคยเห็นการทำ
นา กล่าวสนทนากันเรื่องที่เกิดของข้าว คนที่ ๑ กล่าวว่า ข้าวเกิด
ในยุ้ง เพราะเคยเห็นแต่คนโกยข้าวออกจากยุ้ง คนที่ ๒ กล่าวว่า
ข้าวเกิดในหม้อข้าว เพราะเคยเห็นแต่คนคดข้าวออกจากหม้อ
คนที่ ๓ กล่าวว่า ข้าวเกิดในชามข้าว เพราะเคยเห็นแต่ข้าวในชาม
ที่เขาคดมาตั้งเทียบไว้เสร็จ อีกเรื่องหนึ่ง เรียกว่าคนตาบอดคลำ
ช้าง คือมีคนตาบอด ๖ คน พากันไปดูช้าง แต่เมื่อไม่เห็นจึงใช้มือ
ลูบคลำดู คนที่ ๑ เข้าไปคลำที่หูช้างช้าง ร้องบอกขึ้นว่า รูปร่าง
เหมือนกำแพง คนที่ ๒ เข้าไปคลำที่งูที่ขา ร้องบอกขึ้นว่า รูปร่าง
เหมือนหาง คนที่ ๓ เข้าไปคลำที่งูที่วง ร้องบอกขึ้นว่า รูปร่าง

เหมือนงู คนที่ ๔ เข้าไปคลำถูกที่เข่า ร้องบอกว่ารูปร่างเหมือนต้น
ไม้ คนที่ ๕ เข้าไปคลำถูกที่ใบหู ร้องบอกขึ้นว่า รูปร่างเหมือนพัด
คนที่ ๖ เข้าไปคลำถูกที่หาง ร้องบอกขึ้นว่า รูปร่างเหมือนเชือก

เรื่องที่เล่ามานี้เป็นตัวอย่างของความรู้ที่ไม่ทั่วถึง รู้เพียงแต่
ตอนใดตอนหนึ่ง จึงทำให้เข้าใจผิด คำโบราณก็มีว่า ฟังไม่ได้ศัพท์
จับมากระเดียด ต่อเมื่อรู้ทั่วถึงจึงจะเข้าใจถูก ดังเช่นเมื่อมองเห็น
ช้างทั้งตัวจึงจะรู้ว่าช้างมีรูปร่างเช่นไร ข้อที่ว่ารู้ทั่วถึงความจริงนั้น
ยังเป็นคำพูดรวม ๆ อาจจะอธิบายออกไปได้อีกว่า คือรู้ทั่วถึง
ความจริงตามเหตุและผล พุทธสันว่ารู้เหตุผลนั่นเอง เช่นในเรื่องการ
เรียน ก็มีความรู้ว่าอะไรเป็นเหตุให้การเรียนไม่ได้ผล อะไรเป็น
เหตุให้การเรียนได้ผล และไม่ได้ผลหรือได้ผลอย่างไร

โดยปกติ คนเราย่อมปลุกปัญญาได้เท่าที่มีโอกาสได้เรียน
หรือได้ฟังได้เห็น เท่าที่สามารถคิดค้น และเท่าที่ได้ลงมือกระทำ
เหมือนอย่างเรื่องเด็กสามคนนั้นรู้เรื่องที่เกิดของข้าวเท่าที่ได้เห็นมา
เพียงเท่านั้น และเท่าที่คิดได้ในวัยเด็กเพียงเท่านั้น ถึงทุก ๆ คนที่มี
ปัญญากันอยู่มากบ้างน้อยบ้าง ก็เช่นเดียวกัน คงมีความรู้เท่าที่ได้
ฟังได้เห็นมาเป็นต้นดังกล่าว ฉะนั้น จึงมีสิ่งที่ยังไม่รู้อีกมาก
มาย เพียงแต่สิ่งที่คนไม่อาจเห็นได้ด้วยตา ไม่อาจได้ยินได้ด้วยหู
โดยปกติก็มีอยู่เป็นอันมาก ไม่ต้องกล่าวถึงสิ่งที่ละเอียดลึกซึ้งอย่าง
อื่น เรื่องของความรู้จึงเป็นสิ่งที่เรียนกันไม่จบ ต้องจัดเป็นหลักสูตร
ไว้สำหรับเรียนในโรงเรียน เท่าที่ควรจะเรียนเพื่อเป็นหลักวิชา
สำหรับออกไปประกอบกิจการงาน เพื่อครองชีวิต และเพื่อฝึกให้เกิด
ความฉลาดสามารถเป็นต้น

(ลับปัญญา)

หลักสูตรที่เรียนในโรงเรียนดังกล่าวนั้น ข้อที่ว่าฝึกหัดให้
เกิดความฉลาดสามารถนั้นพูดสั้นๆ เพื่อลับปัญญา เหมือนอย่าง
ลับมีดให้คมเพื่อจะได้ใช้ในการครองชีวิตต่อไป เพราะมีความรู้
หลายอย่างที่ไม่ได้นำไปใช้ในการครองชีวิตโดยตรง เช่นวิชา
คำนวณเป็นต้น เรียนไปมิใช่เพื่อว่าจะทำอะไรจะต้องตั้งใจขบคิด
คำนวณไปเสียทุก ๆ อย่าง ทั้งนี้เว้นไว้แต่กิจการที่ต้องใช้หลักวิชา
ตามที่เรียนมาโดยตรง แต่การที่เรียนวิชาต่าง ๆ หลายอย่าง
ก็เพื่อฝึกปัญญาหรือฝึกสมองให้เกิดความรู้กว้างขวาง ให้รู้จัก
ใช้ความคิดอ่าน ให้รู้จักเหตุผล ให้มีความสามารถ ให้มีความ
เฉลียวฉลาด อันสมองหรือปัญญาก็คล้าย ๆ กับร่างกาย ถ้าไม่มี
การบริหารร่างกาย ไม่ใช้ร่างกายให้เคลื่อนไหวตามที่ควร ร่าง-
กายก็จะอ่อนแอและติดขัด สมองหรือปัญญาของคนก็เหมือน
กัน ถ้าไม่บริหารด้วยการให้การศึกษาอยู่เสมอ ด้วยวิธีดังกล่าวก็
จะโง่ที่บลงไป ไม่ฉลาดเฉลียวคิดอะไรไม่ค่อยออก รู้อะไรไม่ทัน
ท่วงที การฝึกฝนสมองหรือปัญญาเพื่อให้เกิดความเฉลียวฉลาดจึง
เป็นกิจที่ควรทำอยู่เสมอ

(ปัญญาช่วยตน)

ปัญญาที่จะต้องนำไปใช้สำหรับชีวิตโดยตรงนั้น คือปัญญา
ที่สามารถใช้ช่วยตนได้ในเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริงแก่ชีวิต คือ
สามารถใช้ปัญญาแก้ไขเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นให้เป็นไปโดยเรียบร้อย
ทำความสวัสดิ์ให้เกิดขึ้นแก่ตนและผู้อื่น ในเวลาเช่นนี้ ถ้าไม่
สามารถช่วยตนได้ถึงจะได้รำเรียนมามากก็เข้าลักษณะแห่งคำว่า

“ความรู้ท่วมหัวเอาตัวไม่รอด” ดังมีเรื่องเล่าเปรียบเทียบว่า มีนักเรียนนอกคนหนึ่งเรียนสำเร็จจากต่างประเทศ กลับเข้ามาทำงานในที่แห่งหนึ่งซึ่งต้องข้ามแม่น้ำไปกลับทุกวัน และโดยปกติก็นั่งเรือจ้างของคนแจวเรือจ้างแก่คนหนึ่งเป็นประจำ ในขณะที่นั่งเรือจ้างข้ามฟาก ได้ถามคนแจวเรือจ้างว่า ลุงรู้ภาษาอังกฤษหรือเปล่า คนเรือจ้างตอบว่าไม่รู้ คราวต่อมาก็ถามว่า ลุงรู้ภาษาฝรั่งเศสหรือเปล่า คนเรือจ้างก็ตอบว่าไม่รู้ ในคราวต่อ ๆ มาก็มักถามว่า ลุงรู้แอลยิบรา (พีชคณิต) หรือเปล่า รู้ยี่ออเมตรี (เรขาคณิต) หรือเปล่า คนแจวเรือจ้างก็ตอบว่าไม่รู้ ๆ ครั้นต่อมาวันหนึ่งเกิดมีคลื่นจัดจนถึงเรือจ้างล่มลง นักเรียนนอกผู้นั้นว่ายน้ำไม่ถนัด ก็ร้องขอให้คนแจวเรือจ้างช่วย คนแจวเรือจ้างจึงตอบว่า ตนไม่มีความรู้อะไรสักอย่าง ให้นักเรียนนอกผู้นั้นเอาอังกฤษฝรั่งเศสมาช่วยซิ นักเรียนนอกผู้นั้นรู้สึกว่าจะจมน้ำตายแน่ก็หมดความทะนงตน พุดอ้อนวอนขอให้คนแจวเรือจ้างช่วยแล้วจะกราบไหว้ขอโทษ ฝ่ายคนแจวเรือจ้างก็เกิดความสงสาร จึงว่ายน้ำไปช่วยพยุงให้เข้ามาเกาะเรือจ้างไว้ เรื่องนี้เป็นตัวอย่างแสดงว่า คนเรามีความสามารถในทางต่าง ๆ กันไม่ควรจะหมิ่นแคลนกัน คนแจวเรือจ้างมีความรู้ความสามารถในทางแจวเรือและในทางว่ายน้ำ อาจจะช่วยตนเองและผู้อื่นได้ในทางนั้น ดังที่อาจช่วยนักเรียนนอกให้พ้นจากการจมน้ำ แม้หนูก็ยังช่วยราชสีห์ได้ในนิทานอีสป และนักเรียนนอกผู้นั้นเมื่อถึงคราวคับขันดังกล่าว ก็ต้องใช้วิธีขอโทษและวิธีกราบไหว้ ซึ่งเป็นความอ่อนน้อมและอ่อนโยนซึ่งผู้ปกครองได้สอนมาแต่เด็ก ๆ นั่นเอง เป็นเครื่องช่วยตน

(ลักษณะความฉลาด)

ปัญญาเป็นเครื่องช่วยตนในการดำเนินชีวิตจริง ๆ ดังกล่าว
พระพุทธเจ้าตรัสเรียก นิปกปัญญา แปลว่า ปัญญาเป็นเครื่อง
ปกปักษ์รักษาตน กล่าวโดยทั่วไปได้แก่ความฉลาดที่มีลักษณะสาม
อย่าง คือ

(๑) ความฉลาดรู้ในทางเจริญ คือรู้ว่าอะไรเป็นเหตุเป็นผล
ในทางเจริญ เรียกอายุโกศล

(๒) ความฉลาดในทางเสื่อม คือรู้ว่าอะไรเป็นเหตุเป็นผลใน
ทางเสื่อมเสีย เรียกอุปายโกศล

(๓) ความฉลาดรู้ในอุบาย คือวิธีนำตนเข้าไปสู่ทางเจริญ
รอดพ้นจากทางเสื่อมเสียเรียก อุปายโกศล

โกศล คือความฉลาดรู้ทั้งสามนี้ เมื่อมีรักษาตัวอยู่ ย่อม
จะดำเนินชีวิตไม่ผิดพลาด แม้เป็นผู้ปกครอง เช่นเป็นมารดา
บิดา ก็จำเป็นต้องมีให้กว้างขวางออกไปจึงสามารถจะให้คำแนะนำ
ที่ถูกต้องแก่บุตรธิดาเป็นต้นได้ โดยเฉพาะโกศลข้อสามจำเป็น
ต้องอย่างยิ่ง เป็นต้นว่าการศึกษาในบัดนี้ สามัญศึกษาจำเป็นต้อง
เรียนทั่วไปทุกคน ส่วนวิสามัญศึกษามีมาก ซึ่งก็ล้วนเป็นทาง
เจริญทั้งนั้น จึงมีปัญหาว่าจะเรียนต่อไปทางไหน และจะควรเรียน
ต่อไปจนถึงอุดมศึกษาหรือไม่ ถ้าเรียนต่อไปได้จะเรียนต่อไปใน
สาขาไหน และเมื่อเรียนสำเร็จแล้วจะทำงานอย่างไร งานที่จะพึง
ทำก็มีมาก ล้วนเป็นทางเจริญต่าง ๆ กัน ปัญหาเหล่านี้ต้องใช้โกศล
ข้อสามตัดสิน คือความฉลาดรู้ในอุบาย หมายถึงวิธีนำตนเข้าไปหา
ทางเจริญ โดยความคือ ความเจริญใด ๆ ก็ตามถ้าตนไม่สามารถ

จะเข้าไปหาได้ ทางเจริญนั้น ๆ ก็ไม่มีประโยชน์อะไรแก่ตน ส่วนทางเจริญที่เป็นประโยชน์แก่ตนนั้น ก็เฉพาะตนสามารถเข้าไปหาได้เท่านั้น การนำตนเข้าไปหาทางเจริญที่ตนสามารถจะเข้าไปหาได้นี้เรียกว่า อุปาย ในที่นี้แปลว่า เข้าไปหาทางเจริญ ฉะนั้น ความฉลาดรู้ในข้อนี้ จึงจำต้องรู้เหตุแวดล้อม เป็นต้นว่า (๑) รู้เหตุ (๒) รู้ผลของเรื่องที่เกี่ยวข้อง (๓) รู้จักตน ว่ามีกำลังสามารถเท่าไร เป็นต้น (๔) รู้จักประมาณ (๕) รู้จักกาลเวลา (๖) รู้จักประชุมชน หรือหมู่คนที่เกี่ยวข้อง (๗) รู้จักบุคคลที่เกี่ยวข้อง เมื่อมีความรู้เหตุแวดล้อมต่าง ๆ ดังกล่าว จึงจะสามารถตัดสินใจได้ว่าควรจะเรียนหรือให้เรียนอะไรแค่ไหน จะควรทำงานอะไร ซึ่งเมื่อเรียนและเมื่อทำไปแล้วจะเกิดความสำเร็จและความเจริญ นี้แหละคืออุปายโกศล ฉะนั้น ปัญญาที่จะนำมาใช้ในการดำเนินชีวิตจริง ๆ นั้น จึงต้องเป็นปัญญาประยุกต์ คือที่ใช้ได้พอเหมาะแก่ตนและสิ่งแวดล้อมทั้งหลาย ไม่ใช่ว่าทุก ๆ คนจะสามารถทำอะไรไปได้ตามที่อยาก จะทำได้ก็เท่าที่ตนสามารถจะทำได้ ตามที่เหตุต่าง ๆ ดังกล่าวแล้วอำนวย แต่คนที่มีความฉลาดมากย่อมสามารถปรับตนให้เข้ากับเหตุการณ์หรือปรับเหตุการณ์ให้เข้ากับตนได้ดีกว่าคนที่มีความฉลาดน้อย

(หลักปัญญาของพระพุทธเจ้า)

หลักปัญญาในพระพุทธศาสนา มุ่งให้รู้ตามหลักกว้าง ๆ ดังที่กล่าวมาแล้ว แต่เมื่อก้าวโดยเฉพาะก็อาจสรุปได้ว่า

- (๑) มุ่งให้รู้จักบาปบุญคุณโทษ ประโยชน์มิใช่ประโยชน์

ควรมิควร

(๒) มุ่งให้รู้คติ คือความดำเนินไปของธรรมดา

(๓) มุ่งให้รู้จักความจริงตามเหตุผล หรือรู้เหตุผลตาม
เป็นจริง ดังที่เรียกว่ารู้สัจจะคือความจริงนั่นเอง

(๔) มุ่งให้มีความเห็นชอบถูกต้องตามทำนองคลองธรรม
เป็นต้นว่าให้ท่านรักษาศีล มีผลดีจริง ทำดีได้ผลดีจริง ทำชั่วได้
ผลชั่วจริง โลกนี้โลกอื่นมีจริง มารดาบิดามีคุณจริง สัตว์ที่ผูกเกิด
ตามกรรมมีจริง สมณะที่ประพฤติปฏิบัติชอบจนถึงรู้แจ้งเห็นจริง
ดังเช่นพระพุทธเจ้ามีจริง ตลอดถึงคำสั่งสอนของท่านก็เป็นจริง

หลักปัญญาเหล่านี้เป็นหลักที่ควรเชื่อ และควรศึกษาให้เกิด
ความรู้ทั่วถึง เมื่อยังรู้ไม่ได้เอง ก็เคารพเชื่อฟัง ไม่ลบหลู่ดูหมิ่น
เหมือนอย่างบุตรธิดาเคารพเชื่อฟังโอวาทของมารดาบิดา หรือ
นักเรียนเคารพเชื่อฟังครูผู้ประสาทวิชา จะอวดเก่งกล้าไม่เชื่อ
ท่านก็จะกลายเป็นคนดื้อถือรั้นไม่เข้าทาง เมื่อมีความเคารพอยู่
ในหลักปัญญาตามที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอน ก็จะมีความเห็น
และการปฏิบัติเข้าทางที่ถูก ไม่เตลิดออกไปนอกทาง ใคร ๆ
จะมาหลอกหลวงสบล้างดังที่เรียกว่าล้างสมอง แล้วบรรจุหลักอะไร
ที่ผิดทางลงไปแทนหาได้ไม่

(สรุปการศึกษาเพื่อให้เจริญปัญญา)

การศึกษาเพื่อให้เจริญปัญญาดังกล่าว สรุปอย่างสั้นว่า
สำเนียงเพื่อให้มีความรู้เฉลียวฉลาด คือรู้จักเฉลียว ไม่ประมาท
ไว้วางใจ ดังที่เรียกว่ามีสติเฉลียวใจและมีความฉลาดสามารถ
ปกปักรักษาตนได้ ปัญญาอย่างนี้ประกอบด้วยสติสูงกว่าความรู้
ทั่ว ๆ ไป ผู้ที่มีปัญญาดังกล่าวสามารถปกครองตนและผู้อื่นให้

สวัสดิ์ได้ ดังเช่นพระมหากษัตริย์โดยลำดับรัชกาลมาได้ทรง
ดำเนินพระราชกุศโลบาย (กุศล + อุบาย คือ อุปายโกศล นั้นเอง)
นำประเทศชาติให้ผ่านพ้นอุปสรรคอันตรายรักษาสถาบันทุกอย่าง
ของชาติไว้ได้โดยสวัสดิ์ ดังที่ปรากฏอยู่ในประวัติศาสตร์และ
ในเหตุการณ์ปัจจุบัน กล่าวเฉพาะในบุคคลแต่ละคน ใครจะชื่อว่า
มีปัญญาหรือไม่มีใช้พิสูจน์ได้ด้วยใบประกาศนียบัตร แต่พิสูจน์
ได้ด้วยเหตุการณ์ที่ชีวิตของแต่ละคนได้ประสบจริง ๆ คือเมื่อ
ประสบเหตุการณ์อะไรทุกอย่าง

(๑) ต้องรู้ว่ามียุทธผลอย่างไร ผิดหรือถูกอย่างไร ควร
หรือไม่ควรอย่างไร

(๒) ต้องสามารถหลีกเลี่ยงสิ่งที่สมควร ทำแต่การที่ชอบ
ที่ควร

(๓) ต้องรู้จักวิธีที่จะปฏิบัติให้บังเกิดผลที่ดี โดยสวัสดิ์
เรียบร้อย

ทั้งนี้ต้องอาศัยมีจิตใจตั้งมั่นแน่วแน่ ไม่อ่อนแอคลอนแคลนไป
เพราะนิวรรณข้อใดข้อหนึ่งดังที่แสดงแล้วในกัณฑ์ก่อน ซึ่งสรุป
ลงในความรัก ความชอบ ความซ้ง ความหลงนั่นเอง สิ่งใดที่
จิตใจมีนิวรรณเกี่ยวเกาะอยู่ สิ่งนั้นก็ชื่อว่าเกี่ยวข้องกับตน ทำให้
เกิดความลำเอียงไปตามภาวะของจิตใจ ดังเช่นเมื่อมีความชอบใน
สิ่งใดก็ย่อมเห็นว่าสิ่งนั้นดี เหมือนอย่างสวมแว่นสีแดงก็เห็นรูป
ต่าง ๆ เป็นสีแดง เมื่อมีความซ้งในสิ่งใดก็ย่อมเห็นว่าสิ่งนั้นชั่ว
เหมือนอย่างสวมแว่นสีเขียว ก็เห็นรูปต่าง ๆ เป็นสีเขียว เมื่อมี
ความหลงในสิ่งใดก็ย่อมซบเซาอยู่ในสิ่งนั้น เหมือนอย่างสวมแว่น

สีดาก็ย่อมเห็นรูปต่าง ๆ เป็นสีคล้ำ จึงไม่อาจตัดสินได้ถูกต้องตาม
เป็นจริง ต่อเมื่อสงบใจได้จากนิวรรณ์ดังกล่าว มีจิตใจตั้งมั่นไม่คลอน
แคลน แล้วพินิจดูใหม่อีกครั้งหนึ่งจึงจะเห็นความจริงได้โดยถ่องแท้
เหมือนอย่างถอดแว่นสีออกแล้วจึงจะเห็นรูปต่าง ๆ ได้โดยถูกต้อง
ท่านสอนให้ทำสมาธิละนิวรรณ์ก็เพื่อเหตุนี้ เพราะฉะนั้น พระพุทธ
เจ้าจึงตรัสโอวาทไว้ว่า

สมาธิ ภิกขเว ภาเวถ สมาหิโต ยถาภูตํ ปชานาติ ภิกษุ
ทั้งหลาย ท่านทั้งหลาย จงทำจิตให้ตั้งมั่นเป็นสมาธิ เพราะว่าผู้
มีจิตตั้งมั่นแล้ว ย่อมรู้ตามเป็นจริงแล

๓ กันยายน ๒๕๐๓

สรุปเรื่องการศึกษา

(ไตรสิกขา)

เมื่อครูอธิบายเรื่องอะไรให้ฟัง จะต้องมีส่วนข้อ บาง
ทีครูก็บอกหัวข้อให้ทราบ เมื่อได้ฟังอธิบายของครูเข้าใจดีแล้ว
ก็จำไว้เพียงหัวข้อเท่านั้น พระพุทธเจ้าทรงแสดงพระธรรมสั่งสอน
ให้คนปฏิบัติชอบ ก็มีหัวข้อเป็นที่รวมความ หัวข้อใหญ่คือสิกขา
๓ อันเรียกว่าไตรสิกขา ได้แก่ สีลสิกขา จิตตสิกขา ปัญญาสิกขา
หรือ ศีกขาศีล ศีกขาจิต ศีกขาปัญญา ซึ่งนับว่าเป็นปฐมศึกษา
มัธยมศึกษา อุดมศึกษา ในพระพุทธศาสนาโดยลำดับ ธรรม
ที่พระพุทธเจ้าสอนให้ปฏิบัติทุกประการรวมลงในหลักไตรสิกขา
นี้ สีลสิกขา เกี่ยวกับความประพฤติทั้งปวง จิตตสิกขา เกี่ยวกับ
ภาวะทางจิตใจทุกอย่าง ปัญญาสิกขา เกี่ยวกับความรู้ความเห็น

ทุกประการ คนราทุก ๆ คนทั้งเด็กและผู้ใหญ่ต้องมีความประพฤติ
ของตน ต้องมีจิตใจของตน ต้องมีความรู้ความเห็นของตน จึงมี
หน้าที่หรือมีความสมควรจะฟังศึกษาในเรื่องเหล่านี้ ซึ่งเป็นการ
ศึกษาเรื่องของตนแท้ ๆ และต้องศึกษาอยู่เรื่อยไปจึงจะมีความ
เฉลียวฉลาดต่อตนเองอยู่เสมอ ๆ ไม่เช่นนั้นก็จะโง่เขลาต่อตนเอง
ฉะนั้น ไตรสิกขาของพระพุทธเจ้าจึงจำเป็นแก่ชีวิต เหมือนอย่าง
ลมหายใจที่จำเป็นแก่ชีวิตร่างกาย หยุดหายใจเมื่อใดก็ตายเมื่อนั้น
หยุดศึกษาเมื่อใดก็ตายจากความดีและความรู้เมื่อนั้น คนตายย่อม
ไม่มีความรู้สึกตัว คนที่ไม่รู้ตนเองจึงเหมือนคนตายโดยแท้

(หลักการศึกษาทงตะวันตก)

หลักความคิดของฝ่ายตะวันตก ในเรื่องของคนและโลก
เป็นต้น ดังที่เรียกว่า จริยธรรม (เอธิคส์) จิตวิทยา (ไซโคโลยี)
ปรัชญาหรืออภิปรัชญา (ฟีโลโซฟี หรือ เมตาฟิสิกส์) ก็มีหลัก
เค้าเดียวกันกับสิกขา ๓ คือจริยธรรมเค้าเดียวกับศีลสิกขา
จิตวิทยาเค้าเดียวกับจิตตสิกขา ปรัชญาหรืออภิปรัชญาเค้าเดียวกับ
ปัญญาสิกขา แต่ก็เป็นเพียงมีเค้า ๆ เท่านั้น เพราะผู้ที่แสดงหลัก
เหล่านั้นก็กำลังศึกษาอยู่ บางทีแสดงเรื่องที่ยังศึกษาไม่ถึงจึงแสดง
ไปอย่างเดา หรือเกินความจริงเหมือนอย่างกำลังเรียนอยู่ชั้นมัธยม
หนึ่ง แต่ไปแต่งตำราชั้นมัธยมปลายหรือชั้นอุดมศึกษา ส่วน
พระพุทธเจ้าได้ทรงสำเร็จการศึกษาหรือศึกษาจบ ดังที่เรียกว่า
ได้ตรัสรู้เองชอบแล้ว จึงทรงสั่งสอนวางหลักสิกขาทั้ง ๓ เพื่อให้
ชาวโลกศึกษาปฏิบัติ ไตรสิกขาของพระองค์จึงเป็นหลักที่บริสุทธิ์
บริบูรณ์และรวบรัดเข้าใจง่าย มีเหตุผลปฏิบัติให้สำเร็จผลได้จริง

หลักในการศึกษาในปัจจุบันอีกอย่างหนึ่ง (อีกนัยหนึ่งจาก ๔ หลักที่แสดงแล้วในกัณฑ์ที่ ๒๑) ในบางสำนักจำแนกไว้ ๗ ข้อ (เรียกว่า ๗ ฮ.) คือ

- (๑) แสบบิท ฝึกสอนอบรมให้มีนิสัยดีงาม
- (๒) (ฮ) ออนเนอร์ ฝึกสอนอบรมให้รู้จักรักเกียรติยศ ชื่อเสียงของตนเอง ของหมู่คณะ ประเทศชาติ
- (๓) ฮาร์ด ฝึกสอนอบรมให้มีน้ำใจและอหิสา- ศัยอันดีงาม เข้าสังคมเป็น
- (๔) เฮด ฝึกสอนอบรมให้รู้จักใช้หัว คือ รู้จักคิดและใช้สมอง
- (๕) แฮนด์ ฝึกสอนอบรมให้รู้จักใช้มือทำงาน ให้เป็นประโยชน์มากที่สุด
- (๖) แฮนด์เวอร์ล ฝึกสอนอบรมให้มีความอดทน ทำ งานหนักเป็นเพื่อให้นิสัยที่อ่อนแอ หายไป
- (๗) เฮลท์ ฝึกสอนอบรมให้เป็นคนดี มีพลา- นามัยสมบูรณ์

หลักเหล่านี้ก็แสดงปลีกย่อยออกไปจากหลักที่กล่าวมาแล้ว

(อริยสัจ ๔)

ถ้ายังไม่ได้กล่าวถึงอริสัจ ๔ ก็รู้สึกว่าจะแสดงเรื่องการ ศึกษายังไม่จบ โดยเฉพาะยังไม่จบอุดมศึกษา เพราะการศึกษา ให้เกิดปัญญาในพระพุทธศาสนานั้น โดยตรงมุ่งให้เกิดปัญญา

ในอริยสัจ ๔ คำว่า อริยะหรืออารยะเป็นคำเดียวกัน หมายถึง คนที่ประเสริฐ คนที่เจริญ มีบางคนพูดว่า อารยชน อารยประเทศ บางทีชอบพูดว่า ทำประเทศไทยให้เจริญอย่างนาานาอารยประเทศ ถ้าจะตั้งปัญหาถามว่า นานาอารยประเทศนั้น คือประเทศที่มีความเจริญอย่างไร? คำตอบปัญหานี้เข้าใจว่า น่าจะมีว่า คือเจริญด้วยความรู้ความสามารถในวิชาการ ในการสร้างสรรค์ประดิษฐ์กระทำสิ่งต่าง ๆ ทั้งในด้านบำบัดทุกข์ บำรุงสุข ทั้งในด้านทำลายล้าง มีความก้าวหน้าจนถึงเป็นผู้จัดการโลกอยู่ในปัจจุบันนี้ อาจทำให้โลกสงบก็ได้ อาจทำให้โลกยุ่งเหยิงจนถึงเป็นสงครามโลกขึ้นก็ได้ อันที่จริงผู้ที่สามารถ บันดาลโลกให้เป็นไปดังกล่าวได้นั้น ก็นับว่าเก่งอยู่ เมื่อก่อนนี้ ก็มักเข้าใจว่ามีใครหรืออะไรเป็นผู้บันดาล แต่บัดนี้เข้าใจกัน ทั่วไปแล้วว่ามนุษย์นั่นเองเป็นผู้บันดาล โดยมากก็ในประเทศที่ เราชอบยกย่องว่านานาอารยประเทศนั่นเอง การเรียกคนที่เจริญ ว่าอารยะ หรืออริยะ ก็เป็นการใช้เรียกที่ถูกต้องตามประวัติศาสตร์อยู่ ดังที่เรียกหมู่ชนที่อพยพเข้าไปอยู่ในประเทศอินเดีย เมื่อก่อนพุทธกาลว่าอารยัน หมายความว่า เป็นพวกที่เจริญ และ ยังมีการเรียกว่าอารยะเพราะเหตุอย่างอื่นอีก ดังที่พระอาจารย์ ได้ประมวลแสดงไว้ ๔ ประเภท คือ

(๑) อาจารย์อริยะ	เป็นอริยะด้วยความประพฤติ
(๒) ทัสสนอริยะ	เป็นอริยะด้วยความเห็น หรือด้วย
มีรูปร่างและอิริยาบถหน้าดูน่าชม

(๓) ลิงคอรียะ เป็นอริยะด้วยเพศหรือด้วยชาติ
กำเนิด

(๔) ปฏิวาธอริยะ เป็นอริยะด้วยปัญญา รู้ทั่วถึงใน
อริยสังข์

กล่าวเฉพาะในพระพุทธศาสนา นิยมเรียกบุคคลประเภทที่
๔ นี้เท่านั้นว่าอริยะหรืออารยะ อันได้แก่พระพุทธเจ้าและ
พระอริยสาวกทั้งหลาย สังข์ แปลว่า ความจริง รวมกันเข้าว่า
อริยสังข์ แปลว่า ความจริงของพระอริยะ หรือความจริงที่
พระอริยะตรัสรู้ หรือความจริงอย่างประเสริฐ อริยสังข์นี้ ผู้ที่
นับถือพระพุทธศาสนาโดยมากมักจะจำหัวข้อได้ คือ

(๑) ทุกข์ แปลว่าความไม่สบายก็ได้ แปลว่าความทนอยู่
ไม่ได้ ต้องแปรปรวนไปก็ได้ในภาษาไทยเมื่อพูดว่าทุกข์ ก็มัก
หมายความว่า คือความไม่สบายกายความไม่สบายใจ แต่ในทาง
พระพุทธศาสนายังหมายถึงความที่ทนอยู่คงที่ไม่ได้ ต้องแปร-
ปรวนเปลี่ยนแปลงไปด้วย ในโลกนี้มีอะไรเล่าที่ตั้งคงที่อยู่ได้
โดยไม่มี การเปลี่ยนแปลง ดวงอาทิตย์และดวงดาวทั้งหลายตลอด
ถึงโลกก็ไม่หยุดอยู่คงที่ ปีเดือนวันคืนก็ไม่หยุดอยู่คงที่ ชีวิตก็
ไม่หยุดอยู่คงที่ ทุก ๆ คนเกิดมาแล้วก็เติบโตขึ้นเรื่อย เป็นเด็ก
เล็กเด็กใหญ่ เป็นหนุ่มเป็นสาวโดยลำดับ และก็ไม่หยุดอยู่เพียง
เท่านั้นยังเปลี่ยนแปลงต่อไป เป็นผู้ใหญ่เป็นคนแก่ จนถึงที่สุดของ
ชีวิต ฉะนั้น พระพุทธเจ้า เพื่อจะทรงชี้ว่าทุกข์คืออะไรให้เห็น
อย่างประจักษ์ชัด จึงทรงชี้ว่าความเกิด ความแก่ ความตาย เป็น
ทุกข์คือทรงชี้ให้เห็นความเปลี่ยนแปลงของชีวิตหรือของโลก

ดังกล่าวมานั้นเอง ข้อนี้เรียกว่าเป็นทุกข์ประจำชีวิต หรือประจำโลก เมื่อยังมีชีวิตหรือยังมีโลก ก็ต้องมีทุกข์ คือความเปลี่ยนแปลงไปดังกล่าว ไม่ใช่เป็นสิ่งที่แปลกประหลาดอันใด เมื่อจะสรุปกล่าวให้สั้น ความเกิดแก่เจ็บตายทั้งสี่นี้ย่อลงเป็นสอง คือ ความเกิดและความดับ ซึ่งเป็นสิ่งสกัดหน้าสกัดหลังของโลกหรือของชีวิตทุกชีวิตนี้แหละเรียกว่าคตธรรมดา แปลว่าความเป็นไปตามธรรมดา สิ่งที่เป็นไปตามธรรมดาดังกล่าวเรียกว่าสภาวะ คือสภาพ แปลว่ามีภาวะของตนเอง หรือเป็นไปเอง หรือจะเรียกว่า สภาวะธรรมก็ได้ ชีวิตร่างกายเรียกว่าเป็นสภาวะทั้งนั้น อีกอย่างหนึ่ง ความไม่สบายใจทุก ๆ อย่างพระพุทธเจ้าก็ทรงชี้ว่าเป็นทุกข์ ทุก ๆ คนคงเคยประสบกับสิ่งไม่เป็นที่รัก พลัดพรากจากสิ่งที่เป็นที่รัก ปรรารถนาไม่ได้สมหวัง แล้วเกิดความทุกข์โศกต่าง ๆ นี้แหละพระพุทธเจ้าตรัสเรียกว่าเป็นทุกข์ โลกหรือชีวิตประกอบด้วยทุกข์ดังกล่าวมาแล้ว ฉะนั้น ทุกข์จึงเป็นความจริงที่โลกหรือทุก ๆ ชีวิตจะต้องเผชิญ

(๒) ทุกขสมุทัย เหตุให้เกิดทุกข์ พระพุทธเจ้าทรงชี้ว่า ตัณหา คือความดิ้นรนทะยานอยาก เป็นเหตุให้ทุกข์เกิดขึ้น ตัณหา มี ๓ คือ กามตัณหา ความดิ้นรนทะยานอยากเพื่อจะได้สิ่งที่รักใคร่ปรารถนาพอใจ ๑ ภวตัณหา ความดิ้นรนทะยานอยากเพื่อเป็นนั่นเป็นนี่ ๑ วิภวตัณหา ความดิ้นรนทะยานอยากเพื่อให้สิ่งหรือภาวะที่ไม่ชอบเสื่อมสิ้นไป ๑ ตัณหาดังกล่าวนี้เป็นเหตุให้เกิดทุกข์ใจต่าง ๆ ดังกล่าวแล้ว และเป็นเหตุให้ประกอบกรรมที่เป็นทุจริต ทำให้ประสบความทุกข์เพราะทุจริตอีกส่วนหนึ่ง

(๓) ทุกขนิโรธ ความดับทุกข์ พระพุทธเจ้าทรงชี้ว่า ดับ
ตัณหาเสียได้เป็นความดับทุกข์

(๔) มรรค คือทางปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ ได้แก่ทางสาย
หนึ่งที่มีองค์ประกอบ ๘ ประการคือ สัมมาทิฏฐิ เห็นชอบ (คือ
เห็นสริยสัจจ ๔) สัมมาสังกัปปะ ดำริชอบ (คือดำริออกจากกาม
ดำริไม่พยาบาท ดำริไม่เบียดเบียน) สัมมาวาจา เจรจาชอบ
(คือเว้นจากพูดเท็จเว้นจากพูดส่อเสียด เว้นจากพูดคำหยาบ เว้น
จากพูดเพื่อจ้อเหลวไหล) สัมมากัมมันตะ การงานชอบ (คือเว้น
จากฆ่าสัตว์ เว้นจากลักทรัพย์ เว้นจากประพฤตินิดในกาม)
สัมมาอาชีวะ เลี้ยงชีวิตชอบ (คือ เว้นจากการเลี้ยงชีวิตในทาง
ที่ผิด การทำเลี้ยงชีวิตในทางที่ชอบ) สัมมาวายามะ พยายามชอบ
(คือเพียรพยายามป้องกันมิให้ความชั่วเกิดขึ้น เพียรละความชั่ว
ที่เกิดขึ้นแล้ว เพียรทำความดีให้เกิดขึ้น เพียรรักษาส่งเสริม
ความดี) สัมมาสติ ระลึกรชอบ (คือระลึกไปในที่ตั้งของสติ)
สัมมาสมาธิ ความตั้งใจชอบ (คือตั้งใจให้เป็นสมาธิจนถึงอย่าง
แน่วแน่) มรรคมีองค์ ๘ นี้รวมเป็นทางเดียวไม่ใช่ ๘ ทาง แต่แบ่ง
ออกเป็นองค์ประกอบเป็น ๘ และสรุปรวมลงได้ในสิกขา ๓
คือ สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะ รวมเป็นปัญญาสิกขา สัมมาวาจา
สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ รวมเป็นศีลสิกขา สัมมาวายามะ
สัมมาสติ สัมมาสมาธิ รวมเป็น จิตตสิกขา มรรคมีองค์ ๘ หรือ
ไตรสิกขานี้ เป็นทางปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์

อริยสัจจ ๔ ประการนี้ รวมลงเป็นเหตุและผล คือ ทุกข์
เป็นผล สมุทัยเป็นเหตุ นี้เป็นฝ่ายทุกข์ นิโรธเป็นผล มรรคเป็น

เหตุ นี้เป็นฝ่ายดับทุกข์

การศึกษาอบรมปัญญา โดยตรงมุ่งให้รู้ทั่วถึงอริยสัจ ๔ เหล่านี้ และที่เรียกว่าปัญญาหรือรู้ทั่วถึงนั้น ต้องรู้ในความจริง ต้องรู้ในกิจคือหน้าที่จะพึงทำ ต้องรู้ในกิจที่ได้ทำไปแล้วจึงจะเป็นปัญญาสมบูรณ์ การศึกษาก็สมบูรณ์

(ผลของการศึกษา)

ผลของการศึกษาในไตรสิกษาดังกล่าวโดยตรง คือความ สว่างดี ได้แก่ความปลอดภัย ความผ่านพ้นปลอดภัย

ศีลสิกขา ศึกษาปฏิบัติให้เป็นคนมีศีล คือมีความประพฤติดี ไม่เบียดเบียนใครให้เดือดร้อน ทำให้เกิดความสว่างดี คือพ้นพ้น จากความเป็นคนชั่วเสียหาย และจากภัยเวรจากความทุกข์ เดือดร้อนเพราะความชั่วร้ายเสียหาย

จิตตสิกขา ศึกษาปฏิบัติอบรมจิตให้ตั้งมั่นในความดี ทำให้ เกิดความสว่างดี คือพ้นพ้นจากบรรดาเครื่องกั้นจิตไม่ให้บรรลุ ผลความดี

ปัญญาสิกขา ศึกษาอบรมปัญญา ทำให้เกิดความสว่างดี คือพ้นพ้นจากความโง่เขลา เข้าใจผิด

ความสว่างดีพ้นพ้นดังกล่าว ท่านเรียกว่าวิมุตติ แปลว่า ความหลุดพ้น ปฏิบัติพระธรรมของพระพุทธเจ้าโดยเฉพาะคือ ไตรสิกษาดังกล่าวเมื่อใด ก็ได้วิมุตติคือความหลุดพ้นเมื่อนั้น ทั้งนี้ ดังเช่นทุก ๆ คนเมื่อรักษาศีล เช่นไม่ลักขโมยใครเมื่อใด ก็หลุดพ้นจากความเป็นขโมยเมื่อนั้นทันที และพ้นจากภัยเวร ที่เกิดจากความเป็นขโมย

ส่วนผลโดยอ้อม คือผลดีต่าง ๆ ที่เกิดจากความดีตามคราว
ที่ความดีนั้น ๆ จะพึงอำนวยให้ เทียบอย่างเมื่อตั้งใจเรียนดี ครู
หรือผู้ปกครองก็ให้รางวัลเป็นบางครั้งบางคราว แต่ความจริง
ผลของการเรียนดีโดยตรงก็คือความรู้ที่ได้จากการเรียนนั่นเอง
ส่วนรางวัลต่าง ๆ ที่ได้รับเป็นผลโดยอ้อม หรือเป็นผลพลอยได้
เท่านั้น

(ความเข้าใจผิดในผล)

คนโดยมากมักเข้าใจผิดในผลของความดี คือมักไปเข้าใจ
ผลพลอยได้ว่าเป็นผลโดยตรง และมักไปมุ่งผลพลอยได้เป็นสำคัญ
ดังเช่นเมื่อไม่ได้ผลที่เป็นวัตถุอะไร ๆ ในเมื่อทำความดีอย่างใด
อย่างหนึ่ง ก็มักบ่นว่าทำดีไม่เห็นจะได้อะไร รักษาศีลก็ไม่เห็น
ร่ำรวยอะไร ทั้งนี้เพราะไม่เข้าใจว่าผลของความดีคืออะไร เช่น
ความดีดังที่กล่าวแล้ว ผลของศีลก็คือความหลุดพ้นจากภยเวร
เพราะความประพฤติชั่วเป็นต้น วิมุตติคือความหลุดพ้นหรือความ
สวัสดีดังกล่าวนี้นั้นแหละเป็นผลแห่งความดีดังกล่าวทั้งปวง ผู้ที่
ทำความดีได้อย่างมาก ย่อมแสดงถึงว่าเป็นผู้มีจิตใจหลุดพ้น
จากความเห็นแก่ตัว มีจิตใจกว้างขวาง เห็นแก่ผู้อื่นเป็นส่วนรวม
ที่กว้างขวางออกไปโดยลำดับ และย่อมเห็นว่าการให้สำคัญกว่า
การรับ และย่อมบำเพ็ญความดีเพื่อความดี มิใช่เพื่อผลตอบแทน
ใด ๆ เป็นสำคัญ ดังจะพึงเห็นได้ว่าบรรดาผู้ที่บำเพ็ญประโยชน์
ทั้งหลายซึ่งเรียกว่าเป็นผู้มีคุณทั้งสิ้นล้วนเป็นผู้ให้ เช่นมารดา
บิดาเป็นผู้ให้ทุก ๆ สิ่งแก่บุตรธิดา ครูอาจารย์เป็นผู้ให้ศิลปวิทยา
แก่ศิษย์ พระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้ให้การปกครองโดยทศพิธ-

ราชธรรม ให้ความปรากฏด้วยเกียรติและศรีสง่า ความเป็น
ขวัญใจ ความอ่อนใจ และความรวมใจแห่งประชาชน พระพุทธเจ้า
ทรงเป็นผู้ให้แสงสว่างแห่งชีวิต ผู้มีอุปการะอื่น ๆ ก็ล้วนเป็นผู้
ให้ได้อย่างใดอย่างหนึ่ง ด้วยจิตใจประกอบด้วยการเสียสละ ท่านผู้
ให้เหล่านี้แหละชื่อว่าเป็นผู้มีคุณ ท่านผู้มีคุณทั้งปวงย่อมบำเพ็ญ
ความดีเพื่อความดี อันแสดงถึงจิตใจที่หลุดพ้นหรือผ่องพ้นจาก
ความชั่ว ตลอดถึงความเห็นแก่ตัวมากหรือน้อยตามภูมิชั้น ทั้งนี้
ก็ต้องอาศัยอบรมปัญญาให้รู้จักเหตุผลทั้งสองฝ่าย คือทั้งฝ่าย
ก่อทุกข์และทั้งฝ่ายดับทุกข์ เทียบเคียงกันให้ประจักษ์ชัด และ
ให้รู้จักคุณค่าของความดี ให้รู้จักตีราคาของความดีว่าสูงกว่า
ความชั่ว และผลต่าง ๆ ที่จะพึงได้เพราะความชั่ว ให้รู้จักว่าความดี
ทำให้เกิดเกียรติ การรักษาเกียรติก็คือรักษาความดีเอาไว้
ทั้งความดีเสียเมื่อใดก็เป็นอันทิ้งเกียรติเสียเมื่อนั้น เมื่อศึกษา
อบรมให้มีความประพฤติมีจิตใจมีความรู้มีความเห็นเข้าทางแห่ง
เหตุผลที่ถูกต้องดังกล่าว ก็จักบรรลุถึงความเป็นคนโดยสมบูรณ์
ซึ่งเป็นผลสรุปยอดของการศึกษาของพระพุทธเจ้า

(คนชนิดต่าง ๆ)

คนที่เกิดมาท่านแสดงว่ามีหลายชนิด คือ
มนุษย์สเนรยิโก แปลว่า คนนรก หมายถึงคนที่ร้อนรนอยู่
เสมอ เพราะมีโลกโกรธหลงประกอบทุกข์จิตต่าง ๆ อยู่เป็นอาณัติ
ซึ่งเหมือนไฟเผาให้ร้อนอยู่เรื่อย บางทีดูเหมือนเป็นสุขสมบูรณ์
แต่ความจริงถูกเผาอยู่เสมอ ที่แรกอาจเป็นไฟเย็น แต่เมื่อความ
ชั่วปรากฏก็เป็นไฟร้อนขึ้นมาทันที

มनुสฺสติรจฺฉานโน แปลว่า คนเดียวรณาน คือคนที่ทำอะไรไม่
มีความละอาย ไม่มีความกลัวเกรงต่อความชั่วอะไร ทำชั่วได้
อย่างเปิดเผยหรืออย่างหน้าตาเฉย

มनुสฺสเปโต แปลว่า คนเปรต คือคนที่มีโลภอยากได้อยู่ไม่
รู้จักอิ่มจักพอ มุ่งที่จะอาศัยเบียดเบียนผู้อื่นอยู่เท่านั้น

มनुสฺสมนุสฺโส แปลว่า คนมนุษย์ คือคนที่รู้จักการควรการ
ไม่ควร รู้จักละอายใจ รู้จักยับยั้ง และศึกษาอบรมตนให้มี
ศีลธรรมตามฐานะ

มनुสฺสเทโว แปลว่า คนเทวดา คือคนที่ถึงพร้อมด้วยhiri
(ละอายรังเกียจความชั่ว) โอตตปฺปะ (เกรงกลัวความชั่ว) มี
ความประพฤติสะอาด มีความสงบ

มनुสฺสวิสุทฺโธ แปลว่า คนผู้บริสุทธิ์แล้ว คือท่านผู้ปฏิบัติใน
มรรคมีองค์ ๘ หรือในไตรสิกขาตั้งกล่าว จนดับตัณหาเสียได้
บรรลุถึงความดับทุกข์ ดังเช่นพระพุทธเจ้าและพระอรหันตสาวก
ทั้งหลาย

คนนรกคนเดียรรณานและคนเปรตนับว่าเป็นคนบกพร่อง
มีความเป็นคนไม่สมบูรณ์ ส่วนคนมนุษย์คนเทวดาและคนผู้
บริสุทธิ์แล้วเป็นคนสมบูรณ์ มีความเป็นคนสมบูรณ์โดยลำดับ
การศึกษาของพระพุทธเจ้ามุ่งให้เป็นคนโดยสมบูรณ์ ดังแสดงมา

ประเทศไทยเราเรียกว่าเป็นประเทศนับถือพระพุทธศาสนา
แต่ก็ปรากฏว่ามีบุคคลที่บกพร่องอยู่มิใช่น้อย บางประเทศที่
มิได้นับถือพระพุทธศาสนาปรากฏว่าคนที่ประพฤติดีอย่างสามัญ
เช่นไม่ลักขโมยไม่ต้องระวังรักษาสิ่งของกันเท่าไรมีอยู่มาก

ดูก็น่าอายเขาอยู่บ้าง แต่ทั้งนี้เป็นเพราะไม่ได้ศึกษาและตั้งใจ
ปฏิบัติพระพุทธศาสนาตามสมควร ฉะนั้น แม้จะจัดการกับบุคคล
อื่นไม่ได้ ก็ควรจะจัดการกับตนเองแต่ละคนนี้แหละให้ศึกษา
ปฏิบัติพระพุทธศาสนา ทำตนให้เป็นคนดี ให้เป็นคนสมบูรณ์เท่า
ที่จะทำได้ ก็จะเกิดความสวัสดิสมกับที่ต้อนรับกันด้วยสวัสดิ

บุญคุณเมว โส ลิกขเขยย

ควรศึกษาทำความดีแล

๑๗ กันยายน ๒๕๐๓

ทศพิธราชธรรมของพระบาทสมเด็จพระ

พระเจ้าอยู่หัว^๑

อำนวยการพิมพ์โดย อธิการบดี คณาจารย์ และท่านผู้มีเกียรติทั้งหลาย

วันนี้ อาตมาภาพได้รับอาราธนาให้มาบรรยายในรายการบรรยายพิเศษเรื่อง “พระราชจริยาวัตรของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว” ในหัวข้อย่อยที่ว่า “ทศพิธราชธรรมของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว” ซึ่งทางสถาบันไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้จัดขึ้น เพื่อเฉลิมฉลองวโรกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระชนมายุครบ ๖๐ พรรษา ในปีพุทธศักราช ๒๕๓๐ นี้ และเพื่อเฉลิมฉลองวโรกาสรัชมังคลาภิเษก ในปีพุทธศักราช ๒๕๓๑ หัวข้อที่กำหนดให้บรรยายในวันนี้ หากจะกล่าวกันอย่างกว้าง ๆ แล้วก็ได้แก่เรื่องพระราชจริยาวัตรในด้านที่เนื่องกับพระพุทธศาสนาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวนั่นเอง

พระพุทธศาสนากับคนไทย

คงเป็นที่ยอมรับกันทั่วไปว่า พระพุทธศาสนาได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับคนไทยมาตั้งแต่ดึกดำบรรพ์ คืออาจจะ

๑ คำบรรยายพิเศษ ณ ห้องประชุมสารนิเทศ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๑๓ พฤษภาคม ๒๕๓๐

กล่าวได้ว่า เริ่มตั้งแต่ได้ตั้งชาติไทยขึ้นมาเป็นปีกแผ่น และ
ก็ได้รับการอนุรักษ์สืบทอดต่อ ๆ กันมากระทั่งถึงปัจจุบัน โดย
มิได้ขาดสาย ความสัมพันธ์เกี่ยวข้อระหว่างพระพุทธศาสนา
กับคนไทยนั้น เราอาจจะกล่าวได้อย่างกว้าง ๆ ว่า มีทั้งในด้าน
การปกครอง การศึกษา การสังคม และจารีตประเพณี ซึ่ง
ทั้งหมดนี้เมื่อประมวลเข้าด้วยกันแล้ว ก็รวมเรียกได้ว่า “วัฒน-
ธรรมไทย” อันหมายความว่า ระบบหรือแบบแผนที่สร้าง
ความวัฒนะ คือความเจริญให้แก่คนไทยหรือของคนไทย ฉะนั้น
จึงกล่าวได้ว่า วัฒนธรรมของไทย ทั้งในด้านการปกครอง การ
ศึกษา การสังคม และจารีตประเพณี นั้น ได้สร้างสมหรือ
เจริญเติบโตขึ้นมาโดยอาศัยพระพุทธศาสนา หรือธรรมคำสอน
ของพระพุทธเจ้าเป็นรากฐานมาโดยตลอดความจริงดังนี้ คง
จะเห็นได้จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ทั้งโดยตรงและ
โดยอ้อม

พระพุทธศาสนากับพระมหากษัตริย์ไทย

การปกครองของไทยแต่โบราณมา มีศูนย์กลางของการปกครอง
รวมอยู่ที่องค์พระมหากษัตริย์ ผู้ทรงเป็นพระประมุขแห่งรัฐ
ฉะนั้น เมื่อกกล่าวถึงความสัมพันธ์เกี่ยวข้อระหว่างพุทธ-
ศาสนากับการปกครองของไทย ก็คือการกล่าวถึงความสัมพันธ์
เกี่ยวข้อระหว่างพระพุทธศาสนากับพระมหากษัตริย์ไทย
นั่นเอง

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนา จึงมิได้แสดงระบบหรือ
ระบอบการปกครองทางการเมืองอย่างใดอย่างหนึ่ง แสดงแต่
ทางการเมืองการศาสนา คือธรรม แต่ธรรมนี้เองพึงนำไปปฏิบัติในการ
ทุก ๆ อย่างโดยเหมาะสม เช่น ในทางการเมืองการปกครองทางการเมือง
ศึกษา ทางสังคมเป็นต้น เพื่อให้เกิดความสุขความเจริญ เป็น
วัฒนธรรม อารยธรรม ในทางต่าง ๆ วิธีการที่พระพุทธเจ้า
ทรงแสดงธรรมนั้น คือ ทรงแสดงธรรมเพื่อให้ผู้ฟังรู้อย่างเห็นจริง
ตามเหตุผล ตามความเหมาะสมแก่สภาพการณ์ ภาวการณ์
เป็นต้นที่เกี่ยวข้อง โดยวิธีที่จะให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ฟังในทาง
เกื้อกูล ในทางก่อให้เกิดสุข เรียกสั้นด้วยคำในปัจจุบันว่า เพื่อ
ความสุขความเจริญ นอกจากนี้ ยังเป็นหลักธรรมที่นำไปปฏิบัติ
ได้ตลอดไปทุกกาลสมัย ธรรมที่ตรัสสอนไว้ในครั้งพุทธกาล
จึงปฏิบัติได้ผลเกื้อกูลให้เกิดความสุขความเจริญได้ในปัจจุบัน
บัดนี้ของทุกกาลสมัย เช่นเมื่อทรงแสดงธรรมแก่ผู้ปกครอง ก็ทรง
แสดงทศพิธราชธรรม คือธรรมสำหรับพระราช ๑๐ ประการ
เพราะศูนย์รวมของการปกครอง หรือกลไกสำคัญอันจะนำ
ไปสู่ความสำเร็จหรือความล้มเหลวในการปกครองอยู่ที่ผู้ปก
ครอง ตั้งต้นแต่พระราชผู้เป็นพระประมุขของรัฐ ฉะนั้น หลัก
ทศพิธราชธรรมจึงเน้นความสำคัญของผู้ผู้นำ หรือเน้นที่ตัวผู้ผู้นำ
ว่าจะต้องมีคุณสมบัติหรือมีคุณธรรมอะไรบ้าง จึงจะนำประเทศ
ชาติไปสู่ความร่มเย็นเป็นสุขได้ ทรงแสดงอภิธานียธรรม คือ
ธรรมอันจะไม่ก่อให้เกิดความเสื่อม แต่ก่อให้เกิดความเจริญ
อย่างเดียว ๗ ประการ^(๑)แก่คณะเจ้าลิจฉวีผู้ปกครองแคว้นวัชชี

ซึ่งมีจุดสำคัญของการปกครองอยู่ที่การร่วมมือร่วมใจกันของ
คณะผู้ร่วมดำเนินการปกครอง หรือเรียกสั้นว่า คณะปกครอง
ฉะนั้น หลักการบริหารนิยมจึงเน้นที่ความสามัคคีพร้อมเพรียง
และความเป็นธรรมของคณะผู้ปกครอง นอกจากนี้ ก็ยังได้ทรง
แสดงหลักธรรมปลีกย่อยอันเนื่องในการปกครองและเกี่ยวกับ
ผู้ปกครองไว้อีกมาก

ดังเช่น ครั้งหนึ่งเมื่อพระพุทธเจ้าประทับอยู่ในแคว้นสักกะ
ตอนเช้า เสด็จเข้าไปบิณฑบาตในศากยนิคมแห่งหนึ่ง ในขณะที่
พราหมณ์คฤหบดีกำลังประชุมกันอยู่ในสภาด้วยกรณีบางอย่าง
ขณะนั้น ฝนลูกเห็บตก พระพุทธเจ้าจึงเสด็จหลบฝนเข้าไปใน
สภา พวกพราหมณ์คฤหบดีได้เห็นพระองค์แล้ว กล่าวว่า สมณะ
โธ่พวกไหน คงจะไม่รู้จักสภาธรรม คือธรรมบัญญัติขบ-
ธรรมนิยมของสภา พระพุทธองค์ได้ตรัสตอบว่า "สภาที่ไม่มี
สัตบุรุษ (คือผู้สงบ) หรือคนดี ไม่ชื่อว่าสภา ผู้ไม่พูดเป็นธรรม
ไม่ชื่อว่าสัตบุรุษ ผู้ละ (หรือสงบ) รากะ โทสะ โมหะ พูดเป็น

-
- (๑) อภิธานนิยธรรม ๗ คือ ๑ หมั่นประชุมกันเนื่องนิตย์, ๒ พร้อมเพรียงกันประชุม
พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม พร้อมเพรียงกันทำกิจทั้งหลายที่พึงร่วมกันทำ,
๓ เคารพบัญญัติหรือกฎเกณฑ์ของชาววัชชี ไม่เหยียบย่ำลบล้างของเก่าตั้ง
ของใหม่ขึ้นมาตามอำเภอใจ, ๔ ให้ความเคารพนับถือวัชชีผู้ใหญ่ ด้วยการ
ได้ถามรับฟังความคิดเห็นของท่าน, ๕ ให้เกียรติและคุ้มครองสตรีไม่ให้ถูก
ข่มเหง, ๖ เคารพบูชาสิ่งอันเป็นที่เคารพนับถือของปวงชน, ๗ บำรุงและปกป้อง
ผู้ประพฤติธรรม (บรรพชิต) เพื่อจักได้อยู่เป็นหลักในทางศีลธรรมแก่ประชาชน
(ที.มหา.๑๐/๖๘/๘๖).

ธรรม ย่อมชื่อว่าสัตบุรุษ"^(๑) เป็นอันว่าได้ทรงประกาศว่า
พระองค์ทรงรู้จักสภาธรรม

ดังนี้ จะเห็นได้ว่า หลักธรรมสำหรับการปกครองที่พระ-
พุทธศาสนาได้แสดงไว้นั้น มีลักษณะเป็นกลาง ๆ สามารถนำ
มาปรับใช้ได้กับการปกครองทุกรูปแบบ ในทางทฤษฎีนั้น
ดูเหมือนว่า คำสอนหรือหลักธรรมที่ทรงแสดงไว้แต่ละหมวด
หรือแต่ละเรื่องเหล่านี้ ต่างกันหรือแยกจากกัน แต่ในทางปฏิบัติ
หลักธรรมต่าง ๆ ล้วนมีความสัมพันธ์เกี่ยวโยงกันเสมอ ดังเช่น
เรื่องทศพิธราชธรรมและอปริหานิยธรรมที่กล่าวมาแล้วข้างต้น
ก็หมายความว่า ผู้ปกครองควรปฏิบัติตนตามหลักทศพิธราช-
ธรรมและหลักอปริหานิยธรรม รวมทั้งตามหลักปกครอง
ประการอื่น เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมในการปกครอง อัน
อาจจะสรุปเข้าในคำเดียว คือ โดยธรรม เพื่อธรรม ได้แก่โดย
ความเป็นธรรม เพื่อความเป็นธรรม ฉะนั้น ธรรมทางการ
ปกครองแม้จะมีเป็นอันมาก แม้ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ก็ดี
ที่ศาสตร์การปกครองต่าง ๆ แสดงไว้ก็ดี ก็รวมเข้าในคำเดียว
ว่า โดยธรรม เพื่อธรรม ที่จะให้เกิดประโยชน์เกื้อกูล และ
ความสุข อันเป็นความเจริญงอกงามไพบูลย์ต่าง ๆ

พระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงพระเจ้าจักรพรรดิไว้โดยความว่า
พระเจ้าจักรพรรดิทรงยังจักรคืออำนาจให้เป็นไปโดยธรรม
จึงเป็นผู้ที่ใคร ๆ ปฏิบัติมิได้ หลักธรรมที่พระเจ้าจักรพรรดิ

(๑) ส.ส. ๑๕/๒๗๐/๗๒๔-๕.

ทรงประกอบในการปกครองเพื่อให้เป็นไปโดยธรรมนั้น ก็คือ
ทรงรู้เหตุ ทรงรู้ผล ทรงรู้ประมาณ ทรงรู้กาลเวลา ทรงรู้บริษัท
แม้พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าก็เช่นเดียวกัน ทรง
ประกอบด้วยธรรม ทรงยังจักรคือธรรมอันยอดเยี่ยมให้เป็นไป
ซึ่งจักรคือธรรมของพระพุทธเจ้านั้นก็ไม่มีใคร ๆ ที่จะปฏิบัติได้
พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงรู้จักเหตุ ทรงรู้จักผล
ทรงรู้จักประมาณ ทรงรู้จักกาลเวลา ทรงรู้จักบริษัท^(๑) ดังนี้
ได้มีภิกษุรูปหนึ่ง กราบทูลพระพุทธเจ้าว่าใครเป็นราชาของพระ-
เจ้าจักรพรรดิ พระพุทธองค์ได้ตรัสตอบว่า คือธรรมนั่นเองเป็น
ราชาของพระเจ้าจักรพรรดิ พระเจ้าจักรพรรดิจึงได้ทรง
เคารพนับถือธรรมมีธรรมเป็นธง มีธรรมเป็นใหญ่ ตรัสใช้คำ
ว่า ธรรมาธิปไตย มีธรรมเป็นใหญ่^(๒) ฉะนั้น เมื่อทุกฝ่ายยอมรับ
นับถือธรรมเป็นใหญ่เป็นธรรมาธิปไตย ตามที่พระพุทธเจ้าตรัส
สรุปไว้อย่างย่อที่สุดนี้ก็สำเร็จประโยชน์ของการปกครองได้ทั้ง
หมด

การปกครองแบบไทย

สำหรับประเทศไทยนั้น แต่โบราณกาลมา มีพระมหา
กษัตริย์ทรงเป็นองค์พระประมุข มีรูปแบบมาจากคตินิยมดั้ง
เดิมของไทยเองเป็นที่ตั้ง ประกอบกับธรรมะในพระพุทธศาสนา
เป็นแกน และที่วิวัฒนาการมาโดยลำดับตามคตินิยมแบบนานา
ประเทศที่เกี่ยวข้อง เช่น แบบพราหมณ์จากอินเดีย และแบบ

(๑) อง. ปญจก. ๒๒/๑๖๖/๑๓๑

(๒) อง. ปญจก. ๒๒/๑๖๗/๑๓๓

อื่น ๆ ที่เป็นมาโดยลำดับจนถึงปัจจุบันนี้ ตามความเหมาะสมแก่
ประเทศไทย คนไทย โดยมีธรรมในพระพุทธศาสนา เช่นทศพิธ
ราชธรรม เป็นรากฐาน เป็นแกน มาโดยตลอด และมีพระ
มหากษัตริย์เป็นองค์พระประมุขมาโดยตลอด ลักษณะที่
พระมหากษัตริย์ไทยแต่โบราณมาทรงปฏิบัติเกี่ยวข้องกับ
พระพุทธศาสนา ทรงปฏิบัติธรรมอยู่เป็นประจำนั้น มีปรากฏ
ในประวัติการณ์ของคนชาติไทย นับตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัย
เป็นต้นมา และปรากฏอย่างชัดเจนเป็นระบบขั้นเท่าที่ค้นได้
ในประวัติศาสตร์ ก็คือในสมัยกรุงศรีอยุธยา ในรูปของ
พระราชานุกิจที่กำหนดไว้ในกฎหมายมณฑลเทศาภิบาล ดังเช่น กฎ
มณฑลเทศาภิบาลในแผ่นดินสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถเป็นต้น
อันเป็นแบบแผนสำหรับพระมหากษัตริย์ทรงปฏิบัติเป็นประจำ
วัน ในการปกครองแผ่นดิน พระราชานุกิจที่ได้ตราไว้ในกฎ
มณฑลเทศาภิบาลที่สร้างขึ้นครั้งกรุงศรีอยุธยาดังกล่าวนี้นี้ พระมหา
กษัตริย์ไทยได้ทรงปฏิบัติตามสืบ ๆ กันมาทุกพระองค์ ตั้งแต่
ครั้งปรากฏกฎหมายมณฑลเทศาภิบาลในสมัยกรุงศรีอยุธยามาจนกระทั่ง
ถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ แม้จะมีเปลี่ยนแปลงไปบ้างก็เพียง
รายละเอียด ส่วนสาระต่อนั้นยังคงเดิม จะขอยกมาพอเป็น
ตัวอย่างเฉพาะที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ดังนี้

“๕ นาฬิกา เสด็จประทับหอพระฯ

ฯลฯ

๒๓ นาฬิกา ไห่และราชบัณฑิตเข้าเฝ้า ทรงสนทนา

ธรรม”(๑) มาในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก
มหาราช มีเปลี่ยนแปลงไปบ้าง ดังนี้

“๙ นาฬิกา เสด็จลงทรงบาตร

๑๐ นาฬิกา เสด็จออกห้องพระโรง ถวายภัตตาหารเลี้ยง
พระสงฆ์ในห้องพระโรง ฯลฯ

ฯลฯ

๑๙ นาฬิกา เสด็จออกห้องพระโรง ทรงสดับพระธรรม
เทศนากัณฑ์หนึ่ง ฯลฯ”(๒)

จากตัวอย่างที่ได้ยกมาพอเป็นสังเขปข้างต้นนี้ จะเห็นได้ว่า
พระพุทธศาสนาได้มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับการปกครอง
ของไทยอย่างแนบแน่นมาโดยตลอด ตั้งแต่อดีตกาลนานไกลมา
จนกระทั่งถึงยุคปัจจุบัน และหลักธรรมสำคัญที่พระมหากษัตริย์
ไทยทรงยึดถือปฏิบัติในการทรงปกครองแผ่นดินสืบ ๆ กันมา
แต่โบราณกาลนั้นก็คือ ทศพิธราชธรรม และราชธรรมประการ
อื่น ๆ ที่พระพุทธศาสนาได้แสดงไว้ เช่น ราชสังคหวัตถุ ๕^(๓),

(๑) ยิงด้วยพระบารมี. อนุสรณ์การตรวจพลและสวนสนามของทหารรักษาพระองค์,
กองทัพบกจัดพิมพ์, ๗ ธันวาคม ๒๕๐๒. หน้า ๘๔.

(๒) เล่มเดียวกัน. หน้า ๘๖.

(๓) ราชสังคหวัตถุ ๕ คือ ๑ สัสสมณะ ความสามารถในการบำรุงข้าวกล้า,
๒ ปุริสมณะ ความสามารถในการบำรุงเลี้ยงคน, ๓ สัมมาปาสะ ความสามารถ
ผูกมัดน้ำใจประชาชน, ๔ วาจาเปยยะ มีวาจาควรดื่ม, และ นิรัคคพะ สงบ
ราบคาบปราศจากโจรภัยจนถึงมีทวารเรือนไม่ต้องลงกลอน เป็นคำรบ ๕
(ส.ส. ๑๕/๑๑๐/๓๕๑).

จักรวรรดิวัตร ๑๒^(๑), พละ ๕^(๒) เป็นต้น จากพระราชจริยาวัตร
ของพระมหากษัตริย์ไทยดังที่ปรากฏในพระราชานุกิจดังกล่าว
แล้ว จะเห็นได้ว่าองค์พระประมุขของชาติทรงใฝ่พระราชหฤทัย
ในการศึกษาและการปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนาเป็นประจำ
วันมิได้ขาด พระราชจริยาวัตรอันนี้มิได้ก่อให้เกิดผลดีเฉพาะ
แต่ในทางการปกครองแผ่นดินเท่านั้น แต่ยังเป็นผลดีแก่พระ-
พุทธศาสนาอีกด้วย กล่าวคือ การที่ทรงสนทนาศาสนาหรือทรง
สดับพระธรรมเทศนาเป็นประจำทุกวันนั้น เป็นเหตุให้พระเถรา-
นุเถระต้องเรียบเรียงหรือแปลคำสอนของพระพุทธศาสนาจาก
พระคัมภีร์ต่าง ๆ เป็นบทเทศนาบ้าง เป็นบทวิสัยชนาพระราช
ปุจฉาบ้าง ถวายเป็นประจำวัน ตามที่เห็นสมควรถวายหรือตาม
พระราชประสงค์ ด้วยเหตุนี้เอง ตำรับตำราทางพระพุทธศาสนา
ในภาษาไทย อันเป็นอุปกรณ์สำคัญในการศึกษาพระพุทธ
ศาสนา จึงได้เกิดขึ้นมาตั้งแต่ครั้งโบราณ เช่น พระไตรปิฎก
แปล พระปฐมสมโพธิ (พระพุทธประวัติ) พระวิสุทธิมรรคแปล

(๑) จักรวรรดิวัตร ๑๒ คือ ๑ โอวาทสั่งสอนข้าราชการสำนัก, ๒ ผูกมิตรไมตรีกับ
นานาชาติ, ๓ สงเคราะห์พระราชวงศ์, ๔ เกื้อกูลคฤหบดีชน, ๕ อนุเคราะห์
ประชาราษฎร์, ๖ อุปการะสมณะพราหมณ์ผู้ประพฤติชอบ, ๗ อนุรักษ
ฝูงสัตว์ไม่ให้มีภัย, ๘ ปราบปรามการทุจริตส่งเสริมการสุจริต, ๙ สนับสนุน
กุนทรพจน์แก่ผู้ประกอบสัมมาชีพ, ๑๐ เข้าใกล้ได้ถามเรื่องบาปบุญคุณโทษ
กับสมณะพราหมณ์, ๑๑ หักห้ามจิตใจจากอธรรมทั้งปวง, ๑๒ พยายามเลิกละ
ความละโมภโลภมากในทางที่ไม่ถูกไม่ควร (ที.ปาฎิ. ๑๑/๖๕/๓๕)

(๒) พละ ๕ คือ ๑ กายพละ กำลังพระกาย, ๒ โภคพละ กำลังคือโภคสมบัติ,
๓ อมัจจพละ กำลังคืออำนาจ, ๔ อภิชัจพละ กำลังคือพระชาติสูง, ๕ ปัญญา
พละ กำลังคือพระปัญญา (ขุ.ชา. ๒๗/๕๓๒/๒๔๔๔).

มิลินทปัญหาแปล เป็นต้น อันนับได้ว่าเป็นการส่งเสริมการศึกษาและการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอีกส่วนหนึ่งด้วย

เหตุไฉนพระมหากษัตริย์หรือผู้ปกครองจึงจะต้องปฏิบัติทศพิธราชธรรม ตามคติทางพระพุทธศาสนา นั้น ถือว่าการปฏิบัติทศพิธราชธรรมก็คือการบำเพ็ญบารมีของพระมหากษัตริย์ เช่นเดียวกับ การปฏิบัติบารมีธรรม ๑๐ ประการอันเป็นการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ ต่างกันแต่ว่า การบำเพ็ญบารมีของพระมหากษัตริย์หรือผู้ปกครองนั้น มุ่งผลคือความสุขของประชาชนในปกครอง ส่วนการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์นั้น มุ่งผลคือความเป็นพระพุทธรูปหรือความหลุดพ้น ฉะนั้น จึงกล่าวได้ว่า ทศพิธราชธรรมคือบารมีธรรมของผู้ปกครองแผ่นดิน เช่นเดียวกับบารมี ๑๐ คือบารมีธรรมของพระโพธิสัตว์ผู้มุ่งพระโพธิญาณหรือความหลุดพ้น ฉะนั้น ตามคติแห่งพระพุทธศาสนาจึงถือว่าทศพิธราชธรรมนั้น เป็นคุณธรรมจำเป็นสำหรับผู้ปกครองแผ่นดิน เพราะความผาสุกของแผ่นดินจะมีมากน้อยเพียงใดนั้น ขึ้นอยู่กับบารมีของพระมหากษัตริย์และขึ้นอยู่กับธรรมะของผู้ปกครองทั้งปวง

ทศพิธราชธรรมของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลปัจจุบัน

ทั้งหมดที่กล่าวมาในตอนี้ ก็เพื่อแสดงให้เห็นถึงความเป็นมาแห่งความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธศาสนากับการปกครองของไทย ซึ่งถ้าจะกล่าวเจาะจงลงไปก็คือ เรื่องทศพิธราชธรรมกับองค์พระประมุขของชาติไทยนั่นเอง ในฐานะที่เป็นคุณธรรม

หลักแห่งพระราชจริยาวัตรในการทรงปกครองแผ่นดิน เพื่อ
ประโยชน์สุขของพสกนิกรทั้งปวง คุณธรรมนี้ได้เป็นที่ทรงยึดถือ
ปฏิบัติของพระมหากษัตริย์ไทยสืบเนื่องกันตลอดมาโดยมิได้
ขาดสาย เพราะฉะนั้น การปกครองของเมืองไทยเราตั้งแต่
โบราณกาลจึงกล่าวได้ว่า แม้องค์พระมหากษัตริย์จะทรงอยู่
ในฐานะที่เรียกว่า "สมบูรณาญาสิทธิ" หรือ "ปริมิตสิทธิ" ก็ตาม
ก็จำกัดอยู่โดยธรรม คือทรงปกครองโดยธรรม คือธรรมปริมิตะ
คือว่ากำหนดอยู่โดยธรรมทุกกาลสมัย ดังจะพึงเห็นได้ว่า องค์
พระมหากษัตริย์ตั้งแต่สมัยโบราณกาลมาแล้วนั้น มิได้ทรงมี
พระบรมราชโองการในทางปกครองที่เป็นหลักสำคัญโดยลำพัง
พระองค์เดียว แต่ย่อมมีมุขอำมาตย์มนตรีและมีกฎหมายต่าง ๆ
ที่บัญญัติขึ้นไว้สำหรับในการปกครอง ทรงบัญชาให้การ
ปกครองนั้นเป็นไปตามตัวบทกฎหมายเป็นต้น ที่ได้ตราขึ้นไว้
ในสมัยนั้น ๆ ซึ่งกล่าวได้ว่า เพื่อให้เป็นไปโดยธรรม หรือที่
เรียกว่า โดยยุติธรรมนั่นเอง เพราะฉะนั้นการปกครองแบบ
ไทยตั้งแต่โบราณกาลมา คือตั้งแต่ก่อนสมัยกรุงสุโขทัยมาก็ดี
จากกรุงสุโขทัยมาแล้วก็ดี เมื่อได้รับนับถือพระพุทธศาสนา
มาเป็นศาสนาประจำชาติแล้ว ก็ย่อมเป็นไปเช่นนี้ เป็นธรรม-
ปริมิตะอยู่เช่นนี้เสมอเหมือนกันหมด จะมียิ่งหรือหย่อนกันบ้าง
ก็ตามยุคสมัยนั้น ๆ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในฐานะที่ทรงเป็นพระ-
ประมุขของชาติไทยก็ได้ทรงดำรงมั่นอยู่ในทศพิธราชธรรม
ตามเยี่ยงโบราณราชประเพณีมาโดยตลอด นับแต่ได้เสด็จเถลิง

ถวัลยราชสมบัติ เมื่อวันที่ ๕ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๔๘๔
เป็นต้นมา และได้ทรงประกาศพระราชปณิธานในการปกครอง
แผ่นดินไว้อย่างชัดเจน ดังพระปฐมบรมราชโองการที่ได้พระ-
ราชทานในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก เมื่อวันที่ ๕ พฤษภาคม
พุทธศักราช ๒๔๘๓ ว่า **“เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม
เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม”** คำว่า โดยธรรม
ในพระบรมราชโองการนี้ ฟังเข้าใจว่า ตามคัลลองแห่งทศพิศ
ราชธรรมและพระคุณธรรมในทางพระพุทธศาสนานั้นเอง

คำสอนเรื่องทศพิศราชธรรมนั้น มีแสดงไว้ในคัมภีร์
พระพุทธศาสนาว่าเป็นของเก่า มีมาก่อนพุทธกาล โบราณ
บัณฑิตนิยมแสดงถวายพระราชูปถัมภ์ประชาชน ครั้น
พระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าได้เสด็จอุบัติขึ้น ทรงเห็น
ว่าเป็นคำสอนที่ดีมีประโยชน์ จึงได้ทรงนำมาตรัสสอนโดย
ตรัสเล่าไว้ในคัมภีร์ชาดก อันเป็นที่รวมของเรื่องเก่าก่อนพุทธกาล
เรียกคำสอนหมวดนี้ว่า **ราชธรรม มี ๑๐ ประการ คือ**

๑. ทาน การให้ เพื่อสงเคราะห์ อนุเคราะห์ บูชา เป็นต้น
๒. ศีล การระวังรักษาความประพฤติทางกาย วาจา ตลอดจน
ถึงใจ ให้สงบเรียบร้อย

๓. ปริจจาคะ การเสียสละ เช่นการเสียสละสุขส่วนตน
เพื่อประโยชน์สุขส่วนรวม การเสียสละสุขที่พอประมาณเพื่อ
ประโยชน์สุขที่เป็นส่วนใหญ่ การเสียสละทรัพย์เพื่อรักษาอวัยวะ
การเสียสละอวัยวะเพื่อรักษาชีวิต การที่ยอมเสียสละทั้งชีวิต
ทั้งทรัพย์ทั้งอวัยวะเพื่อรักษาธรรม

๔. อาชชวะ ความซื่อตรง

๕. มัททวะ ความอ่อนโยน

๖. ตปะ ความเพียรพยายามเพื่อกำจัดความเกียจคร้าน และความชั่ว ในอันปฏิบัติหน้าที่ให้สำเร็จด้วยดี ไม่ทอดทิ้งหน้าที่

๗. อักโกธะ ความไม่โกรธ ตลอดถึงไม่พยาบาทมุ่งร้าย
ผู้อื่น

๘. อวิหิงสา ความไม่เบียดเบียนผู้อื่น ตลอดถึงสัตว์มีชีวิต
ให้ได้ทุกข์เดือดร้อน

๙. ขันติ ความอดทนต่อความทุกข์ยาก ต่อถ้อยคำ และ
เหตุการณ์อันไม่พึงประสงค์ทั้งปวง

๑๐. อวิโรธนะ การปฏิบัติไม่ให้ผิดจากทางที่ถูกที่ควร ไม่ให้
ผิดจากทำนองคลองธรรม แต่ให้เป็นไปตามธรรม^(๑)

เนื่องจาก ราชธรรมมี ๑๐ ประการ จึงนิยมเรียกกันว่า
ทศพิธราชธรรม ซึ่งแปลตรงตัวว่า ธรรมสำหรับพระราชา
๑๐ ประการ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชจริยาวัตร
เนื่องในทศพิธราชธรรมอย่างไรบ้าง สำหรับประชาชนทั่วไป
ซึ่งส่วนใหญ่ก็ไม่ค่อยจะมีความรู้เกี่ยวกับทศพิธราชธรรม แล้ว
ก็คงจะไม่เข้าใจหรือมองไม่เห็นว่าเป็นพระราชจริยาวัตร
ที่นับว่าเป็นการปฏิบัติทศพิธราชธรรมอย่างไรบ้าง แต่สำหรับ
ผู้ที่รู้เรื่องทศพิธราชธรรมดี ก็คงประจักษ์ด้วยตนเองว่า พระบาท

(๑) บุ.ชา. ๒๘/๒๔๐/๘๖

สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวนั้นทรงมีพระราชจริยาวัตรที่มั่นคงอยู่ในหลักทศพิธราชธรรมอย่างไรบ้าง

พระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในด้านต่าง ๆ เท่าที่ทรงปฏิบัติเป็นประโยชน์สุขแก่ประเทศชาติและประชาชน นับแต่เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติมาจนกระทั่งถึงบัดนี้ซึ่งเป็นเวลายาวนานถึง ๔๒ ปีนั้น มีมากมายเกินกว่าที่จะบรรยายได้ในที่นี้และพระราชกรณียกิจเหล่านั้น ก็ล้วนแต่แสดงให้เห็นถึงพระราชจริยาวัตรอันนับเนื่องในทศพิธราชธรรมทั้งนั้น ในที่นี้จะขอนำมาแสดงพอเป็นตัวอย่าง เพื่อประกอบความเข้าใจในเรื่องทศพิธราชธรรมแต่เพียงบางประการเท่าที่เวลาจะอำนวยให้

พระราชกรณียกิจที่สำคัญประการหนึ่งของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่พวกเราคุ้นหูคุ้นตากันเป็นอย่างดี ก็คือการเสด็จพระราชดำเนินทรงเยี่ยมเยียนประชาชนในที่ต่าง ๆ ทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค และทุกครั้งที่เสด็จฯ ไปทรงเยี่ยมเยียนนั้น ก็จะพระราชทานสิ่งของต่าง ๆ แก่ประชาชนในที่นั้น ๆ ตามความเหมาะสมแก่ปัญหาและความต้องการของพวกเขาเหล่านั้น เพื่อเป็นการช่วยบรรเทาหรือแก้ไขปัญหาดัง ๆ ของประชาชนบ้าง เพื่อเป็นการช่วยส่งเสริมคุณภาพชีวิตของประชาชนให้ดียิ่งขึ้นบ้าง เช่น ในดินแดนที่ห่างไกลไร้สถานศึกษา ก็พระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ให้สร้างโรงเรียน ตลอดถึงพระราชทานอุปกรณ์การเรียนแก่นักเรียน ในที่ที่ประชาชนขาดที่ทำมาหากิน ก็ทรงพระกรุณา

โปรดเกล้าฯ ให้มีการจัดสรรที่ดินให้ประชาชนเข้าทำกินใน
รูปของโครงการจัดพัฒนาที่ดินตามพระราชประสงค์ เช่น
โครงการฯ หุบกะพง จังหวัดเพชรบุรี โครงการฯ หุบลุยสาย
จังหวัดชัยภูมิ และพระราชทานที่นาของสำนักงานทรัพย์สิน
ส่วนพระมหากษัตริย์ในจังหวัดต่าง ๆ รวมกว่า ๕๐,๐๐๐ ไร่
สำหรับจัดสรรให้ประชาชนผู้ยากจนทำกิน เป็นต้น ในบาง
ท้องที่ที่ขาดแคลนอุปกรณ์การเกษตร ก็ทรงพระมหากรุณา
โปรดเกล้าฯ พระราชทานอุปกรณ์ที่จำเป็น พร้อมทั้งพันธุ์พืช
พันธุ์สัตว์เลี้ยงชนิดต่าง ๆ ในท้องที่ที่ขาดแคลนน้ำ ก็ทรง
พระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดสร้างเหมือง ฝ่ายบ้าง อ่างเก็บน้ำ
บ้างพระราชทาน หรือพระราชทานโครงการพัฒนาแหล่งน้ำ
บ้างเป็นต้น นอกจากนี้จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราช
ทานพัสดุสิ่งของอันจำเป็นแก่การยังชีพและการพัฒนาชีวิต
ให้ดีขึ้นในด้านต่าง ๆ ดังกล่าวแล้ว ยังได้ทรงพระกรุณาพระราช
ทานพระราชดำริและพระราชดำรัสในทางวิชาการอันเป็น
ประโยชน์ต่อการสร้างสรรค์และพัฒนาการศึกษา การอาชีพ
การสุขอนามัย และความเป็นอยู่ของประชาชนอีกเป็นอเนก
ประการ ดังเป็นที่รู้จักกันอยู่ สิ่งที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ
พระราชทานแก่ประชาชนในลักษณะต่าง ๆ ดังกล่าวมานี้ ก็มีทั้ง
ส่วนที่พระราชทานจากพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์และจาก
ทุนทรัพย์ที่มีผู้โดยเสด็จพระราชกุศล ที่กล่าวมาพอเป็นตัวอย่าง
นี้ก็คือพระราชจริยาวัตรในส่วนที่เป็นการทรงปฏิบัติทศพิธ
ราชธรรมข้อที่ ๑ คือทาน การให้ปันอันเป็นการเฉลี่ยความสุข

แก่ผู้อื่นตามความแก่ฐานะนั่นเอง และจะเห็นได้ว่า สิ่งที่พระราชทานแก่ประชาชนนั้น มีทั้งพัสดุสิ่งของและความรู้ความคิดอันเป็นประโยชน์ ฉะนั้น จึงกล่าวได้ว่า พระราชจริยาวัตรในทศพิธราชธรรมข้อที่ ๑ คือทานนั้นได้ทรงปฏิบัติอย่างครบถ้วน คือทั้งอามิสทาน การให้ปันพัสดุสิ่งของ และธรรมทาน การให้ปันธรรมะ คือ ความรู้ ความคิด และข้อแนะนำอันเป็นประโยชน์ต่อผู้รับในด้านต่าง ๆ

ผู้ที่มีโอกาสได้เฝ้าเห็นหรือใกล้ชิดพระยุคลบาท คงจะได้ประจักษ์ว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวนั้น ทรงมีพระราชจริยาวัตรทั้งทางพระกายและพระวาจาสงบเรียบร้อยงดงาม ทรงดำรงพระองค์อยู่ในความสงบและมั่นคง ไม่ว่าจะเสด็จฯ หรือประทับ ณ ที่ใด ๆ ไม่ว่าจะอยู่ท่ามกลางสถานการณ์ใด ๆ ไม่ทรงกระทำการใด ๆ ที่จะก่อให้เกิดเป็นทุกข์เป็นโทษแก่ผู้อื่น ตรงกันข้าม ทรงปฏิบัติแต่พระราชภารกิจอันจะก่อประโยชน์สุขทั้งแก่พระองค์เองและผู้อื่นเท่านั้น ไม่ตรัสพระวาจาอันจะก่อให้เกิดความแตกร้างและเสียหายต่อผู้อื่น แต่ตรัสเท่าที่จำเป็นและในสิ่งที่มีประโยชน์เท่านั้นอันแสดงถึงการที่ทรงควบคุมพระองค์ได้เป็นเลิศในทุกสถานการณ์ ฉะนั้น ไม่ว่าจะพระองค์จะเสด็จฯ หรือประทับอยู่ ณ ที่ใด จึงเป็นที่เยินใจของผู้ใกล้ชิด เป็นที่เคารพยำเกรงของผู้ประสพพบเห็น และเป็นที่ยินยอมของพสกนิกรทั่วไป พระราชจริยาวัตรอันสงบเยือกเย็นและงดงามดังนี้ นับได้ว่าเป็นการทรงปฏิบัติในทศพิธราชธรรมข้อที่ ๒ คือศีล การระวังรักษาความประพฤติทางกาย ทางวาจา

ให้สงบเรียบร้อย ด้วยทรงรักษาพระราชหฤทัยให้สงบเรียบร้อย
นอกจากจะทรงดำรงพระองค์อยู่ในศีลอย่างมั่นคงแล้วพระบาท
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวยังทรงใฝ่พระราชหฤทัยศึกษาและปฏิบัติ
ธรรมทางพระพุทธศาสนาตลอดมามิได้ขาด ทำให้พระราช
หฤทัยประกอบด้วยพระคุณธรรมอื่น ๆ อีกเอนกประการ อัน
เป็นผลสนับสนุนให้ทรงดำรงพระองค์อยู่ในศีลอย่างมั่นคงได้
โดยไม่ลำบากจนกลายเป็นพระปกตินิสัย ซึ่งเป็นศีลแท้ตั้งเป็นที่
ปรากฏแก่เราท่านทั้งหลายแล้ว

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงใช้เวลาเสด็จพระราช
ดำเนินไปทรงเยี่ยมเยียนประชาชนในถิ่นต่าง ๆ ทุกภาคของ
พระราชอาณาจักรประมาณปีละ ๘ เดือน ท้องถิ่นที่เสด็จ
ไปทรงเยี่ยมเยียนนั้นบางแห่งก็ทุรกันดารมากบางแห่งถึงต้อง
เสด็จพระราชดำเนินด้วยพระบาทเป็นระยะทางนับเป็นกิโลเมตร
แต่ก็มีได้ทำให้ทรงย่อท้อพระราชหฤทัย เพราะทรงมีพระราช
หฤทัยมุ่งมั่นในอันที่จะเสด็จฯ ไปให้ถึงที่ที่มีปัญหา ทรงมี
พระราชประสงค์ที่จะเสด็จฯ ไปทอดพระเนตรทุกข์สุขของ
ประชาชนด้วยพระองค์เอง เพื่อที่จะได้ทรงประจักษ์ถึงปัญหา
และความต้องการของประชาชนโดยตรงด้วยพระองค์ ทั้งนี้ก็เพื่อ
ที่จะได้พระราชทานความช่วยเหลือหรือที่จะพระราชทาน
พระราชดำริแนะนำได้อย่างถูกต้องคราวหนึ่งได้ทรงมีพระราช
ดำรัสกับนักข่าวว่า “ในหลาย ๆ ประเทศสถาบันกษัตริย์เปรียบ
เสมือนรูปประมิตที่มีประชาชนเป็นฐาน สูงขึ้นไปก็มีบรรดา
ข้าราชการต่าง ๆ และกษัตริย์อยู่บนยอดประมิต แต่หน้าที่ของ

พระมหากษัตริย์ไทยในปัจจุบันกลับกัน เป็นปรีชาที่คว่ำหัวลง คือ ประชาชนทั้งหลายอยู่ข้างบนและสถาบันกษัตริย์อยู่ที่จุดล่างสุด ทำหน้าที่บริการสนองความต้องการของประชาชนที่อยู่ข้างบน"^(๑)

จากพระราชดำรัสนี้แสดงถึงพระราชปณิธานในอันที่จะทรงปฏิบัติพระองค์ เพื่อประโยชน์ของประเทศชาติและประชาชนตามพระปฐมบรมราชโองการที่พระราชทานแก่ประชาชนว่า "เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม" ด้วยพระราชปณิธานดั่งนี้นั่นเองที่กระตุ้นเตือน ให้พระองค์ทรงเสียสละความสุขสำราญส่วนพระองค์เสด็จฯ ไปทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจต่าง ๆ ในที่ทุกสถานไม่ว่าจะไกลไกลหรือยากลำบากเพียงไรตั้งเป็นภาพที่คุ้นตาของพวกเราทั้งหลายอยู่แล้ว ซึ่งอันที่จริงแล้วโดยฐานะที่ทรงเป็นพระมหากษัตริย์อันเป็นที่เคารพสักการะสูงสุดของชาติพระองค์ไม่จำเป็นต้องทรงปฏิบัติดังกล่าวมาแล้วข้างต้นก็ได้ แต่ด้วยพลังแห่งพระมหากรุณาและพระราชปณิธานอันแน่วแน่ จึงทำให้พระองค์ไม่อาจจะทรงเฉยเมยต่อความเป็นไปของพสกนิกรของพระองค์ได้ พระราชกรณียกิจในส่วนนี้นับได้ว่าเป็นการเสียสละประโยชน์สุขส่วนพระองค์เพื่อประชาชนและประเทศชาติโดยแท้ นับได้ว่าเป็นพระราชจริยาวัตรในทศพิธ

(๑) อ้างในหนังสือเรื่อง "สมเด็จพระภูมิพลมหาราช พระมหากษัตริย์ยอดนักพัฒนา" สมาคมส่งเสริมเอกลักษณ์ของชาติ พิมพ์เผยแพร่, พ.ศ. ๒๕๓๐ หน้า ๒๕-๒๖

ราชธรรมข้อที่ ๓ คือ ปรিজาคะ การเสียดสละ สละประโยชน์
สุขส่วนตนเพื่อประโยชน์สุขของส่วนรวม

การที่ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจต่าง ๆ อย่างเที่ยงตรง
ต่อภาระหน้าที่ เที่ยงตรงต่อกาลเวลา และเที่ยงตรงต่อพระราช
ปณิธานในพระราชหฤทัยที่ทรงมีต่อพสกนิกร โดยมีได้ทรง
สละเลยและย่อท้อนั้น นับว่าเป็นพระราชจริยาวัตรในทศพิธ
ราชธรรมข้อที่ ๔ คือ อาชชวะ ความซื่อตรงต่อตนเอง ต่อ
หน้าที่ และต่อประชาชน และด้วยพระราชสำนักในพระคุณธรรม
ข้อนี้ นั่นเอง บางครั้งแม้จะทรงพระประชวร หากไม่มีพระอาการ
มากจนเกินไป ก็จะเสด็จพระราชดำเนินไปทรงปฏิบัติพระราช
กรณียกิจโดยมิได้ทรงผัดเพี้ยน

ในการเสด็จพระราชดำเนินไปทรงปฏิบัติพระราชกรณีย-
กิจต่าง ๆ ไม่ว่าจะในวโรกาสใด หรือ ณ สถานที่ใด จะทรงมี
ความละมุนละไมและอ่อนโยนเสมอ เป็นต้นว่า ทรงมีพระราช
ปฏิสันถารกับประชาชนตามควรแก่ฐานะด้วยพระพักตร์ที่
ยิ้มแย้ม ด้วยพระสุรเสียงที่อ่อนโยนเป็นปกติโดยมิได้ทรงแบ่ง
ชั้นวรรณะ และโดยที่มิได้ทรงถือพระองค์ บ่อยครั้งที่เราจะเห็น
ภาพของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวประทับราบกับพื้นเพื่อ
ทรงสนทนากับประชาชน พระราชจริยาวัตรในส่วนนี้นับได้ว่า
ทรงปฏิบัติในทศพิธราชธรรมข้อที่ ๕ คือ มัททวะ ความอ่อนโยน
ไม่เย่อหยิ่งถือตัว และด้วยพระคุณธรรมข้อนี้ นั่นเอง จึงทรง
เป็นที่เคารพรักของประชาชนทั่วไป ไม่ว่าจะเสด็จฯ ที่ไหน
ประชาชนต่างก็พอใจที่จะเฝ้าชมพระบารมีโดยไม่รู้จักเบื่อ

บางคนอาจจะเดินทางมาจากที่ไกล ๆ เพียงเพื่อขอให้ได้เฝ้า
ชมพระบารมีเท่านั้นก็พอใจแล้ว

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้พระราชทานโครงการ
และพระราชดำริไว้มากมายหลายสาขา ในอันที่จะบรรเทา
หรือแก้ไขปัญหาความทุกข์ยากเดือดร้อนของประชาชน ตลอด
ถึงได้ทรงติดตามตรวจสอบผลอันจะพึงได้จากโครงการและ
พระราชดำรินั้น ๆ โดยใกล้ชิดเสมอ ซึ่งส่วนใหญ่มักจะเสด็จ
ไปทอดพระเนตรโครงการตามพระราชดำริต่าง ๆ นั้นด้วย
พระองค์เองเสมอมิได้ขาด เมื่อทรงพบข้อบกพร่อง ก็จะทรง
พยายามปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้น เมื่อทรงเห็นว่าได้ผลดีมีประโยชน์
ก็จะพระราชทานพระบรมราชูปถัมภ์ส่งเสริมให้พัฒนาอีก ๆ ขึ้น
นี้นับว่าเป็นพระราชวิริยะอุตสาหะในอันที่จะแก้ไขปัญหาและ
พัฒนาสิ่งที่จะเป็นประโยชน์สุขแก่ประเทศชาติและประชาชน
โดยแท้ พระองค์ทรงมีพระราชวิริยะอุตสาหะในพระราชกรณีย-
กิจส่วนนี้อย่างมิรู้จักหยุดยั้ง ฉะนั้น ในปัจจุบันจึงมีโครงการ
ตามพระราชดำริในสาขาต่าง ๆ เกิดขึ้นมากกว่า ๑,๐๐๐ โครงการ
ซึ่งโครงการเหล่านี้มีลักษณะคล้ายเป็นการเริ่มต้นให้รัฐบาล
ก่อน เป็นแบบที่เรียกกันว่า Pilot Project เมื่อทรงริเริ่มแล้ว
รัฐบาลเห็นว่าเป็นประโยชน์อย่างแท้จริงก็จะเข้ามาร่วมสนับ
หนุนในภายหลัง เหล่านี้คือพระราชจริยาวัตรในทศพิธราชธรรม
ข้อที่ ๖ คือ ตปะ ความเพียรพยายามเพื่อกำจัดสิ่งเลวร้ายและ
สร้างสรรค์สิ่งดีงาม อันจะก่อให้เกิดประโยชน์สุขทั้งแก่ตนเอง
และผู้อื่น ทั้งในรูปของวัตถุธรรมและนามธรรม

ส่วนพระราชจริยาวัตรอันแสดงออกซึ่งพระเมตตา ต่อ
ปวงพสกนิกรในทุกโอกาสที่เสด็จฯ ไปทรงปฏิบัติพระราช-
กรณียกิจต่าง ๆ ไม่เคยทรงแสดงความเกรี้ยวกราดแข็งกระด้าง
ต่อใคร ๆ แต่ทรงปฏิบัติต่อบุคคลต่าง ๆ ด้วยความสุภาพอ่อนโยน
อย่างพอเหมาะพอควรแก่สถานะนั้นนับเป็นการทรงปฏิบัติใน
ทศพิธราชธรรมข้อที่ ๗ คือ อักโกธะ ความไม่โกรธ ไม่แข็ง
กระด้าง และไม่พยายามมุ่งร้ายต่อใคร ๆ พระคุณธรรมข้อนี้
คงเป็นที่ประจักษ์แก่ทุกคนอยู่แล้วเช่นกัน

เนื่องจากทรงดำรงพระองค์มั่นอยู่ในทศพิธราชธรรมข้อ
อักโกธะ คือความไม่โกรธไม่พยายามมุ่งร้ายต่อใคร ๆ จึงเป็น
การตัดทางที่จะนำไปสู่การกระทำใด ๆ ที่จะก่อให้เกิดความ
เดือดร้อนเสียหายต่อผู้อื่นอย่างปราศจากศีลธรรมและเหตุผล
ด้วย และก็ไม่เคยปรากฏว่าได้ทรงกระทำการใด ๆ อันเป็นการ
เบียดเบียนผู้อื่น ตลอดไปถึงสัตว์ด้วย มีแต่พระราชทานความ
ร่มเย็น อันเป็นพระมหากรุณาในลักษณะต่าง ๆ ฉะนั้น จึงกล่าว
ได้ว่า ได้ทรงปฏิบัติพระองค์อยู่ในทศพิธราชธรรมข้อที่ ๘ คือ
อวิหิงสา ความไม่เบียดเบียนผู้อื่นให้เดือดร้อนอย่างบริบูรณ์

การปฏิบัติพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระเจ้า
อยู่หัวในโอกาสและสถานที่ต่าง ๆ ดังที่ได้กล่าวมาพอเป็นตัวอย่าง
ทั้งหมดนี้ ล้วนแสดงให้เห็นพระคุณธรรมอีกข้อหนึ่งคือ
ขันติ ความอดทน อันเป็นทศพิธราชธรรมข้อที่ ๙ เพราะใน
การทางปฏิบัติพระราชกรณียกิจในหลาย ๆ โอกาส ในหลาย ๆ
สถานที่ ต้องทรงบุกป่าฝ่าดงไปเป็นระยะทางไกล ๆ บางครั้ง

ก็ต้องทรงพระดำเนินไปท่ามกลางแสงแดดที่ร้อนระอุบ้าง ท่ามกลางสายฝนบ้าง และพระราชกรณียกิจที่ต้องทรงปฏิบัตินั้นก็ก็มีมากมายจนแทบจะไม่มีเวลาทรงพระสำราญส่วนพระองค์ แต่ถึงกระนั้น ก็ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจต่าง ๆ เหล่านั้นให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดีโดยมิได้ทรงย่อท้อ ทั้งนี้ก็ด้วยพลังแห่งพระขันติธรรมอันเต็มเปี่ยมอยู่ในพระราชหฤทัยนั่นเอง

และเมื่อประมวลพระราชจริยาวัตรทั้งหมดที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นเข้าด้วยกัน ก็จัดได้ว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงปฏิบัติพระองค์อยู่ในทำนองคลองธรรมและต้องตามพระราช ประเพณีที่พระมหากษัตริย์ราชเจ้าทั้งหลายในอดีตได้ทรงปฏิบัติสืบ ๆ กันมาแต่โบราณ ไม่ทรงปฏิบัติพระองค์แยกเพี้ยนไปจากขัตติยราชประเพณีอันดีงาม และไม่ทรงละเลยคุณธรรมในทางพระศาสนาไม่ทรงแสวงหาความสุขสำราญส่วนพระองค์โดยทรงละเลยพระราชภารกิจอันจะพึงปฏิบัติหรือก่อให้เกิดความทุกข์ยากให้แก่ประชาชน แต่ตรงกันข้าม ทรงดำรงพระองค์มั่นอยู่ในทศพิธราชธรรม ทรงใฝ่พระราชหฤทัยในการพระศาสนาและศีลธรรมทรงปฏิบัติรักษาขนบประเพณีอันดีงามของชาติ และทรงปฏิบัติพระองค์เป็นแบบอย่างที่ดีแก่ประชาชนในทุกด้านทั้งหมดนี้นับได้ว่าเป็นพระราชจริยาวัตรในทศพิธราชธรรมข้อสุดท้าย คือ อวิโรธนะ การไม่ปฏิบัติให้ผิดจากที่ถูกต้องควร ไม่ผิดจากทำนองคลองธรรมก็คือปฏิบัติให้เป็นไปโดยธรรมดังที่ได้ตรัสไว้ในพระปฐมบรมราชโองการว่า “เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม” นั่นเอง

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจ
ต่าง ๆ ดังตัวอย่างที่ได้กล่าวมานี้อย่างสอดคล้องกลมกลืนเป็น
อันหนึ่งอันเดียวกับรัฐบาลและประชาชน โดยมีได้ทรงยกหรือ
แยกพระองค์ออกไปเป็นอีกส่วนหนึ่งต่างหากจากรัฐบาลและ
ประชาชนโดยฐานที่ทรงเป็นองค์พระประมุขแห่งชาติ ก็ด้วย
ทรงปฏิบัติพระองค์ตามหลักของทศพิธราชธรรม เพื่อบำบัด
ทุกข์บำรุงสุขของปวงพสกนิกรเช่นเดียวกับที่คนไทยทั้งปวง
ปฏิบัติตามหน้าที่ของตนเพื่อความเจริญก้าวหน้าของชาติบ้าน
เมืองนั่นเอง ทรงมีพระราชสำนักอยู่เสมอว่าคนไทยทุกคนไม่ว่า
จะในฐานะเป็นองค์พระประมุขแห่งรัฐ คณะรัฐบาลหรือประ-
ชาชนสามัญทั่วไป ต่างก็ต้องใช้สติปัญญาความสามารถ
ให้เป็นประโยชน์ต่อชาติบ้านเมือง ตามควรแก่สถานภาพของตน
ด้วยสำนึกในความเป็นชาติและโดยมีหลักธรรมทางพระพุทธ-
ศาสนาเป็นหลักเป็นแกนแห่งการกระทำเสมอเหมือนกันไม่มี
ยกเว้น ในการปฏิบัติพระราชกรณียกิจต่าง ๆ นั้น จึงทรงปฏิบัติ
ด้วยพระราชสำนักและตามพระคุณธรรมมีทศพิธราชธรรม
เป็นต้น เยี่ยงที่คนไทยทั้งหลายในทุกฐานะปฏิบัติกันอยู่โดยฐาน
ที่เป็นคนไทย เพราะฉะนั้น พระองค์จึงทรงปฏิบัติพระราช-
กรณียกิจน้อยใหญ่ ตลอดมามิได้หยุดหย่อน นับแต่เริ่มรัชกาล
เป็นต้นมาจนทุกวันนี้ ในปัจจุบันมีคณะกรรมการซึ่งมาจาก
หน่วยงานต่าง ๆ ของรัฐบาลปฏิบัติสนองพระราชดำริทุกแห่ง
และมีคณะกรรมการพิเศษ เพื่อประสานงานโครงการอันเนื่อง
มาจากพระราชดำริที่เรียกสั้นว่า กปร. มีนายกรัฐมนตรีเป็น

ประธาน นับเป็นพระมหากษัตริย์คุณแก่ปวงประชาชนชาวไทย
อย่างหาที่สุดมิได้

ตามที่ได้กล่าวมาก่อนข้างจะยืดยาวนี้ เป็นเพียงส่วนหนึ่ง
ของพระราชจริยาวัตรของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาล
ปัจจุบัน ที่แสดงให้เห็นว่า พระองค์ทรงปฏิบัติตามหลักทศพิธ
ราชธรรมอย่างไรบ้าง และผลของการที่องค์พระมหากษัตริย์
ทรงดำรงมั่นอยู่ในทศพิธราชธรรมนั้น ก่อให้เกิดประโยชน์สุข
แก่ประเทศชาติและประชาชนอย่างไร ทั้งยังเป็นการชี้ให้เห็นอีก
ด้วยว่าสำหรับชาติไทยนั้น ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ เป็นสิ่ง
ที่จะแยกจากกันไม่ได้ เพราะชาติก็คือเอกภาพแห่งปวงชน
ปวงชนจะมีเอกภาพได้ก็เพราะมีพระมหากษัตริย์หรือผู้นำเป็น
จุดรวมใจพระมหากษัตริย์หรือผู้นำที่จะเป็นจุดรวมใจของปวงชน
ได้นั้นจะต้องมีพระศาสนาคือคุณธรรมเป็นที่ยึดมั่น เพื่อเป็น
แบบอย่างที่ดีและเป็นที่ยึดมั่นได้ของปวงชน พระศาสนาคือคุณธรรม
จึงเท่ากับเป็นจุดศูนย์กลางของเอกภาพแห่งชาติ เพราะจะต้อง
เป็นหลักยึดสำหรับทุกคนในชาตินับแต่พระมหากษัตริย์ตลอดไป
จนถึงประชาชนทั้งปวงโดยนัยนี้ แม้คำสอนเรื่องทศพิธราชธรรม
ก็เช่นเดียวกัน เป็นหลักธรรมที่ไม่เพียงแต่พระมหากษัตริย์
เท่านั้นที่ควรปฏิบัติ แม้รัฐบาล ข้าราชการ ประชาชนทั่วไป
ก็ควรปฏิบัติ เพราะแต่ละคนก็มีส่วนในการปกครองด้วยกัน
ทั้งนั้น ต่างกันแต่เล็กน้อยไปตามฐานะ เริ่มแต่ปกครองตน
ปกครองสังคม ตลอดไปจนถึงปกครองประเทศชาติแต่ที่ทรง
ยกพระราชามาแสดงก็เพราะว่า พระราชาหรือพระมหา

กษัตริย์ทรงเป็นธงของประเทศชาติ ทรงเป็นแบบอย่างของ
ประชาชน และเป็นที่ยึดมั่นที่ปรากฏชัดกว่าบุคคลใด ๆ ในสังคมเดียวกัน
ฉะนั้น จึงทรงอยู่ในฐานะที่ต้องให้ความสำคัญและเน้นเป็นพิเศษ
เพื่อเป็นเยี่ยงอย่างแก่คนทั่วไป ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
ของเราทั้งหลายได้ทรงปฏิบัติมาแล้วเป็นอย่างดีเยี่ยม

ขอพระราชทานถวายพระพรชัยมงคล แด่พระบาทสมเด็จพระ
พระเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ และถ้าจะมีข้อผิดพลาด
บกพร่องไม่ถูกไม่ควรประการใด ขอพระราชทานอภัย และ
ขออภัยท่านผู้ฟังทั่วไป

ขออำนาจพรแก่ทุกท่านที่มาร่วมฟังการบรรยาย และ
ขอเชิญชวนให้ร่วมอธิษฐานจิตถวายพระพรให้ทรงพระเจริญ

ขออำนาจพร.

ทศพิธราชธรรมและพระราชกรณียกิจของ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว^๑

อำนวยการ ท่านผู้มีเกียรติทั้งหลาย

อาตมภาพรู้สึกยินดีที่ได้มีส่วนร่วมบรรยายพิเศษในการ
สัมมนาครั้งนี้ซึ่งนับได้ว่าเป็นการสัมมนาที่มีความสำคัญ เพราะ
เป็นการสัมมนาข้าราชการระดับบริหารและสมาชิกชมรมนัก
บริหารข้าราชการพลเรือน ซึ่งถ้าจะพูดอีกนัยหนึ่งก็คือ เป็นการ
สัมมนาผู้ที่มีหน้าที่รับผิดชอบทางการปกครองในสาขาและระดับ
ต่าง ๆ ภายใต้อำนาจของ “การพัฒนาข้าราชการด้วยทศพิธราช-
ธรรม” โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อเป็นการเฉลิมพระเกียรติพระบาท
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในมหามงคลวโรกาสทรงเจริญพระ
ชนมพรรษาครบ ๕ รอบ และเพื่อให้ข้าราชการพลเรือนมีความรู้
ความเข้าใจในเรื่องทศพิธราชธรรม ตลอดจนเพื่อรณรงค์ให้ข้าราชการ
ทุกระดับชั้นปฏิบัติตนและบริหารราชการตามหลัก
ธรรมในทศพิธราชธรรม สำหรับหัวข้อที่อาตมภาพได้รับมอบ
หมายให้บรรยายในวันนี้คือ “ทศพิธราชธรรมและพระราช
กรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว” ตามหัวข้อที่กำหนด

๑ ปาฐกถาพิเศษ ณ ตึกสันติไมตรี ทำเนียบรัฐบาล

๒๗ พฤษภาคม ๒๕๓๐

อง
ให้นี้ ก็คงจะมีประเด็นสำคัญอยู่ ๒ ประเด็นคือ ทศพิธราชธรรม
คืออะไร และ พระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
เกี่ยวเนื่องกับทศพิธราชธรรมอย่างไร ฉะนั้น การบรรยายก็จะ
ดำเนินไปใน ๒ ประเด็นนี้

เมื่อพูดถึงทศพิธราชธรรม ก็มีคนเป็นจำนวนมากไม่น้อย เข้าใจ
ว่าเป็นคุณธรรมสำหรับพระมหากษัตริย์หรือพระราชาทรง
ประพฤติปฏิบัติ ฉะนั้น สามัญชนคนทั่วไปจึงไม่มีสิทธิที่จะนำ
มาปฏิบัติหรือไม่ใช้หน้าที่ของประชาชนทั่วไปที่จะต้องปฏิบัติ
ซึ่งเป็นความเข้าใจที่ยังคลาดเคลื่อน อันที่จริงนั้นธรรมะทุกข้อเป็น
ของกลาง ใคร ๆ ก็สามารถนำมาประพฤติปฏิบัติได้ แต่ที่มีชื่อ
เรียกต่าง ๆ กันออกไปนั้น ก็เรียกไปตามโอกาสและบุคคลที่พระ
พุทธเจ้าทรงแสดงหรือทรงสั่งสอนเท่านั้น ทศพิธราชธรรมก็เช่น
เดียวกัน คำสอนหมวดนี้ได้ชื่อว่า ราชธรรม ก็เพราะโบราณ
บัณฑิตทั้งหลายนิยมแสดงแก่พระราชาซึ่งเป็นผู้ปกครอง
ประชาชนมาตั้งแต่โบราณกาลก่อนพุทธกาล ครั้นสมเด็จพระ
บรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จอุบัติขึ้น ก็ได้ทรงนำมาสั่งสอน
ต่อมา เพราะทรงเห็นว่า เป็นคุณธรรมที่จะก่อให้เกิดประโยชน์
สุขแก่ผู้ปฏิบัติได้จริง และเนื่องจากธรรมะหมวดนี้มี ๑๐ ประการ
จึงนิยมเรียกกันว่า ทศพิธราชธรรม ซึ่งแปลว่า ราชธรรม
๑๐ ประการ นอกจากทศพิธราชธรรมแล้ว พระพุทธศาสนายัง
ได้แสดงหลักธรรมทางการปกครองประการอื่น ๆ ไว้อีก

มาก เช่น ราชสังคหวัตถุ ๕^(๑) จักรวรรดิวัตร ๑๒,^(๒) พละ ๕^(๓) เป็นต้น แต่ในที่นี้จะกล่าวถึงเฉพาะเรื่องทศพิธราชธรรมเท่านั้น

ทศพิธราชธรรมนั้น หากพิจารณาด้วยดีแล้วจะเห็นว่า มิใช่เป็นธรรมสำหรับผู้ปกครองสูงสุด คือพระราชาหรือพระมหากษัตริย์เท่านั้น แต่เป็นธรรมสำหรับผู้ทำหน้าที่ปกครองทั่ว ๆ ไป ตั้งแต่ระดับชาติ ตลอดลงมาจนถึงระดับประชาชนในชาติทั่วไป จะแตกต่างกันก็ตรงที่ขอบเขตแห่งความรับผิดชอบในการปกครอง ซึ่งก็คงมากน้อยแตกต่างกันไปตามฐานะของบุคคลนั้น ๆ ทั้งนี้เพราะ ความผาสุกของคนที่อยู่รวมกันเป็นหมู่เป็นคณะ นับแต่ครอบครัวไปจนถึงประเทศชาตินั้น ขึ้นอยู่กับผู้นำหรือ

-
- (๑) ราชสังคหวัตถุ ๕ คือ ๑ สัสสมณะ ความสามารถในการบำรุงข้าวกล้า, ๒ ปุริสมณะ ความสามารถในการบำรุงเลี้ยงคน, ๓ สัมมาปาสะ ความสามารถผูกมัดน้ำใจประชาชน, ๔ วาจาเปยยะ มีวาจาควรดีมี, และ นิรัคคพะ สงบราบคาบปราศจากโจรภัยจนถึงมีทวารเรือนไม่ต้องลงกลอน เป็นคำรบ ๕ (ส.ส. ๑๕/๑๑๐/๓๕๑).
- (๒) จักรวรรดิวัตร ๑๒ คือ ๑ โอวาสสั่งสอนข้าราชการสำนัก, ๒ ผูกมิตรไมตรีกับนานาประเทศ, ๓ สงเคราะห์พระราชวงศ์, ๔ เกื้อกูลคฤหบดีชน, ๕ อนุเคราะห์ประชาราษฎร, ๖ อุปการะสมณะพราหมณ์ผู้ประพฤติชอบ, ๗ อนุรักษ์ฝูงสัตว์ไม่ให้มีภัย, ๘ ปราบปรามการทุจริตส่งเสริมการสุจริต, ๙ สนับสนุนทุนทรัพย์แก่ผู้ประกอบสัมมาชีพ, ๑๐ เข้าใกล้ได้ถามเรื่องบาปบุญคุณโทษกับสมณะพราหมณ์, ๑๑ ห้ามห้ามจิตใจจากอธรรมทั้งปวง, ๑๒ พยายามเลิกละความละโมภโลภมากในทางที่ไม่ถูกไม่ควร (ที.ปาฎิ. ๑๑/๖๕/๓๕).
- (๓) พละ ๕ คือ ๑ กายพละ กำลังกาย, ๒ โภคพละ กำลังคือโภคสมบัติ, ๓ อมัจจพละ กำลังคืออำนาจ, ๔ อภิชัจจพละ กำลังคือชาติสกุลสูง, ๕ ปัญญาพละ กำลังคือปัญญา (ขุ.ชา. ๒๗/๕๓๒/๒๔๔๔).

ผู้ปกครองเป็นสำคัญ แต่ทั้งนี้ก็มีไว้ว่า เฉพาะผู้นำหรือผู้ปกครอง
เท่านั้นที่จะต้องปฏิบัติธรรมหรือรับผิดชอบต่อความผาสุกของ
หมู่คณะ ผู้อยู่ในปกครองไม่ต้องปฏิบัติธรรมหรือไม่ต้องรับผิดชอบ
อันที่จริง ทุกคนที่รวมอยู่ในหมู่คณะหรือประเทศชาติเดียว
กัน ต่างต้องรับผิดชอบต่อความผาสุกของกันและกันด้วยกัน
ทั้งนั้น แต่สำหรับผู้นำนั้น ในฐานะที่เป็นผู้นำ จำต้องปฏิบัติตนให้
เป็นเยี่ยงอย่างที่ดีแก่ผู้ตามหรือผู้อยู่ในปกครองเป็นอันดับแรก
จึงจะสมกับที่ได้ชื่อว่าเป็นผู้นำ ฉะนั้น ผู้นำจึงอยู่ในฐานะที่ต้องรับ
ผิดชอบหนักกว่าผู้อื่นในหมู่เดียวกัน ด้วยเหตุนี้เอง ในทาง
พระพุทธศาสนาจึงเน้นการปฏิบัติธรรมของผู้ที่เป็นผู้นำหรือผู้
ปกครองหมู่คณะหรือประเทศชาติมาก ดังมีพระพุทธพจน์ตรัส
แสดงไว้ในที่แห่งหนึ่ง แปลความว่า

“เมื่อฝูงโคกำลังข้ามฟากอยู่ ถ้าโคจ่าฝูงนำฝูงไปตรง โคน
ทั้งปวงก็ย่อมไปตรงตามกัน ในหมู่มนุษย์ก็เหมือนกัน
ถ้าผู้ที่เขาสมมติว่าประเสริฐสุด (คือผู้นำ) ประพฤติเป็น
ธรรม (คือประพฤติกฎต้องยุติธรรม) ประชาชนนอกนั้นก็
ย่อมประพฤติเป็นธรรมตามกัน ถ้าพระราชา (คือผู้นำ)
ตั้งอยู่ในธรรม ประเทศชาติตลอดพระราชอาณาเขตย่อม
อยู่เป็นสุข” ดังนี้^(๑)

เพราะฉะนั้น จึงกล่าวได้ว่า ทศพิธราชธรรมนั้น เป็นคุณธรรมที่
ทุกคนผู้อยู่ร่วมในสังคมเดียวกัน ทั้งในฐานะผู้ปกครอง ทั้งในฐานะ
ผู้อยู่ในปกครอง ควรประพฤติโดยเสมอหน้ากัน เพื่อความผาสุก

(๑) อัง. จตุกุก. ๒๑/๔๔/๗๐; ขุ.ชา. ๒๘/๒๐/๕๐.

และความเจริญก้าวหน้าของสังคมของตน และเพราะฉะนั้น
คุณธรรมหมวดนี้จึงอาจจะเรียกชื่อได้หลายอย่างตามฐานะของผู้
นำไปปฏิบัติ เช่น หากพระราชหรือพระมหากษัตริย์ทรงนำไป
ปฏิบัติ ก็เรียกว่า ราชธรรม หากคณะรัฐบาลนำไปปฏิบัติ ก็
เรียกว่า รัฐบาลธรรม (หรือ รัฐบาลธรรม) หากผู้นำหรือผู้บริ
หารในระดับต่าง ๆ นำไปปฏิบัติ ก็เรียกได้ว่า บริหารธรรม
หรือบริหารกรรม ธรรมสำหรับการบริหารหรือสำหรับนัก
บริหาร หากพ่อบ้านแม่เรือนนำไปปฏิบัติ ก็เรียกได้ว่า คหบดี
ธรรม หรือถ้าประชาชนทั่วไปนำไปปฏิบัติ ก็เรียกได้ว่า ประชา
ธรรม เป็นต้น ฉะนั้น ทศพิธราชธรรมจึงกล่าวได้ว่า เป็นคุณธรรม
สำหรับผู้ปกครอง หรือนักบริหารทุกระดับชั้น หรือถ้าจะกล่าว
กันอย่างกว้าง ๆ เป็นกลาง ๆ ก็กล่าวได้ว่า เป็นคุณธรรมสำหรับ
ทุกคน ซึ่งความจริงข้อนี้จะเห็นได้ชัดเจนขึ้น เมื่อได้พิจารณา
ทศพิธราชธรรมเป็นข้อ ๆ ไป

ทศพิธราชธรรม หรือราชธรรม ๑๐ ประการนั้น ดังนี้
(๑) ทาน การสละวัสดุสิ่งของและให้วิชาความรู้เพื่อเกื้อกูลผู้อื่น
และให้ประการอื่น ๆ เช่น กำลังกาย กำลังความคิด ตลอดจนให้
การอบรมแนะนำ ที่รวมเรียกว่า ธรรมทาน (๒) ศีล ควบคุม
พฤติกรรมทางกายวาจาตลอดถึงใจให้เป็นปกติเรียบร้อย (๓)
บริจาค ละเสียสละประโยชน์สุขส่วนตนเพื่อประโยชน์
สุขส่วนรวม (๔) อาชชวะ ความซื่อตรง (๕) มัททวะ ความสุภาพ
อ่อนโยน (๖) ตบะ ความเพียรพยายามในหน้าที่การงานจนกว่า
จะสำเร็จโดยไม่ลดละ (๗) อักโกธะ ความไม่แสดงความ

เกรี้ยวกราดโกรธแค้นต่อใคร ๆ (๘) อวิหิงสา ความไม่เบียดเบียน
ผู้อื่นให้ได้ทุกข์เดือดร้อน (๙) ขันติ ความอดทนต่อความยาก
ลำบากทั้งที่เนื่องมาจากวัตรธรรมและนามธรรม (๑๐) อวิโรธนะ
ความไม่ประพฤติปฏิบัติผิดไปจากทำนองคลองธรรม^(๑) คุณธรรม
๑๐ ประการดังที่กล่าวมานี้ ท่านทั้งหลายในฐานะที่เป็นนักบริหาร
ก็คงจะเห็นได้ว่า มีความจำเป็นสำหรับผู้ปกครองหรือผู้บริหาร
และมีความจำเป็นแม้แก่ผู้อยู่ในปกครองหรือผู้ร่วมงานอย่างไร
เพราะคุณธรรมแต่ละข้อมีความชัดเจนอยู่ในตัวแล้วจนเกือบจะไม่
ต้องอธิบายอะไรเพิ่มเติมอีก แต่บางท่านอาจจะยังไม่ค่อยคุ้นกับ
หัวข้อธรรมเหล่านี้นัก ในที่นี้จึงจะขอขยายความเพิ่มเติมอีกสัก
เล็กน้อย

คุณธรรมข้อที่ ๑ คือทาน นับว่ามีความสำคัญสำหรับ
ผู้ปกครองเป็นอันดับแรก เพราะในฐานะที่เป็นผู้นำหรือผู้ปกครอง
นั้น หากมองในแง่ของคุณธรรม ก็ควรจะเป็นผู้เอื้ออารีต่อคนใน
ปกครอง รู้จักเอื้อเพื่อแบ่งปัน สงเคราะห์ช่วยเหลือคนในปกครอง
ของตนตามควรแก่โอกาสและเหตุการณ์ หากมองในแง่ของหน้าที่
ผู้ปกครองก็มีหน้าที่จะต้องบำบัดทุกข์บำรุงสุขคนในปกครองของ
ตน ด้วยการให้วัตถุสิ่งของบ้าง ด้วยการให้วิชาความรู้บ้าง
ด้วยการให้สิ่งที่ต้องการอื่น ๆ ตลอดจนถึงการอบรมแนะนำ
บ้าง เพื่อเขาเหล่านั้นจะได้ใช้เป็นเครื่องยังชีพและสร้างสรรค์ชีวิต
ให้มีความสุขตามควรแก่อัตภาพ สิ่งเหล่านี้ ก็รวมอยู่ในคุณ-
ธรรมข้อที่เรียกว่า ทาน การให้ นั่นเอง ส่วนผู้อยู่ในปกครอง

(๑) บุ.ชา. ๒๘/๒๔๐/๘๖.

เมื่อได้รับจากผู้ปกครองแล้ว ก็ควรจะให้ตอบด้วย ความผาสุก
ของส่วนรวมจึงจะเป็นไปได้ เช่น เสียภาษีอากรแก่รัฐตามฐานะ
และหน้าที่ ให้ความร่วมมือช่วยเหลือเมื่อได้รับการขอร้อง เป็น
ต้น ฉะนั้น ทุกฝ่ายจึงควรให้แก่งกันและกันตามฐานะและหน้าที่ของ
ตน ๆ เพราะถ้าฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดให้แต่ฝ่ายเดียว หรือรับแต่ฝ่าย
เดียว สุดท้ายก็คงจะไม่มีใครให้ เพราะไม่มีอะไรจะให้อีกต่อไป

คุณธรรมข้อที่ ๒ คือ ศิล นั้นก็หมายความว่า ผู้ปกครองจะ
ต้องประพฤติตนอยู่ในศีลในธรรม มั่นคงหนักแน่นอยู่ในระเบียบ
วินัย กฎหมายและขนบประเพณีอันดีงามของบ้านเมือง วางตนให้
เป็นหลักเป็นที่เชื่อถือของประชาชนได้ ในฐานะที่เป็นหลักเป็น
ประธานของหมู่คณะหรือประเทศชาติ ส่วนประชาชนก็ต้อง
ประพฤติเช่นเดียวกัน เพราะถ้าผู้นำทำดีอยู่คนเดียว แต่ประชาชน
ไม่เอาด้วย สังคมก็จะสงบเรียบร้อยไปไม่ได้ หรือถ้าประชาชน
พยายามทำดี แต่ผู้นำไม่เอาด้วยประชาชนก็เดือดร้อน ฉะนั้น
ทุกฝ่ายจึงต่างต้องมีศีลต่อกัน สังคมจึงจะสงบสุข

คุณธรรมข้อที่ ๓ คือ ปริงจาคะ ความเสียสละ โดยหน้าที่
แล้วผู้ปกครองย่อมต้องเป็นคนเสียสละ หากไม่มีคุณธรรมข้อนี้
ก็เป็นผู้ปกครองที่ดีไม่ได้ เป็นผู้นำที่ดีไม่ได้ เพราะจะกลายเป็น
ผู้ใช้อำนาจหน้าที่เพื่อกอบโกยประโยชน์สุขส่วนตนอย่างเดียว
กล่าวสั้น ผู้ปกครองจะต้องพร้อมเสมอที่จะเสียสละ เพื่อประโยชน์
สุขของคนในปกครองของตนหรือเพื่อประเทศชาติของตน ส่วน
ประชาชนก็ต้องเสียสละ เพื่อสนองนโยบายที่เป็นธรรม หรือ
ความปรารถนาดีของผู้ปกครองด้วยเช่นกัน เช่น เมื่อถึงคราว

ควรอด ก็อดด้วยกัน เมื่อถึงคราวควรอด ก็อดด้วยกัน การแก้
ปัญหาของหมู่คณะหรือชาติบ้านเมืองจะเป็นไปได้ แต่ถ้าฝ่ายหนึ่ง
กำลังประสบปัญหา แต่อีกฝ่ายหนึ่งกลับแสวงหาแต่ความสุขใส่ตัว
เอง โดยไม่อาทรห่วงใยต่อใคร หมู่คณะหรือชาติบ้านเมืองก็คงไป
ไม่รอดแน่ ฉะนั้น ทุกคนจึงต้องเสียสละตามควรแก่ฐานะและ
ความรับผิดชอบ

คุณธรรมข้อที่ ๔ คือ อาชชวะ ความซื่อตรง ข้อนี้ไม่ต้อง
อธิบายมาก เพราะคงเป็นที่เข้าใจกันดีอยู่แล้ว กล่าวโดยสรุปก็
คือ กิจการทุกอย่างหากผู้ที่มีส่วนร่วม ไม่ว่าจะในฐานะผู้นำหรือผู้
ตาม ต่างไม่มีความซื่อสัตย์ต่อกัน ไม่ซื่อตรงต่อเวลา ไม่ซื่อตรง
ต่อหน้าที่ ไม่ซื่อตรงต่อความถูกต้องความควร ความสัมฤทธิ์ผลก็เป็น
ไปได้ยาก และจะถึงความล้มสลายในที่สุด แต่ถ้าทุกฝ่ายต่าง
ซื่อตรงต่อกัน ซื่อตรงต่อเวลา ซื่อตรงต่อหน้าที่ และซื่อตรงต่อ
ความถูกต้องความควร ก็หวังได้ว่า กิจการย่อมจะประสบความสำเร็จ
ด้วยดี หากแม้จะมีอุปสรรคก็จะสามารถช่วยกันแก้ไขให้สำเร็จ
ได้ไม่ยาก

คุณธรรมข้อที่ ๕ คือ มัททวะ ความอ่อนโยน คุณธรรมข้อ
นี้มีความจำเป็นอย่างไรคงเห็นได้ไม่ยาก คนที่เย่อหยิ่งจองหอง
หรือแข็งกระด้างหยาบคายนั้น ย่อมเป็นที่เกลียดชังของคนทั่วไป
หากเป็นผู้ปกครองด้วยแล้ว ก็ย่อมจะก่อให้เกิดผลเสียหายต่อการ
ปกครองเป็นอย่างยิ่ง เพราะจะทำให้คนในปกครองขาดความ
เคารพนับถือและเสื่อมศรัทธา และบางครั้งอาจจะก่อให้เกิดความ
เสียหายอย่างร้ายแรงขึ้นก็ได้ ฉะนั้น ผู้ปกครองที่ดีย่อมจะสุภาพ

อ่อนโยนต่อทุกคนและในทุกโอกาสด้วยความจริงใจเสมอ
ประชาชนก็จะให้ความเคารพรักรและเคารวะอ่อนน้อมเป็น
การตอบแทนเช่นกัน โดยสรุปแล้วก็คือ ทุกคนควรมีความสุภาพ
อ่อนโยนต่อกันและกันตามควรแก่ฐานะ

คุณธรรมข้อที่ ๖ คือ ตบะ ความเพียร ลักษณะของผู้หน้าที่
จะขาดเสียมิได้ก็คือความกล้าหาญเด็ดเดี่ยวในการปฏิบัติหน้าที่
หรือในยามที่ต้องเผชิญกับปัญหาความยุ่งยากต่าง ๆ จึงจะก่อ
ให้เกิดความเชื่อมั่นและยำเกรงขึ้นในประชาชนได้ ความกล้าหาญ
เด็ดเดี่ยวจะมีได้ก็ต่อเมื่อมีพลังภายในคือตบะ ความเพียรพยายาม
อย่างเด็ดเดี่ยวมั่นคงจนกว่าจะบรรลุความสำเร็จในหน้าที่การ
งานนั่นเอง ตบะจึงเป็นที่มาแห่งอำนาจของผู้นำ ดังที่มักเรียกกัน
ว่า “มีตบะเดชะ” ผู้นำที่ไร้ตบะไม่เป็นที่เชื่อมั่นยำเกรงของคน
ในปกครอง ฉะนั้น ตบะ จึงเป็นคุณธรรมจำเป็นสำหรับผู้ปกครอง
ผู้บริหาร และในเมื่อผู้ปกครองผู้บริหารมีความเพียรพยายามแล้ว
ผู้อยู่ในปกครองหรือผู้ตามก็ต้องสนองตอบด้วย คือจะต้อง
มีความเพียรพยายามไปตามฐานะและหน้าที่อย่างเต็มความ
สามารถด้วย กล่าวสั้นก็คือ ทุกคนต้องมีความเพียรพยายามอย่าง
เด็ดเดี่ยวมั่นคงร่วมกันในการแก้ปัญหาหรือสร้างสรรค์ความ
เจริญให้แก่หมู่คณะหรือชาติบ้านเมือง

คุณธรรมข้อที่ ๗ คือ อักโกระ ความไม่โกรธนั้น ก็หมายถึง
ว่า ผู้ปกครองไม่ควรปฏิบัติต่อคนในปกครองของตนด้วยอำนาจ
บาทใหญ่ หรือด้วยความเกรี้ยวกราดอย่างไรเหตุผล เพราะจะทำ
ให้กลายเป็นที่เกลียดกลัวและเกลียดชังของคนในปกครอง อันจะ

ทำให้ขาดความร่วมมือร่วมใจในการปฏิบัติหน้าที่การงาน แต่ถ้า
ผู้ปกครองหรือผู้บริหารเป็นคนไม่รู้จักใช้อารมณ์ แต่เป็นคนเยือก
เย็นมีเหตุผล และแสดงความเมตตาอาทรต่อทุกคนโดยเสมอหน้า
ก็ย่อมจะเป็นที่รักที่พอใจของทุกคน และย่อมจะได้รับความร่วมมือ
มือร่วมใจในกิจการทุกอย่างด้วยดีโดยไม่ต้องบังคับขอร้อง ฉะนั้น
ทุกฝ่ายจึงควรปฏิบัติต่อกันด้วยความไม่รู้จักกลัวและมี
เหตุผล พร้อมทั้งมีเมตตาอาทรต่อกันตามฐานะ กิจการทุกอย่างจึง
จะดำเนินไปด้วยดี

คุณธรรมข้อที่ ๘ คือ อวิหิงสา ความไม่เบียดเบียนนั้นก็ได้แก่
ผู้ปกครองจะต้องไม่เป็นผู้โหดร้ายทารุณประชาชน ไม่กระทำการ
การใด ๆ อันจะก่อให้เกิดความเดือดร้อนทุกข์ยากแก่ประชาชน
ทั้งในด้านทรัพย์สิน และชีวิตร่างกาย หากผู้ปกครองโหดร้าย
ปราศจากกรุณา ปราณี ประชาชนก็จะมีแต่ความหวาดผวา
หาความมั่นใจในชีวิตและทรัพย์สินไม่ได้ เมื่อเป็นเช่นนี้ก็คงจะไม่
มีใครคิดสร้างสรรค์อะไรให้สังคมหรือส่วนรวม เพราะแต่ละคนก็
จะกลัวแต่ระวังภัยอันอาจจะเกิดขึ้นกับตนเองได้ทุกเมื่อ ฉะนั้น
ผู้ปกครองที่ดีจะต้องไม่สร้างความหวาดกลัวให้เกิดขึ้นแก่ประ
ชาชน แต่จะต้องพยายามสร้างความสุขกายเย็นใจให้แก่ทุกคน
ในปกครองของตนเท่าที่สามารถจะทำได้ ส่วนประชาชนก็ต้อง
ไม่หาเหตุสร้างความเดือดร้อนให้แก่ผู้ปกครองด้วยเช่นกัน กล่าว
สั้นก็คือ ทุกฝ่ายจะต้องไม่สร้างความเดือดร้อนให้แก่กันและ
กัน จึงจะอยู่ด้วยกันได้อย่างเป็นสุข

คุณธรรมข้อที่ ๕ คือ ขันติ ความอดทน ภารกิจของผู้ปกครองนั้นเป็นสิ่งที่หนักยิ่ง ผู้ปกครองจึงจำต้องมีความอดทนอย่างยิ่งจึงจะสามารถปฏิบัติหน้าที่ได้เป็นผลสำเร็จ คือจะต้องอดทนต่อความทุกข์ยากในการปฏิบัติหน้าที่ ทนเสียสละเพื่อประชาชน ทนต่อปัญหาและอารมณ์อันไม่พึงประสงค์ของคนเป็นจำนวนมาก ตลอดจนทนต่อความรู้สึกและความต้องการอันไม่ถูกไม่ควรของตนเองไม่ให้แสดงออกมาด้วย กล่าวสั้นก็คือ จะต้องเป็นผู้หนักแน่นมั่นคงในทุกสถานการณ์เพื่อให้ภาระหน้าที่ในความรับผิดชอบดำเนินไปด้วยดี แม้ประชาชนก็จะต้องมีความอดทนด้วยเช่นกัน เช่นทนกระทำในสิ่งที่ดีงามควรกระทำทนลำบากได้ในเมื่อบ้านเมืองอยู่ในภาวะลำบาก ทนเสียสละได้ในเมื่อบ้านเมืองต้องการความช่วยเหลือ หรือทนอดทนอ้อมได้เพื่อผลดีแก่ส่วนรวม เป็นต้น กล่าวสั้นก็คือ ทุกฝ่ายจะต้องร่วมกันทนร่วมกันทำ การแก้ปัญหาหรือสร้างสรรค์ความเจริญของบ้านเมืองจึงจะเป็นไปได้

ผู้ปกครองที่ประกอบด้วยคุณธรรม ๙ ประการดังกล่าวมาแล้วข้างต้นก็ชื่อว่าได้ปฏิบัติคุณธรรมข้อที่ ๑๐ คือ อวิโรธนะ ความปฏิบัติไม่ผิด ได้แก่ปฏิบัติหรือกระทำการต่าง ๆ ไม่ผิดไปจากทำนองคลองธรรมของผู้ปกครองที่ดี แต่กระทำการต่าง ๆ ไปตามที่ถูกต้องควร โดยยึดถือคุณธรรมมีทศพิธราชธรรมเป็นต้นเป็นหลักในการบริหารหรือปกครอง กล่าวสั้นก็คือ ปกครองโดยธรรม ที่ทางพระพุทธศาสนารวมเรียกว่า ธรรมาธิปไตย ถือธรรมะ คือความถูกต้องยุติธรรมเป็นใหญ่ ไม่เอาประโยชน์สุขส่วน

ตัว หรืออำนาจบาทใหญ่ หรืออารมณ์อันไร้เหตุผลมาเป็นหลักเป็นใหญ่ในการบริหารหรือปกครอง แม้ผู้อยู่ในปกครองหรือผู้ร่วมงานก็เช่นเดียวกัน จะต้องยึดถือธรรมะ คือความถูกต้องยุติธรรม เป็นหลักในการปฏิบัติสนองตอบต่อผู้ปกครองหรือปฏิบัติต่อกัน และกัน กล่าวโดยสรุปก็คือ ทุกฝ่ายจะต้องยึดถือธรรมะ คือความถูกต้องยุติเป็นหลักในการปฏิบัติต่อกันและกัน ไม่เอาประโยชน์สุขส่วนตัวหรืออคติความลำเอียงเพราะเหตุใดเหตุหนึ่งมาเป็นเกณฑ์ในการวินิจฉัยตัดสิน ความเป็นธรรมในสังคมจึงจะเกิดขึ้น และดำรงอยู่ได้

ดังที่กล่าวมานี้ จะเห็นได้ว่าคุณธรรมทั้ง ๑๐ ประการนี้เป็นคุณธรรมที่ทั้งฝ่ายผู้ปกครองและผู้อยู่ในปกครอง หรือทั้งฝ่ายผู้บริหารและผู้ร่วมงาน จะต้องประพฤติปฏิบัติด้วยกัน จึงจะเกิดผลคือประโยชน์สุขแก่ส่วนรวมได้ คุณธรรม ๑๐ ประการนี้ หากจะกล่าวกันโดยสรวัดถะหรือโดยใจความสำคัญแล้ว ก็คือเรื่องของ การให้ การบริจาต ความเสียสละ (ทาน ปริจจาค), ความซื่อสัตย์สุจริต (ศีล อาชชวะ), ความอ่อนโยนมีไมตรีเอื้ออาทรต่อกัน (มัททวะ อักโกธะ อวิหิงสา), ความเพียรพยายามอดทน (ตบะ ขันติ), และความถูกต้องยุติธรรม (อวิโรธนะ) นั้นเอง เมื่อย่นย่อลงดังนี้ ก็ยิ่งจะทำให้เห็นได้ชัดเจนยิ่งขึ้นกว่า คนที่อยู่รวมกันเป็นหมู่เป็นคณะโดยที่แต่ละคนต่างก็ไม่มีคุณธรรมเหล่านี้ จะอยู่รวมกันอย่างเป็นมาสุกได้หรือไม่? กิจการใด ๆ ก็ตามที่ผู้ร่วมกิจการทั้งผู้บริหารและผู้ร่วมงาน ต่างก็ไม่มีคุณธรรมเหล่านี้ จะดำเนินไปจนเป็นผลสำเร็จได้หรือไม่? คำถามเหล่านี้ก็คงจะให้คำตอบ

ที่ตรงกันว่า ไม่ได้ ฉะนั้น ตามคติแห่งพระพุทธศาสนาจึงถือ
ว่า ทศพิธราชธรรมนี้เป็นคุณธรรมเพื่อยังประโยชน์สุขให้
เกิดขึ้นแก่ประชาชน โดยมีพระราชาหรือผู้ปกครองเป็นผู้นำใน
การประพฤติปฏิบัติ โดยนัยนี้ คุณธรรมหมวดนี้จึงอาจเรียกได้อีก
อย่างหนึ่งตามลักษณะของผลที่มุ่งหมายว่า สุขุบายธรรม คือ
ธรรมเป็นอุบาย คือ นโยบายนำไปสู่ความสุขความเจริญ

นอกจากทศพิธราชธรรมดังกล่าวมาแล้ว พระพุทธศาสนา
ยังได้แสดงหลักธรรมเกี่ยวกับผู้ที่ทำหน้าที่ปกครองประชาชนจะ
พึงประพฤติปฏิบัติไว้อีกหลายประการ เพื่อเป็นการสนับสนุนการ
ปฏิบัติทศพิธราชธรรมให้ได้ผลสมบูรณ์ยิ่งขึ้น เช่น หลักอคติ
๔^(๑) หลักสังคหวัตถุ ๔^(๒) และ หลักพรหมวิหาร ๔^(๓) เป็นต้น
แต่ถ้าจะกล่าวเฉพาะที่เกี่ยวกับผู้ปฏิบัติหน้าที่ในทางราชการ
ซึ่งเรียกสั้นว่า ข้าราชการ แล้วพระพุทธศาสนาก็ได้แสดงไว้ว่า
ควรจะมีคุณธรรมอีก ๕ ประการ เพื่อความสัมฤทธิ์ผลในการ
ปฏิบัติหน้าที่ราชการที่ตนรับผิดชอบ กล่าวคือ

(๑) อคติ ๔ คือ ๑ ฉันทาคติ ลำเอียงเพราะรัก, ๒ โทสาคติ ลำเอียงเพราะชัง, ๓
โมหาคติลำเอียงเพราะเขลา, ๔ ภยาคติ ลำเอียงเพราะกลัว (อง. จตุกก. ๒๑/๒๓/
๑๗).

(๒) สังคหวัตถุ ๔ คือ ๑ ทาน ให้ปันสิ่งของ, ๒ ปิยวาจา เจรจาอ่อนหวาน, ๓ อัตถจริยา
ประพฤติสิ่งที่เป็นประโยชน์, ๔ สมานัตตตา วางตนเสมอไม่ถือตัว (อง. จตุกก.
๒๑/๒๔/๓๒).

(๓) พรหมวิหาร ๔ คือ ๑ เมตตา प्रารณาให้เขาเป็นสุข, ๒ กรุณา คิดจะช่วยให้พ้น
ทุกข์, ๓ มุทิตาพลอยยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี, ๔ อุเบกขา ความวางเฉย (อภิ. วิภงค.
๓๕/๓๖๔/๗๔๑).

๑. มีปัญญา คือความฉลาดสามารถในการรู้การคิดและ
การทำ เพื่อพัฒนาตนเองและหน้าที่การงานที่รับผิดชอบให้เจริญ
ก้าวหน้าอยู่เสมอ

๒. มีความรู้พร้อม คือมีความรอบรู้ในวิชาการต่าง ๆ อย่าง
พร้อมมูล อย่างน้อยก็จะต้องมีความรู้ดีในสาขาวิชาที่ตนมีหน้าที่
รับผิดชอบหรือประกอบกิจกรรมอยู่

๓. มีความฉลาดในวิธีการ ได้แก่มีความฉลาดสามารถใน
การจัดการ หรือดำเนินการในอันที่จะให้หน้าที่การงานที่ตน
ตนรับผิดชอบนั้นดำเนินไปด้วยความเรียบร้อยเหมาะสมและ
ประสบความสำเร็จตามเป้าหมาย

๔. รู้จักกาลเวลา คือรู้จักกาลเทศะว่า เวลาใดควรทำ
อะไร เวลาใดไม่ควรทำอะไรเป็นต้น ตลอดจนรู้จักคุณค่าของเวลา
ไม่ปล่อยให้เวลาและโอกาสอันควรล่วงเลยไปโดยเปล่าประโยชน์

๕. รู้จักยุคสมัย คือต้องเป็นคนทันโลก ทันสังคมและทัน
เหตุการณ์ สามารถปรับตัวและปรับปรุงแก้ไขกิจการในหน้าที่
รับผิดชอบของตนให้เหมาะสมกับสถานการณ์และสภาพแวดล้อม
ได้เป็นอย่างดี^(๑)

เมื่อได้ทำความเข้าใจในเรื่องทศพิธราชธรรมและคุณธรรม
อื่น ๆ อีก บางประการที่เกี่ยวข้องแล้ว คราวนี้ลองมาพิจารณาดู
พระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาล
ปัจจุบัน ว่านับเนื่องในทศพิธราชธรรมอย่างไรบ้าง เพื่อความ
เข้าใจเบื้องต้นเกี่ยวกับเรื่องนี้ ขอนำข้อความบางตอนจากปาฐกถา

(๑) บุ.ชา. ๒๘/๓๓๙/๙๖๙

พิเศษ ของราชเลขาธิการ (ม.ล.ทวิสันต์ ลดาวัลย์) ที่ได้แสดง
ณ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งกล่าวถึงพระราชกรณียกิจของ
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไว้อย่างกว้างขวางได้ความชัดเจน
มาแสดงซ้ำอีกครั้งหนึ่ง ดังนี้

“พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงประพฤติปฏิบัติพระองค์อยู่
ภายใต้กรอบแห่งรัฐธรรมนูญ จารัตประเพณี คือ ทศพิธราชธรรม
ราชสังคหวัตถุ^(๑) ๔ จักรวรรดิวัตร ๑๒ และทรงยึดมั่นอยู่ใน
ราชธรรมเหล่านั้นอย่างแน่นแฟ้น... ทรงสนพระทัยและศึกษาธรรมะ
ขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าอย่างลึกซึ้ง และทรงถือปฏิบัติธรรมะ
เหล่านั้นด้วยพระองค์เอง ทรงยึดมั่นในธรรมะเหล่านั้น แล้วก็ใช้
ธรรมะเหล่านั้นในการดำเนินพระบรมราชาบายหรือพระราชดำริ
ต่าง ๆ ได้อย่างแนบเนียน....

ทรงเอาพระทัยใส่ในทุกข์สุขของประชาชนคนไทย ทรง
พยายามที่จะแก้ไขปัญหาเดือดร้อนต่าง ๆ ของประชาชน การแก้ไข
ปัญหาเหล่านี้ จึงทำให้เกิดมีโครงการตามพระราชดำริต่าง ๆ เกิดขึ้น
เป็นจำนวนมากมายเกินกว่าที่จะนำมาพรรณนาในที่นี้.....

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงทราบปัญหา (ของ
ประชาชน) เป็นอย่างดี เพราะได้เสด็จพระราชดำเนินไปเยี่ยม
ราษฎรในภูมิภาคต่าง ๆ เป็นประจำอย่างเสมอมา โดยเฉพาะ
อย่างยิ่งถิ่นทุรกันดารที่เจ้าหน้าที่ของรัฐบาลอาจเข้าไปได้ไม่ทั่ว

(๑) ในบางแห่งเรียกว่า สังคหวัตถุ ๔ ในบางแห่งเรียกว่า สังคหวัตถุ ๕ แต่เนื้อความ
เป็นอันเดียวกัน. ที่เรียกว่า สังคหวัตถุ ๕ คือเติม นิรคคพะ สงบราบคาบปราศจาก
โจรภัย จนถึงมีทวารเรือนไม่ต้องลงกลอน เป็นข้อคำรบ ๕.

ถึง จึงมีพระราชหฤทัยมุ่งมั่นที่จะแก้ไขปัญหาคความเดือดร้อนให้
ประชาชนเหล่านี้ เสมือนเป็นความทุกข์ส่วนตัวพระองค์ และที่
สำคัญที่สุดก็คือ ไม่ได้ทรงนึกว่าเป็นองค์พระประมุขเหมือน
อย่างประมุขประเทศอื่น ๆ แต่พระองค์ทรงนึกว่า พระองค์เป็นคน
ไทยที่จะต้องร่วมทุกข์ร่วมสุขกับคนไทยทุกคนทั่วประเทศ จึง
มีพระราชดำริที่จะพัฒนากลุ่มชนผู้ยากไร้เหล่านี้อยู่ตลอดเวลา
โดยทรงเน้นการพัฒนาให้เกิดความพออยู่พอกิน...

จากการที่ได้ทรงมีโอกาสไปเยี่ยมเยียนราษฎรประชาชน
ในที่ต่าง ๆ ทำให้ทรงทราบปัญหาต่าง ๆ ของประชาชนเป็น
อย่างดี พระราชประสงค์อันแรงกล้าที่จะมุ่งแก้ปัญหาให้ประชาชน
มีความอยู่ดีกินดีนั้น ทำให้มีพระราชดำรินำลักษณะเป็นการริเริ่ม
สิ่งใหม่ ๆ ในการแก้ปัญหาอยู่เสมอ ทั้งนี้ โดยที่จะใช้พระราช
ทรัพย์ส่วนตัวพระองค์เพื่อศึกษาค้นคว้าทดลอง และทรงปรึกษากับผู้
เชี่ยวชาญในเรื่องนั้น ๆ จนกระทั่งแน่พระทัยว่า โครงการนั้น ๆ
จะให้ผลดีเป็นประโยชน์แก่ประชาชนและประเทศชาติอย่าง
แท้จริงแล้ว จึงมีพระราชดำริให้มีการนำไปปฏิบัติเป็นโครงการ
ในที่ต่าง ๆ โดยที่มีลักษณะคล้ายเป็นการเริ่มต้นให้รัฐบาล
ก่อน เมื่อทรงริเริ่มไปแล้ว รัฐบาลเห็นว่าเป็นประโยชน์อย่าง
แท้จริง ก็จะเข้ามาร่วมสนับสนุนในภายหลัง คล้าย ๆ กับทรงทำ
เป็นแบบที่เรียกว่า Pilot Project เป็นการที่จะนำให้รัฐบาลได้
ไปพิจารณาแล้วจัดทำที่หลัง เพราะฉะนั้น สิ่งที่พระองค์ท่านทำ
จึงเป็นการให้แต่ฝ่ายเดียว โดยมีได้ทรงหวังสิ่งใดตอบแทน นอก
จากความสบายพระราชหฤทัยที่ได้ทรงทำเช่นนั้น นี่เป็นเหตุผล

สำคัญที่ทำให้ทรงคิดค้นหาวิธีการสำคัญ ๆ ที่มีผลต่อการยัง
ประโยชน์อย่างกว้างขวางต่อประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศ
อยู่เสมอ”(๑)

โครงการตามพระราชดำรินั้น ๆ มีวัตถุประสงค์ที่พึงทำ
ตามสภาพพื้นที่แต่ละแห่ง มีพระราชดำริที่ทรงเน้นเป็นพิเศษ
มีคณะกรรมการปฏิบัติสนองพระราชดำริทุกแห่ง ทั้งมีคณะ
กรรมการพิจารณาเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจาก
พระราชดำริ เรียกสั้นว่า ก.ป.ร. มีนายกรัฐมนตรีเป็นประธาน

จากข้อความบางตอนที่แสดงถึงพระราชกรณียกิจบางส่วน
ดังกล่าวมานี้ ท่านทั้งหลายก็คงจะเห็นได้แล้วว่า พระบาทสม-
เด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชกรณียกิจที่ยิ่งใหญ่ไพศาลเพียง
ไร และพระราชกรณียกิจเหล่านั้นก็ล้วนเป็นสิ่งแสดงให้เห็น
ว่า พระองค์ทรงประพฤติปฏิบัติอยู่ในทศพิธราชธรรมอย่างไร
บ้าง แต่เพื่อความกระจ่างยิ่งขึ้น ก็จะขอสรุปให้เห็นเป็นข้อ ๆ
โดยสังเขป ดังนี้

ในการทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจแต่ละโอกาสนั้น ได้ชื่อ
ว่าทรงปฏิบัติพระคุณธรรมในทศพิธราชธรรมหลาย ๆ ประการ
ไปพร้อม ๆ กัน กล่าวคือ การที่เสด็จพระราชดำเนินไปทรง
ปฏิบัติพระราชกรณียกิจในที่ต่าง ๆ โดยมีได้หยุดหย่อน ทั้งในที่

(๑) ปาฐกถาพิเศษเรื่อง “พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกับปวงชนชาวไทย”
โดย ม.ล.ทวีศักดิ์ ลดาวัลย์ ราชเลขาธิการ ณ ศูนย์สารนิเทศ จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย วันอังคารที่ ๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๒๙, ในวารสาร แผ่นดินธรรม
แผ่นดินทอง ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๕ (พ.ศ.๒๕๒๙). หน้า ๗-๑๐.

ใกล้และในที่ไกล ทั้งในที่ที่ไปมาได้สะดวกและในที่ที่แสนจะ
ทุรกันดารชนิดที่ไม่มีใครเขายากไปกันก็ยังเสด็จฯ ไป นับ
ว่าทรงปฏิบัติพระคุณธรรมข้อปริจฉาคะ ความเสียสละ คือทรง
เสียสละความสุขสำราญส่วนพระองค์เพื่อประชาชน นับได้ว่า
ทรงปฏิบัติพระคุณธรรมข้อขันติ ความอดทน คือทรงอดทนต่อ
ความเหนื่อยยาก ความลำบาก และความทุรกันดารของภูมิประ-
เทศ และนับได้ว่าทรงปฏิบัติพระคุณธรรมข้อตบะ ความเพียร
พยายาม คือทรงมีพระราชวิริยะอุตสาหะอย่างแรงกล้าในอันที่จะ
ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจนั้น ๆ ให้สำเร็จลุล่วงไปจนได้
ฉะนั้น ไม่ว่าพระราชภารกิจนั้น ๆ จะเป็นอย่างไรหรือไม่ว่าจะ
อยู่ ณ ที่ใกล้ไกลลำบากยากเย็นเพียงไร ก็จะต้องเสด็จฯ ไปให้ถึง
และทรงกระทำให้สำเร็จจงได้ ดังที่เราทั้งหลายก็ได้เห็นกันอยู่
เป็นประจำแล้ว

การปฏิบัติพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระเจ้า
อยู่หัวนั้น เป็นการพระราชทานพระมหากรุณาแก่ประชาชนใน
ทุก ๆ ด้าน ซึ่งกล่าวโดยสรุปก็คือ ทั้งในด้านวัตถุธรรมและใน
ด้านนามธรรม เป็นต้นว่า พระราชทานพัสดุสิ่งของตลอดถึงทุน
ทรัพย์เพื่อการต่าง ๆ ในโอกาสต่าง ๆ และพระราชทานพระราช
ดำริ พระบรมราโชวาท อันเป็นประโยชน์ต่อการแก้ไขปัญหา
และพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน เหล่านี้คือการทรง
ปฏิบัติพระคุณธรรมข้อทาน การสละการให้ และทรงปฏิบัติได้
อย่างครบถ้วนทั้งวัตถุทานและธรรมทาน

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชจริยาวัตรที่เป็นปกติเรียบร้อย ละมุนละไมทั้งทางพระวรกายและทางพระวาจา ตลอดไปถึงทรงมีพระราชหฤทัยที่สงบเยือกเย็นด้วยพระคุณธรรมไม่ว่าจะในเวลาที่กำลังทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจหรือในเวลาที่ทรงพระสำราญเป็นการส่วนพระองค์ ฉะนั้น ไม่ว่าจะเสด็จฯ ไปทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจ ณ ที่ใด หรือประทับอยู่ ณ ที่ใด ก็เป็นที่ชื่นชมยินดีของคนทั่วไป และเป็นทีเฝ้าพยำเกรงของผู้ได้พบเห็น นี่คือการทรงปฏิบัติพระคุณธรรมข้อสี่ ความสำรวมหรือควบคุมพฤติกรรมทางกายวาจาตลอดถึงไปถึงใจให้เป็นปกติเรียบร้อย และเนื่องจากทรงสำรวมพระราชอิริยาบถทางพระวรกายและทางพระวาจา ตลอดถึงพระราชหฤทัยด้วยให้สงบเรียบร้อยเป็นปกติอยู่เสมอ ฉะนั้น จึงไม่ปรากฏว่าได้ทรงแสดงพระอาการเกรี้ยวกราดโปรดเคঁนต่อใคร ๆ นี่ก็คือทรงปฏิบัติพระองค์อยู่ในพระคุณธรรมข้อ อักโกระ ความไม่โกรธเคঁนเกรี้ยวกราด แต่ตรงกันข้าม ทุกคนย่อมจะประจักษ์ว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจต่าง ๆ ด้วยความสุภาพอ่อนโยนต่อทุกคนในทุกโอกาสเสมอ แม้บางครั้งจะทรงกรากกรำพระวรกายอยู่ท่ามกลางแสงแดดหรือสายฝนก็ตาม นี่คือการทรงปฏิบัติอยู่ในพระคุณธรรมข้อ มัททวะ ความสุภาพอ่อนโยนตามเหมาะสมควรแก่สถานภาพ

พระราชกรณียกิจต่าง ๆ นั้นล้วนเป็นการพระราชทานพระมหากรุณา เป็นการพระราชทานประโยชน์สุขแก่ประชาชน ไม่มีพระราชกรณียกิจอันใดที่ทรงปฏิบัติไปเพื่อสร้างความเดือด

ร้อนเสียหายให้แก่ประชาชน ไม่ว่าจะป็นในทางทรัพย์สินร่างกาย
หรือชีวิตจิตใจ ฉะนั้น จึงกล่าวได้ว่า ทรงปฏิบัติพระองค์มั่นคงอยู่
ในพระคุณธรรมข้ออวิหิงสา คือความไม่เบียดเบียนผู้อื่นให้ได้รับ
ความทุกข์เดือดร้อนโดยประการทั้งปวง

และในการทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระ
พระเจ้าอยู่หัวนั้น ทุกคนก็คงจะสังเกตเห็นได้ว่า ทรงปฏิบัติด้วย
ความซื่อตรงและเที่ยงตรงเสมอ กล่าวคือ ซื่อตรงต่อพระองค์เอง
ซื่อตรงต่อพระราชภารกิจ และซื่อตรงต่อประชาชน และยังทรง
ปฏิบัติพระองค์เป็นผู้เที่ยงตรงต่อเวลาเที่ยงตรงตามธรรม คือตรง
ตามความถูกต้องยุติธรรมด้วย นี่คื้ทรงปฏิบัติพระคุณธรรม
ข้อ อาชชวะ ความซื่อตรง

พระราชกรณียกิจทั้งปวงที่ได้ทรงปฏิบัติไป--ด้วยพลังแห่ง
พระคุณธรรมดังกล่าวมานั้น เมื่อประมวลเข้าด้วยกันแล้ว ก็ได้ชื่อ
ว่าทรงปฏิบัติพระคุณธรรมข้อสุดท้าย คือ อวิโรธนะ ความไม่
ปฏิบัติให้ผิดไปจากทำนองคลองธรรม ความหมายโดยตรงก็ได้
แก่การที่ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจต่าง ๆ ไปตามคัลลองแห่ง
ทศพิธราชธรรมอย่างครบถ้วนสมบูรณ์ ความหมายโดยอ้อมก็
หมายรวมถึง การที่ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจและการ
ที่ทรงมีพระราชจริยาวัตรในด้านต่าง ๆ ไปตามที่ถูกต้องควร ตาม
คัลลองของกฎระเบียบของสังคม จารีตประเพณีอันดีงามของชาติ
และพระราชประเพณีที่พระมหากษัตริราชเจ้าทั้งหลายได้ทรง
ปฏิบัติสืบ ๆ กันมาโดยมิได้คลาดเคลื่อน กล่าวโดยสรุปก็คือ
ทรงปฏิบัติถูกต้องเป็นธรรมตามธรรม สมดังพระราชปณิธานใน

การปกครองแผ่นดิน ที่ได้พระราชทานเป็นพระปฐมบรมราช
โองการในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกว่า “เราจะครองแผ่นดิน
โดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม”

หากจะถามว่า ผลแห่งการที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
ทรงปฏิบัติดำเนินอยู่ในคัลลองแห่งทศพิธราชธรรม ทั้งใน
การทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจและพระราชจริยาวัตรส่วนอื่น ๆ
นั้น มีเป็นประการใดบ้าง ก็คงจะตอบได้ด้วยคำถวายอาศิรวาท
ราชสดุดีและถวายชัยมงคล ของท่านนายกรัฐมนตรี ในงาน
สโมสรสนนิบาต ในวโรกาสวันฉัตรมงคล อันกล่าวได้ว่าเป็น
สุนทรพจน์ถ้อยคำที่งดงามถูกต้องเหมาะสม เมื่อวันที่ ๕
พฤษภาคม ๒๕๓๐ ณ ทำเนียบรัฐบาล ซึ่งขอคัดมาบางตอน
ดังนี้

“พระราชจริยาวัตรและพระราชกรณียกิจที่ทรงบำเพ็ญ
ล้วนบริสุทธิ์บริบูรณ์ทุกสถาน ด้วยบุญญาธิการบารมีอันยิ่งใหญ่
ทรงสถิตสถาพรในราไชสวรรย์ พสกนิกรไทยตลอดจนชาวต่าง
ประเทศทั้งปวง ได้พึงพระบรมโพธิสมภารร่วมเย็นเป็นสุขตราบเท่า
ทุกวันนี้ พระมหากษัตริย์คุณและพระมหาบารมี แผ่ปกเกล้า
ปกกระหม่อม ประคองดวงประทีปส่องวิถีทางสว่างสวัสดิ์วัฒนา
แก่ปวงอาณาประชาราษฎร์

นับแต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงประกาศพระบรม
ราชปณิธาน ในอันที่จะปกครองแผ่นดินโดยธรรม ได้ทรงพระ
วิริยะอุตสาหะตรากตรำบำเพ็ญพระราชกรณียกิจเพื่อประโยชน์
สุขแห่งพสกนิกร ทรงเอื้ออาทรคำนึงในทุกข์สุขของทวยราษฎร์

เสมอเหมือนทุกข์สุขแห่งพระองค์ ทรงพระราชอุตสาหะเสด็จ
พระราชดำเนินไปศึกษาสภาพชีวิตของพสกนิกรทั่วทุกภูมิภาค
แม้ในถิ่นทุรกันดารห่างไกลคมนาคม ก็มีได้ย่อท้อต่อความลำบาก
ตรากตรำพระวรกาย มีพระประสงค์จ้านงในพระราชหฤทัย ที่จะ
ให้อาณาประชาราษฎร์มีความเกษมสุข มีวิถีทางดำรงชีวิตที่สอดคล้อง
คล่องกับการปกครองระบอบประชาธิปไตย เป็นคุณแก่การธำรง
รักษาเอกราชและการพัฒนาประเทศชาติ ให้เจริญรุ่งเรืองทัดเทียม
อารยประเทศ โครงการตามพระราชดำริจึงขยายออกไปในหลาย
สาขา นับได้กว่า ๑,๐๐๐ โครงการ สอดคล้องด้วยหลักวิชาการ
พัฒนาชนบท ช่วยให้พสกนิกรได้มีอาชีพทำกินมีการศึกษา และ
มีความเป็นอยู่ที่ถูกสุขลักษณะ โปรดเกล้าฯ ให้พัฒนาการ
ชลประทานและการคมนาคม พัฒนาพื้นดินให้กลับคืนสู่ความ
อุดมสมบูรณ์สมกับคำว่า “แผ่นดินทอง” พระราชจริยาวัตรใน
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวปรากฏเป็นที่ประจักษ์แจ้ง เป็นบุญ
แห่งพสกนิกร ที่ได้มีถิ่นพำนักอยู่ในสยามรัฐสีมาพระมหากษัตริย์-
คุณยิ่งวันยิ่งทวี ประจวบดวงพระที่ปชัชวาล คุ้งดั่งมหาสมุทรอัน
ไพศาลมิเคยเหือดแห้ง แม้ในบางครั้ง บ้านเมืองเกิดวิกฤตการณ์ขัด
แย้งอันอาจนำไปสู่ความจลาจลวุ่นวาย ก็ทรงแผ่พระบรมเดชานุภาพ
ระงับดับเรื่องร้ายคลี่คลายปัญหา นำสันติสุขและความร่มเย็นคืน
สู่สยามรัฐสีมา ด้วยเดชะพระมหาบารมีและพระปรีชาสามารถ

พิจารณาจากโครงการพระราชดำริทั้งหลาย พระราชดำรัส
พระราชวินิจฉัย และพระบรมราโชวาท พระบาทสมเด็จพระเจ้า
อยู่หัวทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจ สำเร็จลุล่วงด้วยพระราช

อัจฉริยภาพอันล้ำเลิศ ทรงรอบรู้เชี่ยวชาญในศาสตร์ต่าง ๆ หลาย
สาขาด้วยกัน เป็นที่ยกย่องเทิดทูนของนักวิชาการและผู้ชำนาญ
เฉพาะวิชา มหาวิทยาลัยต่าง ๆ ได้ทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวาย
ปริญญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์แด่พระองค์เป็นจำนวนมาก พระ
เกียรติคุณขจรขจายเป็นที่แซ่ซ้องสดุดีทั้งในและนานาประเทศทั่ว
โลก”

เมื่อได้พิจารณาดูพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระ
เจ้าอยู่หัวตามที่ได้กล่าวมา พอเป็นสังเขป และประมวลสรุปด้วย
คำถวายอาศิรวาทราชสดุดีของท่านนายกรัฐมนตรีข้างต้นนี้
ก็จะเห็นได้ว่า ความเป็นผู้ปกครองหรือผู้นำของประชุมนั้น
เป็นภารกิจที่หนักอึ้งยิ่งทั้งทางกายและทางใจ ผู้ที่จะนำภารกิจนี้
ไปสู่เป้าหมายหรือทำให้ประสบความสำเร็จได้อย่างแท้จริง
จะต้องเป็นผู้มีพลังสมบูรณ์ทั้งพลังกายและพลังใจ หรือพลัง
ภายนอกและพลังภายใน โดยเฉพาะคือพลังใจหรือพลังภายใน
และพลังใจหรือพลังภายในนั้นก็ได้แก่พลังแห่งคุณธรรมนั่นเอง
เป็นต้นว่า พลังแห่งความเสียสละ พลังแห่งเมตตากรุณา พลังแห่ง
ความพากเพียรพยายาม พลังแห่งความอดทน พลังเหล่านี้นั่นเอง
ที่ทำให้ผู้นำทนสู้ ทนทำ ทนเสียสละ ทนแบกภาระอันเนื่องด้วย
ประโยชน์และความสุขของคนอื่นอยู่ได้ และปฏิบัติภารกิจต่าง ๆ
เหล่านั้นโดยไม่รู้สึกรว่าเป็นสิ่งหนักหนาและเหน็ดเหนื่อยแต่อย่างใด
สามารถกระทำได้เหมือนสิ่งปกติธรรมดาทั่วไป ซึ่งความจริงข้อ
นี้ เราทั้งหลายก็คงจะเห็นได้จากการปฏิบัติพระราชกรณียกิจ
ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเป็นตัวอย่างนั่นเอง

การที่ได้มีความดำริจัดการสัมมนาในหัวเรื่องที่ว่า "การพัฒนาข้าราชการด้วยทศพิธราชธรรม" เพื่อเป็นการเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในวโรกาสพิเศษดังกล่าว และเพื่อให้ข้าราชการมีความรู้ความเข้าใจ ตลอดถึงรณรงค์ให้ปฏิบัติในทศพิธราชธรรมนั้น นับว่าเป็นความดำริที่ดี เพราะการเฉลิมพระเกียรติที่แท้จริงนั้น คือการร่วมกันดำเนินตามรอยพระยุคลบาทในด้านต่าง ๆ ดังที่ปรากฏแล้วในพระราชกรณียกิจ เพราะเป็นสิ่งที่จะทำให้ผลดีได้กว้างขวางและยั่งยืนนาน ทั้งเป็นการกระทำที่จะทำให้แนวพระราชดำริและพระราชประสงค์สัมฤทธิ์ผลแผ่ไพศาลยิ่งขึ้นด้วย ฉะนั้น การพัฒนาข้าราชการด้วยทศพิธราชธรรม ซึ่งเริ่มพัฒนาความรู้และความคิดนำขึ้นแล้ว ก็ต้องพัฒนาตลอดไปถึงการกระทำด้วย เพราะคำว่า พัฒนา นั้น มิได้หมายถึงเพียงพัฒนาความรู้หรือพัฒนาความคิดให้เจริญเท่านั้น แต่หมายเน้นถึงพัฒนาการกระทำให้เจริญ กล่าวคือเพียงแค่วิธีหรือคิด ความเจริญไม่ปรากฏ แต่ความเจริญปรากฏขึ้นจากการกระทำ คนส่วนมากเมื่อพูดถึงเรื่องคุณธรรมหรือธรรมะ มักจะเกิดความรู้สึกขยาดกลัวว่า เป็นเรื่องยากหรือเป็นเรื่องที่ทำไม่ได้เมื่อรู้สึกขยาดกลัว ก็ทำให้ถอยห่างและถอยหนี จึงไม่มีโอกาสได้สัมผัสคุณธรรม และไม่มีโอกาสได้รับรสของคุณธรรม พระพุทธเจ้าจึงตรัสเตือนว่า "ท่านทั้งหลายอย่ากลัวบุญ คือความดี เพราะคำว่า บุญ เป็นชื่อแห่งความสุข"^(๑) ฉะนั้น เมื่อได้กล้าและเริ่มลงมือปฏิบัติด้วยตนเองอย่างจริงจังต่อเนื่อง ก็

(๑) อัง. สดุดก. ๒๓/๔๐

ประจักษ์ด้วยตนเองว่า คุณธรรมทั้งหลายที่พระพุทธเจ้าได้ทรง
แนะนำให้ปฏิบัติเป็นข้อที่ปฏิบัติได้และให้เกิดความสุขความ
เจริญ การพัฒนาข้าราชการ ซึ่งถ้าจะพูดให้ตรงเป่าจริง ๆ
แล้ว ก็คือการพัฒนาตนเองของแต่ละคน ด้วยถือคุณธรรมมี
ทศพิธราชธรรมเป็นหลักสำคัญจึงจะประสบความสำเร็จ

อนึ่ง เรื่องของคุณธรรมนั้น หากดูที่ชื่อหรือจำนวนข้อของ
คุณธรรมตามที่แสดงไว้แล้วก็จะรู้สึกว่ามีมากมายจนไม่น่าจะ
ปฏิบัติได้หมดครบถ้วนเป็นแน่ แต่ความจริงแล้ว คุณธรรมต่าง ๆ
นั้น มีความเกี่ยวเนื่องกันในทางปฏิบัติ กล่าวคือ ถ้าปฏิบัติ
คุณธรรมข้อหนึ่งได้ ก็จะส่งผลให้ปฏิบัติคุณธรรมข้ออื่น ๆ ต่อไป
ได้สะดวกขึ้น ง่ายขึ้นหรือครบถ้วนสมบูรณ์ยิ่งขึ้นด้วย เช่น ถ้ามี
ศีล ก็จะทำให้มีทาน มีบริจาค มีอาชชวะ ตลอดจนไปถึงอักโกระ
อวิหิงสา ได้โดยง่ายหรือดีขึ้น เป็นต้น แต่ตรงกันข้าม คือ ถ้า
ขาดคุณธรรมข้อ ๑ ก็มักจะส่งผลให้ขาดคุณธรรมข้ออื่น ๆ
ตามกันไปด้วย เพราะฉะนั้น ข้อสำคัญจึงอยู่ที่ต้องลองทำและ
พยายามทำ ก็จะทำให้ได้โดยไม่รู้สึกลำบาก และเมื่อทำได้แล้ว
ก็จะรู้สึกเป็นเรื่องปกติธรรมดา แล้วการพัฒนาทางคุณธรรม
ของท่านก็จะก้าวหน้าขึ้นไปเรื่อย ๆ โดยไม่ยาก

ในที่สุดนี้ ขอเจริญพรทุกท่านปฏิบัติและชวนกันปฏิบัติ
พัฒนาด้วยทศพิธราชธรรม น้อมเกล้าฯ ถวายเป็นราชสักการะ
เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว โดยพร้อมเพรียง
กัน

ขอพระราชทานถวายพระพรชัยมงคลแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ และถ้าจะมีข้อผิดพลาดบกพร่องไม่ถูกไม่ควรประการใด ขอพระราชทานอภัย และขออภัยท่านผู้ฟัง ณ ที่นี้ด้วย

ขออำนาจพรแต่ทุกท่านที่ร่วมฟังบรรยายในวันนี้ และขอเชิญชวนทุกท่านร่วมอธิษฐานจิตถวายพระพรให้ทรงพระเจริญ

ขออำนาจพร.

